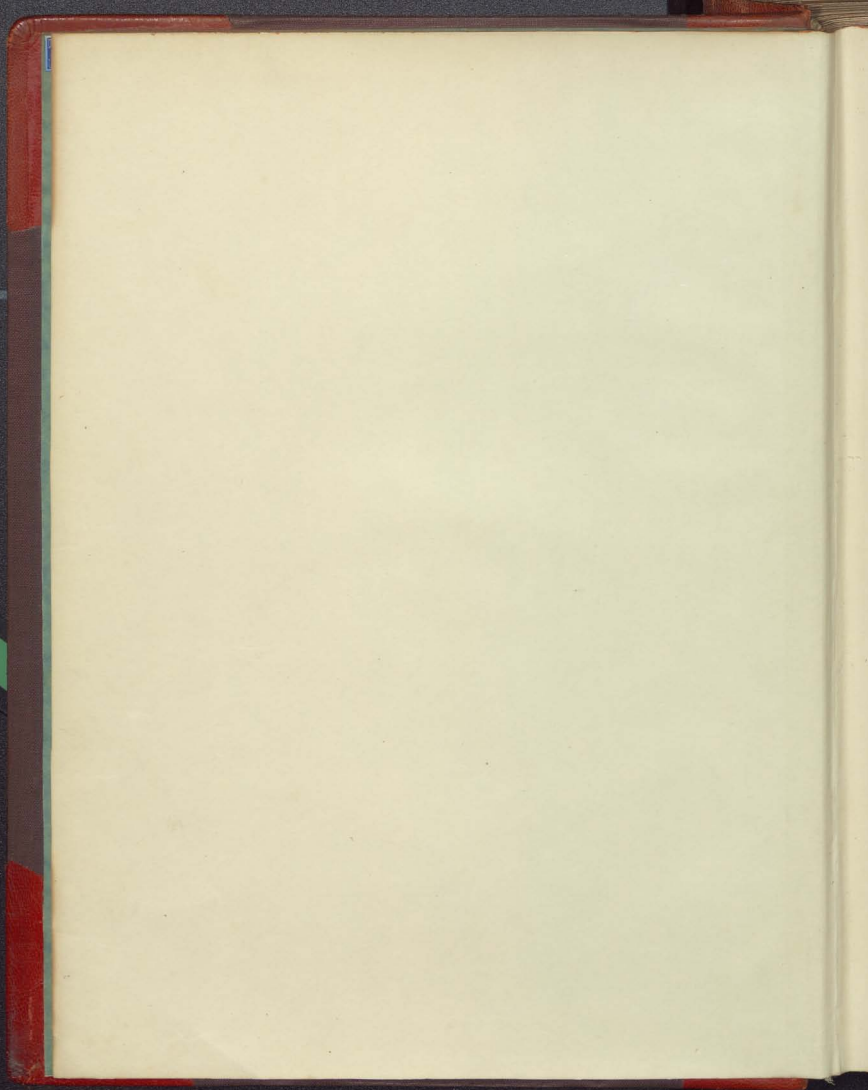

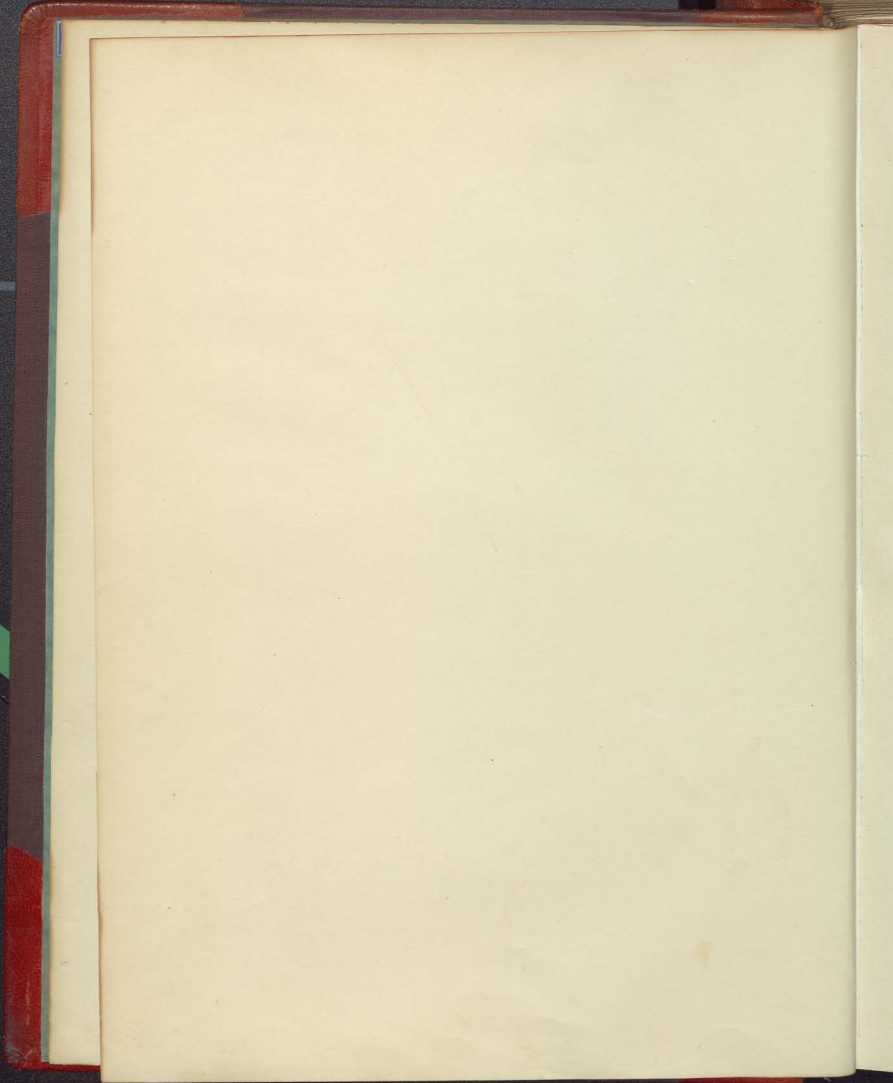
M.
SERVATA

1912. 12. 14. 11. 11.

400 -

151, 152

ALBUM
ZASLUŽNIH HRVATA

XIX. STOLJEĆA.

Sto i pedeset životopisa, slika i vlastoručnih podpisa.

Sakupio, popunio i napisao

MILAN GRLOVIĆ

Slike crtao

STJEPAN KOVAČEVIĆ.

—♦—

Naklada i tisak Matičevog litografskog zavoda u Zagrebu.

ZAGREB
1898—1900.

UVOD

Početkom mjeseca svibnja 1898. pozvao me je nakladnik ovoga djela, da preuzmem uredništvo „Albuma zaslužnih Hrvata XIX stoljeća“, što ga je odlučio izdavati. Pošto sam ja od više godina bilježio i sakupljao gradju za obći životopisni sbornik iole spomena vriednih Hrvata i ljudi, koji su u Hrvatskoj živjeli i djelovali, to sam se tomu pozivu rado i barem donekle spreman odazvao.

Lačajući se prije svega izradka osnove za cvo djelo, lebdio mi je pred očima prvi cilj, da dađem na ruke hrvatskoga naroda domoljubnu i narodnu knjigu, u kojoj bi na okupu našao ocrtan život i djela muževa, što su ga probudili na nov život i njegovoj prosvjeti i napredku, njegovu priznanju povetili sve svoje sile. Iz ovakova štiva može narod crpati mnogo pouke i snage za svoj daljnji rad, može naročito mladi naraštaj naći uzora i pobude. Narod bez takovih ideala i pobuda ne može obstati. To nas uče mnogo veći narodi od našega i njihove težnje u naše vrieme. Dužnost je naroda, da se sjeđa svojih junaka na peru i mađu, da predstavnicima svoga preporoda i kulture barem poslije smrti, u koliko to nije učinio za života, dovikne: hvala vam i slava!

Time je program već sam po sebi bio gotov. Prelazeći na potankosti osnove, držao sam, da je pose opravdano, obazrem li se po mogućnosti na glavne predstavnike hrvatskog pjesništva i liepe kujige, učenjake i pisce sviju struka, građjanske, vojne i crkvene dostojanstvenike, rodoljube i političare, narodne dobrotvore i umjetnike. Htio sam se takodjer obazrieti na hrvatske ljude iz raznih hrvatskih pokrajina i strana, kao i na neke strance, koji su zaslužno djelovali među Hrvatima i time stekli među njihva svoje građjansko pravo i svoje slavno ime.

Napokon sam mislio, da u ovom „Albumu“ pokojnici moraju biti na prema živućim još radnicima zastupani barem dva puta većim brojem i tako donekle označiti tri generacije našeg preporodnog stoljeća

Da bude pisana rič zanimljivija, imao se je svaki životopisni nacrt popprati i slikom dotične ličnosti, a slika snimkom vlastoručna podpisa.

U dogovoru s nakladnikom ustanovio sam još i to, da imade čitavo djelo obuhvatiti 30 svezaka, svaki sa pet životopisa i pet slika, dakle u svemu 150 slika i 150 životopisa, te se koncem devetnaestoga stoljeća završiti. Materijal odlučismo tako redati, da u svaki svezak bude uvršteno ljudi s raznih strana, razna zanimanja i razne dobe, — dočim ga evo nakon dovršena rada može svatko poredati kako ga volja: po alfabetu ili po strukama, u jednoj ili više knjiga za životopise i slike napose.

S ljubavlju i marom ja sam pristupio k izvdjanju ovog djela, ni neslućei, kakav sam teret naprio na svoja slaba leđa i kakove poteškoće i zaprieke mu stoje na putu. Odziv u obćinstvu bio je preko svakog očekivanja povoljan, te je jedina ova okolnost odlučila, da sam započeto djelo u zasnovanom okviru mogao i sretno dovršiti.

Kada sam stao izvaljati osnovu, osjetio sam prvu poteškoću pri samom izboru ličnosti. Nisam ih htio krstiti ni slavnim ni glasovitima, već zaslužnim Hrvatima, ali i ta oznaka relativne je vriednosti, jer se živući ljudi obićno ne prepiru samo o svojim vrlinama i prednostima, nego i o onim davnih pokojnika. Tko je zaslužan, a tko nije? Malo ih je, koji bi se u svom sudu o tom slagali, ali ja mislim, da sam po mogućnosti objektivno i po svom najboljem uvjerenju uradio, kad sam u „Album zaslužnih Hrvata“ uvrstio ovo 150 osoba, što se u njem nalaze. Nisu sve jednake veličine i jednake vriednosti, ali je svaka od njih zaslužila svoje čedno mjesto u ovoj čednoj sbirci, jer je zaslužila i u narodu priznanja. To je fakat, koga ne može nitko poredi.

Od zaslužnih pokojnika nisam na svoju veliku žalost mogao u ovaj „Album“ uvrstiti mnoge, koji su s prva bili uvršteni u osnovu, a kašnje sam ih morao izpuštiti. Među te spadaju prvi ilirski politički pjesnik Toma Blažek, zaslužni slovničar Igujat Alojzija Brlić, okretni književnik Andrija Torkvat Brlić, premalo poznati ilirski leksikograf, savni publicista i osnivač naše „Concordie“ Rudolf Fröhlich-Veselić, nesretni general Gjuro Grivičić, slavni budilac Bosne fra Franjo Jukić, dični dubrovački koleđa Ante Kaznačić, „posljednji kajkavac“ Igujat Kristianović, dalmatinski Gaj, za-

boravljeni Ante Kuzmanić, veliki bakrorezac Petar Manšin, dični pjesnik Josip Marić, neumirli hrvatski komediograf i predlaša Gajev Toma Mikloušić, hrabri branitelj Temišvara, general Juraj Rukavina, škromni ali zaslužni starinar Mijat Sabljar, slavni slikar „Jugoslavije“ Franjo Salghetti-Drioli, čestiti sudrug Mihanovič iz drugog desetogodišta devetnaestog stoljeća, pjesnik Jure Mate Špor i vriedni mnogogodišnji urednik hrvatskog „Zakonskog lista“ Luka Užarević. — i još mnogi drugi. Od nekih starijih ne ima slike, gdje god sam ju tražio, od drugih ne ima rukopisa, a trećima trebalo bi daleka istraživanja, da se udje u trag njihovim životnim prilikama i djelovanju, ako je to u obće još moguće, — a o nekim još te nije vrijeme pisanju.

I od živućih zaslužnika manjkaju neki — ili po vlastitoj želji ili usljed prilika, kojih ovdje ne mogu spominjati.

U ovaj je „Album“ uvršteno samo jedna stotina pokojnika i pedeset živućih Hrvata, od kojih su dvojica — Hugo Badalić i Josip Torbar — na žalost preminula tečajem njegova izdavanja, dočim su Korajac i Bulat neposredno iz smrti uvršteni.

Po strukama uvršteno je 48 pjesnika i beletrista, 44 učenjaka raznih struka, 38 političara i 20 umjetnika. Bilo ih je rodom iz Hrvatske 84, iz Slavonije 30, iz Dalmacije 26, iz Istro 4, iz Bosne 1, iz Štajerske 1, iz Moravske 1, iz Ugarske 3. Svećenika ima 35, žena 3.

Najstariji po dobi poroda i smrti uvršteni je barun Franjo Jelačić, otac Jelačića bana, rođen j. 1746. umro 1810., a najstariji od živućih jest njegov sin, grof Jurica Jelačić, rođen 1805.

U predilirsku dobu sežu: Franjo barun Jelačić, biskup Vrbovec, grof Janko Drašković, biskup Mirko Ožegović, Nikola Zdenčaji, Antun Kukuljević, biskup Juraj Hadik, biskup Ivan Kralj, Mihanović, Livadić, Padovec, Bužan i Štos.

Prvi put su ovdje obrađeni životopisi Nikole Zdenčaja, Antuna Kukuljevića, Hermana Bužana, Ambroza Vranyczana, Pavla Štosa, Dragutina Seljana, Mate Topalovića, Dragojka Kušlana, Nike Pucića, Vinka Pacela, Ivana Despotaja; zatim Nadka Nodila, Pere Budmana, Marijana Derenčina, Frana Bulića, Franje Cirakoga, Franje Vrbanića, Josipa Kozarca, Celestina Medovića Vjenceslava Novaka, Ivana Bojničića, Augusta Harambašića, Janka Leskovara, Silvija Kranjčevića i Ante Tresida.

Meni je valjalo prolistati svu pristupnu biografiku i bibliografsku, političku i dnevno-historijsku literaturu hrvatsku, a donekle i stranu. Tražio sam podatke ne samo u svim našim javnim i privatnim knjižnicama i arhivima, već i u rukopisnim ostavštinama, korespondencijama i memoirama raznih hrvatskih ljudi. Valjalo mi je i po raznim crkvenim matricama izpravljati i popunjivati podatke i izmijeniti preko tisuće pisama, od kojih je većina ostala bez uspjeha. Glede samoga Bužana dala bi se napisati

zanimljiva crtica o tom, kako sam ga tražio i kako bar donekle sastavio životopis ovog znamenitog borca za hrvatska prava iz predožujnske dobe.

Glede pojedinih životopisa spomenuti mi je, da je najveći onaj baruna Dragojka Kušlana (662 redaka) a najmanji onaj grofa Ivana Nep. Draškovića (48 redaka). Među najveće spadaju životopisi: bana Jelačića (586 redaka), biskupa Strossmayera (438 redaka), Raškoga (436 red.) Brusine (434 red.), Kuhača (406 red.), Kvaternika (400 red.), Vukotinovića (396 red.), Lisinskoga (320 red.), Gaja (318 red.), Kukuljevića (312 red.) I. Mažaranića, Derenčina i Deželica (304 redka). — U cijelom zapremaju svi životopisi preko 26.000 tiskanih redaka, što bi dalo u običnoj osmini debelu knjigu od 800 stranica.

Veliku sam zahvalnost dužan onima, koji su me u mom tegotnom radu podupirali. U prvom redu svim hrvatskim književnicima, koji su uvršteni u ovaj „Album“, jer su mi većim dijelom dali podatke i slike. Bez njihove suradljivosti ja nebi bio mogao djelo dovršiti.

Mnogo sam zahvalnosti dužan preuzv. g. Jurici grofu Jelačiću, koji mi je podao sve podatke o svom pokojnom otcu i pisao prelepo pismo; zatim presv. gg. Vladimiru Mažuraniću, podpredsjedniku kr. bankoga stola, koji je sam napisao krasan životopisni portret nezaboravnog rodoljuba hrvatskog Dragojka Kušlana po njegovim memoirama, — i Božidaru pl. Kukuljeviću Sakićkomu, vlastelinu u Ivancu, koji je što napisao, što dao podatke za životopis svoga djeda Antuna Kukuljevića i svoga tasta generala Maroičića.

Hvala budi svim predstojnicima naših knjižnica i arhiva, koje sam dosta mučio mojim moljakanjem hvala napokon svim, koji su mi s bliza i daleka poslali budi podatka za životopise naših pokojnika, budi njihovih rukopisa i slika. Tih je nekoliko stotina, pa ih ne mogu ovdje poimence spominjati.

Mnoge izjavljene želje i savjete ja sam uvažio, a kojih nisam mogao ispuniti, nije krivnja na meni, već na našim odnosima.

Imao bi još koju izjaviti i glede pravopisa. Ja sam se držao i držati ću se u buduće etimologije, makar i naš mladi naraštaj voli fonetici, jer sam uvjeren, da ni najnovija evolucija ne znači definitivnu pravopisnu formu. Mi smo u kratkom razdoblju od 50 godina već promijenili više pravopisa i danas došli do podpuna kaosa, koji najviše škodi samoj hrvatskoj knjizi i njezinu jedinstvu i razvitku. Neka se nitko ne vara, u biranju pravopisnih oblika ne možemo nikada biti dosta konzervativni. I jezik i njegov pravopis moraju se polagano i postepeno razvijati i usavršivati, a za to treba generacija. Skokovi ne pomažu i ostati će samo skokovi. U tom nam mogu Englezi i Francezi služiti za najbolji primjer. Samo u Hrvatskoj se je dogodilo, da je jedna te ista generacija naprveć tri puta lahkovjerno promienila svoje pravopisne oblike, kao što se mienja odielo. To sigurno nije nikomu u prilog, a najmanje knjizi, — jer su

svi ljudi rođeni konzervativci, pa kad ih ponudiš nečim, čemu nisu vikli, oni odbijaju svaku takovu ponudu, pa i knjigu. Na to neka se više obaziru i naši pravopisni reformatori.

Između pravopisnih nakaza „sárdoe“ i „svjedodžba“ ima sigurno još koji uhu i jeziku blaži oblik, koji će otkriti kakav novi budući Mesija. Dotle ćemo mi svi pisati svaki svojim krivopisom te jedan drugomu za ljubav i hrvatsku slogu spočitavati, da ne znamo svojim materinskim jezikom ni pisati ni govoriti.

Glede slika valja mi primjetiti, da ih je sve osim dvie izradio naš vrstni risar g. Stjepan Kovačević u Zagrebu, dočim je lik Milke Trnine crtao gosp. Celestin Medović, a lik Nikole Mašića jedan bečki zavod. Tiskane su sve u Matićevom litografskom zavodu u Zagrebu, komu izričem svoju toplu zahvalnost na spremnosti oko izdanja ovog djela. Ova vrst litografskih radnja s njihovom tehnikom tako je teška,

da ju jedva mogu obaviti najveći zavodi, pa za to neka izpričaju prijatelji ovog djela, ako nisu sve slike pošle za rukom. Kad je djelo bilo već u toku, nismo mogli ni slika mienjati.

Tečajem tiskanja uvuklo se je mienjanjem tiskare i za odsutnosti moje i krupnih tiskarskih pogriješaka, koje bar donekle izpravljam u dodatku te molim, da se i to izpriča.

Samo onaj, koji je već obavljao sličan posao, može prosuditi sve prilike, pod kojima sam i ja morao raditi gotovo više po noći, nego li po danu, kad me je moje službeno zvanje zvalo na drugi posao. Za to se i nadam, da će čitalac oprostiti sve nedostatke i barem jedno priznati, da je moja dobra volja bila veća od moje snage. Meni će biti dovoljna nagrada i zadovoljština, ako sam ovim djelom išta doprinjeo k čuvanju uspomene na zaslužne hrvatske ljude prošloga — devetnaestoga stoljeća.

U Zagrebu, dne 31. prosinca 1900.

Milan Grlović.

SADRŽAJ

1. ARNOLD GJURO dr. (* u Ivancu 24./4. 1854.)
2. BABIĆ LJUBO, (ŠANDOR GJALSKI), (* u Gredicah 26./10. 1854.)
3. BABUKIĆ VJEKOSLAV, (* u Požezi 16./6. 1812, † u Zagrebu 20./12. 1875.)
4. BADALIĆ HUGO, (* u Brodu 18./9. 1851, † u Zagrebu 4./5. 1900.)
5. BAN MATIJA, (* u Dubrovniku 18./12. 1818.)
6. BOGOVIĆ MIRKO, (* u Varaždinu 2./2. 1816, † u Zagrebu 4/5. 1893.)
7. BOJNICIĆ IVAN, (* u Valpovu 24./12. 1855.)
8. BOTIĆ LUKA, (* u Spljetu 1830, † u Djakovu 10./8. 1863.)
9. BROZ IVAN dr. (* u Klanjcu 21./1. 1852, † u Zagrebu 25./12. 1863.)
10. BRUSINA ŠPIRO, (* u Zadru 11./12. 1845.)
11. BUDMANI PERO, (* u Dubrovniku 28./10. 1835.)
12. BUKOVAC VLAHO, (* u Cavtatu 4/7. 1855.)
13. BULAT GAJO, dr. (* u Supetru 4/1. 1836, † u Beču 9./6. 1900.)
14. BULIĆ FRANJO, (* u Vranjion 4/10. 1846.)
15. BUZOLIĆ STJEPAN, (* u Öbrovcu 5./10. 1830, † u Zadru 9./6. 1894.)
16. BUŽAN HERMAN, barun, (* u Varaždinu 8/10. 1800, † u Črešnjevcu 22./9. 1862.)
17. CIRAKI FRANJO, (* u Požezi 10./11. 1847.)
18. CRNČIĆ IVAN, (* u Polju 2/5. 1830, † u Rimu 7./1. 1897.)
19. DEMETER DIMITRIJA, dr. (* u Zagrebu 21./7. 1811, † u Zagrebu 24./6. 1872.)
20. DERENČIN MARIJAN dr., (* na Rieci 24./9. 1836.)
21. DESPOT IVAN, (* u Zaostrugu 19./8. 1851, † u Spljetu 19./2. 1886.)
22. DEŽELIĆ GJURO, (* u Ivaniću 25./3. 1838.)
23. DEŽMAN IVAN dr. (* na Rieci 6/5. 1841, † u Zagrebu 24./10. 1872.)
24. DOBRILA JURAJ, dr., (* u Ježnju 16./4. 1812, † u Trstu 13./1. 1882.)
25. DRAŠKOVIĆ JANKO, grof, (* u Zagrebu 20./10. 1770, † u Radgoni 14./1. 1856.)
26. DRAŠKOVIĆ IVAN, gr. f., (* u Zagrebu 17./9. 1805, † u Zagrebu 14./1. 1856.)
27. EISENHUTH GJURO, (* u Zagrebu 25./12. 1841, † u Zagrebu 2./4. 1891.)
28. FLAMIN IVAN, (* u Škrbiću 9./7. 1833, † na Rieci 25./4. 1890.)
29. FLJAN ANDRIJA, (* u Zagrebu 4./9. 1851.)
30. FILIPOVIĆ JOSIP, barun, (* u Gospiću 28./4. 1819, † u Pragu 6./8. 1889.)
31. FILIPOVIĆ FRANJO, barun, (* u Gospiću 12./10. 1820.)
32. FILIPOVIĆ IVAN, (* u V. Kapanici 23./6. 1823, † u Zagrebu 28./10. 1895.)
33. FREUDENREICH JOSIP, (* u N. Gradški 6./10. 1827, † u Zagrebu 28./4. 1881.)
34. GAJ LJUDEVIĆ, dr., (* u Krapini 8./7. 1809, † u Zagrebu 20./4. 1872.)
35. HARAMBAŠIĆ AUGUST dr., (* u D. Miholjcu 14./7. 1861.)
36. HAULIK JURAJ dr., (* u Trnavi 20./4. 1788, † u Zagrebu 11./5. 1869.)
37. HRANLOVIĆ JOVAN, (* u Kričkah 18./12. 1855.)
38. ILIJAŠEVIĆ STJEPAN, dr., (* u Oriovcu 1./1. 1814.)
39. IVIČEVIĆ STJEPAN, (* u Drveniku 24./1. 1801, † u Makarskoj 16./12. 1871.)
40. JAGIĆ VATROSLAV dr., (* u Varaždinu 6/7. 1838.)
41. JAKIĆ ANTE, (* u Kostajnici 16/1. 1828, † u Zagrebu 27./12. 1878.)
42. JARNEVIĆ DRAGOJILA, (* u Karlovcu 4./1. 1819, † u Karlovcu 12./3. 1875.)
43. JELACIĆ FRANJO, barun, (* u Petrinji 14./4. 1746, † u S. Apatju 4./2. 1810.)
44. JELACIĆ JOSIP, grof, (* u Petrovaradinu 16./10. 1801, † u Zagrebu 20./5. 1859.)

45. JELAČIĆ GJURO, grof, (* u Zagrebu 25./5. 1805.)
46. JORGOVANIĆ RIKARD, (* u V. Tabornu 10./4. 1853., † u Zagrebu 24./10. 1880.)
47. JURKOVIĆ JANKO, (* u Požezi 21./11. 1827., † u Zagrebu 20./3. 1889.)
48. KARAS VJEKOSLAV, (* u Karlovcu 19./5. 1821., † u Karlovcu 5./7. 1858.)
49. KAZALI ANTUN, (* u Dubrovniku 29./4. 1815., † u Dubrovniku 16./1. 1894.)
50. KAZNAČIĆ IVAN A., dr., (* u Dubrovniku 25./4. 1817., † u Dubrovniku 19./2. 1883.)
51. KIŠPATIĆ MIJO dr., (* u Osijeku 21./9. 1851.)
52. KLAIĆ MIHO, dr., (* u Dubrovniku 19./8. 1829., † u Zadru 3./1. 1896.)
53. KLAIĆ VJEKOSLAV, (* u Garčinu 28./7. 1849.)
54. KORAJAC VILIM, (* u Kaptolu 27./5. 1839., † u Zemunu 19./9. 1899.)
55. KOZARAC JOSIP, (* u Vinkovcih 18./3. 1858.)
56. KRALJ IVAN, (* u Varaždinu 12./5. 1792., † u Zagrebu 21./2. 1878.)
57. KRANJČEVIĆ SILVJE S., (* u Senju 17./2. 1865.)
58. KREŠIĆ MIJO, (* u Karlovcu 22./3. 1818., † u Zagrebu 7./1. 1888.)
59. KREŽMA FRANJO, (* u Osijeku 2./9. 1862., † u Frankfurtu 15./6. 1881.)
60. KUHAČ FRANJO, (* u Osijeku 20./11. 1884.)
61. KUKULJEVIĆ ANTUN, (* u Varaždinu 10./5. 1776., † u V. Toplicah 28./8. 1851.)
62. KUKULJEVIĆ IVAN, (* u Varaždinu 29./5. 1816., † u Puhakovcu 1./8. 1889.)
63. KULMER ERANJO, barun (* u Zagrebu 3./2. 1806., † u Beču 16./11. 1853.)
64. KUMIČIĆ EUGEN (* u Berseču 11./1. 1850.)
65. KURELAC FRAN, (* u Bravnu 14./1. 1811., † u Zagrebu 17./6. 1874.)
66. KUŠLAN DRAGOJLO, barun (* u Krapini 12./1. 1817., † u Zagrebu 11./3. 1867.)
67. KVATERNIK EUGEN, (* u Zagrebu 31./10. 1825., † u Ljubici 11./10. 1871.)
68. LESKOVAR JANKO, (* u Valentimovom 12./12. 1861.)
69. LISINSKI VATROSLAV, (* u Zagrebu 8./7. 1819., † u Zagrebu 31./5. 1854.)
70. LIVADIĆ FERDO, (* u Celju 30./5. 1798., † u Samoboru 8./1. 1879.)
71. LJUBIĆ ŠIME, (* u Starom gradu 24./5. 1822., † u Starom gradu 19./10. 1896.)
72. LOBMAYER ANTUN dr., (* u Rumi 12./8. 1844.)
73. LOPAŠIĆ RADOSLAV, (* u Karlovcu 20./5. 1835., † u Zagrebu 25./4. 1893.)
74. LORKOVIĆ BLAŽ, dr. (* u Jarčepolju 29./1. 1839., † u Zagrebu 17./2. 1892.)
75. MAKANEC MILAN dr., (* u Zagrebu 11./7. 1843., † u Zagrebu 2./7. 1883.)
76. MANDROVIĆ ADAM, (* u N. Gradiški 5./11. 1839.)
77. MARKOVIĆ FRANJO dr. (* u Križevcih 26./7. 1845.)
78. MAROJIĆ JOSIP, barun, (* u Svidniku 6./4. 1812., † u Beču 17./10. 1882.)
79. MARTIĆ GRGA fra, (* u Posušju 5./2. 1822.)
80. MAŠIĆ NIKOLA, (* u Otočcu 28./11. 1852.)
81. MATKOVIĆ PETAR, dr., (* u Senju 18./6. 1830., † u Beču 25./3. 1898.)
82. MAŽURANIĆ ANTUN, (* u Novom 18./6. 1805., † u Zagrebu 18./12. 1888.)
83. MAŽURANIĆ IVAN, (* u Novom 11./8. 1814., † u Zagrebu 4./8. 1890.)
84. MEDOVIĆ CELESTIN, (* u Kuni 17./11. 1859.)
85. MESIĆ MATIJA, (* u Brodu 19./2. 1826., † u Zagrebu 6./12. 1878.)
86. MIHANOVIC ANTUN, (* u Zagrebu 10./6. 1796., † u N. Dvorih 14./11. 1861.)
87. MRAZOVIĆ MATIJA, (* u Visokom 24./2. 1824., † u Zagrebu 13./9. 1896.)
88. NEMČIĆ ANTUN, (* u Eđđu 14./1. 1813., † u Križevcih 5./9. 1849.)
89. NODILO NADKO, (* u Spiljetu 31./8. 1834.)
90. NOVAK VJENCESLAV, (* u Senju 17./9. 1859.)
91. OKRUGIĆ ILIJA, (* u Karlovcih 12./5. 1827., † u Petrovaradinu 30./5. 1897.)
92. OŽEGOVIĆ MIRKO, barun, (* u Vinarcu 20./9. 1775., † u Senju 8./1. 1869.)
93. OŽEGOVIĆ METEL, barun, (* u Zagrebu 4./5. 1814., † u Beču 9./2. 1890.)
94. PACEL VINKO, (* u Karlovcu 3./1. 1825., † u Karlovcu 22./12. 1869.)
95. PADOVEĆ IVAN, (* u Varaždinu 17./7. 1800., † u Varaždinu 4./11. 1875.)
96. PALMOVIĆ ANDRIJA, (* u Rasinja 27./11. 1847., † u Zagrebu 10./2. 1882.)
97. PAVIĆ ARMIN, (* u Požezi 29./3. 1844.)
98. PAVLINOVIĆ MIHOVIĆ, (* u Podgori 28./1. 1831., † u Podgori 18./5. 1887.)
99. PERKOVAC IVAN, (* u Harmici 23./5. 1826., † u Samoboru 16./4. 1871.)
100. PILAR GJURO, dr. (* u Brodu 22./4. 1846., † u Zagrebu 19./5. 1893.)
101. PRERADOVIĆ PETAR, (* u Grabovnici 18./3. 1818., † u Farafeldu 18./8. 1872.)
102. PUCIĆ NIKO V. grof, (* u Dubrovniku 5./2. 1820., † u Dubrovniku 13./3. 1883.)
103. PUCIĆ MEDO, knez, (* u Dubrovniku 12./3. 1821., † u Dubrovniku 30./6. 1882.)

104. PULIC GJURO dr. (* u Dubrovniku 14./12. 1816., † u Rimu 24./5. 1883.)
 105. RAČKI FRANJO dr., (* u Fužinah 25./11. 1828., † u Zagrebu 13./2. 1894.)
 106. RAKOVAC DRAGUTIN, (* u Biskupcu 1./11. 1813., † u Zagrebu 22./11. 1854.)
 107. RASTIĆ DANE, barun, (* u Buniću 1794., † u Gospiću 5./5. 1853.)
 108. RENDIĆ IVAN, (* na Braču 27./8. 1849.)
 109. RODIĆ GAVRO, barun, (* u Vrginmostu 13./12. 1812., † u Beču 21./5. 1890.)
 110. RUBIDO SIDONIJA (* u Zagrebu 7./3. 1819., † u G. r. Rieki 17./2. 1884.)
 111. RUNJANIN JOSIP, (* u Vinkovcih 8./12. 1821., † u Novom Sadu 2./5. 1878.)
 112. RUSAN FERDO, (* u Pavlin Kloštru 10./12. 1810., † u Belovaru 2./5. 1879.)
 113. SCHLOSSER JOSIP dr. (* u Jindrihovu 26./1. 1808., † u Zagrebu 27./4. 1882.)
 114. SELJAN DRAGUTIN, (* u Topolovcu 16./11. 1810., † u Zagrebu 14./6. 1848.)
 115. SMIČIKLAS TADE, (* u Reštvu 1./10. 1843.)
 116. SMODEK MATIJA dr. (* u Novakih 4./1. 1808., † u Belovaru 24./9. 1881.)
 117. STADLER JOSIP dr. (* u Brodu 24./1. 1843.)
 118. STARČEVIĆ ANTE dr. (* u Žitniku 23./5. 1823., † u Zagrebu 28./2. 1896.)
 119. STOJANOVIĆ MIJAT, (* u Babinoj gredi 26./9. 1818., † u Zagrebu 18./9. 1881.)
 120. STOS PAVAO, (* u Dubravici 10./12. 1806., † u Pokupskom 30./3. 1862.)
 121. STROSSMAYER JOSIP JURAJ, dr., (* u Osijeku 4./2. 1815.)
 122. ŠENO AUGUST, (* u Zagrebu, 14./11. 1838., † u Zagrebu 13./12. 1881.)
 123. ŠOKČEVIĆ JOSIP, barun, (* u Vinkovcih 7./3. 1811., † u Beču 16./11. 1806.)
 124. ŠREPEL MILIVOJ dr. (* u Karlovcu 8./11. 1862.)
 125. ŠTRIGA ALBERTO O. (* u Križevcih 30./4. 1821., † u Zagrebu 7./3. 1897.)
 126. ŠULEK BOGOSLAV dr., (* u Subotištu 20./4. 1816., † u Zagrebu 30./11. 1895.)
 127. TKALČIĆ IVAN, (* u Zagrebu 4./5. 1840.)
 128. TOMIĆ JOSIP EUGEN, (* u Požegi 18./10. 1843.)
 129. TOPALOVIĆ MATO, (* u Zdenicih 9./9. 1812., † u Gradištu 26./4. 1862.)
 130. TORBAR JOSIP, (* u Krašiću 1./4. 1824., † u Zagrebu 26./7. 1900.)
 131. TORDINAC JURE, (* u Djakovu 17./4. 1813., † u Djakovu 15./6. 1893.)
 132. TRESIĆ-PAVIČIĆ ANTE, dr., (* u Vrbanju 10./7. 1867.)
 133. TRNINA MILKA, (* u Vezišću 19./12. 1863.)
 134. TRNSKI IVAN, vitez, (* u Rači 1./5. 1819.)
 135. UTJEŠENOVIĆ OGNJESLAV, (* u Ostrožinu 21./8. 1817., † u Zagrebu 8./6. 1890.)
 136. VEBER ADOLFO, (* u Bakru 11./5. 1825., † u Zagrebu 6./8. 1889.)
 137. VEŽIĆ VLADISLAV (* u Vinjeru 29./4. 1825., † u Varaždinu 16./3. 1894.)
 138. VITEZIĆ DINKO dr., (* na Krku 24./7. 1822.)
 139. VODOPIĆ MATO, (* u Dubrovniku 18./12. 1816., † u Dubrovniku 13./3. 1893.)
 140. VOJNOVIĆ IVO conte, (* u Dubrovniku 9./10. 1837.)
 141. VRANJČZANY-DOBROVINOV AMBROZ, bar., (* u Staromgradu 13./10. 1801., † u Ragacu 12./7. 1870.)
 142. VRAZ STANKO, (* u Cerovu 30./6. 1810., † u Zagrebu 24./5. 1851.)
 143. VRBANIĆ FRAN dr., (* u Gospiću 1./11. 1847.)
 144. VRHOVEC MAKSIMILIJAN, biskup, (* u Karlovcu 23./11. 1752., † u Zagrebu 16./12. 1827.)
 145. VUKASOVIĆ ŽIVKO, (* u Beravcih, 24./10. 1829., † u Zagrebu 10./8. 1874.)
 146. VUKELIĆ LAVOSLAV, (* u Gornjem Kosinju 20./3. 1840., † u Sv. Križu 26./3. 1879.)
 147. VUKOTINOVIĆ LJUDEVIT (Farkaš), (* u Zagrebu 13./1. 1813., † u Zagrebu 17./3. 1893.)
 148. ZAJC IVAN, (* na Rieci 3./8. 1834.)
 149. ZDENČAJ NIKOLA, (* u Ravnu 6./12. 1775., † u Ravnu 28./4. 1854.)
 150. ŽIGROVIĆ FRANJO (Pretoški), (* u Zagrebu 27./11. 1814., † u Zagrebu 24./1. 1890.)

GJURO ARNOLD

1854.

Gjuro Arnold rodio se je dne 24. travnja 1854. u Ivancu kod Varaždina, gdje mu je otac Ivan bio tada kr. poreznikom. Njegov djed doselio se je za francuske revolucije iz Švicarske u Hrvatsku, a tu, u Bjelovaru, rodio se je i Ivan. Ta je i umro g. 1887. u 85. godini, došim njegova udovica, a Gjulina majka, Sofija, rođjena Vukanić, još i danas u Zagrebu u 85. godini živi.

Gjuro je polazio pučku školu u Zagrebu, prva dva razreda gimnazije u Varaždinu a ostale u Zagrebu, gdje je i g. 1873. položio izpit zrelosti. Posvetivši se historiji i filozofiji, stekao je u zagrebačkom sveučilištu 17. srpnja 1880. doktorat filozofije.

Svoje službovanje započeo je u gimnaziji zagrebačkoj g. 1879. kao profesor filozofije i historije te je u tom svojstvu djelovao punih deset godina. U tom je razdoblju radi više stručne naobrazbe sproveo vrijeme od jeseni 1880. do jeseni g. 1881. u sveučilištima u Göttingenu i Berlinu, a od jeseni 1881. do jeseni 1882. na Sorboni u Parizu. G. 1889. došao je za ravnatelja u zagrebačku učiteljsku školu, u kojoj je služio do g. 1894., kada je 21. kolovoza imenovan profesorom teoretičke i praktičke filozofije i pedagogije u sveučilištu. U tom svojstvu službuje i danas, a akademički senat ga je izabrao dekanom za g. 1898/99. i rektorom sveučilišta za g. 1899/1900. Ujedno funkcionirao je od g. 1890—1899. kao predsjednik izpitnog povjerenstva za učiteljsku službu na višim pučkim školama.

Dr. Gjuro Arnold spada u niz najsimpatičnijih hrvatskih pjesnika i učenjaka; on je toli svojim ozbiljnim radom, koli svojim uzornim značajem i patriotizmom, a nada sve svojom riedkom skromnošću tečajem četvrt vieka stekao obdenite i zaslužne simpatije. Na književnom polju kumovao mu je pokojni Senoa, koji ga je g. 1873. uveo u javnost prvom pjesmom „Pri povratku“ („Vienac“ 49.) Od tada, pa sve do danas ostao je Arnold vjeran Viencu i njemu je izključivo objelodanio sav svoj pjesnički rad, koji je vrlo obilan. Dovoljno je ovdje samo napomenuti nekoje glavne pjesmotvore Arnoldove redom, kako su u „Viencu“ ugledali svjetlo. 1875. izašle su krasne romane i ba-

lade: Pjevačeva ljubav, Lugareva kći, Hadum, Dievin san, heroida „Ljudeviti“, romanca „Brati sestra“; 1876. legenda „Kata Lovičeva“, pjesnička pripoviest „Župan Relja“, Kneginja, Zadnja nada; 1879. krasne „Primorske pjesmice“; 1880. Na straži, Na biegu, Na razstanku; 1881. god. Na badnjak; 1882. divni refleksivni pjesmotvori: Na Sprevi, Pod lipami, Champs Elysées, Place de la Concorde, Versailles; 1883. Demeškinja i propelo; 1884. najsavršenija pjesnikova radnja, pjesnička povjestica „Damjan Juda“ i duboko elegične pjesme „Pri odru žene“, „Spominjanje“, „Udaljenoj“ itd.; 1888. didaktična pjesan „Domovina“ itd. sve do najnovijeg doba.

Povrh toga objelodanio je u almanaku u Hrvatski dom“ g. 1876. krasnu epsku pjesmu „Radak vojvoda bosanski“ i nešto belestrističnog rada u „Hrv. Lipi“ g. 1875. i u „Viencu“ g. 1880. pripoviest „Samo četvrt sata“. Izabrane pjesme Arnoldove izdala je Matica Hrvatska za g. 1899. te se tek iz ove sбирke može razabrati sav pjesnički talenat i vrijednost pjesnikova.

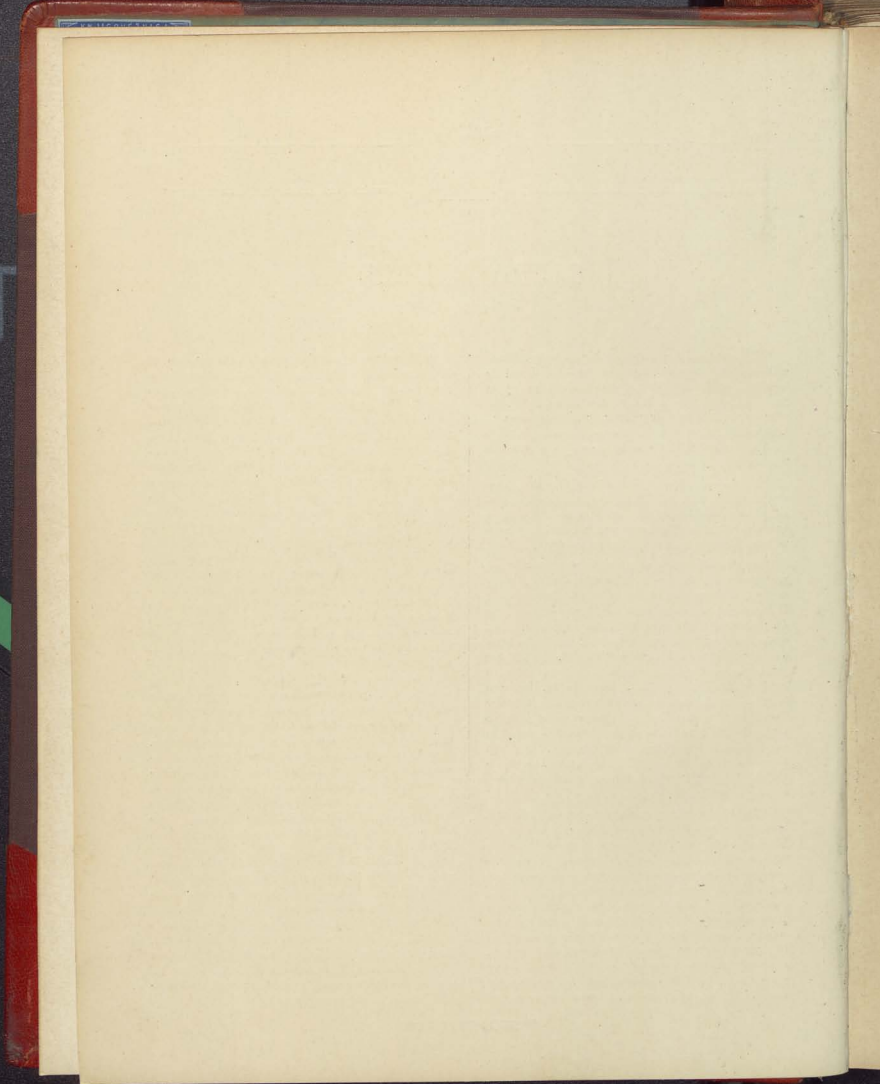
Kao pjesnik Arnold je pretežno lirik dubokog osjećaja, i u uzvišenih misli te savršene forme. On pjeva od srca, a ne da slaže srokove, za to se i njegove pjesme s nasladom čitaju, pa će vazda zadržati svoj čar i dojam na mlada, nepokvarena srca.

Na znanstvenom polju dr. Arnold radio je naročito kao pedagog i kao filozof te je napisao i izdao ove radnje: Etika i poviest“ (doktorska radnja, 1880.); „Logika za srednja učilišta“ (1888.); „Psihologija za srednja učilišta“ (1893.); „Filozofija, prirodne nauke i sociologija.“ Rieč u prilog metafiziци. Rectorski govor (1899.).

U akademskom „Radu“ objelodanio je razprave: „Zadnja bića“ (1888.), i „Psihologija bez duše“ (1898.) Po raznim časopisima izašli su članci pedagoškog ili filozofskog sadržaja.

Jugoslavenska akademija izabrala je dr. Arnolda g. 1891. dopisnim, a u prosincu 1899. pravim članom, Hrvatski pedagoški književni sbor g. 1892. začasnim članom, a Matica Hrvatska g. 1899. odbornikom. U prosincu 1898. proslavio je skromnim načinom 25-godišnjicu svoga književnog rada.

Dr. Cyrus Arnold

AMERICAN
LIBRARY

LJUBO BABIĆ

1854.

Ljubo Babić rodi se dne 26. listopada 1854. u Gređicah blizu Zaboka u obavom hrvatskom Zagredu. Otac mu bijaše Tito Babić, ugledni nekoč Pirac, vlastin i odvjetnik, koji je g. 1861. postao podžupanom varaždinskim, a kasnije predsjednikom tamošnjeg kr. sudbenog stola, te je napokon, živući u miru, preminuo g. 1892. u Gređicah u visokoj dobi od 80 god. Njegova majka Jelena umrla je god. 1891. a bila je kći Ksavera Šandora Gjalškoga, odvjetnika i vlastelina Kosnice i Parjeva te supruga mu Amalije pl. Kušević samoborske. Po tom je on u rodu s poznatim hrvatskim prabilježnikom Josipom Kuševićem, koji je bio brat njegove babe po materi, s poznatim ilircem Mirkom Šandorom Gjalškim i slavnim pjesnikom Antunom Mihanovićem, materinim bratićem.

Prve dojmove crpio je Ljubo u svom otčinskom domu, koji je pravom hrvatskom gostoljubivošću bio svakomu otvoren, pa su se u njem često našli na okupu znameniti ljudi našega naroda i najrazličitijih političkih načela. U tom domu i životu našao je za kasnijih svojih godina najljepši material za svoje beletrističke radove. Preselivši se g. 1861. s roditeljima u Varaždin, dospio je već g. 1863. u tamošnji gimnazij, gdje se je, kako sam piše, manje izicao odličnim napredkom, a više podavao čitanju raznih knjiga, naročito historijskih, te je svoje drugove, koji su s njime god. 1868. osnovali djačko društvo „Vienac“ često put iznenadio čitanjem historijskih obširnih razprava „O Velikoj Hrvatskoj“, „O banu i vojvodi Hrvoju“, razmatranjem „O Bogu i t. d. O pjesničko-novelističkoj žici nije se tada u njem ni traga opazalo, pa je za to upravo iznenadno sve svoje znance, kad je poslije mnogo godina iz pseudonima „Ksaver Šandor Gjalški“ provirio Ljubo Babić. On nam sam u svojoj autobiografiji („Mladost“, Zagreb, 1898. sv. 6.) zanimivo pripovijeda svoju evoluciju, kako je bio sad komunisti, sad socialisti, sad starošćivanac i drugo, i kako su svi ti pravci djelovali na njega. Još kao djak čitao je Büchnera i Kvačernika, s kojim je i dopisivao, te je i počeo pisati roman „Sin budućnosti“, koga nije nikada dovršio.

Položivši u srpnju 1871. izpit zrelosti u Varaždinu, dodje na jesen u pravoslavnu akademiju u Za-

greb, da nji prava. Tu je sproveo dvie godine, položio prvi državni izpit i za tim pošao u siečnju 1874. u Beču, gdje je opet sproveo dvie godine. U Beču je stao čitati velike beletriste, naročito Turgenjeva, koji mu je dao impuls, da ocrtá svoj zagorski dom i život, što mu je i najljepše pošlo za rukom. Neko se je vrijeme pošve htio podati literaturi, ali je uvidio, da se od toga u Hrvatskoj ne da živjeti, pa je za to opet prionuo uz paragrafe, svršivši izpite i stupio g. 1878. u državnu upravnu službu, što sam i danas smatra najvećom svojom pogriješkom, jer se njegova čud nije nikako slagala s činovničkom stegom. Došao je najprije za perovodnog vježbenika u Koprivnicu, odatle u Osijek, za tim za kotarskog pristava u Virovitici, gdje se je g. 1881. oženio s tamošnjom učiteljicom Vilnom Günnerovom. G. 1886. bio je premješten u Pakrac, Sisak i Šid, 1887. na Sušak, a o božiću g. 1891. u Zagreb k zemaljskoj vladi, gdje je konačno u travnju 1897. u istom svojstvu umirovljen. Tada se preseli na svoj roditeljski posjey u Gređice, gdje sada piše i radi. Posljednih deset godina mnogo je putovao; 1890. u Švicarsku i Pariz; 1891. u Prag; 1893. u Dahnaciu i sjevernu Italiju, 1896. u Rim i Napulj, 1897. u Biograd.

Na književnom polju — u javnosti — pojavio se Ljubo Babić prvi put g. 1884. Sam nam pripovijeda, da je još g. 1878. napisao svoju prvu literarnu radnju „Ilustrisimim Battorych“ te ju siao „Obzoru“ u Zagreb, no više godina kasnije doznao je od samog urednika Miškatićeva, da je dospjela nečitana u koš, pošto on nikada nije čitao takovih pošiljaka. Tek g. 1883. osokoli se on opet, preradi Batosića, ode iz Virovitice naročito u tu svrhu u Barč te ga odatle poslje pod pseudonimom „Ksaver Šandor Gjalški uredniku „Vienca“, prof. Klaiću, koji ga mjeseca veljače 1884. priobri u tri broja Vienca. Od tog je časa ime Šandora-Gjalškoga u hrvatskoj liepoj knjizi ostalo na dnevnom redu te vriedi i danas.

Do sada je Babić napisao i objelodanovao sliedeće veće ili manje pripoviesti i crtice: „Ilustrisimim Battorych“ (Vienac, 1884.); „Maričon“ (Vienac, 1884.); i posebna knjiga „U novom dvoru“ (Vienac, 1885.); „Na groblju“ (Hrvatska vila, 1885.); „U noći“, roman,

(Vienac, 1886., posebna knjiga 1887.); „Na badnjak“ (Vienac, 1886.); „Janko Borislavić“, Vienac, 1887., kao knjiga izašlo u českom prevodu g. 1889.); „Pod starimi krovovi“ (Sadržaj: „Illustrisimus Battoriych“, „Diljem Brezovice“, „Roman Portreta“, „Na badnjak“, „Na groblju“, „Plemenitši i plemići“, „Na Januševu“ i „Mlin kod ceste“), izdala Matica Hrvatska g. 1887. za g. 1886.; „Zadnja četiri gornjaka“ (Smotra, 1887.; „Naja“ (Brankovo kolo, 1887.); „Tri pripoviesti bez naslova“ (Matica hrvatska g. 1888. za godinu 1887.); „Gjurjica Agideva“ (Vienac, 1886.); „Biedne priče“ (Matica Hrvatska, g. 1889. za 1888. sadržaj: „Svjedica na grobu“, „Naja“, „Zadnja četiri gornjaka“, „Zašto?“ „Sreće mu pniklo“, „Sa sela“, „Perpetuus“); „Priča“ (Vienac, 1890.); „San doktora Mišića“ (Vienac, 1890.); „Žrtva“ (Kolo u Biogradu, 1890.); „Na rodjenoj grudi“ (Matica Hrvatska g. 1891. za g. 1890.); „Osvit“, roman, (Matica Hrvatska g. 1892. za g. 1891.); „Iz varmegjinskih dana“ (Matica Hrvatska g. 1893. za g. 1892. Sadržaj: „Žitomirski gospodin“, „Perilustris Cintek“, „San doktora Mišića“, „Idila“, „Starci“, „Ekselencija Boris“, „Varmegja“); „No-

turno“ (Vienac, 1893.); „Radmilović“, roman, (Vienac, 1894., posebna knjiga 1895.); „Male pripoviesti“, (Matica Hrvatska, g. 1894. za g. 1893. Sadržaj: „Angjeo“, „Notturmo“, „Pemel“, „Kobne slutnje“, „Stari pandur“, „Iz moje bilježnice“); „Legenda iz dvorista kbr. 15“ (Vienac, 1895.); „Mors“ (Vienac, 1897.); „Plavomilje“ (Vienac, 1898.); „Na veliki petak“ (Vienac, 1898.); „Pred venerom Kapitolom (Mladost, 1898.); „Za moj životopis“, autobiografija, (Mladost, 1898.); „Životopis jedne ekscelencije“, (Vienac, 1898.); „Znanstveni heureka Mazalji Miška“ („Obzor“, 1897.); „Lirski intermezzo“ i „Pričanje stare artije.“

Mnoge od ovih radnja prevedene su na česki, poljski, ruski, njemački talijanski i švedski jezik; tako „Maničon“, „Osvit“, i pojedine pripoviesti iz Matičinih sbirka. Pisac nam je za glavne svoje radnje u svojoj autobiografiji sam rekao, koja mu je bila svrha i tendencija. Svakako su mu najbolje uspjele radnje, u kojima opisuje svoj zavičaj i stare uspomene svoga doma. Hrvatsku beletristiku pomogao je dići na modernu visinu kao riedko koji od naših pisaca.

*William
G. ...*

BEZ
KNIŽNICE

VJEKOSLAV BABUKIĆ

1812.—1875.

Medju najznamenitije Ilirce spada Vjekoslav Babukić, prvi pisac nove hrvatske slovnice, prvi knjižar ilirske dobe, prvi profesor hrvatskoga jezika, prvi tajnik Čitaonice ilirske i prvi tajnik Matice ilirske. Kolikih li slavnih prijevaka u najteže doba našega uzpinjanja, a kako malo priznanja, dapače kolike li nezahvalnosti pod konac života!

Vjekoslav Babukić rodio se je u Požezi dne 16. lipnja 1812. od oca Antuna, licitara i majke Agate, rođjene Keleković iz Samobora. Prve je škole učio u Požezi i Novoj Gradiški, gimnaziju u Požezi i Pečuhu, filozofiju u Segedinu i 1830. u Zagrebu. Na tom je školskom putovanju naučio njemački i mađjarski. U Zagrebu se je našao s mladima, koji su već počeli sanjariti o ilirizmu. Ove su im ideje donieli i nadahnuili hrvatski mladići, što su u Beču i Pešti učinili i ondje došli u doticaj s raznim slavenskim prvacima i novim pokretom u svijetu. U Zagrebu je tada vladala kao i u cijeloj Hrvatskoj podpuna narodna nesvjestica i tmina. Sabor, oblasti, škole — sve je bilo latinsko. G. 1832. vratio se je Matija Smodek iz Pešte i zatražio, da može predavati hrvatski jezik u slobodno vrijeme na akademiji, no i to mu se htjelo kratiti. U tom ga vatreno podpomože Babukić, koji se je još u Segedinu upoznao s djelima Dostieja Obradovića, te ih zavolio rad obrane narodnog materinskog jezika. Sam marljivo učedi i pronaljavajući Dobrovškoga i Šafarika, već on rano snuje o pravopisu i slovnici jezika ilirskoga, te kaže već g. 1833., da ima gotovu slovnici. Uza to je učio prava, zaslужivao nešto od instrukcije a nešto od prepisivanja listina u zem. arhivu. G. 1833. postade zaprisegnuti bilježnik banskoga stola.

Tako je Babukić bio već spreman, kad je Gaj zatražio dozvolu za izdavanje novina. Gaj je to znao, pa ga je s toga i odabrao uz Dragutina Rakovca, Antuna Mažuranića, Ljudevita Vukotinića i Pavla Štoosa za svoga pouzdanika. Ova šestorica bijahu najući odbor i prvi suradnici Gajevih „Novina“ i „Danice“. Babukić je također u prvom broju „Danice“ probio svoju prvu i posljednju pjesmu, koja u stihovima sadrži cijeli program ilirski: sabravlji sva plemena južnih Slavena u jedno kolo.

Do g. 1836. Babukić je radio u raznim odvjetničkim pisarnama i tada položio odvjetnički izpit i suplirao u akademiji ugarsko pravo, a sljedeće godine međunarodno i naravno pravo, te je iz obih disciplina položio izpit. Ipak bude u svibnju 1838. za to mjesto imenovan redovitim profesorom dr. Teodor Pauler. Babukić se na to za uvijek razsta s pravničkom znanošću.

Već g. 1836. poče Babukić u „Danici“ (br. 10. do 15.) objelodanjivati svoju „Slovnici ilirskoga jezika“, koja mu je doniela pohvalu Šafarika i Gaja, a i naprtila silan posao, jer su mu gotovo svi tadašnji ilirski pisci, počamši od Ivana Kukuljevića, šiljali svoje radnje na izpravak, što je on rado obavio. Sve do g. 1843., a naročito g. 1840. i 1841., kad je Babukić bio faktični urednik „Danice“, on je tu zagovarao sveslavenski duh i moral, — a tada su sve većina izbila na površinu domaća i praktična pitanja s potrebama.

Najveću radinost razvio je Babukić u „Čitaonici ilirskoj“, osnovanoj g. 1838., kojoj je on bio po predlogu grofa Janka Draškovića prvi tajnik i tako ju uredio i snabdjeo, da je slavni pjesnik Kollar g. 1841. pisao, da joj nema para. U toj je čitaonici Babukić bio i prvi razpačatelj ilirske knjige, te je imao kao takav medju svimi Slaveni najrazgranjenije sveze i prijateljstva. On je sam razpačao više ilirskih knjiga, nego li ikoga knjižara, pa su se k njemu uticali svi pisci.

Babukić je u čitaonici bio i knjižničar i blagajnik, glavni sabirač prinosa za narodno kazalište i za muzej, te prvi tajnik „Matice ilirske“, koja je u čitaonici osnovana g. 1842. Kao takav spremio je Gundulića za tisak. S toga nije ni čudo, da kraj tih posala nije dospio na veće samostalne književne radnje. G. 1842. do 1844. priobio je u „Bačkoj vili“ vrlo odugačku razpravu „Mali o pravopisu“, u kojoj brani pravopis zagrebačke škole. Na osnovu ove razprave razprelo se je kasnije izmedju njega i Vuka plemizovanje i dopisivanje.

Nakon dugotrajnih borba i molba pošlo je napokon hrvatskom saboru g. 1845. za rukom, da je izvejavao redovitu profesorsku stolicu hrvatskoga jezika

u zagrebačkoj akademiji. Na natječajnom izpitu s Babukićem našli su se oba Mažuranića, Stjepan Mlinarić, Španić, Mato Tepalović i Stanko Vraz. Babukić održa svojom radnjom pobjedu i bude 16. lipnja 1846. imenovan prvim profesorom hrvatskog jezika. To je bio vršak Babukićeve slave i okruna njegovoga rada. Primio je tada iz cele zemlje mnoštvo čestitaka, a k njegovom prvom predavanju, 5. listopada 1845. steklo se je rodoljublja s raznih strana zemlje. Oduševljenje bijaše sveobće.

Babukić je u akademiji predavao hrvatski jezik četiri godine, do g. 1850., kad je pao stari školski sustav. Kroz to je vrijeme i nadalje radio za „Maticu“, dopunio s Antunom Mažuranićem Drobničev rječnik i uređivao Palmotićeve i Gjorgjićeva djela onako savjestno i točno kao prije i Gundulićeva. U to je vrijeme doživio, da je njegovu „Ilirsku slovicu“ preveo g. 1846. na talijanski jezik učeni Ivan August Kaznačić, kao što ju je još g. 1839. preveo na njemački i u Beču kod Venedikta izdao nezaboravni i nesretni hrvatski novinar Rudolfo Frühlisch-Veselić.

Preustrojtvom skola dospio je Babukić za profesora na zagrebačku gimnaziju, s četiri sata predavanja na sednaest, sa zrelih mladića na djecu, s veće plaće na manju, s jednoga predmeta na više njih, pa mu nisu koristile ni tužbe ni predstave, kojima se je tužio bečkom ministarstvu na nepravdu. Teško doba absolutizma zatrla je i Babukića. Ban Jelačić pozva ga, da napiše svoju slovicu i ponudi mu znamenit honorar, a Babukić se lati posla te oslanjajući se na priznanje Šarifikova, napisao god. 1854. nakon dugih priprava „Veliku slovicu ilirskoga jezika sa sintaksom“ te ju daje tiskati i zamoli, da se knjiga primi za školu. Međutim mu beška vlada knjigu zabaci, jer da neodgovara novijem napredku slavistike i potrebam škole. Taj je poraz tako djelovao na Babukića, da se nikada više nije od njega oporavio. Imao je pri tom i materijalne štete od 1000 for., što ju je tim teže osjećao, čim mu je iste godine izgorela i rodna kuća u Požegi, u kojoj je živjela sestra jedinica, pa je trebalo i nju podupirati.

Iza toga poraza klonila je Babukićeva snaga. Još se je g. 1859. javio u programu zagrebačke gimnazije s razpravicom „Mnjenje o postanku glagolskih pismena“ i napokon g. 1861. s posljednjom svojom tiskanom radnjom „Predgovor o jeziku Jerolima Kavanjina (Bogatstvo i ubožtvo)“, što ga je izdao u Zagrebu s Kukuljevićem. Na ovaj je predgovor odgovorio prof. Jagić u „Naše gore listu“ (1861. br. 28.) kritikom, kojom je Babukića podpmo porazio i za uvjek mu izbio pero iz ruke. Od tada do smrti svoje, punih 14 godina, on nije ništa više pisao, osim što je usavršavao Drobničev rječnik te se danas njegovim bilježkama služi akademija kod izdavanja svog rječnika.

Jedina ga odlika zapađe god. 1863., kad ga je Nj. Veličanstvo odlikovalo za njegove zasluge vi-težkim krstom reda Franje Josipa. Kod osnutka akademije nije ga zapalo u njoj mjesto kao ni Gaja, ni Mažuranića ni mnoge druge, koji su probudili narod k svijesti.

Dok ga je tako znanost izključivala, i skola ga više nije odobravalu. Mladji mu drugovi, nekoji njegovi učenici, prikoravahu ga, da njegovo naučanje više ne odgovara zahtjevom živog i nastavnog jezika u gimnaziji, da je zastarjelo. Tako mu je sve poručalo, da se je preživio, prem mu je bilo tek 50 godina. Babukić je bio konzervativan u jeziku i knjizi, čovjek, koji je možda posve dobro naslućivao, da će prenapgli skokovi u mienjanju načela i pravila konačno dovesti do velikog kaosa.

Babukić je slovio medju svojim drugovi i djaci kao čovjek neobične dobrote i blagosti i kao poštenjak velike točnosti i urednosti. Tako je uztrajao u školi unatoč poboljevanju sve do svoje smrti, koja ga zateče u Zagrebu dne 20. prosinca 1875. u 64. godini. Deset godina počivao je na groblju sv. Jurja, a tada ga prenese u ilirsku arkadu na Mirogoju, gdje počiva uz svoje slavne suradnike. Život mu je i djela opisao g. 1876. vrlo krasnim načinom zahvalni učenik, prof. Tadija Smičiklas, koji kliče: Slava mu, jer nas je on prvi učio pisati naš materinski jezik!

SVBUC KNJAZNICA
ZAGREB

HUGO BADALIĆ

1851.

Hugo Badalić rodio se je dne 18. rujna 1851. u Brodu na Savi, gdje mu je otac, Tomo porieklom iz Lipovljana, najprije pučki učitelj, prešao u krajišku upravnu službu i služio kod magistrata, a kasnije kod gradskih poglavarstva u Kostajnici i Petrinji. Mati mu bijaše rođjena Pleyel od obitelji brodskih Mallina te je umrla g. 1857. u Kostajnici u dobi od 28 godina. Oca je izgubio g. 1879. u Lipovljanima u 56. godini. Početno je nauke svršio u Brodu i Kostajnici, gdje je g. 1859. kao osmogodišnji dječak na svoje oči gledao okršaj između bosanskih ustaša i Turaka, pa mu se je ovaj događaj za sav život silno uciopeo u dušu. Gimnaziju je svršio g. 1871. u Zagrebu kao jedan od prvih djaka, a sveučilišne nauke (klasičnu filologiju) u Beču g. 1874. Iste je godine bio pozvan za namjestnog učitelja velike gimnazije u Zagrebu, od kada ga g. 1879. premjestiše kao prvog učitelja na gimnaziju riečku. Odatle se je 1882. opet vratio u Zagreb, gdje je službovao u gornjogradskoj velikoj gimnaziji kao profesor sve do osnutka ženskog liceja. Ovomu je g. 1893. postao prvim upraviteljem, a kada je g. 1895. osnovana doljnogradska velika gimnazija, imenom joj je g. 1896. prvim ravnateljem. U ovom svojstvu službuje i danas.

Hugo Badalić već se je na gimnaziji izicao i pjesničkim i deklamatornim talentom, pa osobito u podjeljnim godinama nije bilo važnije školske sgode u kojoj on ne bi bio sudjelovao budi govorom, budi pjesmom prigodnicom, budi deklamacijom. Takove su prigodnice bile u slavu profesora Babukića, ravnatelja Vebera, škol. nadzornika Jurkovića itd., pa su svratile pozornost na mlada pregaoća. Čitajući pomno klasike i hrvatske pjesnike kao i narodne pjesme, zaronio je već rano u idealni svet, koji ga je vada znao nadahnuti plemenitim idejama i osokoliti na životnu borbu.

G. 1874. javio se je Badalić prvi put na književnom polju u „Vienču“ pjesmom: „Dragin stan“ (br. 8.), a malo za tim promie mu ime cielom zemljom poznata pjesma „Panem et circenses“ (br. 13.), koja je svojom koncepcijom, svojom pjesničkom dikcijom i liepom formom dokazala njegov neoporivi

pjesnički talenat. Još su u tom godišnjaku uvrštene njegove pjesme: „Prvi cjelov“, „Setnja“ i „Prijetelju“. Iste godine izdali su bečki sveučilišni djaci prvi djački almanak „Velebit“, u kojem je Badalić priobio krasnu svoju pjesmu „Slipeac guslar i lovac“, koja zanosi na narodne pjesme a ipak dokazuje umjetničku ruku, za tim odu Ljudevita Gaju i romancu „Bolna djevojka“, a u pouci liepu literarnu razpravicu: „Kako je Osman nadopunio Soroković, a kako Mažuranić?“

Za Klaićeva uredjivanja „Hrvatske Lipe“, g. 1875. priobio Badalić u njoj nekoliko pjesama („Odkud pjesan“). Novelu iz djačkog života „Pankove mreže“, u kojoj se je s mnogo humora podrugao jednom nardripijesniku.

U zabavniku hrv. omladine „Hrvatski dom“ priobio je g. 1876. elegiju „U Jurjevcu“ i spevao libreto operi „Nikola Šubić Zrinjski“, koji je uglasbio Ivan pl. Zajc te je s ovom operom, pjevanom prvi put 4. studenoga 1876., i Badalićevo ime postalo popularno.

U „Vienču“ je Badalić objelodanio na dalje: g. 1877. pjesme: „Hrvatski pjevački savez“ i „Iztočnina trublja“; 1879. krasne „Spomen-slike“ (iz djetinstva) i „Petru Preradoviću“; 1882. „Naša osveta“ i „Sve za vjeru i domovinu“ (prigodom posvete djakovačke stolne crkve); 1885. krasne pjesme „Na Adriji“ (Pozdrav, Slutnje, Kopač) i „Proslav za koncert „Kola“; 1886. pjesmu „Braća — nebraća“ (po narodnoj priči); 1887. „Molitva“ i „Mihovilu Pavlinoviću“; 1888. „U slavu 300-godišnjice Gundulića“; 1890. Ivanu Mažuraniću, „Stara pjesma“, „U dvoje“ i „Kačiću“; „Hrvatska himna“ (Rudi zora, svanu dan) i „Proslav otvaranju izložbe“; 1892. „Prvi ples“; 1893. „O 25-godišnjici Marije Ružičke-Strozzi“ i „Praha grafa Janka Draškovića“; 1895. „Kod Preradovićeve spomenika“ i „Pozdrav kralju“; 1896. „Poštar Osip“ i „Veliki petak u Cresu“.

Bivši g. 1884. izabran u odbor „Matiice Hrvatske“ tu je zajedno s tajnikom Kostrenčićem uredjivao matičina izdanja, pa još i danas pomaže kod uredjivanja hrv. nar. pjesama. Za „Matiču“ je sastavio g.

god. 1894. „Antologiju hrvat. pjesništva“, a njegove izabrane pjesme“ izdala je „Matica Hrvatska“ g. 1897.

Badalić je i povrh toga jošte mnogo radio na književnom i nastavnom polju. Tako je god. 1883. napisao uvod Palmovićevim sakupljenim pjesmam te ih kritično ocienio, preveo za hrvatsko kazalište više drama i libreto opere „Hagenotti“, a naročito g. 1889. preveo i izdao Shakespearova „Koriclana“, koji služi mladeži kao pomoćna knjiga. Iz latinskoga i grčkoga jezika preveo je nekoliko lirskih pjesama, koji je prevod stekao pohvalu kompetentnih krugova. Na-

pokon je priredio „Hrvatsku čitanku za V. i VI. razred srednjih škola“.

Imade od njega štampanih pjesama i u „Hrvatskoj Vili“ i „Prosvjeti“, a u potonjem je časopisu štampao za ogled ulomak prevoda Goetheova „Fausta“, kojim se već više godina bavi.

Badalićev kratki životopis sa slikom priobdili su „Vienac“ g. 1890. u br. 47. i „Prosvjeta“. Kao refleksivni pjesnik rodoljubnog smjera može se Badalić ubrojiti među najedrije i najvještije pisce hrvatske, a smijemo se od njega nadati još mnogom liepom književnom proizvodu.

H. D. ...

ENGRAVED BY JAMES HARRIS

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY

MATIJA BAN

1818.

„Sviješću pristupismo prosvjeti; prosvjetom stupajmo k slozi, a slogom ćemo stići do narodne sreće i snage. Četiri smo brata na jugu, četiri pera i mača. Otrijezimo se od sanjarija, pošteno dahnimo međusobnom pravdom, zagrlimo se iskrenom bratskom ljubavi, pak ćemo biti četiri tvrdo ukopana stupa, kojimi nikakav oluj ne će moći da zaljulja. Ne podjemo li tom stazom, evo vam veli ostarjeli borac iz prve nam preporodne dobi: iz prosvjete naše ne ćemo biti ništa naučili, van to jedno, da bezumno kopamo sobstvenom narodu od 14.000.000 duša grob“.

Ove znamenite i spomena vrijedne riječi napisao je Matija Ban mjeseca augusta 1885., kad je bio zamoljen za književni prinos svetčonom spisu „Slava preporoditeljima“, koji je iste godine ugledao u Zagrebu svjetla prigodom 50-godišnjice proslave književnog nam preporoda.

A kada je on u najužežem obiteljskom krugu u Beču slavio svoj 80. rođen-dan, pisao se je ovih rečaka, šestitajući mu na toj slavi, obratio na nj s molbom, bi li mu povoljno bilo, da udje njegova biografska i njegova slika u ovaj album zaslužnih Hrvata? I siedi starac, koji je sudjelovao u preporodnom kolu svojim književnim radom, rado se je odzavao molbi, odobravajući time ovo poduzeće, što je pismom od 27. prosinca 1898. iz Beča pripisao i svoju sliku i glede svoga života dao nužne upute. Time je Matija Ban dosljedno uvodnim riečima ovog životopisa sam odobrio, da ga možemo i smijemo uvrstiti u ovaj album, u kom on uz dra. Ilijaševića, Ivana Trnskoga i Grgu Martića stoji kao posljednji od još živućih književnika iz „ilirsk“ dobe.

Matiju Bana svojataju Srbi i Hrvati, Dubrovnik ga je rodio, Srbija ga je primila za svog građana, a on se je od Gajevih vremena vazda izicao kao pobornik i posrednik sloge između svih južnih Slavena, za to ga jednakim poštivanjem susreću Hrvati i Srbi, Slovenci i Bugari.

Matija Ban rodio se je 18. prosinca 1818. u Dubrovniku od siromašnih roditelja. Tu je i učio gimnazijske, filozofske i pedagoške nauke. Ljubav za naukom bila ga je g. 1834. odvela u sjeminište, u kojem je sproveo dvie godine, a tada ga ostavio. Neko je

vrieme zatim sproveo u raznim manjim službama kao odvjetnički pisar. No već g. 1839. ostavi domovinu radi nesretne ljubavi i ode na iztok. U Carigradu izposlova sebi mjesto profesora talijanskoga jezika i književnosti u grčkom kolegiju na prinkipskom otoku Nalkisu, a kasnije profesora povjesti i zemljopisa u franczskom kolegiju sv. Benedikta u Rebebu na Bosporu. Tu se i upozna s mladom Grkinjom Margaritom, koju mjeseca studenoga 1840. oženi. Iz tog mu se braka rodi sedmero djece, no osta na životu samo mila kćerka Palisana, koja se je kasnije udala za vrloga srbskoga slikara Stevana Todorovića u Biogradu.

U Carigradu je Ban popunio svoju naobrazbu i stvorio svoj politički ideal, koji je od Panlaviste sužio na Jugoslavena sa srbskim temeljem.

Još kao 16-godišnji mladić počeo se je baviti književnošću, te je napisao mnogo pjesama i četiri drame na talijanskom jeziku. No ugledavši slušajno u neki prevod Shakespeara, spalj svoje drame, da istom tada nastavi rad, kad prouti Shakespeara.

Odrekvavši se profesure, stao je u Brnsi u Maloj Aziji gojiti svilce, no i taj mu posao nije uspio, pa se vrati u Carigrad, a odavle podje g. 1845. u Biograd, kamo je pozvao i svoje stare roditelje. Tu je preveo s talijanskog svoje pjesme i stekao priznanje kneza Aleksandra Karagjorgjevića, koji mu povjeri odgoj svojih dviju kćeri. Dvie godine kasnije, 1847. poče izdavati svoja predavanja knježevskim kćerima, da se i narod može s njima okoristiti.

Kad je g. 1848. bknula buna u Ugarskoj, koja je zaprietila i Srbom i Hrvatom, knez je Karagjorgjević poslao Bana preko Karlovaca i Novog Sada u Zagreb, da uglavi složnu obranu između Hrvata i Srba preko patrijarke Rajaćića i Jelačića bana. Iz Zagreba krenu po Dalmaciji i na Cetinje, da svuda zagovara slogu i ideju jugoslavenstva. G. 1849. putova je opet na Cetinje, da organizuje ustanak svih balkanskih Slavena, kako bi se oteli turskom jarmu. Pošto diplomatske prilike nisu bile tomu ustanku u prilog to se je vratio u Dubrovnik, gdje je uredio i izdao tri svezke „Dubrovnika“ i preradio u stihove svoju tragediju „Mejrim a ili oslobodjenje Bosne“, koju je bio napisao g. 1847. u prozi.

G. 1850. vrati se Ban u Biograd, gdje je postao profesorom na liceju i tajnikom kneževim, koji mu je kasnije povjerio i dva diplomatska poslanstva: jedno na novoga crnogorskoga kneza Danila g. 1853. i drugo u Carigrad za vrijeme krinskog rata g. 1855. Tada je u Carigradu finim diplomatskim taktom pisao u „Journal de Constantinople“ niz članaka, kojima je poticao Portu na blaži postupak prema balkanskim Slavenima, za što mu je Napoleon poslao zlatan kolajnu sa svojim likom, a turski car podielio red Medžidije.

Vrativši se u Biograd, pisao je povjest Vlaske, Moldavske i Srbije, kako bi ovim državama na parizkom kongresu izposlovaio na osnovu državnog prava neodvisnost od Turske. Za to je djelo votirala srbska skupština piscu nagradu od 400 dukata i odredila, da se tiska u Parizu. Nešto kasnije izdao je „Različite pjesme“ i „Zrcalo povjestnice dubrovačke“.

Iza povratka mira u Evropi Ban je g. 1857. postao profesorom francuskog jezika u vojnoj akademiji u Biogradu; no izgubio je ovo mjesto g. 1858. iza povratka Miloša Obrenovića na prijestolje. Povukao se je tada na svoju vilu Banovac kod Biograda, od kuda je oštro žigosaio vladavinu Obrenovića.

Za kneza Mihajla bio je ban g. 1862. imenovan ravnateljem novinsko-obavjestnog ureda (Press-bureau) u ministarstvu vanjskih posala te je na tom mjestu uztrajao punih 18 godina i tamo podupirao svoga prijatelja Ristića, odlikujući se pravom diplomatskom finom i taktom i dižeći ugled Srbiji u vanjskome svijetu.

Medjutim je Matija Ban za svoje književne zasluge bio odlikovan članstvom raznih akademija. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu imenovala ga je 25. srpnja 1867. svojim dopisnim, a srbsko učeno društvo u Biogradu (danas akademija) svojim redovnim članom. Osim toga izabraše ga tri talijanske i jedna istočna akademija članom.

Povukavši se g. 1880. u mir, dobi od vlade naputak, da napiše povjest Srbije od g. 1858—78., a kako je daleko dospio nije nam poznato. Političko djelovanje Banovo u Srbiji zaslužuje najveću pohvalu,

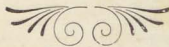
jer ga nije nikada vodilo strančastvo, već samo naj-čišći patriotizam.

Kao književnik razvio je Matija Ban upravo zamjernu radinost kao publicista, pedagog, historičar i dramatski pjesnik. U prvom se redu iziđe ogromni broj brošura i djela u prozi na talijanskom, francuskom i hrvatskom ili srbskom jeziku. Tu se nalaze od g. 1848. djela: „Cenno storico sul movimento slavo“ (1848.), „Etudes politiques sur les Slaves de Turquie“ (1855.), „Droits politiques de la nation serbe dans l'empire ottoman“ (1856.), „Les Slaves d'Autriche et de Turquie, leurs vices et leurs vœux dans la question d'Orient“ (1862.), „La question d'Orient et la congrès européen proposé par emp. Napoleon“ (1864.), „Uno sguardo sulla lavori della dieta Croata“ (1866.), „La Russia e i Jugoslavi“ (1866.), „La question de l'Orient après le traité de Berlin“ (1879.) itd. Sva ova djela, u kojima se je Ban borio za oslobodjenje Slavena izpod turskog gospodstva, podigla su njegovo ime po cijeloj Evropi. Velike je zasluge stekao i za proglašenje srbske neodvisnosti.

Kao pjesnik, naročito kao dramatičar Ban je napisao do 40.000 stihova. Ima od njega trinaest drama i to: „Mejrima“, „Miljenko i Dobriča“, „Knez Dobroslav“, „Posljednji Nemanjić“, „Smrt Kralja Vukašina“, „Car Lazar i kosovski poraz“, „Takovski ustanak“, „Oslobodjenje Srbije“, „Cvjetna nedjelja u Srbiji“, „Marta Posadnica ili pad Novgoroda“, „Kobna tajna“, „Vanda kraljica Poljske“, „Jan Hus“ i „Marin Kaboga“. Tvrdi se, da mu je najbolja tragedija „Smrt kralja Vukašina“; neke od njih, kao što Mejrima, obredale su u svoje vrijeme sve pozornice na slavenskom jugu. U crtanju uzvišenih ženskih karaktera Ban je kod nas nenađkrljen.

Banov je život i djela ocrtao g. 1881. Šime Pjerotić u talijanskoj knjizi: „Sulla vita e sulle opere di Mattia Ban“, izdanoj kod Woditzke u Zadru. Pisac je prije tiska djelce pročitao samomu Banu, a ovaj ga je odobrio kao podpuno istinito. Po želji Banovoj i mi smo crpili odane.

Ban već duže boravi u Beču u najboljem zdravlju i pomno i u svoje stare dane prati naš život simpatično. Pozdravimo ga srdačno!

MATIJEV LITOGRAFIČKI ZAVOD ZAGREB.

SVEUČ. KNJIŽNICA
ZAGREB

MIRKO BOGOVIĆ

1816.—1893.

Mirko Bogović rodio se je dne 2. veljače 1816. u Varaždinu od oca Pavla, upravitelja gospodstvijskih dobara a matere Magjarice iz željezne županije, rođake Žige Szögenyia. Djetinjstvo je sproveo na posjedu Grani kod Novog Maroša i u Gotalovcu. God. 1822. uze ga starija sestra Marija, udata za odvjetnika Lukinea u Križevih, k sebi, te on ondje svrši početnu školu i ode 1824. u Varaždin na gimnaziju. Iste godine izgubi majku i otac mu se preseli s Grane u Varaždin. Tečajem praznika zalazio bi redovito k svojim sestram Ljubici i Juliji, udatoj za gradskog kapetana Bubanova u Križevih, gdje se je rano privikao lovu i snatrenju.

God. 1830. posla ga otac u Subotičte na licej, da ondje nauči po tadašnjem običaju i magjarski, no pošto je ondje buknula kolera, vrati se Mirko odanle. Ondje se je sprijateljio s mladim barunom Dragojlom Kušanom, stao s njime čitati iste knjige i spasio mu kod kupanja život. Sljedeće godine nastavi mudroslovne nauke u Zagrebu i poželi poći u vojnike. Otac, koji je bio uzeo u najam Festečićovo dobro Turčiću u Medjumurju, popusti napokon i tako dodje Mirko 1833. za kadeta u Radoševićevu pukovniju u Zagreb. Tako je sproveo četiri godine u kadetskoj školi u Petrovaradinu. Tu ga zateče g. 1835. smrt otčeva i prvi pojav narodnog pokreta, koji se ga silno dojmi. Sprovedši za tim tri godine, od 1837.—1840. u svojoj pukovnijii u Osijeku, ostavi vojnički stalež 1840., podje najprije k sestri u Križevce, a za tim u Moslavinu, gdje se upozna i pobrati s Antunom Nemčićem, svojim vjernim Orestom. Po Nemčićevu nagovoru kani se mjerničtva i uze privatno u Križevih učiti prava. Tu je sproveo najkrasnije dane s Nemčićem i Kušanom.

U svibnju 1841. preseli se u Zagreb, gdje položii izpite, te pristade u kolo iliraca, drugujući sa svima prvacima. Godine 1842. imenova ga veliki župan Zlenčaji zađ. pobdiželjnikom županije zagrebačke. Iste godine počeo je pisati članke u „Narodne Novine“ i „Danici“, koji su svratili na sebe pozornost istoga Jana Kollara. Godine 1843. pratio je Bogović baruna Kulmera u Požunu na sabor, pak se je tu upoznao sa Šturcom i Hurbanom i odatle crpio pobudu za uzdržanje slavenske uzajamnosti.

Prigodom velike skupštine županijske 9. prosinca 1843. dodje do krvi, te je i Bogović bio balticom lako ranjen u lijevo rame. Položivši odvjetnički izpit u Pešti g. 1844. vrati se kući, postade prisjednikom sudbenoga stola županije križevačke i izdade prvu svoju knjigu pjesama „Ljubice“, posvećene svojoj kasnijoj supruzi Julijani Lentulajevoj.

Kobnoga 29. srpnja 1845., kad je iza županijske restauracije došlo na Markovom trgu do sukoba, zadobio je i Bogović udarac sabljom po vratu i hitac u desnu ruku. Iznemogao od gubitka krvi, svali se pred vratima županijske kuće, od kuda ga odnieše kući. Tu je sedam nedeļa težko bolovao, dok se je oporavio. Antun Nemčić, koji je takodjer bio onog dana na trgu, na sreću nije dopao rana, nego je pohrlio k Bogoviću i nad njime gorko proplakao. Bogović je taj prizor opisao u predgovoru k Nemčićevim pjesmama. Čim je ozdravio, tražio je Bogović u Beču i kod samog kralja Ferdinanda u audienciji i kod visokih dostojanstvenika iztragn i zadovoljstinu za ilirsku stranku, ali je nije dočekao. Posjetio je zatim Ugarsku i vratio se na proljeće 1846. u Zagreb, gdje je počeo odvjetnikovati.

Početkom god. 1847. izdade u Zagrebu sbirku pjesama: „Smilje i Koviļje“, te ju posveti Nemčiću. Iste godine postade uplivom svojih magjarskih rođjaka aktuarom i k. u. g. inspektoratu na Rieci, te se oženii s Julijom Lentulajevom. Na Rieci je ostao samo do travnja 1848., kad se odreče službe. Tu je i izdao svoje pjesme „Domorodni glasi“. Za tim se vrati u Zagreb, a ban Jelačić ga posla kao povjerenika u Turopolje, da sa dva graničarska batalijuna umiri Turopolje, što on i vrlo delikatno obavii. Ban ga kašnje pozva u banksko vijeće, a u kolovozu 1848. posla ga u Varaždin kao povjerenika, što je ostao do ožujka 1850.

U Varaždinu zateče Bogovića žalostna viest o smrti najdražeg mu prijatelja Nemčića († 5. rujna 1849. u Križevih), a on se u njegovoj uspomeni oduži, sabravši u jednoj knjizi „Pjesme Antuna Nemčića“, te ih izda g. 1851. U isto vrijeme pisao je razne članke u „Slovenski jug“, u „Jugoslavenske novine“, u „Südslavische Zeitung“, pa kad se, nezadovoljan s

razvitkom političkog stanja u domovini, vrati iz Varazdina u Zagreb, htio je ondje pokrenuti nov list „Domobran“. No ne dobi dozvole. Stanje je bilo sve gore, absolutizam počeo se sve više širiti. Tala se odlučiti „Matica ilirska“, da izlaze beletristički list „Neven“, kojemu postade Bogović prvim urednikom od 1. siječnja 1852. U „Nevenu“ je on razvio krasnu radnost kao pisac novela, pjesama i drama. Tu je pribodio najprije svoje tri izvorne novele: „Hajduk Gobjko“, „Crnogorska osveta“ i „Grad Gotalovec“.

Dne 16. rujna 1852. priobći „Neven“ u 88. broju pjesmu „Domородna njeħa“ od Ivana Filipovića. Stvar je tako bezazlena, da se danas moramo upravo čuditi, kako je bilo moguće, da je redarstvo zaplenilo rad nje list, i da su Filipović i Bogović rad toga god. 1853. osuđeni na dvie godine tamnice u gozđuju radi bunjenja! Prije još, nego li je stigla osuda bečkog vrh. sudista, Bogović uredi IX. knjigu „Kola“, i udje 1. kolovoza 1853. s Filipovićem u tamnicu u današnjoj županjskoj kući u Zagrebu. Bogović je u tamnici bio okovan u teške negre kao najvjeći zločinac, te se i hranio kažnjeničkom hranom. Tek kasnije je dobio raznih polakšica.

U tamnici napisao Bogović dramu „Stjepan posljednji kralj bosanski“, koja je tek 1857. izlaza i dvie novele: „Vidov-dan na Lohor-gradu“ i „Slava i ljubav“. Probavivši šest mjeseci u tamnici bio je Bogović s Filipovićem povodom radoznog događaja u kr. obitelji pomilovan i u veljači 1854. na slobodu pušten. Sada se opet bavi književnošću. U „Nevenu“, kojemu je urednik Praus, pribiđuje gore spomenute novele, odlomak svog „Frankopana“, te novela „Krvavi most“. Jedno je vrijeme bio tajnik povjestničkog društva, kao što je još g. 1850. epizodno bio i član kazališnog odbora, a 1854. kratko vrijeme i urednik „Gospodarskog lista“.

Godine 1856. objelodani Bogović svoju veliku historičku dramu „Frankopan“, koju je 1851. napisao, a iste ga godine zateče žalost te izgubi jedinicu kćerku Ružicu u devetog godini.

Na svom zaselku iza Jurjeva groblja uze god. 1858. pisati treću svoju tragediju „Matiju Gubca“, koju izlaza 1859., te skupi sve svoje novele pod naslovom „Pripoviesti“. Tako je Bogović u najernije dane absolutizma uz Kukuljevića i Vukotinovića jedini uztrajao na književnom polju, dočim je sve ostalo na razne načine podrovano, usutkano i zamrlo. Ovo je sigurno najsvjetlija epoka njegova života.

Od Bogovićevih drama sve tri su našle obirne kritike. Frankopana je ocenio dr. Demeter, Stjepana

Paol i Senca, a Gubca dr. Marković. Stjepan je glumljen u Zagrebu prvi put 1877., Gubca 1888., Frankopan tek 1898. Sve se odlikuju patriotskim žarom. ali je najbolja Gubca.

S povratkom ustava udje i Bogović na političko polje, bude u Zagrebu izabran g. 1861. na hrvatski sabor, gdje se pridruži unionistom na osnovu ravnopravnosti. Njegov saborski govor od 26. lipnja 1861. sadrži njegov program. U isto vrijeme objelodani nje-mačkn brochura „Politische Rückblicke in Bezug auf Kroatien“, u kojoj crta naše stanje za absolutizma. Brochura je u dva izdanja razgrabljena. Odrėkav se saborskog mandata, izlada još 1861. prvi svezak anakreonskih pjesama „Vinjage“, od kojih su izašla još tri svezka 1862., 1864. i 1878.

Još je Bogović bio g. 1865. zastupnikom grada Zagreba na saboru, a 1867. postade iza Kukuljevića velikim županom zagrebačkim, 1871. ministarskim savjetnikom kod hrvatskog ministarstva u Budimpešti, gdje je ostao do 1875. Tada predje u mir, te se nastani u Zagrebu. Radi ovog svog političkog djelovanja Bogović je došao u oprieku s tadašnjom narodnom strankom, te se nikada više nije pojavio u javnosti. Živio je samotno u svojoj kući u Visokoj ulici, baveći se samo čitanjem prirodoslovnih knjiga. Iz svoje tišine izlao je još g. 1878. pjesme „Slike i prilike“, aforizme „Strjelice“, 1880. brochuru „Zur bosnischen Frage“, 1881. „Eine Lanze für den Schifffahrts-Kanal Ragnica“ i 1884. brochuru „Ursachen und Wirkungen“ o nemirima u Hrvatskoj.

Zadnjih godina Bogović je teško bolovao od kamenca, te je napokon toj bolesti u Zagrebu dne 4. svibnja 1893. u 77. godini života u svojoj kući u Visokoj ulici br. 10 podlegao. Dva dana kasnije sahranjen je uz svoje „ilirske“ drugove u zajedničkoj arkadi na Mirogoju.

Iza njegove smrti izlada je „Matica Hrvatska“ tri svezka njegovih „Pjesničkih djela“, 1893.—1895., a prof. dr. Šrepl njegove „Posmrtnne pjesme“ 1894. Treću knjigu ovih djela dołao je i obširan životopis Bogovićeve i ocjena njegova rada.

Od odlika posjedovao je red željezne krunice III. razreda, za tim je bio od osnutka pravim članom jugoslavenske akademije, u koju nije nikad zalazio i od 1861. članom harkovskog sveučilišta. Svojim nabo-razobrazom je čovjek velike kulture, govorio više evropskih jezika i razumievao sve slavenske. Kao čovjek žestoke naravi on se je i žestoko borio za svoje ideale, te je za nje znao i trpeti. To nam i njegovu uspomenu čini dražom i njegov život poučnim

Nikola Bogović

EVOLUCIÓ KRIJŽANICA
KADREB

IVAN BOJNIČIĆ

1858.

Ivan pl. Bojničić Kninski rodio se dne 24. prosinca 1858. u Valpovu u Slavoniji od oca Ferdinanda, županijskog velikog sudca osječkog i majke Klementine, rođjene Baumholzer. Njegova obitelj pripada staro-hrvatskom praplemstvu, te potječe iz Plavna u starodavnoj župi Kninskoj, gdje je već u XIII. stoljeću živjela. Oca je izgubio već g. 1862, kad mu još nisu bile ni četiri godine, dočim mu majka, kojoj je ostao na brizi, živi još i danas u Zagrebu. Početne škole i gimnaziju učio je u Osijeku, kasnije u Budimpešti, gdje je i g. 1875. maturirao i za tim učio pravo i filozofiju u tamošnjem sveučilištu, baveći se naročito historičkom strukom. Još kao slušalac u sveučilištu postao je 1877. scriptorom kr. ug. dr. knjižnica, što je ostao do g. 1879., kad je 24. ožujka imenovan pristavom arheološkog odjela narodnog muzeja u Zagrebu. Kao takav promoviran je u Budimpešti 6. ožujka 1880. na čast doktora filozofije. U hrvatskom muzeju službovao je punih 13 godina, naime do 30. ožujka 1892. Tada je imenovan na mjesto pokojnog Miškatičevića ravnateljem kr. zem. arhiva u Zagrebu, u kojem svojstvu još i danas službuje.

Bojničić je namah iza svoj dolazka u Zagreb g. 1879. postao tajnikom hrvatsko arheološkog društva, te je ovu službu vršio sve do g. 1893. Osim toga imenovan je 1882. lektorom madjarskog jezika u hrvatskom sveučilištu, u kojem svojstvu još i danas službuje. Isto je tako g. 1885. izabran tajnikom državnog umjetnosti u Zagrebu, obavlja ove poslove i danas te je mnogo doprineo tomu, da se je mogla u Zagrebu godine 1891. prirediti međunarodna izložba umjetnina, a prije tri godine (1897.) izložba Verešaginovih slika. Godine 1886. priredio je na milenijskoj izložbi u Budimpešti hrv. historički odjel. Kroz jednu saborsku periodu od g. 1887—89. bio je i narodnim zastupnikom djakovačkog vjanskog kotara u hrvatskom saboru. Od g. 1882. oženjen je s Frauicom, rođj. pl. Herling, te ima dva sina i kćer.

Bojničić je mlad svršio nauke i mlad se je dao na znanstveno proučavanje hrvatskih starina i hrvatske prošlosti, pa stoga nije ni čudo, da već danas spada među naše najplodnije povjestničare i arheologe. Prva njegova književna radnja „Povjest pri-

stenja kod starih naroda“ izašla je g. 1878. u „Vienču“. Od tada je on neumorno radio i probiédo mnoštvo znamenitih razprava i članaka ponajviše historičkog i kulturno-historičkog sadržaja na hrvatskom, njemačkom i magjarskom jeziku u raznim časopisima. Od hrvatskih radnja neka su spomenute samo ove: Hrvati na bečkom sveučilištu u srednjem vieku. Ljeekarstvo u našoj domovini za vremena Arpadovaca. Znanosti u Hrvatskoj do XIV. vieka. Židovi u Hrvatskoj u X. vieku. (Sve četiriti u „Vienču“ 1879.). Hrvatski starinar XVII. vieka. P. pis do sad izdanih hrvatskih pečata. Stari bosanski grb. (Sve tri u „Arheoložkom Vjestniku“, 1880.) Podatci k hrvatskom pečatstvu. („Viestnik arh. dr.“ 1881.) Rimski nadpis u Varaždinskih Toplicah. („Viestnik arh. dr.“ 1882.) Stari grb knezova Krčkih. („Viestnik“, 1886.) Nadgrobní kamen Radoslava Gorjanskoga. Grobní spomenici Iločkih knezova. („Viestnik“, 1889.) Grb hrvatskog bana Sigmunda Ernusta. („Viestnik“, 1891.) Najstarija hrvatska grbovnica. („Starine“ XVII. svezak.) Kako da se podigne crkvena umjetnost. Umjetnost i obrt u našojvije doba. Staklo u umjetnom obrtu. Slikani prozori crkve u Bistrici. („Glasnik društva umjetnosti“, 1886—1887.) Riznica stolne crkve zagrebačke. („Prosvjeta“ 1894.) Plemstvo i bogatstvo obitelji Erdölyi. („Prosvjeta“ 1895.) Stragistička izraživanja. („Arkeol. Viestnik“ 1896.). Autipendij stolne crkve zagrebačke. („Arkeol. Viestnik“ 1899.) Povjest hrvatske naukovne zaklade. („Narodne Novine“ 1899.) Prilozi povjesti hrvatskog plemstva. Listine XII. vieka u zem. arhivu. Jakov Bribirski od plemena Šubić Škrinja privilegija kraljevine Hrvatske. Parnica proti krivotvoritelju plemićkih povelja. („Viestnik kr. zem. arhiva“. 1899.) itd. itd.

Dr. Bojničić izdao je pako napose do sada sledeća djela: „Geschichte Bosniens“. Nach dem Kroatischen des Prof. Vj. Klaić Leipzig, 1885. — „Slavonien im XII.—XIII. Jahrhunderte“. Nach Prof. Vj. Klaić. Agram, 1885. — „Denkmäler des Mythrascultus in Kroatien“. Agram, 1887. — „Gramatika magjarskoga jezika.“ Zagreb, 1888. II. izdanje 1896. — „Series Nobilium“, Zagreb, 1896. — „Grbovnica kraljevine Slavonije“. Zagreb, 1896. — „Pravo nasljedstva

kuće habsburške na hrvatsko prijestolje“. Zagreb, 1896.
— „Der Adel von Kroatien und Slavonien“. Nürnberg, 1896—1899. — „Der Adel von Galicien“. Nürnberg, 1900.

Osim toga uređivao je sljedeće časopise: „Kroatische Revue“ od g. 1882—1883., „Glasnik društva umjetnosti“ od 1886—1888. i „Vjestnik kr. zem. arhiva“ od 1899. sve do danas.

Glavno djelo Bojničićevo jest heraldičko djelo o hrvatskom plemstvu, koje zaprema 239 strana vel. četv. teksta, 11 strana indeksa i 176 tablica sa 2079 grbova hrvatskih plemićkih porodica. U tekstu je spomenuto do 2000 tih porodica, koje su ili već izumrle ili još žive, a poznat im je grb. Djelo je jedino svoje vrste o našem plemstvu, te osnovano na vrelima. Grbovi su izradjeni heraldičkom vjernošću, a tekst je prava riznica povjestnih i genealoških podataka za mnogobrojne hrvatske obitelji. Pisac je također za mnogim mjestima dokazao, da su hrv. ugar. kraljevi

više puta dičili i hrvatsko plemstvo i priznavali autohtono plemstvo. Izdala ga je čuvena tvrdka Bauer i Raspe u Nürnbergu kao posebni svezak svog ogromnog djela „Siebmachers grosses und allgemeines Wappenbuch“.

U ovogodišnjoj „Prosvjeti“, (Sv. 9—10. 1900.) priobčio je Bojničić vrlo instruktivan članak: „Historički razvoj plemstva“, u kojem se prikazuje razvitak ovog staleža u Evropi sa svim njegovim prerogativama.

Osim književnih stekao je Bojničić još i najvećih zasluga za uređenje hrvatskog zemaljskog arhiva, koji je preuzeo u takovu stanju, da ga je valjalo s temelja preurediti. Njegovom trudu pošlo je za rukom, da nam stvori od arhiva znanstveni zavod prvoga reda, kojim se možemo ponositi. Dao Bog samo, da naš mladji naraštaj što češće u nj zeviri i odanle crpi podatke za razjašnjenje još premalo poznate hrvatske prošlosti.

Ivan pl. Bojanić

EVROČ HROZŇKA
FAGLES

LUKA BOTIĆ

1830. — 1863.

S ovitom absolutističke vladavine u Hrvatskoj pojavila se je narodu na vidiku jedna osobito markantna figura. Bio je to mladi Dalmatinac, Spljetčanin Luka Botić, koji se odlikovao velikim pjesničkim talentom i riedkom značajnošću, pa se je neko vrijeme činilo, da će u kolu narodnih radnika zaigrati posve novu ulogu.

Luka Botić rodio se je g. 1830. u Spljetu od dobre obitelji, koja je stradala slabieom svoga oca. Djetinstvo je sproveo u oskudici i biedi, te je jedva mogao svršiti pučke škole. Tek podporom i preporukom kanonika Mangjera primili ga u zadarsko sjemenište kao vrtareva pomoćnika. Kao takav zalazio bi u škola i tu tako napredova, da su mu skucali najpreče potrebe za polazak nauka. U školi prijatelji se Luka s Pavlinovićem i mnogimi drugimi mladići, koji su kašnje u Dalmaciji izašli na glas kao otačbenici i vrstnici. Tako ih zateče g. 1848. Oni su u sjemeništu pisali pjesme i članke, izdavali „Djačke novine“ i ogrijavali se na novom smucu slobode. Da bome, da sjemeništna uprava mnogo toga nije trpjela, pak je Botić sa svojim drugovima podnosio mnogo priklora, kad je na sebe navukao crnu halju.

Kad je reakcija u monarkiji prevladala, došlo je i vrijeme, da bude Botić redjen za svećenika, — no u Zadru sa je našla čitava četa mladih bogoslova, koji su bili odlučili da ostave sjemenište i podju u Srbiju, od kuda su mislili da duva vjetar prave slobode. Ipak prevlada među njima opreznost te odluču sam Botić, da podje u Srbiju, a drugi da počekaju na njegove vesti. U ono vrijeme nije bio prelaz iz Austrije, a naročito iz Dalmacije, u Srbiju tako lak; s toga prebukoše drugovi Botića na bosansku, te ga koncem g. 1852. odpravise preko Metkovića u Bosnu, od kuda se nakon golemih pogibelji i stradanja dočepa Srbije. Tu nadje stanje još gore od onog u Dalmaciji. Sam Matija Ban primi ga na neko vrijeme u kuću i odpremi pod imenom sirote Bošnjaka u Zagreb prijateljem, da ga kako tako obrube. Kubureći tako čitavu godinu, namjestiše ga napokon u Gajevoj tiskari „Narodnih Novina“ u podredjenju svojstvu. Skupo je platio svoj nepromišljeni korak. U Zagrebu se upozna s tadašnjim pravnikom, a kasnije brodskim odvjetnikom Igujatom Brlićem,

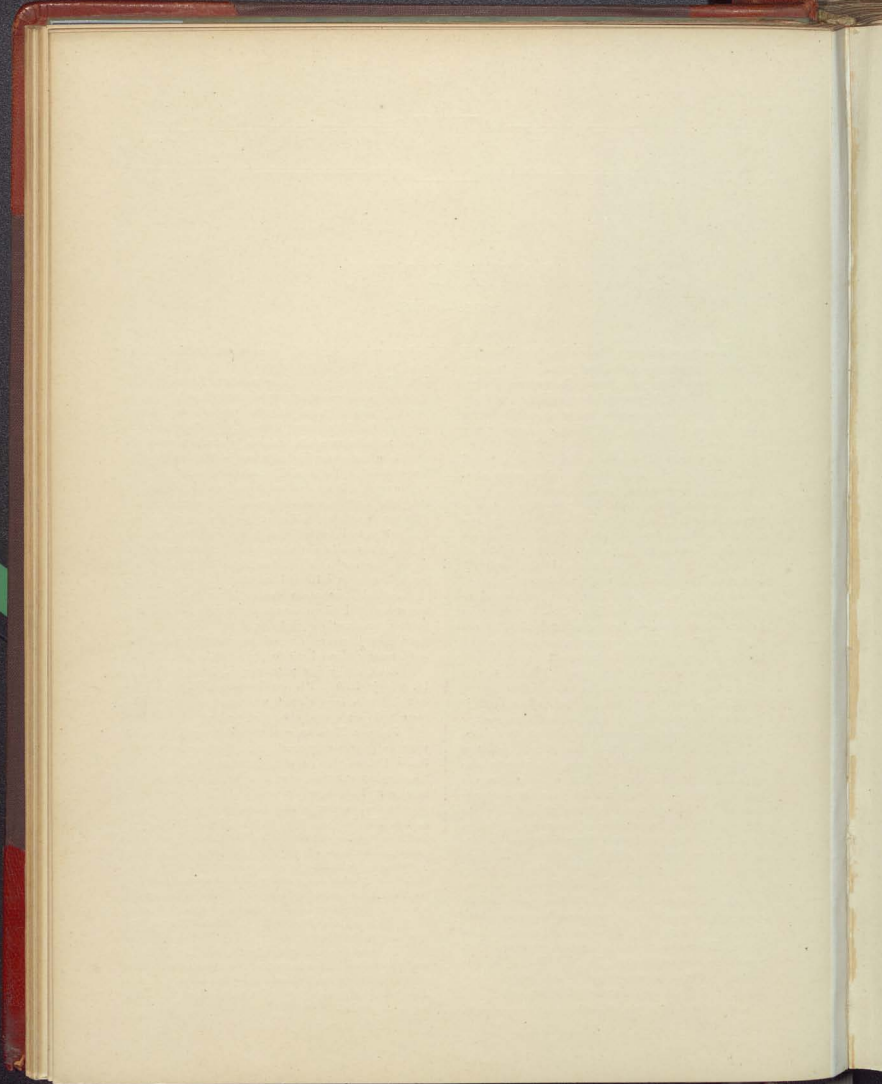
koji ga priljubi i pošalje svom bratu Andriji u Brod s molbom, neka bi ga preporučio biskupu Strossmayeru. Biskup se je uputio o mladom Botiću, te ga konačno primio za svog gospodarskog činovnika, čime ipak njegova Odyseja još nije bila gotova. Listovi njegovi, što ih je pisao braći i prijateljem iz Djakova, najbolje svjedoče, kakovo je stanje u ono doba vladalo u našoj zemlji, gdje se je i u najmanjem kretni ili izjavi koje misli njuškalo urotništva. Pod tim je trpio i Botić, pa su, kako sam piše još 12. listopada 1860. prijatelju Ivanu Filipoviću, književniku i tada učitelju u Požegi, njega i prijatelja mu Mirka Hrvata htjeli rad tobožnjeg rovarstva upasiti.

Iza listopadske diplome pohiti Botić u Spljet, da se dogovori s prijatelji o držanju glede s družanja Dalmacije s Hrvatskom. Tada se opet vrati u Djakovo i bje izabran s Mirkom Hrvatom i Franjom Šagovcem g. 1861. u hrvatski sabor, gdje je samo jednom progovorio o sjedinjenju. Vrativši se u Djakovo, gdje je pune dvie godine sproveo u težkoj bolesti, umre ondje od sušice 20. kolovoza g. 1863.

Botić bio je dva puta oženjen. Prvi put se oženi 16. travnja 1855. s Pavkom Broševom, koju od skora izgubi. Druga žena i sin Gjuro preživise ga; no sin umre malo iza njega, a žena se prenda.

Kako je Botić uz ovakav mukotran život našao vremena i volje za pjesnički rad, moramo se upravo čuditi. Ostavio nam je tri prekrasne pjesničke pripovjesti, spjevane narodnim slogom, i to: „Pobratimstvo“, koje je g. 1854. ugledalo svjetla u „Nevenu“ i zadivilo čitaoce, te mu je bila dosudjena prva nagrada, za tim „Biednu Maru“ g. 1860. i „Petra Bačića“ g. 1862. Osim ovih poznata je od Botića i pripoviesti u prozi „Dilber Hasan“, koja je priobćena g. 1854. u Nevenu, te nekoliko pjesama posve narodnog kroja. Glavna njegova radnja ostaje „Pobratimstvo“, koje je iza Pransa najljepše ocjenio dr. Marković u uvodu njegovim pjesničkim djelom, što ih je izdala „Matica Hrvatska“ g. 1855. Pavlinović je dodao nekoliko crtica iz njegova života.

Uz povoljne okolnosti sigurno bi i Botić bio i svoj prirodni talenat razvio i dotjerao do velike visine, došim je ovako ostao žalostni — torso. Kao narodnom značajniku i patniku sačuvati će mu narod toplu uspomenu.

Luka Dolničar

СВЯТОГО ПРАВОСЛАВНАГО
ЦЕРКВИ

IVAN BROZ

1852—1893.

Ivan Broz rodio se je dne 21. siječnja 1852 u Kljanju u Zagorju. Pomoću svoga ujaka, kanonika zagrebačkoga dr. Franje Ivekovića, svršio je g. 1872. gimnaziju u Zagrebu s odličkom i počeo učiti filozofiju, odnosno slavensku filologiju u hrvatskom sveučilištu, gdje je nauke dovršio tek g. 1879., pošto je međutim u zagrebačkoj realci obavljao neko vr. eme suplenturu. Dne 22. prosinca 1883. bio je u našem sveučilištu promoviran na čast doktora filozofije. G. 1880. došao je u osječku realku, za učitelja i službovao tu do 1883., kad je premješten u gimnaziju pežečku. God. 1884. postao je profesorom u gimnaziji zagrebačkoj i ostao na tom mjestu sve do svoje prerane smrti.

Brozova struka bio je hrvatski jezik, koji je on tako strastiveno ljubio, da je sav svoj život posvetio njegovu izučavanju te za poznavanje njegove tradicionalne literarne priprave tolik materijal, kao ni jedan od hrvatskih književnika. U tu svrhu ne samo da je proučio sve narodne pjesme, u koliko god su nam do sada poznate, nego je i narodni govor u najtašnje tašine učio i bilježio g. 1890. po Dalmaciji, Hercegovini i Crnoj Gori. Sa svog je puta donio četvu knjigu bilježaka, od kojih je žalbože dospio običati samo najmanji dio.

Može se žalbože za Broza reći, da je sav njegov život pripravna radnja za tri velika zadatka, što ih je sam sebi bio postavio. Htio je da napiše poviest hrvatske književnosti, veliki rječnik modernog hrvatskog jezika i da uredi za „Maticu Hrvatsku“ izdanje narodnih pjesama. Ni jednog od tih zadataka nije mogao izvesti, — jer upravo onđ, kad su njegove priprave bile gotove, pokosila ga je smrt.

Broz je bio spor radnik, ali se ta sporost mora tumačiti neobično savjestinom pripravom i protivističnom svakoj površnosti. Za to nam je od njega i ostalo tako malo književnih radnja, za koje je imao sigurno toliko znanja, kao riedki naši pisci.

Broza je u punom smislu rieči uvela u književni svijet „Matica Hrvatska“, koja ga je kašuje i izabrala u svoj odbor, u kojem je o-tao do smrti.

Prva, ako se ne varamo, knjiga Brozova bijaše prevod Kraszewskovog romana „Pjesnik i svijet“, što ga je izdala „Matica Hrvatska“ još g. 1877. Za njom

su sledila u Maticičinim izdanjima dva svezka „Critica iz hrvatske književnosti“ g. 1886. i 1888., kojima se je iztaknuo kao pronicav i samostalni literarni historik. Do trećeg svezka nije dospio.

Kad je „Matica Hrvatska“ nakon mnogogodišnjih priprava i sabiranja htjela pristupiti izdavanju hrvatskih narodnih pjesama, ona nije mogla naći vrstnijega urednika od Ivana Broza te je njemu i povjerala taj posao. I upravo kad je nakon višegodišnjeg truda sav materijal poručio, odlabrao i razvstao te stvorio osnovu, morao je odložiti pero. Tako je dospio da pred samu svoju smrt uredi tek prvu knjigu najstarijih junačkih pjesama.

Uz ove radnje Broz je napisao više školskih knjiga, među njima i staroslovensku slovnicu, a g. 1892, nakon dugotrajnih studija „Hrvatski pravopis“, koja je već g. 1893. izšla u drugom izdanju te služi danas za temelj novom fonetičkom školskom pravopisu. Ova knjiga stvara u hrvatskoj književnosti epoku, ako i ima proti njoj prigovora. On je ipak doživio, da je njegov pravopis uveden i u dalmatinske i bosanske škole te je tako njegovim sudjelovanjem bar u školskom pravopisu ujedinen čitav narod.

Za znanstvenu gramatiku hrvatsku kupio je gradju mnogo godina i sabrao krasan materijal, kojim je poglavito lito utvrditi u današnjem književnom jeziku sve, što je još nesigurao.

Glavno njegovo djelo imao je biti rječnik živoga jezika hrvatskoga; za nj je kupio punih deset godina gradju po Vuku i Daničeviću. Poglavitno je tražio narodne fraze. Sakupio je i publicizao preko 100.000 rieči i fraza, kojima se je imao popaniti veliki akademički rječnik, — a sav taj njegov trud upotrebio je, uredio i popunio njegov ujak, kanonik dr. Franjo Iveković, te je prvu knjigu rječnika već dao u tisak, pa će ona još ove godine ugledati svjetlo.

Pored ovog rječnika zasnovao je Broz još jedan manji rječnik, u kojem bi se azbučnim redom izpravljale najglavnije pogriješke današnjega književnoga jezika hrvatskoga. Taj je rječnik nazvao „Antibarbars“, pa kako je već dio i uredio a za ostatak sabrao materijal, mogao bi i taj rječnik ugledati svjetla.

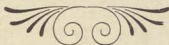
Broz je slovio među mladim učiteljima kao uzor revnosti, marljivosti i temeljitosti. Bio je pravi otac svojim djakom, koji su ga cijenili i štivali svaku njegovu kao sveto pismo. Dobar i mio, prijazan i simpatičan, čedan i skroman, znao je on svakoga za sebe predočiti i potaknuti na plemeniti rad.

Jugoslavenska akademija izabrala ga je g. 1891. svojim dopisnim članom i ponudila mu kašnju, da stupi kao urednik akademiskog rječnika uz bok prof. Budmanu, — no Broz je ovu odličnu ponudu odbio, jer je htio prije da dovrši svoje već započete radnje za „Maticu Hrvatsku“.

Oženivši se s kćerkom mjernika Žyborskoga, živio je Broz u uzornu braku i ostavio uz udovicu, dvoje sitne djece, Zlatice i Branka, udovu majku i četiri brata. Poboľjevao je duĳje vremena od ćirova na želudcu, kojim je zaliboĳe mlad podlegao. Još 18.

studenoga 1893. radio je marljivo u sveučilištnoj knjižnici, gdje je dovršio za tisak zadnja tri arka narodnih pjesama i gdje je teĳajem vremena za svoj rječnik izcripio sve moderne pisce i knjige. Od tada je naglo ginuo, dok nije na sam Boĳić, dne 25. prosinca 1893. u 3¼ sata poslije podne preminuo u 42. godini, te je 27. prosinca sahranjen iz svog stana u Gajevoj ulici br. 37. na Mirogoju. Nad grobom mu je rekao ganutljivo oprostno slavo vrli drug u školi, i u Matici i po sudbini Hugo Badalić Život mu je u kratko oortao drug, prof. dr. Masić u Viencu od g. 1894.

S Brozom legle su u grob mnoge i prevelike nade, a njegov je rad zavriedio, da mu se ime zahvalno u hrvatskom narodu spominje, jer je on taj narod ljubio celom dušom svojom i žrtvovao mu sve svoje sile.

H. L. Brody

СЪМЪТЪ КРАИСКА
ЗАКОНЪ

ŠPIRO BRUSINA

1845.

Špiro Brusina rodio se u Zadru 11. prosinca 1845. god. Otac bio mu je Gjuro, učitelj c. kr. glavne, normalne škole, gdje je radi svoje marljivosti i značajnosti bio veoma štovani i ljubljen. Normalne škole, kao što i gimnaziju svršio je Spiro u rodnom gradu, gdje su u ono doba uz čuvenoga ravnatelja Dubrovčanina Gj. Pulića učiteljivali braća Danilov, Miho Klaić, Boglić, Kobežal i t. d. Po tom je 1865. god. otišao u Beč na sveučilište, gdje je, uz to što je slušao predavanja, radio kao dobrovoljac u tadašnjem dvorskom zoološkom muzeju, i u dvorskom mineraložkom kabinetu. Pok. direktor c. kr. mineraložkog kabineta Dr. M. Hörnas, uvidivši kakav li će biti Brusina stručnjak, pozvao ga k sebi, poklonio mu svoje veliko djelo o fauni mekušaca tako zvane bečke kotline sa 137 tablica vrijedno 168 maraka. God. 1867. umre mu otac nakon sedmogodišnjeg bolovanja, ostavivši nedovicu majku i sedmero neoskrbljene djece, a Spiro lišen tako svake podpore. Hörnas, ponudio mu u to doba mjesto pomoćnika, što mu radi obitelji nije bilo moguće prihvatiti, već se primio privremeno suplenture na zadarskoj gimnaziji. U Zagrebu već se radio o ustrojenju narodnog muzeja, te je B. nakon tri mjeseca privremene službe jednoglasno izabran po jugoslavenskoj akademiji u sjednici od 29. studenoga 1867. god. pristavom prirodopisnoga odjela nar. muzeja. Preseli se dakle stalno u Zagreb, kamo je prišao upravo na Silvestrovo 1867. god., a odmah za tim pozva sa sobom majku i svu braću.

Kako je B. u Zagreb došao, bi mu predan cio prirodopisni odjel muzeja; nu skoro mu je ipak za rukom poslo njevrti mjerodavne krugove, da svakako valja razdijeliti barem geološko-mineraložke zbirke od zooložko-botaničkih, dokazajući svakom prilikom, da u naše vrijeme nije više moguće, da koji mu dragi muzej bude znanstveno uređen, te od koristi za nauku, ako nema više stručnjaka. Tako je i njegovim nastojanjem akademija u sjednici od 26. srpnja 1870. imenovala dr. Gj. Pilara drugim pristavom prirodopisnoga odjela. Tada su Brusini povjerene zbirke zooložke i botaničke, a Pilaru geološka — mineraložke.

Osnutkom univerziteta i imenovanjem dr. B. Juriša za profesora botanike otpala je i botanika.

B. predao je herbarium i botaničke knjige univerzitetkomu zavodu, te su tako tek od god. 1875. ostale samo zooložke zbirke na brizi profesora Brusini.

Kako se ustrojilo hrvatsko sveučilište 1874. g., već su ga pitali, hoće li preuzeti stolicu zooloije, što on nije htio primiti, jer je znao da jedan jedini čovjek ne može dospjeti na sve strane, osobito kad mu je bilo početi s temelja te stvarati muzej i za to je sam topla preporučio prijatelja Frana Erjavca. Kad se međutim odmah drugi dan po položenoj zakletvi Erjavec zahvalio, morao se odlučiti i primiti stolicu zooloije god 1876. Tada je nastala potreba, da se prenstroji nar. muzej, te je B. sam oko toga radio. U hrvatskom saboru krepko su podupirali stvar tadašnji zastupnici Fran Folnegović, dr. Blaž Lerković, i dr. Stjepan Spevec. B. je dakle začetnik zakona o uređenju muzeja, koji bi potvrđen g. 1878.

Sad ide već 32. godina, što živi u Zagrebu, posvetivši se zdužno svomu zvanju, napredku zavoda i širenju hrvatske prirodopisne knjige.

B. bavi se gotovo oč. djetinstva svoga prirodopisom, već kao normalac t. j. u četvrtom razredu pučke škole, počeo se baviti skupljanjem morskih životinja, tada još slabo poznate faune Jadranskog mora, a tko ne zna, da bez poznavanja morskih životinja nema i ne može biti danas pravog zoologa? Prem je B. već tako dugo daleko od rodnog kraja, od obala sinjega mora, to nije ipak nikada propustio, da se bavi promicanjem izražavanja morske faune, a uz to nije zaboravio na ribarstvo.

B. je s temelja stvorio zooložki muzej t. j. ornitološku, obće zooložke zbirke i stručnu zooložnu biblioteku, a samo zato bi trebalo bilo čitati ljudski viek. Za sastavljanje recentne malakološke zbirke bi bilo također trebalo rada opet čitavog čovjeka. Sastavljanje neogenske zbirke tražilo bi opet rad trećeg čovjeka. Osim izloženih zbiraka ima zooložki muzej danas preko tisuću pretinaca, a u njima mnogo stotina tisuća primjeraka zarezanika, te recentnih i fosilnih mekušaca, dok 1868. godine nije bilo ni jednoga pretinca.

Ornitološka domaća sбирка pravi je ures zavoda. Do nedavno bila je svakako prva lokalna zbirka

ukupne monarhije, al se B. sve boji da će nas skoro pretekli drugi bolje dotirati zavodi. Najznamenitiji ornitolozi Austro-Ugarske: Tschusi, Madarász, Reiser došli su u Zagreb, da pregledaju hrvatsku zbirku ptica; od stranih pak Brehm, Holub i dr.

Zbirke malakološke jesu najznamenitije zoološkog muzeja i po broju i po izboru primjeraka kao i po razmjerno velikom broju novosti i unika. Za nas je dakako najznamenitija jadranska zbirka mekušaca, takove bo zbirke nema ni jedna evropska država sa svog mora. Da je tomu tako dokazuju oni mnogi stručnjaci, koji su proučili tu zbirku, a među ovima spomennuti nam je prvog engleskog malakologa pok. John-a Gwyn-a Jeffreys-a koji je pohodio B. dok je bio suplentom zadarske gimnazije 1867. god. i ponovno u Zagrebu 1882. god. Prvi talijanski malakolog markiz T. Allry de Monterosato bio je također dva puta 1872. i 1888. god. u Zagrebu radi te zbirke.

Osim toga sastavio je B. mal ne podpunu jugoslavensku zbirku kopnenih i sladkovodnih konkilija. I ova je zbirka nenadkrijiva.

Uz ovu recentnu zbirku sastavio je B. ogromnu i veoma znamenitu domaću neopengsku zbirku.

Pokojni prvi intendant dvorskog prirodopisnog muzeja u Beču dr. Hochstätter, direktor brandenburškog muzeja u Berlinu dr. Friedel i drugi mnogo su držali do B. nazora o modernim muzejima; pače spomennuti berlinski muzej odlikovao je B. srebrnom spomenicom.

Da stvori i pribavi muzeju što je trebalo imao se boriti premnogim poteškoćama, trebao je teške borbe za prostorije, za ormare, za biblioteku; koje su žalibog prečesto prešle stvarnu granicu. Biblioteka je god. 1868. imala za zoologiju samo tri knjige, naime: malakološko djelo Rommelsper-ovo; po svom sastavu i po vremenu zastarjelo ornitologiju Njemačke, staroga Brehm-a od 1831. god.; i tek po koji svežić Friede-ve evropske ornitologije; to je bilo sve. Danas broji zoološka biblioteka nar. muzeja 1800 djela u više tisuća knjiga i brošura, među kojima ćemo ovdje n. pr. spomenuti veliko malakološko djelo Martini-a i Chemnitz-a i to ne samo prvo izdanje, nego i novo od 1848. god. do današnjeg dana u 443 svezke sa 2554 kolorisanih tablica, koje vriedi 3293 maraka. Dresser-ovo ornitološko djelo u 9 knjiga sa 722 prekrasno kolorisane tablice, koje vriedi 1426 maraka itd.

Ličnim posredovanjem B. darovan je biblioteci znatan broj djela, što ih zavod inače nebi bio u stanju nabaviti. I to ne samo knjige izdane od ruskih i američanskih zavoda, nego k tomu kompletno djelo austrijske ekspedije „Novare“ oko svijeta od godine 1857 do 1859, zatim norveške sjevero-atlantske ekspedije od 1876. do 1878. godine, kao što i nenadkrijene „Challenger-ove“ ekspedije u 50 debelih knjiga u 4° formatu sa blizu 3.000 tablica. Napokon časopis Rothschild-ovog muzeja u Tringu. „Novitates zoologicae“. Sve ove darovane knjige vriede po koju tisuću for.

Za zasluge stečene oko podignuća muzeja predložio je prije više godina B. i Pilar za začesne građane grada Zagreba.

Prvu svoju dakako već izvornu radnju napisao je B. kao gimnazijalac 1864. a tiskana bi u Beču 1865. Kako je pošao u Beč na nauke sastavio je drugu ovesu radnju o fauni mekušaca Jadranskog mora i dalmatinskog kopna, koju je posvetio svoom milom učitelju pok. dr. Frani Danilovu. Pročitao je izvadak u javnoj sjednici, koji je našao toplu odziva kod c. kr. naravoslovnog druživa, da ju niesu uvrstili u godišnjak s ostalim radjama, nego su ju napose tiskali. Već za ovu tek drugu radnju iz njegove prve godine universiteta pisao je — u ono doba prvi njemački malakolog dr. L. Pfeiffer —: „Dieses mit grosser Sorgfalt ausgearbeitete Werk“.

U posveti ove knjige izjavio je B., da mu je proučavanje i izradjivanje faune i flore dalmatinske jedina želja i cilj. Dakako kad se stalno nastanio u Zagreb, napustio je floru, ali za to razširio proučavanje faune na cijeli slavenski jug, te je potanko o tom pisao u „Radu jugosl. akademije“ 1876. godine.

Od 1865. god. do danas izašlo je od B. blizu 100 knjiga, raspava i članaka. Njegove su radnje štampane hrvatski, talijanski, njemački, francuzki, englezki, u Beču, Zagrebu, Parizu, Bruxelles-u, Pizi, Zadru, Frankfurtu n/M., Gracu, Beogradu, Halleinu, Berlinu, Moskvi, Londonu, Leydenu i Mletima. Ovdje dakako niti je mjesto, da ih nabrojimo, niti ih mi možemo ocieniti, ali znademo, da je strana kritika uvijek s pohvalom govorila o njegovim radnjama. Evo n. pr. u spisima mletačkog instituta t. j. akademije znanosti i umjetnosti piše pok. prof. Stalio o Brusini: „uomo di svegliato ingegno e di sapere non „c o m u n e . . . La perseverante operosità, e la diligenza insieme, ch' egli dimostrò ognora nell' investigare il nostro golfo, e particolarmente le coste e le isole della Dalmazia, sono veramente ammirabili“.

Koliko je sam Jeffreys držao do B., dokazuju njegove riječi, tamo gdje je radi nekog pitanja protivnog mnjenja: „but I offer this opinion with great respect for his intimate knowledge of the Adriatic Mollusca“ t. j. „ali ja donosim ovo mnjenje uz veliko poštovanje obzirom na njegovo temeljito poznavanje jadranskih mekušaca“. Kod nas bi se takovo mnjenje izjavilo autoritativno uz pomoć te lige.

U 25 radnja B. je opisao i naslikati dao više stotina izumrlih mekušaca iz Hrvatske te u obće iz slavenskog juga.

Evo kako je nepristrana i objektivna evropska kritika ocienila B. paleontološki prvenac „Pri-lozi po'eontologiji Hrvatskoj“ od 1874. god. London-ski „Zoological Record“ izjavio, da je „An important treatise“. Parizka ocjena zaključuje riečima: „le travail de M. B. est fort intéressant et par son objet, et par la manière dont il est traité“. Početak njemačke recenzije glasi: „Es ist zur Genüge bekannt, dass der Verfasser als Vorstand der zoologischen Abtheilung im Museum des dreieinen Königreiches eine sehr fruchtbare Thätigkeit im Gebiete seines

Hauptfaches, der Zoologie, entwickelt; wenn er sich hier auf das benachbarte Feld der Paläontologie begibt, so können wir ihm dafür nur Dank wissen*. Universitätsprofessor dr. A. Hoernes tvrdi, da je B. tačkejder kao paleontolog „eine Autorität“.

Sad ima pak u pripravi djelo, za koje je gotovo 30 tablica sa preko 1500 slika, najviše dakako od njega obretnih vrsti. — Kako evropske a tako i naše novine gotovo svake godine ponavljaju bajku, da su morski psi učestali u Sredozemnom moru od otvorenja sueškog prekopa, to je Brusina 1888. god sa stavio razpravu, kojom je neoborivo dokazao, da još ni jedna psina nije k nama došla iz Crvenog mora. — Samo da pribavi hrvatskom muzeju ogromnu i za nas osobito vrijednu okostnicu ulješure iz Korčule, odlučio se da napose napiše faunu sisavaca Jadranskog mora, dok sprema inače cjelokupnu faunu naših kičmenjaka. I postigao je ovaj cilj. — Položaj je temelj poznavanju ornitologije ne samo hrvatske nego ukupnog juga, osobito djelom „Ptice hrvatsko-srbske“, gdje je prvi put nakon dugog rada i mnogo truda oko sakupljanja gradje izradio podpunu naučno-narodnu nomenklaturu ptica. Vrstni naši neki filolozi izjavili su, da je ta nomenklatura veoma dobra, a pokojni Šulek, jamačno u tom poslu najkompetentniji, čudio se kako je B., Zadrani izvrstno rješio tu zadaću. Ima već sabranu gradju za faunu naših riba. No na žalost neće to moći na skoro izraditi, radi triju ovedih radnja, koje moraju biti što prije dogotvljene.

B. od naravi haran svakomu, koji njemu, narodnom zavodu ili nauči učini ma i najmanju uslugu, napisao je po koju biografiju n. pr. mikologa Schulzera iz Vinkovaca, otea I. E. Kuzmića iz Dubrovnika, kraljevića Rudolfa, i t. d.

B. bio je snradnikom internacionalne periodične publikacije „Les Fonds de la Mer“. Sam urednik markiz de Folin reda. B. medju prve pokretače za iztraživanje morskih dubina, za koje se još do nedavno držalo i dokazivano, da ne može biti života, dok se tu upravo obreo novi svijet. Stručni se časopisi upravo jagne za B. radnje, zato je Folin još 1874. god. pisao: „la collaboration de M. Sp. Brusina était acquiescé“.

Posao je Brusina obreo više stotina raznih vrsta živučih i fosilnih životinja, to je on mnoge nove vrste nazvao imenom hrvatskih prirodopisaca i literata, da bude rodu glas, da se i u svjetskoj prirodopisnoj literaturi jednom čuje, da ima hrvatskih prirodnjaka i književnika, kao n. pr. rodove: Baglivia, Boskovičia, Budmania, Robičia, Staja, Vrazia i t. d., vrste: Amhimelania Gaji, Congeria Peradović, Dreissensia Torbariana, Helix Schlosseriana, Melanopsis Hranilović, M. Kūpatić, Planorbis Šulekianus, Unio Kuljević, Unio Račkianus, Unio Vukasovičianus, Vivipara Dežmaniana, V. Mažuranić i t. d., i t. d.

Usljed svojih znanstvenih radnja postao je B. dopisjućim, pravim izačastnim članom mnogih učenih društava i akademija. Od god. 1870. dopisjući je član, od god. 1874. prvi član jugoslavenske akademije; član dopisni bivšeg srpskog učenog društva,

a od godine 1887. srbske kraljevske akademije, od god 1891. magjarske akademije znanosti. Pravi je član stalnog internacionalnog ornitološkog odbora sada u Parizu, počastni član imperatorskog občestva ljubitelja prirodnih nauka, antropologije i etnografija u Moskvi, dopisni član franczeog zoološkog društva u Parizu; u kratko, osim navedenih, od još preko dvadeset akademija, geoloških, ribarskih i drugih zavoda i učenih društava.

U stotinama i stotinama knjiga i razprava ukupne svjetske prirodopisne literature spominju se obreti i pohvalno se govori o B. radnjama, te je njegovo ime posvuda ne samo poznato, nego i štovano.

Prigodom proslave petdesetgodišnjice preporoda hrvatskog naroda i hrvatske književnosti 1885. god. akademija je skromno proslavila tu zgodu izdavanjem posebnog „Rada“, u kom je sadržan priegled i ocjena naše književnosti za ovo pó vieka. B. je tada priopćio zanimivu razpravu: „Zoologija i Hrvati“. To je potpuni priegled bibliografije svega, što se kod nas radilo na polju faune i opće zoologije. Razmjerno veoma malo dakako. Medjutim je B. htio sa svoje strane proslaviti petdesetgodišnjicu, izpuniti davnu želju, te je koncem godine utemeljio prvo prirodopisno društvo na slavenskom jugu, komu je bila glavna zadaća izdavanje: „Glasnika hrv. naravoslovnog društva“. U svibnju 1898. godine izdana je na svjetlo deseta knjiga, kojom bi se imala zaključiti prva serija. U tih deset knjiga, „Glasnik“ ima preko 180 razprava, 44 krasno izradjene tablice, a uz te bibliografskih i nekroloških članaka, raznih manjih vesti, koji se najviše tiču hrvatske faune. Kako je raspisana ova deseta knjiga, prva je srpska smotra „Delo“ priobila opširnu vrlo povoljnu ocjenu.

B. je za rana proputovao cijelo više zadrarsko okružje, te je tako već kao djak mogao sastaviti zbirku mekušaca, koja je već tada bila prva svoje vrste. On nije putovao da se zabavlja i prodje svijetom kao kovčeg, on gotovo nezna što su kupke i ljetovališta, nego je putovao uvijek i za vrijeme praznika, da vidi, da uči, da prouči privatne zbirke i muzeje, galerije slika i biblioteke, da sakuplja prirodine. Odmah 1868. god. zadržao se u Mletcima, dok nije proučio te izorpio Chierieghini-jev divno ilustrovani rukopis o fami Jadranskog mora, o čem je pisao u „Radu jugoslavenske akademije“, a ponovno ga proučio 1897. god. Prošao je dobar dio Evrope i tako temeljito pozna svjetske muzeje napose zoološki Londona, Tringa, Parisa, Bruxelles-a, Leyden-a, Berlina, Moskve, Beča, Budimpešte, Milana, Turina, i t. d.

God. 1875. sa prijateljem Dr. Fonom sudjelovao je kod sastanka njemačkih liečnika i prirodopisaca u Štajerskom Gracu, a opet 1881. god. u Solnogradu.

God. 1884. zastupao je Hrvatsku na prvom međunarodnom kongresu ornitologa u Beču pod pokroviteljstvom N. Vis. kraljevića Rudolfa, gdje su mnogi i kraljević osobito pohvalili izloženu zbirku ptica iz Hrvatske, te je odlikovana srebrnom kolajnom. Sve je to potanko opisao u „Vijencu“ iste godine.

God. 1889. sudjelovao je kod prvog međunarodnog kongresa u Parizu, prigodom svjetske izložbe, gdje je boravio puna dva mjeseca i proučio sve pariske zavode i neke privatne zbirke. Kod prve konstituirajuće sjednice u Trocaderu predložio je glavni tajnik zoološkog društva univ. profesor zoologije Dr. Blanchard, za jednog od petorice tajnika kongresa. B. je najobilnije prosvjedovao izjavom, da tu ima starijih i vrijednijih zoologa; na to mu je predlagatelj odvratio „mi trebamo Vaše ime“ te bje jednoglasno izabran.

God. 1890. pozvao ga magjarski ministar nastave u odbor za priredjivanje drugog međunarodnog ornitološkog kongresa u Budimpešti za 1891. god. Na veliku žalost nsljed velike kraljevičeve nesreće bi kongres odgođen i držan sljedeće godine, te je B. bio izabran jednim od podpredsjednika. Sharpe glasoviti ornitolog londonskog muzeja, izjavio je prigodom ovog kongresa pred drugima, da je B. imao vrlo dobro poznato u Engleskoj. God. 1892 obdržavan je drugi međunarodni kongres zoologa u Moskvi. Kod ove prilike izabrali su opet B. među predsjednike, te se on odrazio da drži predavanje na francuskom jeziku. Odlikovali ga tamo kod svake prilike, za tim ga izabrali začasnim članom moskovskog naravoslovnog društva, dok mu napokon na veliko njegovo začudjenje ne stigne od ruskog cara viteški krst reda Sv. Stanislava.

Moskovske su novine doniele B. lik, a iza kongresa izašla je za šire obćinstvo popularna knjiga o kongresu sa životopisima najvidjenijih članova, među kojim se nalazi naš B.

God. je 1895. pošao na treći međunarodni kongres zoologa u Leyden, lani (1898.) pak na četvrti u Cambridge, gdje je hotice izostao iz prve sjednice, da ne bude izabran u predsjedništvo, jer je od prije naravno iskusio, da u koliko je to častno, s druge strane je zapriekom, da rad obavljanja službenog posla može manje vidjeti i proučiti, nego kad je prost svake časti.

Za naučne svrhe pošao je B. cilu Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju od Zemuna do Budve, pak Kranjsku, Srbiju i Crnogoru.

U svibnju 1897. god. pozvala ga beogradska obćina kao zastupnika Hrvatske na otkriće Pančevog spomenika dne 23. i. mj. Bio je tri dana gost glavnog grada Biograda, te je bio primljen u audijenciju od kralja Alexandra i kraljice Natalije. Kralj ga je upravo ovih dana odlikovao vitežkim krsom reda sv. Save. Već prije ga je junački knez Crnogore i Brda odlikovao vitežkim krsom reda Danila I.

Sva su ta odlikovanja išla samo njemu osobno, jer svi znamo kako na veliku našu žalost inozemstvo malo što zna, a još manje mari za nas. Bili smo

slučajno prisutni, kad je B. iza povratka iz Pariza, pričao, kako ga je barun G. pozvao u goste, te mu je B. atlasom u ruci morao pokazati, gdje je Hrvatska i gdje je Zagreb. Prijatelji u Leydenu prigodom kongresa upozorili su B. da je na kući, gdje on stanuje, izvješena austrijska zastava njemu u št; trebalo je dugog razlaganja, da je on Hrvat, a da je njegova narodna zastava upravo jednaka s holandskom, kojom je sav Leyden bio iskiden. Zoolog B., s kojim se B. lično upoznao baš u Leyden, na banketu u Kensington Museum u Londonu, slušavši kako je B. razgovarao sad s Niemcem sad s Talijanom, sad sa Slavenom, sad s Francozom pitao je Brusina na sav glas — jer su bili razdaleko — koje je za pravo narodnosti, a kad mu je odvratio „hrvatske“, morao mu tek pobliže označiti, kakova li je to i gdje je ta zemlja. Tako je bilo stotinu puta.

Kad se u Zagrebu upriličila prva hrvatska izložba 1864. god. javio se gimnazijalac B. iz Zadra sa zbirkom iz Jadranskog mora, koja bi odlikovana ko-lajnom. O zbirici ptica, koju je zoološki muzej izložio u Beču i djelomice i opisao prigodom prvog ornitološkog kongresa, ovo što je među ostalima pisao ornitolog pariškog muzeja E. Onstaelet: „Une des premieres collections qui attirait les yeux était celle du Musée d' Agram“. A o B. razpravi, t. j. o opisanim pticama kaže: „deja signalés à l' attention des ornithologistes par M. Spiridon Brusina le savant directeur du Musée d' Agram“. Ta se zbirka svima sviđjala, osobito je pak pohvalu stekla od N. V. kralja i kraljevića Rudolfa. Odlikovana bi srebrnom ko-lajnom. Jednako su ga odlikovali za ribarske zbirke izložene prigodom naše krasne jubilarne izložbe 1891. god. Dvije zbirke, što ih je B. složio iz muzejalnih duplikata prigodom milenijske budimpeštinske izložbe 1896. god. povukle su na osobiti način pozornost N. V. kralja i sviju stručnjaka

Tko B. pozna, znađe, da je on veoma pravedan, ředan i u natoč strogosti u službi veoma dobroćudan. On je otvoren, pa često i ne izazvan javno i odlučno brani svoje mnjenje. Tako je na pr. od prvog početka pristaša descententalne teorije. No to nije niti od prekosa, niti od objesti, kako bi tko možda mislio, nego je to posljedica dubokog uvjerenja i vlastitog iskustva. Kako je od rane mladosti učio motiri prirod, proučiti biline i životinje, to je njegovo oštro oko — kako ga u najnovijoj zoogeografiji Kobelt zove „Brusinas scharfes Auge“ — naučno vidjeti one velike promjene, kojima su izvršene vrste ili bolje rekući individui. Poznavanje recentne faune i silna promjenljivost vrsta neobično bogate naše mladoterdjarne faune mekušaca, podala je njemu, a dakako i svakomu koji oči ima, te se može u samu stvar nputiti, neoborive dokaze.

Klusina

MAISON FORTIN & CO. LITHOGRAPHE

BYRON'S POETRY
PART II

PERO BUDMANI

1835.

Pero Budmani se rodi u Dubrovniku 28. listopada 1835. od oca Vlaho Budmania, pomorskoga kapetana i od Marijane Stulli. Oba su roditelja iz poznatih, ako i ne starih pučkih obitelji. Budmani su živjeli u Dubrovniku već od prije velikoga potresa g. 1667.; iz prva su se zvali Budman, dakle slavenskim a nipošto talijanskim prezimenom, i po svojoj prilici došli iz Konavala, gdje ima i danas prezime Budman. Prošloga vieka jedan Budmani (Pero) postade biskup u Stonu, i onda bi cijela obitelj upisana među pučane u stariju braću (Antonine). Njegov bratić Nikola, djed sadašnjega Pera, oženi se za Katu iz obitelji Righi, preko koje dodje u srodnost s najstarijim pučkim obiteljima, kao što su Stay, Zuzerići, Alethy, Faccende itd. Appendini pominje medju glasovitim Dubrovkinjama Mariju Faccendinu, majku one Kate i prababu Perovu, i Lukreciju Bogušinovu, udatu za Simu Budmania, strica Nikolina.

Majčina je obitelj Stulli poznata u našem svijetu po golemom riečniku, koji je fratar Aćim Stulli napisao dobrom namjerom ali slabom sposobnosti. I drugi su se Stulli bavili knjigom, kao Gjivo, brat Aćimov, Pero djed našega Pere i njegova dva brata Luka i Vlaho, ali su ova dva više pisali u talijanskom i latinskom jeziku. Da ipak nisu zanemarili ni materinji jezik, vidi se po tom, što su, imajući u kući sprave za stampu, bili počeli stampati Gunduličev Osman.

Pero se od svoga djetinjstva našde u kući bez družbe vršnjaka; imao je brata Nikolu i sestru, ali je gimnaziju ode na more, gdje našde preranu smrt kao pomorski kapetan od žute groznice u Braziliji. Sestru Katu uzеше za svoje diete stric i strina i povedoše ju u Jakin, gdje još i danas živi kao udovica. Peru osamljenu, netom nauči čitati, bila su jedina zabava knjige i to talijanske, koje nije izprva ništa razumio; ali čitajući svaku knjigu, koja mu je došla pod ruku, nauči se malo po malo talijanskom jeziku tako, da njim može pisati tako, kao i svojim. Već u pučkoj školi, kad mu je bilo osam godina, zautse se tako za matematiku, da je od onda počeo učiti sam po školskim tekstima, i u gimnaziji u zadnjem razredu napiše po

učiteljevoj želji tekst o prosjecima đunja za ostale učenike. U isto ga je doba zabavljalo najveće učenje tuđih jezika, te kad mu je bilo 10 godina, nauči francezki, a latinski se toliko vježbao u dolnjoj gimnaziji, da je u gornjoj čitao i prevodio bez priprave. Do 18. godine nauči sam englezki i njemački.

Kad mu je bilo 17 godina, umre mu stric u Jakinu i ostavi imanje, koje ako i nije bilo preveliko, bilo je dosta za njega sama. To imanje posjeduje još i danas. U isto vrijeme izgubi brata Nikolu, čija smrt tako ožalosti majku, da za godinu i po, 1854., preminu od same žalosti.

Svršivši dubrovačku gimnaziju, Pero, premda je bio neodvisan, pokori se želji oca, i ode 1853. u Beč, da uči pravo. U Beču osta četiri godine, dovrši nauke, ali se više nego pravom bavio matematikom, jezicima i muzikom. Malo mjeseci poslje dovršenih nauka izgubi i oca 1858. Izprva misljaše podati se posve matematici, ali kod putovanja u Jakin g. 1859. zaustavi ga ondje rat, što je upravo bio buknuo, pa tako nije mogao nastaviti nauke, niti se dalje htio baviti pravom.

Ovdje treba primjetiti, da, premda mu je materinjski jezik bio od sviju najmiliji, i premda je čitao stogod je mogao dobiti od dubrovačke književnosti, ova ga nije mnogo ugrievala, a i sam njezin jezik, koji su htjeli Hiroi uvesti kao književni, činio mu se kao nešto arhaiističko, dapače tuđe. A u četiri god. što je boravio u Beču (1853.—1857.) nije ni znao za ime Vukovo. Slučajem u Jakinu našde Tomaseove talijanske prevode Vukovih narodnih pjesama, i ovi ga tako zanesu, da netom što se vrati u Dubrovnik, potraži Vukovu sbirku i stade ju čitati.

U isto doba spozna se s Medom Pucićem, koji ga pomože savjetom da napiše gramatiku našega jezika. Godine 1861. oženi najkrasniju dubrovačku djevojku, Emiliju, kćer liečnika Frana Lopičića, s kojom još i danas u sretnom braku živi. God. 1867. stampao je u Beču na talijanskom jeziku svoju gramatiku pod naslovom: „Grammatica della lingua serbo-croata (il-rica)“, koju je u Književniku Daničiću pohvalio.

Pošto mu se obitelj znatno uvećala (od jedanaestero djece ima danas osmero živih), a njegovo

imanje nije dotjecalo za uzdržavanje i odgoj, zatraži on kad je dubrovačka gimnazija oteta Isusovcem, g. 1869. mjesto suplenta. Nakon godinu dana položi izpit za slavistiku i klasične jezike, te bi imenovan g. 1870. profesorom. Iste godine bi izabran zastupnikom na dalmatinskom saboru, koji ga je i dva puta birao u bečki Reichsrath. Godine 1874. odreče se on obiju mandata.

Budmani objelodanio je još: „O postanku slova Z u slavjanskim jezicima“ (Program gim. dubr. 1878.—4; „Još nešto o našoj narodnoj metrici“ (Program gim. dubr. 1875.—6.); „Dubrovački dialekt, kako se sada govori“ (Rad jug. ak. svez. 65.); „Pogled na historiju naše gramatike i lexicografije“ (Rad, svezak 80.); „Praktična gramatika ruskoga jezika“, Zagreb 1887., drugo izdanje 1891. Za štampu je priredio: „Djela A. Gledjevića“ (Stari pisci hrvatski, 15); „Djela P. Zoranića, A. Sasina, S. Gušetića“ (Stari pisci hrv. 16.); „Djela D. Zlatarića“ (St. p. hrv. 21).

Osim toga preveo je u dubrovačkom Slovincu s franceskoga Merimee-ovu knjigu „Lokis“, sa sanskrita Kalidasinu „Sakuntalu“, a za zabavnik Dubrovnik s poljskoga Krasinskovu „Nebosku komediju“.

Budmani je od 1883. pravi član jugoslavenska akad. u Zagrebu, dopisni član car. ruske akad. u Peterburgu, član car. srbske akademije u Beogradu, i počasni član Matice Srbske u Novom Sadu.

Godine 1883. po smrti Daničičevej bio je Budmani pozvan u Zagreb za urednika akademičkog rječnika hrvatskoga ili srbskoga jezika, te je od tada do danas od slova d s najvećim uspjehom uredio 14 svezaka, čime je svoje ime ovjekovječio u narod. Austrijska vlada podijela mu je u to ime dopust, te je on g. 1884. premješten na gornjogradsku gimnaziju u Zagrebu i stavljen na dopust.

Pero Budmani spada u niz onih muževa, s kojima bi se i veći narodi od našega ponosili; on je u neku ruku univerzalni genij, naš pravi pravcati Mezzofanti, jer ne ima evropskog jezika, koga nebi on poznavao, razumio i s koga nebi prevodio. Ali ne samo da čita i piše u svim tim jezicima, već on poznaje i klasične jezike, za tim turski, perzijski, arabski i sanskrit. Njemu su bolje poznata sva talijanska narijeđa nego kojemu Talijanu, pa kad u kojem govori, svaki bi Talijan prisego, da je s onoga kraja. On poznaje sve slavenske jezike i sve njihove dialekte, poznaje i govori sve njemačke dialekte, učio je magjarski samo zato, da izmogne čitati Petöfia u originalu. Sigurno je Budmani jedan od najučitanijih danas živućih ljudi. Pročitao je svu evropsku literaturu, pjesništvo, drame, i sve glavne romane. Proučio je sve filozofske sisteme, a Schopenhauerä ima u malom prstu. Kad se sastane s profesorom poviesti i svih joj pomoćnih disciplina, mora svatko misliti da je po zanimanju historičar. Da je matematičar prvoga reda to smo već spomenuli, upravo je sada izradio iz više matematike znamenitu jednu razpravu. On može sa svakim prirodopiscem i prirodoslovcem

stručno razpravljati o fizici, kemiji, anatomiji, geologiji, zoologiji, botanici, fiziologiji, te imade u svakoj od njih svoj siguran sud. Među našimi svremecima on je danas najveći poznavalac dubrovačke prošlosti, dubrovačke književnosti, života, običaja i naroda. Kao filologa, a napose kao slavistu sjajno ga karakterišu definicije rječih u rječniku. Rječ „Hrvat“ saždrži i njegovo narodnostno mišljenje.

Spomenuli smo i to, da se Budmani bavi i muzikom; on je proučio glazbenu teoriju, te je praktično izučio glasovir i gusle, na kojima je virtoz; za mladjiht godina znao je pjevajuć uz glasovir u više glazova izvaljati najteže komade. Za to ga je i hrvatski zemaljski glazbeni zavod izabrao kao odbornika i nadzornika za svoju školu. Njegov sin Vlaho danas je jedan od prvih violinista u Londonu.

Po svem tom biva jasno, da je Budmani neobičan pojav, koji bi 35 od 40 bezmrtnika franczске akademije lako pod kapu spravio. Kakav je on čovjek, znađu samo oni, koji su imali sreću s njime pobliže občiti. Reklame, samohvale, taštine on ne pozna. Njegova skromnost prelazi sve granice; uzta to neobično je delikatan, susretljiv, velik prijatelj mladeži, ne nametava svoga mnijenja ili suda nikomu ni onda, kad bi njegova rječ mogla riješiti svaki spor. On je i nepraktičan kao što su svi veluimi nepraktični, pa ga nije nitko tako izvrsno okarakterisao kao čuvena njemačka spisateljica Ida Düringsfeld. Bora-veći godine 1853. dalje vremena u Dubrovniku i stanujući u njegovoj roditeljskoj kući, ovo što piše o njem u svom putopisu iz Dalmacije: Sin Piero ili Pero bio je 17 godina i ponos Dubrovnika. Vrstan matematičar, dobar Latinac i Grk; je on sam od sebe naučio franczski, englezki i njemački i to tako, da se može s njime u tim jezicima govoriti. Razumio je on čovjeka dapače, da se je moralo čuditi; ni najmanje natucanje, ni pol rječ, ni na brzu ruku dobačena šala nije bila za nj izgubljena. Samo odgovarati, to nije bila njegova stvar. Kad bi ga čovjek doveo do razgovora, on bi zlostavljao svoje nebone ruke i vlasi bez milosti, cerio bi se te izjavio svoje pametno i originalno mnienie vazda u izprekidanim izrekama. Pri tom bio je duša od mladici, koji bi majku, psa i u zgodi mačke strigo, preko stepenica nikada kao čovjek, već uvijek kao oluja leto, knjige isto tako brzo gutao kao i ja, vrlo nerado postio i na prema svakomu bio pristojan i čedan.“ Nakon baštine piše: „Pero je ostao isti skromni, dobar, čedni i zaboritiv čovjek, kako sam ga od prva zavoljela. Dao se je samo češljati, te je nosio bolji kaput, to bijaše sve, po čem se je vidjelo, da je postao baštinkom.“ Takav je Budmani ostao sav svoj vjek.

Evo slike i života Budmanieva u kratkim crtama. Da odu nije on prema svojoj znamenitosti i svojim vrlinama dovoljno ocijenjen; možda će ovi redci svratiti i na njega zasluženu pozornost te nas napuniti ponosom, da imamo jednoga takova čovjeka kao što je Pero Budmani.

Pero Friedman

SVEUČ. KNJIŽNICA
ZAGREB

VLAHO BUKOVAC

1855.

Vlaho Bukovac rodio se je dne 4. srpnja 1855. u Cavtatu, u kotaru dubrovačkom, od vrlo siromašnih roditelja. Tu je sproveo i svoje djetinstvo, polazeći pučku školu i pokazivajući od rana volje i talenta za risanje, koje se je tada i u pučkoj školi učilo. Kad mu je bilo 11 godina, dakle 1866., odvede ga stric, koji življaše u Americi, u Newyork, da ga ondje dađe u trgovačku školu. Na nesreću razboli se stric u kratko vrijeme iza dolazka u Newyork te umre, a mali Vlaho ostade u sakama nemile strine, koja u mjesto, da ga dađe u školu, učini od njega prosta slugu. To se njega tako kosnu, da postane objestan i opak u tolikoj mjeri, da ga strina napokon dađe zatvoriti u popravišnice za mlade lupeže i nedoraste zločince na otoku Harts Island. Tu je sproveo punih šest mjeseci, naučio nešto englezki, a za svoje dobro ponašanje dobio je i nadzor nad jednom četom svojih sudrugova. Ova najzlostnija epizoda njegova života, koji je pun borbe, nevolje, patnja i priegora, odeličila ga je za daljnje potncanje po svijet.

Riešiv se konačno posredovanjem svoga oca i austrijskog konzula u Newyorku svog jednog, gotovo suzanjskog stanja, vrati se Vlaho nakon tri i pol godine ljeti 1870. u domovinu. Kratko se je vrijeme bavio kao samonk crtanjem, a videći tada, da ne može ostati dulje oću na teret, a od nešta da mora živjeti, upiše se kao pomorac i ukrcu u Gružu 1871. na brod „Peti dubrovački“, s kojim odplovi u bijeli svijet trbuhom za kruhom. Ovaj put odplovi put iz-toka, ali mu nije sreća bolje poslužila nego i na za-padu. Bio se je ukrcao kao kadet, a jedva da je ostavio gruzku luku, a kapetan bezdušan i tvrd, nagna ga, da obavlja poslove podvornika. Na tom je brlu sproveo punih osam mjeseci, a izbavi ga puki slučaj. Deseti se u Carigradu, pade Vlaho s najlojlnijega stježišta na dno štive, i malo da ne osta mrtav. U Ca-rigradu je ležao u bolnici 40 dana i oporavivši se, vrati se kući. I opet se svom drušom dađe na crtanje, rad koga su ga i dosele mnogo proganjali.

Napokon se Vlaho odvazi g. 1873, da po treći put o očevu trošku i s jednim bratom krene u Ame-riku i pokuša sreću. Došavši u Callao u P.-ru-n, nadje

si pomoću prijatelja zasluge u nekoj tvornici tram-ways i to kao crtalac slova i raznih oglass. U šest mjeseci prištedi toliko novca, da mogaše krenuti u San Francisco u Kaliforniji, gdje se nastani 1874., a brata smjesti u trgovinu. Prije odlazka iz Calla-a na-slika prvi svoj oveći portret predsjednika peruanske republike Parđa, nadajući se od njega podpori. Portret se je Parđu svidjao, ali Bukovcu nije donio željene podpore.

U Kaliforniji, koja je i postala prvom kolievkom njegove umjetničke slave, s prva je Bukovcu išlo da ne može gore. Puna dva mjeseca životario je najku-kavnije bez posla i zarade, hraneći se najprimitivnijom hranom i stanujući u biednoj podkrovnici bez pro-zora i kreveta. Kad mu već bješe dodijalo, stupi kao podvornik u kavanu Hrvata Tripala, gdje bi samo noću služio. Danju bi se nešto odmorio spavanjem, a za tim bi se bavio opet svojim omiljelim slikanjem. Jednog dana naslika svoj vlastiti lik, te ga u kavani pokaza svom gospodaru. Tu se namjeri na učena Holandeza, Johna Barringtona, koji se sličci zadivi te osokoli Bu-kovca na daljnji rad, proričući mu sjajnu budućnost. Vlaho ga poslušna, te nešto svojom štednjom, a nešto pripomoću Barringtonovom, posjeti ondiešnju školu talijanskoga profesora Tojettia, gdje je primio nekoje naputke. Medjutim se brzo rieši škole radi pomanj-kanja sredstava, te nastavi nauke kao samonk. U kući židova Izaka Lustiga sprovede kao rođjeni sin 14 mje-seci. Radeći marljivo, naslika mladu mrtvu djevojku, jednu liepu Sultaniju u haremu i više slika raznog sadr-žaja, štoga na brzo razglasi u San Francisco. Tamošnji ga vještaci sada savjetovahu, da pođe u Evropu u koji umjetnički zavod, pa kad je kalifornijski novčar Perott kupio više njegovih slika, našao je tako god. 1876. sredstava, da se vrati u Evropu.

Vrativši se u Dubrovnik našao je Bukovac do-skora visokih i umnih zakrlnika. Medo knez Pacić zanne se za nj, čim ugleda njegove radnje, pa ga preporučí hrvatskom Mecení, biskupu Strossmayera, koji podieli Bukovcu godišnju pripomoć od 500 fr. kroz dvie godine s namjenom, da pođe učiti sli-karstvo u Pariz. Bukovac je od zahvalnosti poslao

biskupu svoju sliku „Sultanije“, što ju je izradio u San Franciscu, da dokaze, kakove su u njega sposobnosti. Slika se je biskupu toliko sviđala, da ju je sam zanosno opisao u „Vieneni“ god. 1877. i poklonio svojoj neđaki, barunici Unakićevoj, danas ndatoj za podmaršala pl. Adrowskoga, pa ona danas kiti njezin salon u Zagrebu.

S Medom Pucićem krenu Bukovac iste godine u Pariz, da stupi u školu slavnog Jaroslava Čermaka, no kako je ovaj već bio na umoru, primi ga čuveni Aleksander Cabanel u svoj atelier, pošto mu je Bukovac na očigled izradio jedan nacrt. Prva slika, koju je Vlaho u Parizu izradio, bila je krasna „Crnogorka“, koja je 1878. primljena u pariški „Salon“. Od 9000 slika bilo ih je 7000 otklonjeno, pa je Bukovečeva pobjeda bila tim veća. Njome je on dostojno zamienio svog predčastnika Čermaka u crtanju crnogorskih ženskih tipova.

Ohrabren ovim uspjehom izradi Bukovac već sljedeće god. 1879. za „Salon“ drugu sliku „Mlada Crnogorka“, kojom je još nadkrio prvnu. Na jesen iste godine vrati se s njome u Dubrovnik, izloži ju ondje i proslavi se tako, da mu je ime bilo na svajigjivni usnama u domovini. Crnogorski knez Nikola pozva na to Bukovca na Cetinje, da mu slika sina i kupi „Mladu Crnogorku“, koja ga je upravo oćarala.

Cabanel je tako bio zadovoljan s Bukovcem, da ga je iste godine sjajno pohvalio i preporučio za podporu. U „Salonu“ g. 1880. izložio je Vlaho portret crnogorskog metropolitte Ilariona i još jedan portret, a izradio je i majstorski portret Mede Pucića i dubrovačkog imućnika Bože Boškovića. Iste mu godine podieli i zemalji odbor dalmatinski podporu, te on pod konac godine izloži u Dubrovniku ove nove slike: „Mlada talijanska guslačica“, „Joka, mala Ercegovka“, „Starac od 80 godina“ i „Mlada djevojka“.

Vjeran paržkom „Salonu“ i ondje rado vidjen gost, izložio je Bukovac g. 1881. ondje dvie genereslike „La tapisserie“ (tri sestre u naravnoj veličini, bavče se tapecarijom) i „Dva dobra prijatelja“, koji po objedu sjede za stolom, puše i mirno piju kavu.

G. 1882. naslikao je Bukovac za pariški „Salon“ mnogo slavljenu i mnogo spominjanu svoju sliku „La grande Iza“, kojom je najviše izasao na glas u samom Parizu, pa su o njoj pisale sve novine. Slika prikazuje prizor iz jednog romana franczskog romanopisca Alexisa Bouvieria. Mlada i liepa djevojka Iza sjela je u potpunjoj goloti na stolicu pa se lagodno protegla i razpustivši, kosu bacile se polovinom tiela na kanape. Kako se je nehajno pružila, ode služavke, koja joj vedom misiravkom pere divno bujno tielo, a na to ga otre otiraćem. Slika je posve naturalistična, ali izvedena toli sjajnom tehnikom, da je zadivila sve poznavaose umjetnosti. Bukovac ju je prodao za 6000 franka u Englezku. Od tog vremena bio je Bukovac mnogo slavljena i uvažavana ličnost. Dobivao je naručbe iz Francezke, Englezke i Amerike, te je i sam putovao sad ovamo, sad onamo u umjetničkim poslovima. Boravio je opetovano dulje vremena u Londonu

i u Englezkoj. U lipnju 1882. bio je pozvan u Biograd, da naslika krajicu Nataliju i kraljevića Aleksandra, a svoj je posao riešio toli sjajno, da ga je kralj odlikovao takovskim redom.

I sljedeće g. 1883. vidimo Bukovca opet u paržikom Salonu. Izložio je dvie slike: „Biela robninja“ (danas u Englezkoj) i „Crnogorka“ (danas u posjedu dra. Franka u Zagrebu). Pod konac godine nalazimo ga opet u Dubrovniku i u Crnojgori, gdje izradi za kneza 12 slika. Knez ga nadari Danilovim redom.

God. 1884. izloži u „Salonu“ paržikom slike „Daphnis i Chloé“, „Confidence“ i „Plus henreux qu'un roi“, a sljedeće godine dva kraljika „Une marine dalmate au crepuscule“ i „Aux bords de l'Adriatique“. Iste je godine sudjelovao u izložbi u Nizzi, gdje je dobio kolajnu drugoga reda i 1885. u Versaillesu, gdje je odlikovan srebrnom kolajnom. Da se oduži Dalmaciji, koja ga je više godine podpirala, darova zem. odboru dalmatinskom krasnu sliku „Crnogorka za odmora“.

Koncem god. 1884. ostavi Bukovac Pariz, te se nastani u Dalmaciji, gdje je u Zadru, Spljetu i Dubrovniku imao pune ruke posla, te izradio mnogo portreta i raznih in h slika. Za samu Englezku izradio je preko 20 portreta.

God. 1888. dobio je Bukovac za sliku „Isus prijatelj malenih“ nagradu, pa su ga tada stali svotajati Talijani, kao što su ga g. 1882. svotajali Francezi. G. 1889. dobio je na paržikoj svjetskoj izložbi nagradu za portret „Patrićijka“, a u „Salonu“ zadivi iste godine sav sviet divnom svojom slikom „Zora umire u zagrljaju dana“ (danas u Americi).

Do god. 1893. slikao je Bukovac bezbroj portreta, kojim ni sam ne može više da i približno označi broja, a razsutu su diljem svijeta. Kroz to je vrijeme izradio i množ studija i kompozicija raznog genra. Svoje je slike izlagao po Francezkoj, Englezkoj, Italiji, u Beću i t. d.

Ša god. 1893. kad je Bukovac došao u Zagreb, da se stalno nastani u hrvatskoj metropoli, počima i njegova najznamenitija epoka rada, a od te se godine datira i procvat modernog hrvatskog slikarstva, kojemu je Bukovac postao prvim majstorom u pravom smislu te rieči. On je u Zagrebu izreo ne samo svoje najznamenitije, nego i za nas najdragocjenije radnje, tražeći im narodne ili takove motive, koji su našim osjećajem najdraži.

Ovu je godinu 1893. započeo velikim portretom biskupa Strossmayera i slikom jedne Englezkinje, koje je opet izložio u paržikom „Salonu“ i s njima stekao mnogo priznanja. Medju prve radove, što ih je izreo u Zagrebu, spadaju portreti obitelji baruna Luje Vraniczanj-a, barunice Ivke Vraniczanj, obitelji Pongratz i mnogih odličnih zagrebačkih ličnosti. Već sljedeće godine izradi za „Maticu Hrvatsku“ u naravnoj veličini grofa Janka Draškovića, za tim manje portrete grofa Ivana Draškovića, Antuna Mežurana, Adolfa Vebera i Dušana Kotura, a zadivi naš sviet krasnim svojim

slikama: „Gundulićev san“ i „Dubravka“, koje se odlikuju ne samo idealnom zamišljom, već i majstorskom tehnikom.

Kad se je g. 1855. gradilo novo hrvatsko kazalište, bila je opet njegova majstorska ruka, koja je izgradila prekrasni kazališni zastor za pozornicu, na kojem je toli divno spojio sve književne tradicije starog Dubrovnika s prepородnim dobom hrv. književnosti. Svi naši lirici, koji se klanjaju Gunduliću, — može li biti ljepše ideje za hrvatskog umjetnika i za hrv. kazalište?

Boravak kraljev u Zagrebu, kod otvaranja novog hrv. kazališta, dao je Bukovcu sujet za sliku „Živio kralj!“, koja predstavlja prolaz školske mladeži izpred kralja u vrtu nove gimnazije. Ovu je sliku izradio g. 1896. Iste godine slikao je Bukovac kraljev portret u Beču za dalmatinski sabornici, te mu je Nj. Veličanstvo za tu sliku u bečkom dvoru nekoliko put sjedilo, a kad je bila gotova, odlikovalo ga vitežkim krstom reda Franje Josipa. Istu je sliku izradio i za hrvatski sabor, te je za nju na peštanskoj izložbi dobio najvišu odliku, počastnu diplomu, jedinu, koja je zapala jednog privatnika iz Hrvatske.

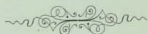
Dolaskom Bukovčevim u Zagreb, a najviše iniciativom tadašnjeg odjelnog predstojnika za bogoslovje i nastavu dr. Izidora Kršnjavoga, započeo je i u Zagrebu bujni umjetnički život, kojemu je na čelo stao Bukovac. Mlado hrv. umjetničko društvo ipak se je smatralo suviše stegnutim, te je 1897. došlo do secesije i ustrojilo se pod predsjedanjem Bukovčevim „Društvo hrvatskih umjetnika“, koje i danas postoji. Bukovac je ove godine marljivo radio množ portreta, među kojima sigurno zauzimalju prva mjesta njegov vlastiti portret i slika „Moje gnjezdo“, na kojoj je prikazao svoju suprugu i djecu.

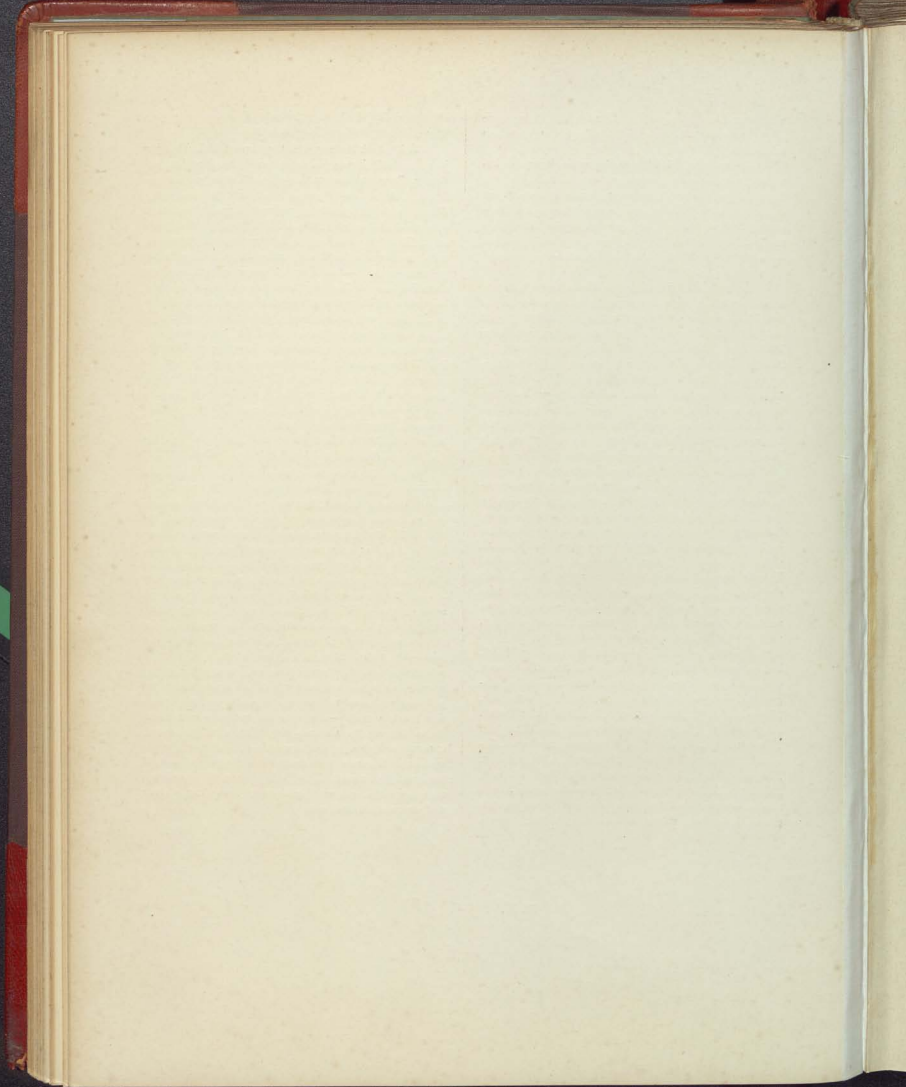
Osobito je bila plodna za Bukovca g. 1898, kad je izradio među ostalima ove slike: Četiri vrsti slikarstva (za dekorativnu porabu) i to: mističko, alegoričko, povjestno i moderno; „Abel“, „Sančanica“, „Lotos“, „Ikar“, „Svrha dana“, „Sv. Ivan“, „Proljeće“, „Pet čitula“, „Zadnji sunčani traci“, „La Favorite“, „Konavoko“, „Na obali“, „Za mjesec Marije“, „Zabava“, „Dvie prijateljice“, „Japanka“, „Magdalena“, „Helica“, „San“, „Interesantni roman“, „Pod bukvom“, „Mujo“, „U hladu“, i t. d. Sve ove slike kao i mnoge druge, njih 50 na broju, izložio je umjetnik u prvom hrvatskom salonu o božiću g. 1898., koji je

otvoren u umjetničkom paviljonu. Njima se je popeo na vršak svog umjetničkog stvaranja.

Zalibože bila je g. 1899. po nas toli kobna, jer je sklonla Bukovca, da ostavi svoj krasni umjetnički dom u Zagrebu, što ga je sebi pred dvie godine podigao, i da se opet preseli s obitelji u svoj rodni Cavtat, pošto umjetničke prilike u Zagrebu još nisu takve, da bi mogle obezbijediti obstanak ciele obitelji. Tako je ostao naš mladi umjetnički narastaj, naša moderna slikarsko-kiparska kolonija bez svoje priznane glave, — nadajmo se, ne za sve vrieme, jer nam Bukovca u Zagrebu treba, te se on i mora barem od vremena do vremena svraćati ovamo, kao što je to faktično već u kolovozu 1899. učinio, te među nama ostao skoro tri mjeseca. Ovdje je u svom atelieru izradio krasan portret banskog savjetnika dra. Ive Mallina za društvo umjetnika i nastavio izrađivati svoje slike za parižku izložbu g. 1900. Izložiti će ondje slike „Dante u raj“ i ožbilistat“ te „Idin“, koju je već jednom izradio za bogata Engleza u Liverpoolu. Spomena je još vrijedno, da je lani sudjelovao u izložbi u Kodnju, a ove godine će još sudjelovati sa 7 slika u izložbi u Petrogradu.

Vlaho Bukovac oženjen je od godine 1892. s gđicom Jelicom Pitarevićevom iz Dubrovnika i imade četvero djece. Kao umjetnik stoji on na visini modernog umjetnika, jer se je doista rodio takovim. Za što drugi trebaju godine on stvara u nekoliko nedelja; orčež mu je vazda pravilan i snažan, shvaćanje idealno a izradba realno-istinita. U koloritu pozna se utenik moderne francuske škole. Kao čovjek Bukovac je također u svakom pogledu na mjestu: kao otac obitelji, kao suprug, kao prijatelj, kao značajnik i kao odriješiti hrvatski rodoljub. On živi za umjetnost, ali i traži, da ona bude više on luksusa, potreba. Naivan i dobroćudan, umije on i odriješitije reći, kad se radi o umjetnosti i njezinoj uporabi na naš svagdašnji život. Mi smo u tom još podpunni podanici tudinjstva, kojemu plaćamo svaki dan težak danak, — a njegova težnja ide za tim, da se tog danaka riješimo. On vjeruje u budućnost, a ta vjera kadra je, da nam sačuva Bukovca jer ga trebamo. Sigurno se imamo od njega nadati još mnogom genijalnom djelu, koje će mu uz dosadašnji mukotrpan rad osigurati ime prvog hrvatskog slikara u devetnaestom stoljeću.

Vladimir Kuznetsov

SVETI KNJEŽICA
ZAGREB

GAJO BULAT

1836. — 1900.

Gajo Franjo Bulat bio je sin dr. Franje Bulata, sudca, i Ivanice rođene Farolli. Njima se on rodi dne 4. siječnja 1836. na otoku Braču, u mjestu Sapetru. Svršivši gimnazijske nauke u Zadru, uputio na sveučilište u Gradac i kasnije u Padovu, gdje je već god. 1858. stekao doktorat. Tada se vrati k obitelji u Zadar i bude 1859. imenovan tajnikom trgovačke komore, u kojem je svojstvu služio tri godine. Neko je vrijeme bio i u odvjetničkoj pisarni dr. Petrovića, tada predsjednika dalmatinskoga sabora. G. 1862. pisao je u „Nacionalu“ više članaka u prilog hrv. jeziku na sudovima, a za tim se preseli na Brač kao odvjetnik, a 1865. dodje u istom svojstvu u Spljet, prem su se tomu najviše opirali vođe Talijanaša Alessanni i Lapena.

U isto se vrijeme oženi s odličnom spljetkinjom Katarinom Basso, sestrom supruga dr. M. Klaića. Taj je brak bitno na nj uplivao, posto je došao u blizu vezu s Klaićem.

Spljet je tada bio posve u talijanskim rukama a i sam Bulat nije još bio podpuno vješt hrvatskomu jeziku. No sprjeteljiv se s pravoima narodne hrvatske stranke, udje i on u narodno kolo, osobito onla, kad se je uvjerio, kakova su sredstva rabili Talijanaši, da se umjetnim načinom uzdrže u gospodstvu. Na čelu narodne stranke bio je tada vrli odvjetnik dr. Kosta Vojnović, a stupovi bijahu: Vid Morpurgo dr. Rendić, dr. Tacconi, dr. Kamber, dr. Mangier i dr. Karaman. U tom društvu zapodjene dr. Bulat ostru borbu proti načelniku dr. Bajamontin, koji bjese posve raznarodio puk i naučio ga grđiti i mrziti sve sretnije svoje, ime, jezik, narodnost, običaje i predaju. Povjest ove ljute borbe s naslijem slavno je zabilježila ime dr. Bulata u svoje knjige, jer samo njegovoj žilavosti i energiji ima se zahvaliti, da je narodna stranka sve više otimala maha i kršila krhko tlo pod nogama protivnika. Najprije su oteti seoski kotari i Spljet osamljen, a za tim je zauzeta i ova tvrđja.

Po odlazku Vojnovićevu na hrvatsko sveučilište, g. 1874. preuzeo je dr. Bulat vodstvo narodne stranke u Spljetu. Time započe nova epoka u njegovu životu. Sada se je najprije oborio na Bajamontinjevo društvo

„Associazione Dalmatica“, za tim na občinsko, saborsko i rajshratsko zastupstvo te redovito porazio Bajamontovce. Tako je već g. 1875. Bulat bio prvi put izabran u dalmatinski sabor, kao zastupnik seoskih spljetskih občina, a g. 1879. kao zastupnik u bečku zastupničku kuću.

Najodlučnija je borbu izveo Bulat g. 1881. u Spljetu. U dalmatinskom saboru on je sipao striele na korupciju Bajamontovu u tolikoj mjeri, da su njegovi protivnici podprli zločinca, da smaknu Bulata. On je međjutim sretno iznio živu glavu, a vlada je na to 3. studenoga 1881. razpustila spljetsko občinsko vijeće radi razsipanja občinskoga imetka. Kod novih izbora u srpnju 1882. pobijedila je hrvatska stranka podprnu Talijanaša, a dr. Bulat je došao najprije kao prvi prisjednik, a g. 1885. na čelo grada Spljeta kao načelnik, što je ostao sve do g. 1893.

Kao načelnik grada Spljeta najveće je zasluge stekao za pohrvaćenje občinske uprave, za pohrvaćenje škola, za izgradnju novog hrvatskog kazališta, koje je otvorila hrvatska drama iz Zagreba, za pohrvaćenje društva. Bio je duša „Čitaonice“, „Napredka“, „Banke“, „Zvonimira“ i raznih inih korisnih i narodnih poduzeća. Sve niti javnog i privatnog života sticala su se u njegovoj ruci. Otvorenih ruku dočekivao bi ljude, koji su dolazili k njemu u narodnim pitanjima tražiti savjeta i podpore. Živ, vatan, pronicav i patriotičan znao bi uliti vatre u svakoga, pa je time bio kao rođen za vodju.

Bio je na glavu odvjetnik sve do god. 1879. i najviše bi zasluživao, no borba za narodne ideale otimala mu je sve više vremena te je posljednjih godina posve napustio odvjetničku praksu, a time i materijalno štetovao.

Kao zastupnik u dalmatinskom saboru bio je jedan od najaktivnijih. Nije nikada mirovao. Bio je dug niz godina predsjednik financijalnog odbora i izvjestitelj za zemaljski proračun. On je predložio ustrojstvo vjeresijskoga zavoda. On je sastavio 1884. sjajno motiviran predlog za pohrvaćenje ureda i još ga sjajnije branio. Za gospodarski napredak Dalmacije brinuli se u njegovoj predlozi za zaštiti domaćeg ribarstva proti talijanskom i proti vinskih klauzulni Italijom.

Kao zastupnik u bečkom rajhsratu pripadao je dr. Bulat Hohenwartovom klubu, bio je dakle oportunist, jer je držao, da će na taj način najviše koristiti Dalmaciji. Najviše se je borio za gradnju dalmatinskih željeznica, kojih nije dočekao i za uvođenje hrvatskog jezika u urede. Glavno, što je izposlovao jest tako zvana „lex Bulat“, zakon, po kom je strankama dozvoljeno, da se u gradjanskim parnicama služe hrvatskim jezikom, a oblasti su dužne tim jezikom i rješavati hrvatske podneske. Poslije raspada Hohenwartova kluba stupio je Bulat u klub kršćansko-slavenske narodne sveze, kojoj je bio i jedan od predsjednika i s kojom je pripadao desnici i većini. Njegov se je glas vazda uvažavao i visoko cijenio. Jedan dan pred njegovom smrću ta se je desnica i većina raspala, a Bulatov klub je s šeskim feudalcima i središtem sklopio novi vez, u kojem je Bulat opet bio opredjeljen za jednog od predsjednika.

Bulat je opetovano sjedio i u delegaciji i opetovano ondje pospješivao gradnju dalmatinskih željeznica, najposlje 30. svibnja g. 1900.

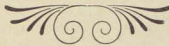
Kad je nezaboravni dr. Klaić početkom siječnja god. 1896. umro, bio je dr. Bulat već 17. siječnja iste godine imenovan predsjednikom dalmatinskog sabora, u kojem je znao mudro i vješto voditi razpravu između kadkad uzpirenih straničkih strasti. Od g. 1887. bio je viteзом reda željezne krunice III. raz., a od 1898. komander reda Franje Josipa sa zvjezdom.

Kad je u Zagrebu g. 1891. priredjena jubilarna izložba, došao je dr. Bulat s Dalmatincima u Zagreb, gdje je 25. kolovoza prisustvovao otkriću Kačićeva spomenika i izrekao divan govor u prilog hrvatskoj slozi i jedinstvu, koga mu narod ne smije nikada zaboraviti već radi toga, što su ga hrvatski protivnici radi toga govora najviše mrzili i bezsravno sumnjicali. Zanosnijeg narodnog slavlja od onog nije Zagreb vidio mnogo godina, pa će i čuvati kao amanet ovu uspomeu.

Dr. Bulat sačinjavao je s dr. Klaićem i M. Pavlinovićem svjetlu triadu u najnovijem pokretu Dalmacije. Oni su se međusobno popunjavali i izvojtli hrvatskoj ideji i hrvatskomu pravu do, koje su mu protivnici nepravdom poricali i otimali. Za to im duguje ne samo Spljet, ne samo Dalmacija, ne samo Hrvatska, već cijeli hrvatski narod najdužnju zahvalnost.

Boraveći u posljednje vrieme svoga života u Budimpešti kod delegacija, bio se je vratio kao zastupnik u rajhsratu u Beč s jednicama i tu je obolio četiri dana pred svoju smrt od lake upale pluća, kojoj ipak ni on ni liečnici nisu davali većeg znamenovanja. U subotu 9. lipnja 1900. ustao je iz kreveta. U svom stanu u Hotel de France-u na Schotteringu, uređivao je još svoje spise kod stola, kad na jednom iznenada u 6 sati poslije podne zajauknu te se svali na fotelju. Priskočivši sluga našde ga već mrtva. Umro je od klenjuti srca u 65. godini. Mrtvo njegovo tielo preveženo je u mrtvačnicu braće Šota, gdje je ležalo na odru u nedjelju, a u ponedjeljak u jutro čitane su u crkvi za nj svečane zadušnice, kojim su prisustvovali mnogobrojni zastupnici i odličnici, a za tim je preveženo na Rieku, kamo je stiglo 13. lipnja. Tu ga je dočekala spljetska deputacija i odpremila na parobrodu „Hungaria“ u Spljet, gdje je 15. lipnja prije podne bio na trošak gradske obćine priređen sjajni pogreb. U sprovodu sudjelovali su izaslanci iz cijele Dalmacije a i zastupnici iz Hrvatske, dočim su mu oprostne govore izustili spljetski načelnik Vicko Milić, predstavnik zem odбора dr. Ivšević, predsjednik odvjet. komore dr. Rendić, zast. kluba neodvisne narodne stranke iz Zagreba dr. Vrbanjić i prof. Zore. Spljetska je gradska obćina zaključila, da će njegovo poprje od Rendića postaviti u svojoj viećnici.

S dr. Bulatom izgubila je suvremena Dalmacija svoga najagilnijega hrvatskog političara, koji je posjedovao najviše autoriteta u domovini i izvan nje.

D. Gajo J. Bulat

SVUC. KNEŽICA
ZAGREB

FRANJO BULIĆ

1846.

Prvak među hrvatskim suvremenim arheolozi ima Franjo Bulić, rodio se je dne 4. listopada 1846. u selu Vranjicu, župi vranjijsko-solinjskoj, a občini i kotaru spljetskom u Dalmaciji. Obitelj potječe po svojoj prilici iz Bosne, od kuda je pobjegla izpred Turaka. Otac njegov Ivan bio je mali posjednik te je umro g. 1866. u 62. godini, a majka Kata, rođena Grubić iz Vranjica 1881. u 71. godini života. Pučku školu nižu gimnaziju svršio je u Prika pokraj Omiša, odakle su se redali „glagolasi“, a vidu u Spljetu g. 1865. Stupivši za tim u zadarsko središnje bogoslovno sjemenište, svršio tu nauku g. 1869. te bude 14. veljače 1869. zaređen za svećenika.

No kako se Bulić nije namjeravao posvetiti duhovnoj pastvi, nego znanosti i školi, pošao je još iste godine u sveučilište u Beču, gdje je učio klasičnu filologiju i arheologiju sve do g. 1873, kad ga namjesteše za suplenta na gimnaziji u Spljetu. Sljedeće školske godine dodje za pravog profesora grčkog i latinskog jezika na gimnaziju u Duhrovnik, gdje je službovao četiri godine. Na jesen 1878. dobi dopust, da se u bečkom sveučilištu usavrši u arheologiji, a naročito u epigrafici. Vrativši se u Dalmaciju nakon jedne godine, bio je radi slaba zdravlja dulje vremena na dopustu i postao kot. školskim nadzornikom za pučke škole za zadarski i benkovački kotar. Od god. 1880—83. bio je konservator u središnjem povjerenstvu za izražavanje i čuvanje starih spomenika za bivše okružje zadarsko, — a od tada pa sve do sada konservator je za bivše okružje spljetsko. G. 1882. bio je dodieljen boleštom školskom nadzorniku za srednje škole I. Solaru te je i poslije njegove smrti obavljao četiri mjeseca njegove poslove. U tim je svojstvima Bulić napoe sve sile, da uredi povjerene mu škole, pa je i stekao i harnost i ljubav podređenih, a priznanje poglavara, koji ga u rujnu 1883. imenovaše ravnateljem najznamenitijeg zavoda u Dalmaciji, velike državne gimnazije te arheološkoga muzeja u Spljetu i izkopina starinskih u Solinu. Kao ravnatelj gimnazije djelovao je Bulić sve do g. 1896, kad su se sbili narodnim protivnicima potaknuti neredi te je Bulić bio tada umirovljen. Od onog vremena on je istom podpuni ravnatelj arheološkog muzeja i izkopina solinskih.

Uzporodo s ovim službenim radom raste su Bulićeve zasluge i na književnom, naročito na arheoložkom polju te njegov ugled u javnom životu. Nije stoga ni čudo, što su ga reliceije zapala mnogobrojna otkrivanja i priznanja, koja najbolje dokazuju, da je on svojim odlučnim značajem i ozbiljnošću svoga rada svratio na sebe pozornost sviju faktora.

Tako vidimo Bulića prije svega od g. 1887. do 1890. i opet od g. 1898—1900. obćinskim viećnikom občine spljetske, za tim članom odbora za popravak stolne crkve i zvonika u Spljetu i tajnikom društva za gradnju nove stolne crkve u Spljetu. Na smrtnoj ga postelji preporuča slavni Mihovil Pavlinović 1887. za svog nasljednika u dalmatinskom saboru i u carevinskom vieću, te on i d.biva oba mandata, — ali kako se nikada nije bavio praktično politikom, makar da je vazda najodlučnije i oduševljeno branio hrvatsku stvar i interese u Dalmaciji, položio je, sit borbe spljetaka, već g. 1889. oba mandata te se vratio u svoju školu i među svoje starine.

Za svoje učene književne radove primio je Bulić mnoge odlike. Već g. 1883. bi imenovan dopisnjim, a 1888 pravim članom njemačkog arheološkog zavoda u Berlinu, Rimu i Atheni; 1887. dopisnjakom, a 1898. počastnim članom jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu; 1890. Dopisnim članom arheološkog društva u Odesi; 1894. u Petrogradu; 1895. u Moskvi i papinske arheološke akademije u Rimu te akademije za katoličku vjeru; 1898. članom austrijskog arheološkog zavoda u Beču; 1899. numizmatičkog društva u Beču. Od više je godina i član arheološkog društva u Zagrebu. Povrh svega toga odlukovao je papa Leon XIII. Bulića g. 1887. za zasluge na polju kršćanske arheologije naslovom svog tajnog komornika i ljubičastom odličju, s kojom je časni spojen naslov monsignora.

Msgr. Bulić rano se je počeo baviti ozbiljnom naukom i priobćivati plodove svoga izražavanja u raznim programima i listovima. Tako nalazimo u programu gimnazije dubrovačke za g. 1874/5. njegovu latinsku razpravu: „Q Horatius Flaccus ab adulterio criminis defenditur“, u programu g. 1875/6. i 1876/7. „O folaro, novcu dubrovačke republike“ i „O numizmatičkoj sbirci dubrovačke gimnazije“, te 1878/9.

„De poesi epica populari in latinis litteris“ Prigodom sveslavenskom hodočašću u Rim g. 1881. napisao „Bazilika sv. Klimenta u Rimu. Povijestno-arheološke crte.“ Djelo je izašlo otisnuto iz tada pohrvaćene „Katol. Dalmacije“. Iste je godine u istom listu priobio razpravu „Hrvatski kralj Zvonimir“. U Zadru je g. 1883. izašla razprava „Dva sarkofaga Ivana Ravenjanina i Lovre Dalmatina, spljetskih nadbiskupa“. — a u „Mittheilungen der k. k. Centralcommission für alte Baudenkmale „San Donato in Zara“ (sa povijestno arheološkog gledišta, dočim ga je sa arhitektonskog opisao A. Hanser.)

Svoja daljnja izražavanja priobio je u programima spljetske gimnazije: tako g. 1884/5. „Colonia Martia Giulia Salona“, 1885/6.—1888/9. „Catalogus inscriptionum musei archaeologici salonitani Spalati“, pa g. 1892/3. i 1893/4. Auctarium ovoga kataloga; 1890/91. „Demostenov govor proti Midiji.

Jedno od glavnih djela Bulićevih „Hrvatski spomenici u kninskoj okolici“ uz ostale suvremene dalmatinske iz dobe narodne hrvatske dinastije* izdala je jugoslavenska akademija u Zagrebu g. 1888.

U velikom djelu „Oesterr. Ung. Monarchie in Wort und Bild“ napisao Bulić „Najstarija poviest Dalmacije do g. 375“, za tim priobio nekrolg slavnog arheologa Ivana Ross'a u „Ljetopisu“ jugosl. akademije g. 1896., a 1894. prigodom kongresa kršćanskih arheologa u Spljetu napisao i izdao uz sudjelovanje profesora Jelića i Rutara dragocjenu knjigu „Vodja po Spljetu i Solinu“. Mnogo je članaka i razprava napisao za „Viestnik arheološkog društva“ u Zagrebu, „Glasnik zemalj. muzeja“ u Sarajevu, „Archeologisch-

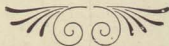
epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn“, u „Mittheilungen der Centralcommission“ und „Jahreshefte des Oesterreichischen archeologischen Institutes“ in Wien.

Osim toga pisao je u „Bullettino di archeologia e storia dalmata“ u Spljetu do g. 1884. silesiju članaka, a od tada mu je i urednikom, i vlastnikom, pa ga je podigao na veliku znanstvenu visinu. U njemu je sabran njegov stručni rad od mnogo godina.

Napokon je Bulić od g. 1894. predsjednikom društva „Bihlača“ za izražavanje domaće povijesti i izdaje godišnje izvješće ovoga društva.

Velike su zasluge našega učenjaka za hrvatske starine, pa kad se je lani prošlo, da mu je pošlo za rukom otkriti trag stare grobnice hrvatskih kraljeva, sva je Hrvatska uprta oči u nj.

Solina i Bihlača gotovo si ne možemo ni predstaviti bez Bulića, tu je on autoritet i vodja, kojemu ne ima para. Svake godine posjećuju ga prvi učenjaci svijeta — i sve ih on vodi po ogromnom groblju hrvatske slave i proslasti, daje im upute i prima za uzdarje interese stranog svijeta i za naš narod. Jednako vidjen u Beču, Zagrebu, Rimu kao i u ostalom inozemstvu, umio je Bulić spojiti sve vrline učenjaka s vrlinama učitelja, čedna svećenika i hrvatskog znanjaka, — s toga i uživa obće poštovanje i obće priznanje. Ne ima arheološkog kongresa, u kojem ne bi i Bulić sudjelovao i poznavao svet i s hrvatskim imenom. Tako je i u travnju g. 1900. sudjelovao u velikom arheološkom kongresu u Rimu i ponovno nas zadužio. Hvala mu.

Božić

BYRUC KMOZINCA
LADOLE

STJEPAN BUZOLIĆ

1830—1894.

Ugledni pjesnik, prevodilac i pedagog Stjepan Buzolić rodio se je dne 5. listopada 1830. u Obrovcu u Dalmaciji, gdje je i svršio početne škole. G. 1841. povede ga otac Antun u Zadar na gimnaziju, gdje je liepo napredovao i po nagovoru ravnatelja sjenistišta a kašnje nadbiskupa zadarskoga Maupasa stupio u sjeministe. Dne 2. prosinca 1855. zaredi ga nadbiskup Godeassi u Zadru za svećenika i on bude poslan za kapelana u Pridragu, između Obrovca i Novigrada. Na ovom je mjestu ostao punih sedam godina i stekao ljubav i poštovanje naroda.

Prem se je Buzolić od rana bavio knjigom, čitanjem hrvatskih, latinskih i talijanskih klasika i prem je i sam pjevao hrvatske i talijanske pjesme, on se je g. 1861. pridružio muževom, koji su stali zahtijevati sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom te je na talijanskom jeziku izdao knjizicu „Ancora della nazionalità nella question dell' unione“, punu hrvatskog rodoljublja.

G. 1863. imenova nadbiskup Maupasa Buzolića župnikom i učiteljem u Obrovcu, gdje on položi temelj svomu budućem učiteljskomu radu. Na tom mjestu poče on borbu s ljutim talijanšići, koji su htjeli da zaprieče svaki narodni pokret i hrvatski napredak.

Tri godine kašnje 1866. podignuto je u Arbanasima kod Zadra hrvatsko muško učiteljište, a sam dalmatinski namjestnik Franjo barun Filipović, da udovolji opravdanim željam narodne stranke, imenova Buzolića upraviteljem toga zavoda, u kojem je g. 1882. iza podpune pobjede hrvatske narodne stranke kod saborskih izbora, postao definitivnim ravnateljem. Šta je Buzolić u 20 godina svoga rada na tom zavodu uradio, to će mu bilježiti u trajnu spomen povjest hrvatskih škola u Dalmaciji. On je preporodio, da stvorio hrvatske pučke škole u toj zapuštenoj zemlji, dajući im svjestnih, učenih i patriotičnih učitelja, koji su u njemu poštivali svoj uzor.

Kao ravnatelj toga zavoda učestvovao je Buzolić uz vrijedne hrvatske učitelje i pedagoge Ivana Filipovića i Mijata Stojanovića g. 1871. u prvj obćoj hrvatskoj učiteljskoj skupštini u Zagrebu, za tim g. 1874. u Petrinji i 1878. u Osijeku te je u svima bio podpredsjednik i najrevniji savjetnik. Hrvatski pedago-

gičko-književni sbor² u Zagrebu imenova ga s toga već g. 1872. svojim pravim članom.

Uz ovo zvanje vršio je Buzolić od 1868. do 1869. i zvanje tajnika „Matice Dalmatinske“, uređujući njezin kolektar i njezine spise. Od tada nije bilo važnije sgode u narodu, koju ne bi pjesnik Buzolić opjevao svojom pjesmom, ni uglednijeg čovjeka u narodu, komu ne bi bila njegova vila bila došla u bratske posjete. Da je on, tako se izticao, bio trn u oku narodnim protivnikom, to se razumije, za to su ga i ocrnjivali sve dotle, dok ga napokon 1887. ne umiroviše. Godilo mu se je tako, kao nekoč Klaiću, Puliću, Nodilu i mnogim drugim vrstnikom, a poslije njega i Buliću.

Tada se nastani u Zadru i bude 1889. izabran u izbornom kotaru seoskih obćina Brača, Hvara i Visa zastupnikom u dalmatinskom saboru. Tu se odlikova kao najodličniji pobornik za narodna prava, kao najvatreniji branitelj škole i učiteljstva. S Biankinom osnova „klub stranke prava“.

G. 1891. došao je Buzolić posljednji put u Zagreb s Dalmatinci, da posjeti jubilarnu izložbu, pa je bio ovdje milo i prijatno susretan od svih rodoljuba i književnih drugova.

Prem je Buzolić bio čovjek uzorna roda i života, umjeren i zdrav kao čelik, podleže naglo bolesti, koja ga u dva dana svali u grob. Dne 8. lipnja 1894. oboli naglo od kamena na žnó, a već drugog dana, u subotu 9. lipnja 1894. na večer u 9 sati prestavi se u 64. godini svoga žića u Zadru, gdje je dva dana poslije pokopan uz sudjelovanje svega Zadra i mnogobrojnih izaslanstva.

Stjepan Buzolić izdao je sam već g. 1871. u Zadru prvu sbirku svojih pjesama pod naslovom „Bog, rod i svijet“, a malo poslije njegove smrti ustrojio se odbor, koji odluč, da sakupi njegove pjesme te ih izda. Taj je odbor obavio svoj posao g. 1896. i izdao u Zagrebu pod istim naslovom „Bog, rod i svijet“ sav pjesnički rad Buzolića, a vrli korčulski učitelj Petar Kuničić orisa u toj knjizi obširnije život i djela Buzolićeva.

Iz te se knjige razabire, šta je Buzolić uradio na polju pjesničkome. On je i u pje-
ničtvu u prvom

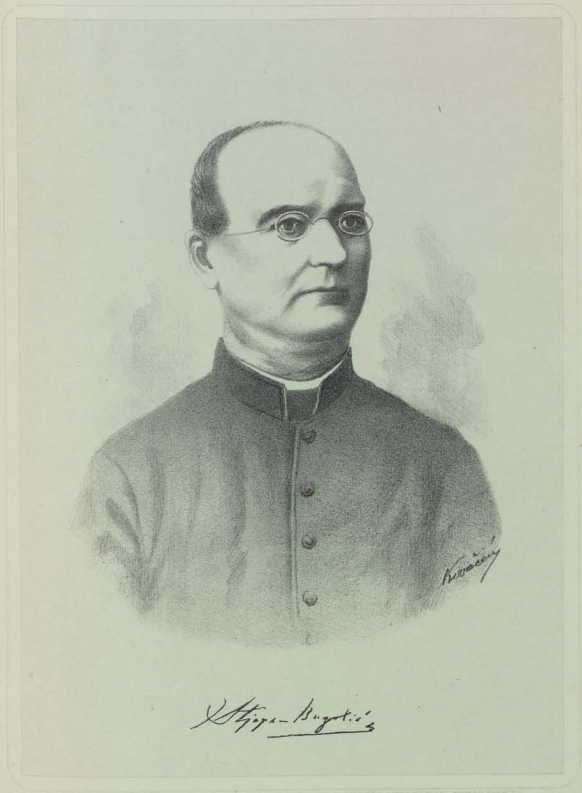
redu učitelj i narodni vodja, koji narodu govori čistim narodnim jezikom te ga upućuje, kako da poštiva svoje umnike i čuva svoje stečevine. Bilo bi ovdje suvišno, da nabrajamo, u kakvim je sve prigodama Buzolić progovorio svomu narodu. Sve su mu pjesme uzvišeno-didaktičnog sadržaja, ja i istim prigodicam ne manjka poleta i krasne narodne dikcije.

Zanimiv i vrlo dragocjen dio knjige zapremaju

i Buzolićevi prevodi, jer se vidi, kako je umno birao i čime se je bavio. Ima tu mnoštvo preвода iz talijanskoga osobito od Leopardia i Manzonia, pa za tim Lermontova (Kavkazki djak), dva i tri Schillera. Svi ti prevodi mogu služiti za uzor prevodilačke vještine.

Tako je Buzolić sebi osigurao među hrvatskimi književnici iz Dalmacije trajnu spomen, a među narodom vječnu zahvalnost.

Stephen Augustus

SVEUČ. KNJIŽNICA
ZAGREB

HERMAN barun BUŽAN

1800. — 1862.

U niz najviše zaslužnih a najmanje poznatih te danas gotovo posve zaboravljenih muževa, koji su se u predožnjško doba odlikovali u Hrvatskoj na političkom polju, spada Herman barun Bužan kao ponajodličniji. Njegovo je ime škopčano u tolikoj mjeri s obranom hrvatskih prava, da smo upravo dužni, da ga otmemo nezasiženoj zaboravi te mu odredimo mjesto uz baruna Metela Ozeđovića, s kojim se je vitežki ponio u teškoj i nejednakoj političko-narodnostnoj borbi između Hrvata i Magjara.

Herman Antun Bužan rodio se je dne 8. listopada 1800. u Varaždinu od starodavne u mužkoj lozi danas izumrle plemićke obitelji, koja je u varaždinskoj županiji posjedovala imanja, među njima i Žbil kod Desinića u Zagorju, Črešnjevac kod Tuhlja i Kozinšćak kod Dugogosela blizu Zagreba. Hermanov djed Ivan bio je god. 1764. podban hrvatski, a otac Alojzij (rodj. 25. kolovoza 1775. u Žbilu, † 2. ožujka 1845. u Zagrebu) služio je u županiji varaždinskoj najprije kao podbilježnik, za tim kao veliki bilježnik, prisjednik banskoga stola i napokon se popeo na čast c. kr. dvorskog savjetnika i predsjednika kr. zem. sudbenoga stola, u kojoj je časti ostao do smrti, uživajući veliki ugled. Njegova mati bijaše Alojzija rodjena Eichenperg, alter Eichfeld, a umrla je u Zagrebu 20. veljače 1841. u 64 godini.

U kolikom je ugledu stajala obitelj Bužana najbolye svjedoči, da su malomu Hermanu na krstu kumovali grof Antun Amedee, upravitelj županije varaždinske i Ana grofnja Drašković. Početne škole i šest razreda gimnazije izučio je Herman u Varaždinu, filozofiju i prava u Zagrebu i Požunu te je oko god. 1824. stupio kao zač. podbilježnik u službu županije varaždinske, gdje se je brzo popeo na podbilježnika a god. 1830. došao za velikog bilježnika županije zagrebačke u Zagreb, gdje je njegova obitelj posjedovala kuću u Mesničkoj ulici (danas Dolovčakova). Malo za tim bio je prvi put izabran za hrvatskog poslanika u zajednički sabor hrvatsko-ugarski, a 13. svibnja 1835. postade drugim podžupanom županije zagrebačke.

U ovo vrijeme začo se razvijati ilirski pokret u Hrvatskoj i kao što je među municipalci varaždins-

skimi bio duša narodnom pokretu Metel Ozeđović, tako je bio u Zagrebu Herman Bužan. Njihov je program bio jasan: ista prava za Hrvatsku, koja i za Ugarsku, čuvanje hrvatske narodnosti. Borba bijaše tim teža, čim dublje bijaše pala narodnja svijest i čim jači bivahu protivnici. Hrvatski sabor izabra u svibnja 1839. Hermana Bužana i Aleksandra Dominicia za svoje poslanike u stališku kuću, a podbana Andriju Markovića u velikašku kuću. Kao zamjenici bili su birani Aleksander Zidenčaj i Metel Ozeđović. Iz izvještaja, što su ga naši poslanici podnili o svom djelovanju hrvatskom saboru 10. kolovoza 1840. može se dobro razabrati tadašnje političko stanje u Hrvatskoj i Ugarskoj — kao i sve poteškoće, što su se stale gomilati na put dotadašnjoj slozi i prijateljstvu.

Na 8. lipnja 1841. imenovan bje Bužan prisjednikom kr. banskoga stola u Zagrebu. Da on nije bio suhoparni birokrat, svjedoči skupština ilirske žitanice od 2. lipnja 1842., u kojoj je predložio, neka se učine priprave za 600-godišnju proslavu poraza Mongola i Tatara na Grobničkom polju i za uzvišenje grada Zagreba na kr. i slobodni grad. Grof Janko Drašković bio je tada ovlašten na dogovor o tom s gradskim poglavarstvom, ali je proslava ovog historičkog događaja morala biti slaba ili nikakova, jer nam suvremena vrela o njoj ništa ne bilježe.

I slijedeće godine, 24. travnja 1843. izabra hrvatski sabor Bužana kao hrvatskog poslanika u velikašku kuću, a Klobučarića i Metela Ozeđovića u stališku kuću. U njegovom političkom i poslaničkom djelovanju upravo je ovaj nastajući sabor bio najvažniji, jer se je on na njem živo i vatreno oglasio svojom znamenitom entuocijom od 18. rujna 1844. Magjarske agitacije po Hrvatskoj, kojim je na čelu stajao tadašnji župan turopoljski Antun Daniel Josipović, bile su se već dotle razmahale, da je kod restauracije u županiji zagrebačkoj od 31. svibnja 1842. i 9. prosinca 1843. kao i kašnje 29. srpnja 1845. došlo do krvavih sukoba. To je dalo povoda reprezentaciji ugarskoga sabora, kojom se je udarilo na ilirizam, a Bužan je u sjednici velikaške kuće od 18. rujna 1844. muževno ustao proti toj reprezentaciji te ju i sjajno pobio i sveo na ono, što je bila: puku

tendencioznu obtužbu. Bužan je u svom govoru najprije pobio sve prigovore proti panslavizmu i ilirizmu kao neosnovane, za tim je dokazao, da su tobožnji ilirski griesi, počinjeni govorima, knjigama i pjesmama proti Ugarskoj mnogo manji u narodnostnom smislu od svega onoga, što su magjarske županije i ugarski sabor zaključili i uradili proti Hrvatom i tako upravo izazvali njihove tužbe. Pošto se je u podpora reprezentacije navodio napokon i razbijanje i ubijanje u Hrvatskoj, Bužan je dokazao, da su žalostne prizore kod restauracije izazvali protivnici Iliraca, a povod bilo je više otmjanje za časti, nego li za narodnost. Napokon je zaključio, da ciele reprezentacija nije drugo, nego pogrda i kleveta, krivo opravdanje i izprazne rieči. Kad je govornik zaključio svoj dugi govor, nastao je žamor — a reprezentacija bijaše primljena. U Hrvatskoj dakako odjeknule su Bužanove rieči poput evanđelja i sigurno nije u ono vrijeme bilo popularnijeg čovjeka u zemlji od ovog neustraišivog branitelja hrvatskog naroda. Time se je on popeo na vršak svoje slave i ugleda a hrvatski sabor izreče u sjednici od 30. rujna 1844. Bužanu, Klohubariću, Ozegoviću i Franji barunu Kulmeru sjajnu zahvalu za obranu hrvatskih prava.

Razumije se samo od sebe, da je od sada Bužan ostao na čelu hrvatskih političara. Kad su Turropoljci u županiji zagrebačkoj spriječili uređnu skupštinu, bio je i Bužan 27. ožujka 1845. izabran u povjerenstvo koje je imalo pregledati popis turopoljskih plemića. Povjerenstvu je predsjedao biskup Schrott, ali kako je 28. srpnja dokazao, nije rezultat nikoga zadovoljio.

U isto vrijeme nasliedi Bužan svoga oca u predsjedništvu kr. zem. sudbenog stola. Predsjednikom bje imenovan 22. studenoga 1845. Sljedeće godine 1846. fungirao je on 28. i 29. listopada kao povjerenik kod obnove gradskog poglavarstva u Varaždinu, a 24. veljače 1847. imenovan bje dvorskim savjetnikom. Iste godine na jesen sasta se ponovno hrvatski sabor te izabra 18. listopada Bužana za poslanika u velikašku kuću, a Ozegovića i Bunjika u zastupničku kuću. Bila je to njihova posljednja misija, koja je ostala bez svakog uspjeha, jer je malo kašnje došlo do prevrata.

God. 1848. Bužan je igrao veliku ulogu kao predsjednik odbora za ukidanje urbarskih daća i kao

član IV. dr.ž. odbora, a došavši u sabor, on je u historički sjednici od 4. srpnja 1848. prvi darovao za obranu domovine 300 for. te ih položio na stoli kuće. Za njim su sledili drugi darovi, kojih se je nabralo do 60.000 for. Jelačić ban poslao ga malo za tim u kolovozu za civilnog povjerenika uz Bunjevca na Rieku, gdje je energično pomogao upostaviti red, — a već 2. rujna postao je predsjednikom odbora za izradbu političke i pravoslovne terminologije

Kod centralističko-absolutističkog preustrojastra ciele monarhije bude Bužan uz Metela Ozegovića i nikola Mikličića imenovan savjetnikom vrl. i kasaci-onog sudišta u Beču. Službena „Wien Zeitung“ do-niela je to imenovanje 3. siječnja 1851. Bužan je na tom mjestu uztrajao jedanaest i pol godina i služio na čast hrvatskom imenu u Beču. Kad se je nakon listopadske diplome počeo vraćati ustav, bio je i Bužan pozvan mjeseca studenoga 1860. u bansku konferenciju, u kojoj ipak nije bitno utjecao u raz-prave. Dne 6. lipnja 1862. bio je na vlastitu molbu umirovljen i tom mu prigodom podieljen Leopoldov red te naslov baruna. Tada se povuče u zabit na svoje dobro Črešnjevac kod Tuha i Zagrebn, gdje ga već tri mjeseca kašnje pokosi smrt od kapi. U ponedjeljak 22. rujna 1862. u 12 sati o podne pogodi ga kap te on osta na mjestu mrtav. Nisu mu još bile ni podpune 63. godine. Dne 24. rujna bio je prevežen na svoje dobro Koziničak kod Dugog sela te ondje sahranjen u grobnici kod župne crkve sv. Martina. Na spravedu bio mu je sam ban Šokčević s mnogobrojnim činovništvom i štovateljima.

Tako je svršio svoju karijeru i svoj život čovjek, koji je kao hrvatski rodoljub i kao vrlinovni sudac zaslužio naše podpuno priznanje. Još živući njegovi suvremenici crtaju nam ga neobično simpatično; bio je čovjek dobroćudan, pravedan, jovijalan; nije se ničesa plašio, zastupao je vazda pravo. Nije bio fanatik u ničem, ali je vatreno i pošteno branio svoje političko uvjerenje, pa su ga i protivnici pošivali. Ostavio je samo udovica, rođenu Prešern, koja je više godina iza njega umrla.

O stogodišnjici njegova narodjenja barem neka mu budu posvećene ove spomen-rieči, jer ih je zaslužio i kad se ga prigodom njegove smrti ni posje nije ni hrvatsko novinstvo ni itko drugi sjetio. Slava mu!

Herman Dudley

SVETI KRIŽEVICA
ZAGREB

FRANJO CIRAKI

1847.

Na hrvatskom Parnasu bio se je g. 1870. iznenada pojavio mlad čovjek, koji je svojim prvim pjesničkim radovima upravo zadivio naš svijet; tako su bili nježni, jedri, puni živa osjećaja te i jezično i formalno dotjerani. Taj mladić zvao se je Franjo Ciraki. On se je rodio dne 10. studenoga 1847. u Požezi, koja je hrvatskoj knjizi darovala odlične pisce Janka Jurkovića, Josipa Eugena Tomića, Armina Pačića i više drugih.

Obitelj Cirakia potječe starinom od blatnog jezera, ali je već kroz četiri generacije naseljena u Požezi. Tu je otac Franjin, Dragutin, bio činovnikom i umro g. 1875. Matij mu Magdalena bila je rođena Urbani pa je umrla g. 1876. također u Požezi. Mali Franjo bio je bistar mladić te je gimnaziju svršio s odlikom u Požezi i u Osijeku i došao g. 1866. na pravoslavne nauke u Zagreb, koje je g. 1870. i svršio. Još kao đak razbudio se teško, te su mu liečnički morali odrezati desnu nogu. Ova nevolja teško se ga je kosnula i udarila neki elegički ton njegovim pjesmama. G. 1870. počeo slati svoje prve pjesme u „Vienac“, a ovaj ih stade u 19. br. od 7. svibnja priobćivati te ih priobćio tečajne godine ravnih 50. Pjesme su se tako svjделе obćinstvu, da ih je mladi pjesnik već god. 1871. izdao u Zagrebu u posebnoj knjižici pod naslovom „Prve pjesme“. Dr. Ivan Zahar ocienio ih je vrlo povoljno u „Viencu“ g. 1871. br. 22.

Vrativši se Ciraki, u domovinu, iz Italije, kuda je 1871. putovao s Kotrom i Vončinom, postane velikim bilježnikom grada Požege, 1875. podžup. perovodjom, a kasnije podžup. tajnikom u Požezi, gdje ga napokon g. 1881. izabraše gradskim načelnikom, što je i danas. Već sljedeće god. izabra ga kotar Viliđelski svojim zast. na hrv. saboru za periodu 1882—84. Od g. 1893. zastupa grad Požegu. Od g. 1885. vitez je reda Franje Josipa.

Od ostalih Cirakijevih književnih radnja poznate su nam sljedeće: „Dolazak Hrvata na obalu sinjega mora“ (Vienac, 1870. br. 42.) prevod krasne francuske novele „Konuzlova žena“ iz *Keune des deux mondes* (Vienac, 1870. br. 38—40.); „Shakespeareov Romeo Julija“, predavanje što ga je Ciraki držao krasnomu spolu u Zagrebu 28. listopada 1870. Vienac 1870.

br. 45); „Sitne pjesme“ (Vienac, 1871. br. 4, 32 i 48); „Nadjen uzor“, dva soneta (Vienac, 1871. broj 26); pjesma „Usried zemskog leđa“ (Vienac, 1871. br. 35); „O Osianu i njegovih pjesmah“, predavanje krasnomu spolu od 24. veljače 1871. (Vienac, 1871. br. 9 i 10); „Madame Staël i George Sand“, predavanje krasnomu spolu od 24. studenoga 1871., (Vienac, 1871. broj 48—49); prevod francuske novele „Gospodin Margerie“ (Vienac, 1871. br. 2—5).

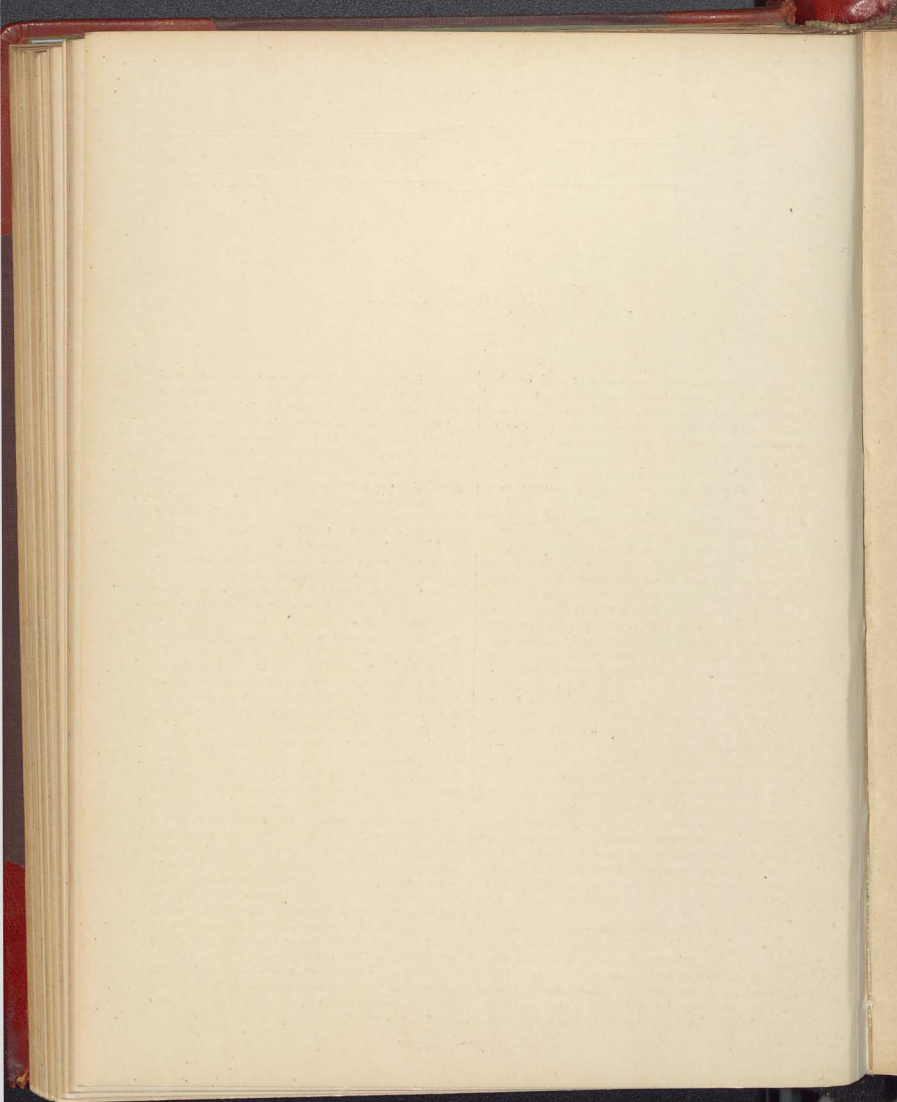
Iste ove godine 1871. napisao on u „Viencu“ prve svoje izvorne novele: „Mali griesi“ (br. 23—25) i „Andjelina“ (br. 39—43), kojima je pokazao ne samo fin osjećaj i ukus, nego i velik kompozitorni talent. Iz ove njegove najplodnije godine književna rada potječe i nekoliko prevoda uzornih drama za hrvatsko kazalište, od kojih spominjemo „Lukreciju Borgiju“ od Victora Huga (glumljena prvi put 9. prosinca 1871.) i Katarinu Howard“ od Alex. Dumasa (glumljena prvi put 1. veljače 1872.)

Sljedeće godine 1871./72. priobći Ciraki u podlistku „Narodnih Novina“ svoje krasne prevode Bulwerovih romana „Rienzi“ i „Godolphin“, — a u „Viencu“ br. 7—11. divne svoje „Florentinske elegije“, koje i danas u našoj literaturi stoje bez premeta.

Daljih godina sve se redje i redje javlja; 1873. priobći u Viencu prevod Hugova „Lazara“ (br. 44.), 1874. Shelleyeva „Alastora“ (br. 11.), kao i preliepu svoju novelu „Nina“ (br. 15—21.) Od sada otimlje nam ga javna služba posve, jedva čitamo gdje koj cvietak njegove muze. U jubilarnom spisu „Slava preporoditeljem“ g. 1885. priobći duboko osjećanu pjesmu „Ave Maria!“, a za tim u Viencu pjesme. „Vjera, ufanje i ljubav“ (1886. br. 51.), „Prošla mladost“ (1887. br. 10.); „Noriešana zagonetka“ (1888. g. 1890. napisao i priobći u „Viencu“ kulturno-historijsko predavanje o Naundorfu (br. 13—15.) Značja mu je pjesma stampana u Viencu „Pjesnik i svijet“ (1892. br. 42.) Minule godine 1899. izdao je u Požezi tiskom knjiž. „Rečenice“, pacirski po liepoj knjizi.

Posljednjih dvadeset godina bavio se je Ciraki i historijsko-genealozkim studijama, te je dovršio i za tisak spremio veliko djelo: „Rodoslovi vladajućih obitelji u 6 svezaka.

Franojo Cirakif

REVUE ENJEMCA
FACIES

IVAN ČRNČIĆ

1830. — 1897.

Među vrlo zaslužnim hrvatskim povjestničarima devetnaestoga stoljeća osobito se iziće rodoljubivi i mnogogodišnji upravitelj hrvatskog zavoda sv. Jerolima u Rimu, dr. Ivan Črnčić. On se je rodio dne 2. svibnja 1830. u selu Polju, župe dobrinjske na otoku Krke od vrlo siromašnih seoskih roditelja. Prve je nauke primio od kapelana Kirinčića u Dobrinju, pa naučiv čitati i pisati i računati, brodario je sa otcem po Kvarneru sve do 14. godine. Tada naglo izgubiv oca i majku te osta sirotom uz pet sestara. Ivan je težio za naukom te se srotom u Crkvenici pomoću dobrih ljudi prehranio i obukom dvojice svećenika pripravio za gimnaziju na Rieci, u koju je nakon izvrstno položena izpita stupio kao javni djak. Tu se je tako odlično ponio, da su ga profesori za kratko vrijeme preporučili uglednoj hrvatskoj obitelji Pessi za instruktora, pa je Črnčić za sve vrijeme svog školovanja bio obskrbljen. Na Rieci je tada bio profesorom Fran Kurelac, a on je tako umio svoje djake predobiti za nauku i za hrvatsku knjigu, da je i Črnčić, najumnijega mladića cele gimnazije podpuno oduševio.

Svršivši na Rieci 6 razreda s odlikom kao prvi djak, nastavi nanke u Senju, gdje položi g. 1853. izpit zrelosti, a na jesen ode u Gorici, gdje stupi u sjeminište, da se pripravi za svećenika. Već u to vrijeme pisao je Črnčić članke za „Noven“ i za slovenske „Novice“. G. 1858. bio je zaređen za svećenika i poslan iste godine u Beč, da se u tamošnjem Augustinskom zavodu pripravi za doktora teologije. U Beču je Črnčić uz teologiju marljivo ušio i slavistiku te posjedivao predavanja Miklošičeva, pa je ovaj stik slavista kasnije s njime mnogo dopisivao, mnogo ga zavolio i u njega često tražio savjeta. Za vrijeme njegova boravka u Beču, došao je onamo i dalmatinski kanonik Škarić, da ondje tiska svoj prevod sv. pisma, — no kad je započeo djelo tiskati svojim domaćim narječjem, navali u zagrebačkom „Kat. listu“ Črnčić na nj, te faktično prisili Škarića na uzmak. U „Kat. listu“ objelodani Črnčić g. 1859. razpravu „Vid Omišljanin, naš pisac XIV. vieka“, a sljedeće godine „Hrvatska škola u Prikui“ i „Dva slovenska spomenika glagolicom pisana u Dobrinju g. 1100. i 1230.“ Ove su razprave jasno pokazivale, kojim pravcem želi mladi pisac-glagolash stupati u nauci.

G. 1861. vratio se je Črnčić kao doktor teologije iz Beča na Krk, gdje ga tadašnji biskup krčki Ivan Vitezić namjesti za svog tajnika. Na tom mjestu nije mu bilo dugog obstanka. God. 1860. bio je Rački opozvan iz Rima u domovinu, a u zavodu sv. Jeronima imao ga je po želji biskupa Strossmayera nasliediti Črnčić. Bio je on zaista uzorni svećenik, marljiv i učen pisac te čista hrvatska duša, kojoj se je moglo povjeriti svako mjesto, a ponajpачe mjesto ravnatelja zavoda, u kojem se imadu odgajati uzorni svećenici. Došavši i zbilja god. 1863. u Rim, ostao je Črnčić u zavodu sv. Jeronima sve do svoje smrti kao njegova glava. Žalibože vrijeme je bilo takovo, da je tražilo čovjeka s više energije, a manje skromnosti. U Italiji se je spremao veliki pokret za jedinstvo, koji je smeo i sve osnove zavoda sv. Jeronima, pa taj zavod još ni danas nije onako uređen, kako bi imao biti. Črnčić je do smrti nastojao, da to pitanje pomoću hrvatskoga episkopata privede rješenju, pak je imao u tom poslu mnogo borbe i brige, ali nije kriv, da zavod i danas još čeka na preustrojstvo.

Iz Rima Črnčić je marljivo radio za hrvatsku literaturu i starine. Tako je u „Književniku“ g. 1865. probiocio znamenitu radnju „Krčke starine“, u kojoj je prvi skoro podpuno pročitao glagolski nadpis, urezan u ploču na crkvi sv. Lucije u Baškoj iz g. 1101., u kojoj se spominje hrvatski kralj Zvonimir. Nakon kasnijih izraživanja objelodani u „Starinah“ drugu razpravu o tom: „Još o glagolskom napisu u crkvi sv. Lucije u drazi bašfanskoi“, kojom je podpuno razjašnjevao ovaj dragocjeni spomenik iz dobe hrvatskih kraljeva.

Misleći vazda na svoj Krk, Črnčić je g. 1867. u Rimu izdao i po crkvenu poviest znamenitu knjigu: „Najstarija poviest krčkoj, osorskoj, rabskoj, senjskoj i irbavskoj biskupiji“. Za ovu je poviest, kojom je izpravio Farlatia, upotrebio listine dvaju sbornika, koje je kasnije probiocio u „Starinah“. Ti su sbornici: „Sto je pisama sakupio P. Biagoslav Bartolić“ i „Nekoliko izprava krčkih biskupa“. Ovo djelo popunjuje i njegove razprave u „Viestniku“ arh. družtva: „Još o Belom“ i „Napis na sakristiji stolne crkve krčke.“

U Trstu je g. 1868. izdao „Dvie razprave: Slovinski sveti Jerolim u Rimu a Rieka“, i: „Drugo je

Senj, a drugo Segni^a. Tu je dokazao da je Rieka pripadala Hrvatskoj. Povjest svoga zavoda napisao di-
omice pod imenom: „Imena Slovinjen i Ilir u našem go-
stinjen u Rimu poslije 1453. g.“ (Rad 76.) Istu je povjest
dopunio u „Starinah“ i u „Radu“ (125 knjiga.) Ove raz-
prave imadu veliku etnografsku vrijednost.

Sjajnim je načinom riešio dr. Črnčić težku za-
daću izdanjem „Popa Dukljanina ljetopis po la-
tinsku i toga nekoliko i još nešto po hrvatsku“ (Kra-
ljevića 1874.) Smičiklas mu ovo izdanje ubraja među
najveće zasluge. Ponukom Miklošića i Jagića riešio
se je Črnčić, da tiskom izda „Assemanovo izborno
evangjelje“, koje je Rački izdao s mnogo pogriješaka.
Savjetom Jagićevim Črnčić ga je stampao latinskim
slovima u Rimu g. 1878. Ovo uzorno izdanje znanost
mu je sjajno priznala.

Jošte je dr. Črnčić sudjelovao g. 1890. s Račkim
i Jagićem kao suradnik kod krasnog djela „Hrvatski
pisani Zakoni“ (izdanje akademije) te „Krčki ili boije
vrbanjski statut“.

Zasluzne su razprave Črnčićeve o glagolici,
k njih je čitav niz priobčio u „Starinah“ i „Radu“
jugoslavenske akademije. Sigurno spada on među
prve pobornike njezine i među najznamenitije izra-
živače hrvatskih starina naročito na otoku Krku. Ju-
goslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Za-

grebu za njegove ga je velike zasluge izabrala još 2.
prosinca 1882. svojim dopisnim članom.

Črnčić je takodjer bio članom odbora za sla-
vensku službu božju, koji je imenovala sveta stolica
pod predsjedanjem nadbiskupa Sembratovića, i koji je
od kolovoza 1888. do ožujka 1889. viećao te dozvo-
lio nadbiskupu barskomu slavensku službu božju.
Črnčić je upravo svojom majstorskom promemorijom
obrazložio opravdanost ove službe božje te izhodio
njezinu dozvolu.

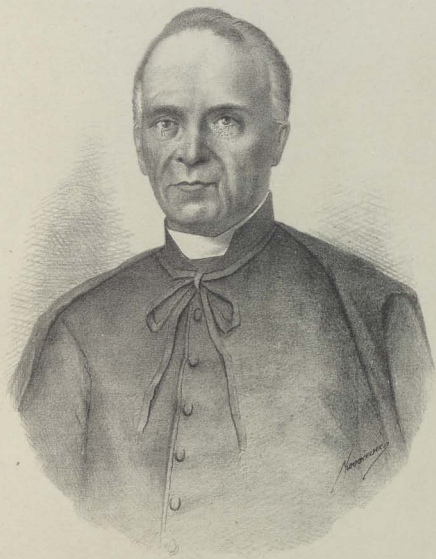
Dr. Črnčić do smrti je bio glavnim posrednikom
između mnogobrojnih hrvatskih i slavenskih učenjaka
te rimskih knjižnica. Njegov značaj i njegovu učenost
visoko su cijenili toli u Rimu, koli u svih znanstvenih
slavenskih krugovih, — pa se je dva puta radilo o
tom, pače već i očekivalo njegovo imenovanje za
krčkog biskupa. Protivnici su to spriečili, jer je bio
razvikan kao fanatički Hrvat . . .

Usred marljivja rada zateče Črnčića smrt u Rimu
dne 7. siečnja 1897. Sav svoj ušteđjeni imetak od
20.000 for. ostavi svomu rodu na Krku za štipendije.
Njegov je život i djela opisao prof. Tade Smičiklas
u ljetopisu akademije.

Ivan Črnčić narodu je hrvatskom manje poznat,
jer je daleko od njega sproveo polovicu svoga života,
ali hrvatska znanost njega će zahvalno spominjati kao
književnika i vrstnog borca.

Ivan Črncig

EVROU' 1840
L. 1000

DIMITRIJA DEMETER

1811.—1872.

Helenski svijet, koji je pod konac prošloga stoečja u velikoj mjeri započeo zauzimati Europu i sticati njezine simpatije, nadario je Hrvatsku jednim svojim potomkom, a taj je postao prvim mićenikom hrvatske dramske vile i prvim otcem hrvatskoga kazalista.

Dr. Dimitrija Demeter rodio se je u Zagrebu dne 21. srpnja 1811. od oca Teodora i majke Afra-tije. Za vrijeme težkih progona, kojim su Grci bili izloženi od turskog gospodarstva, pobježe Dimitrijin djed Grigorije g. 1770. iz Kariatiste u južnoj Mace-doniji sa svojim odraslim sinom Naumom i Teodorom, dječakom od 10 godina. Grigorije se zaustavi napokon u Kaniži u Ugarskoj, gdje je osnovao znatnu trgo-vinu, dočim se je Naum zaputio u Zagreb i ovdje uredio svoj posao. Teodor je učio trgovinu u Gradcu, od kuda ga napokon otac pozva kući. U Kaniži bio se je međutim nastanio i drugi grčki uskok Aksentij sa ženom i kćerkom Afrattjom, i s ovom liepom 16-godišnjom djevojkom oženi se oko g. 1790. Teodor. To su bili roditelji Dimitrijevi. Po smrti starog Gri-gorije doseli se Teodor g. 1792. u Zagreb, gdje se sdrži s bratom Naumom i u kratko vrijeme steče znatan imetak, a 9. veljače 1804. postane gradjanom zagrebačkim.

Dimitrije bijaše četvrto diete iz Teodorova braka. Imao je sliedeću braću i sestre: Nauma, Jelisavu, (kasnije udatu za zagrebačkog gradjanina Nikolu Niko-lića), Mariju, (kasnije udatu za govca Dumču u Peštu), Aleksandru, (kasnije udatu za pjesnika i bana Ivana Mažuranića), te Rozu, koja je umrla neudata nekoliko dana prije svog svaka Mažuranića u njegovoj kući.

Stariji brat Dimitrijin bio je namijenjen trgovini, a Dimitrij nauči, pošto je od rana pokazivao ne-običan dar i velikom volju za knjigu. Stari Demeter dao je svoju djecu dobro odgajati, te je njegova kuća (sada kuća br. 2 na Jelacićevu trgu) bila u tom po-gledu jedna od prvih u Zagrebu. U njoj se je bud-nim okom pratio razvitak i grčke borbe za slobodu i grčke književnosti i govorilo grčki, pak je taj od-goj djelovao i na kasniji rad pjesnika Demetra, koji je već sa 16 godina spjevao na novo-grčkom jeziku dramu „Virginija“, koja se je do danas sačuvala.

Grčke pjesme pjevao je još dugo iza godine 1890. Hrvatsko gostoljublje i iskrena tolerancija predobise s vremenom i grčku kuću Demetrovu hrvatskovo.

Svršivši Dimitrija zagrebačku gimnaziju, bude na jesen g. 1827. poslan u Gradac, da ondje uči filo-zofiju. Tu ga zateče smrt ljubljena oca († 18. travnja 1828. u Zagrebu u 68. godini), koju opjeva grčkom odom. U Gradcu se je Demeter upoznao s Gajem, no taj susret nije bio tada od većeg utjecaja. Go-dine 1829. dodje Dimitrija u Beč, da uči medicinu, — i tu usrika pravu strast za kazaliste, gledajući u dvorskome kazalistu tadašnje vrhve njemačke glu-macke umjetnosti. Nema sumnje, da je time i položio temelj svoj svojoj brizi, kojom je kasnije njegovao slabašnu biljku hrvatskog narodnog kazalista.

U Beču je Demeter našao tako hrvatskih mla-đića, u kojom su bili prvaci Jakov Užarević, Fran Kurelae i Ljundeit Vukotinović. K njima je kasnije došao i Gaj i tu su se stale kresati prve ideje za hrvatski pokret. Demeter je marljivo učio u Beču i položio jedan dio izpita. Prohtjelo mu se tada i Ita-lije, što mu kao imućnu mladicu nije bilo teško po-lučiti. Za to ode god. 1834. na sveučilište u drvenu Padovu, gdje je sjajno dovršio nauke i 31. srpnja 1836. stekao čast doktora svega liječništa. Žalibože umre mu ljubljena mati 29. lipnja 1836. u Zagrebu u 62. godini od kolere i ne dočeka slave svoga sina.

Demeter se vrati u domovinu preko Grob-ničkog polja, na kom ubra silne utiske za svoju divnu istomennu velepjesan. U Zagrebu se uhvati u kolo s Mažurantić, Vrazom, Vukotinovićem i svimi prvaci ilirskog pokreta. Uze prončavati stare Dubrov-čane i preradi Gledjevičevu „Zorislavu“ u moderanu dramu u 3 čina „Ljubav i dužnost“ i Šiška Gundu-lića „Sunčanica“ u dramu u 3 čina „Krvnu osvetu“, te ih izda g. 1838. u Zagrebu kao prvi svezak svojih „Dramatičkih pokušanja“. To su prvi dramski pro-izvodi ilirske književnosti, kojim on dodaje znamenit predgovor o važnosti kazalista kao sredstva za na-rodnu naobrazbu. Mlad, vatren, učen, imućan i ugled-an pjesnik sudjeluje od tada u svakom narodnom podhvatu. S Draškovićem osniva „ilirsku čitaonicu“, s Gajem i Babukićem brini se za „Danicu“ i „Ilirske

Narodne Novine², s Mažuranićem se zanima za hrvatski piev i kazalište. U „Danici“ objelodani g. 1839. pjesme „Kralj Matias“, znamenitu „Utjehi Iliriji“ i dva prevoda. Iste godine potaknuo hrvatske dobrovoljačke predstave i osnutak hrvatskog kazališta, za koje počme kupiti prinose kao blagajnik posebnog čitaoničkog odbora. Pošto se je skupilo preko 200 for. u srebru, preuze Demeter zadatak, da dovede u Zagreb novosadske glumce, koji su 10. lipnja 1840. u zagrebačkom kazalištu, gdje je Čeh Börenstein mu ravnatelj njemačke drame, otvorili prvu seisonu s Kukuljevićevom dramom „Juran i Sofija“ i glumili puna tri mjeseca oko 20 komada. Radilo se je marljivo, uspjeh bijaše za početak znatan. Tada je pristupila od njemačkih glumaca hrvatskom kazalištu Josefa Vagi, Poljakinja, koja je glumila s velikim talentom prve uloge. Društvo je gostovalo iste godine od 1. rujna u Karlovcu, od studena u Sisku, te je i hrvatski sabor u kolovozu 1840. prihvatio predlog o podpiri stalnog hrvatskog kazališta. To su bili prvi zametci ovog kulturnog narodnog zavoda, koji i danas nakon 60 godišnjeg obdanka nije došao do one stalnosti, bez koje mu ne ima naprečka.

Demeter je pomno pratio i podupirao razvitak hrvatskog kazališta od njegova početka i kao pisac i kao upravitelj i dramaturg i kao pravedni kritičar do svoje smrti. S godinom 1841. pojavi se na hrvatskoj pozornici mlada i krasna 16 godišnja zagrebkinja Franjica Vesel, koja je glumila u „Bretislavu i Juti“, „Grizeldi“, „Juranu i Sofiji“, „Veselom djaku“ i „Angelu“ i pokazala tolik talenat, da joj je Demeter preorekao veliku budućnost. Demeter se kasnije i zaljubi u nju i odlučio ju uzeti za ženu, ali htjede, da ju prije podpuno naobrabi i od nje stvori veliku hrvatsku umjetnicu. Zato joj pribavi mjesto kod dobrog njemačkog ravnatelja u Gradu, zatim u Celovcu i na drugim mjestima, te se odieli od nje, kako god mu je teško bilo.

Godine 1842, kad je uređivao i Gajevu „Danicu“, izdade Demeter u L. svezi „Kola“ svoju pjesan „Grobničko polje“, izrađenu po Byronovu uzoru, koju je izrađivao već od g. 1836. i u kojoj je divnim načinom spojio elemente lirskog, epskog i dramskog pjesništva, ocrtao svoj boravak u Italiji i opjevao najslavniji momenat hrvatskog junaštva. Tu je u XI. odsjeku upleo svoju silnu i slavnu davoriju „Prosto zrakom ptica leti“, koja je već od 1836. titrala na svim hrvatskim usnama i ponosom punila sva narodna srca. Jeka ove pjesme zvuči i danas i ne će nikada umuknuti.

Godine 1841. odieli se Demeter sa svojom braćom. Sestra mu se Aleksandra uda za Ivana Mažuranića u Karlovcu, a s njome ode i Roza, a on odieli i svoj dio od Naumova, ali ujedno i napusti liebičnicu praksu, koju je donle vršio. Dade se posve na književno polje.

Nakon mnogogodišnjeg rada izda Demeter god. 1844. u Beču drugi dio svojih „Dramatičkih pjesanja“, svoju glavnu dramu „Teuta“, za koju se je

dugo spremao i kojom je naročito za ono vrijeme pokazao upravo nedostižnu snagu. Do prve predstave ove prve velike tragedije iz ilirске dobe trebalo je upravo 20 godina. Ona je prvi put prikazivana 13. ožujka 1864.

S Ivanom Havičkom uređivao je Demeter g. 1844. i 1846. almanak „Iskru“, u kojoj je priobio i svoje novele „Ivo i Nada“, „Metek“, „Otač i sin“ i „Jedna noć“, — a njegovoj se pobudi imade i najviše zahvaliti, da je Mažuranić dovršio Čengić-agu, te ju u „Iskri“ predao u narod.

Znatno je uticao Demeter i na osnutak prve hrvatske opere, kojoj je začetnik bio neumri Alberto Striga. On je izradio oba libreta za Lisinskeve opere „Ljubav i zloba“ (1845.) i „Porin“ (1846.) i favorizirao i nadalje hrvatske predstave u kazalištu. Medjutim su se bližali crni dani. U svibnju 1848. umre mu brat Naum, ostavivši vrlo neuređeno imnétveno stanje, koje je Dimitriji zadavalo mnogo briga. Ipak u pokretu godine 1848. sudjeluje Dimitrije i kao častnik narodne straže; za tim izdade s urednikom Pransom „Südslavische Zeitung“ u obranu narodnih ideala, a 1849. „Danicu“, u kojoj objelodani prevod pjesama Jelačića bana. Iste godine bio je pozvan u Beč u redakciju odbora, koji je izrađivao juridicko-političku terminologiju slavenskih jezika austrijskih, te je u Markliovu radio uz Vuka, Stjepana Cara, Petranovića, Klošića, Cigalea i Dolenca. Nakon objavljena posta imenova ga Jelačić ban 11. prosinca 1850. prevoditeljem kod banske vlade i urednikom zemaljsko-vladnog lista. Demeter se ni tada ne odreče svoje ljubavi za kazalište, već stavi banu predlog za obnovu hrvatskog kazališta, a ban izda s novom godinom 1852. oglas na sve rodoljube, da pomognu na dionice osnovati stalno hrvatsko kazalište, koje je tada životarilo u njemačkoj drami i talijanskoj opernoj stagnaciji. Klobučarić dodje na čelo kazalištu, a Demeter u odbor, no natječaj odbora nade slaba odziva. Niti su se našli glumci niti dovoljna podpora. Demetra je u isto vrijeme snašla i teška bol smrću njegove ljubljene Franjice Vesel, koja je umrla u Požunu 18. lipnja 1852. kao ugledna-glumica od sušice i tako razarila sve lijepe nade, što su se s njome spajale.

U sveudiljnih borbah i brigah za ekzistenciju hrvatskog kazališta sproveo je Demeter svoj život. Dovede na pozornicu 1854. Adelsheimer, oba Freudenreicha i Norvegic, dade predstaviti Nemčićev „Kvas bez kruha“ i 1855. Banovu „Mejrim“, postade 1854. o božiću prevodovom zem. vlade, prvi g. 1856. uredništvo „Narodnih Novina“, predobio u prosincu g. 1856. Ivanu Bajzu za kazalište, a g. 1857. Mandrovića, iznese pred obdavnost 7. veljače g. 1857. prvi put „Graničara“ i 1858. „Crnu kraljicu“. Godine 1859. priobdi u „Leptiru“ ulomke Goetheova „Fausta“ i Malczeskeve „Marje“ i pozivlje napokon g. 1860. Freudenreicha iz Lavova u Zagreb, da s njime, Mandrovićem, Branien, Andrijevićem, Norvegicem, Bajzom, Perisovom i Trausevićkom (Sajevićkom) osnuje 1861. hrvatsku dramu.

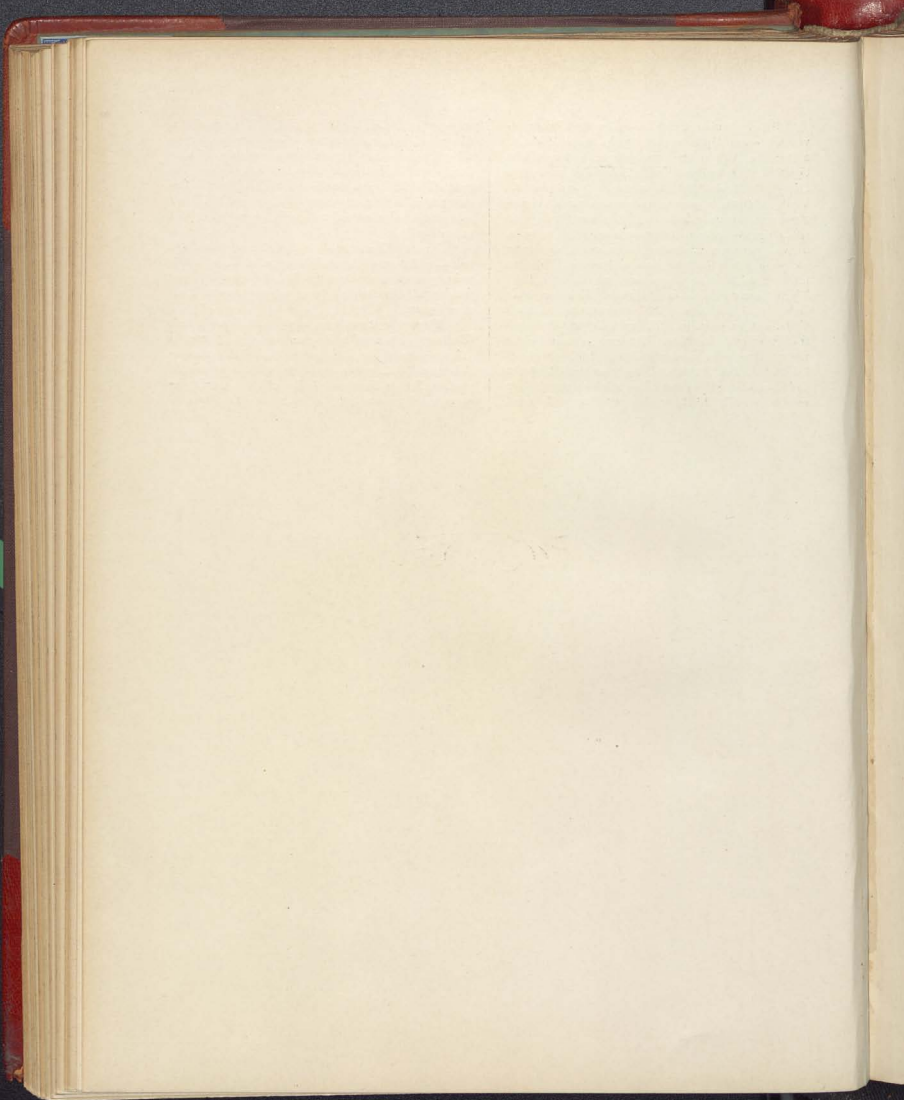
Sabor proglasi g. 1861. kazalište zemaljskim za-
vodom, te mu dopita konačno podporu od 4800 for.,
a Demeter, koji je imenovan pravim namjestničkim
tajnikom, bude u lipnju god. 1862. riešen uredništva
„Narodnih Novina“, da se uzmogne posve posvetiti
kazalištu. Od tada potječe upravo nemoran rad De-
metrov za repertoir hrvatskog kazališta, koji je on
sam obogatio s više od 50 prevoda najboljih komada,
a kao dramaturg i ravnatelj nastojao je, da iznese
na pozornicu i što više izvornih radnja. Tako su
prošle u velikih borbah saisonie sve do god. 1868.
Vječiti nemar obćinstva i oprieke. Konačno bude
Demeter 13. kolovoza g. 1867. umirovljen kao tajnik
vlade, a u kolovozu g. 1868. bude dignut i kao arti-
stički ravnatelj kazališta. Literarno je radio i dalje
mnogo i počeo s novom godinom 1870. uređivati
beletristički list „Hrvatski Sokol“, no već 30. ožujka
pade mu kap, od koje se nikad više ne oporavi. Kap
se obnovi 1871. i 1872., te Demeter umre u Zagrebu,

u ponedjeljak 24. lipnja g. 1872. u Kipnoj ulici u
61. godini. Njegova smrt razntži sve literarne, umjet-
ničke i rodoljubive krugove. Senoa mu reče nad gro-
bom slovo, a Freudenreich polozi lovor-vienac na
grob. God. 1885. prenešen je s ostalimi „Ilirci“ i De-
meter u zajedničku grobnicu na Mirogoju. U njihovu
nizu on je jedan od najznačajnijih, najsimpatičnijih i
najzaslužnijih.

Dimitrija Demeter bijaše čovjek neobično blaga
srđca, velika uma i plemenitih intencija. Imao je naj-
veću spremu za vodstvo kazališta, koje mu duguje i
danas vječitu hvalu i od davna poprjsje u svom kras-
nom foyeru.

Njegov je život krasno opisao njegov nećak
Vladimir Mažuranić u drugom izdanju „Tente“ i
„Grobničkog polja“, što ga je Matica Hrvatska iz-
dala god. 1891., a oba ova djela kritički je ocienio
prof. dr. Franjo Marković. Veliko obilje njegovih pje-
sama i inih radova leži još nesabrano i neizdano.

SVEUČ. KNJIŽNICA
ZAGREB

MARIJAN DERENČIN

1836.

Najmarkantnija ličnost, što ju je „separatum corpus“ naše Rieke u XIX. stoljeću darovala Hrvatskoj, bez svake je sumnje dr. Marijan Derenčin, prvi kriminalista hrvatski, odličan govornik i parlamentarac, uman pisac i žarki hrvatski rodoljub. On se je rodio na Rieci dne 24. rujna 1836. Otac mu Pavao Antan, riečki trgovac, bio je iz Mošćenica u Istri, a mati Julijana, rođena Miličić, bila je po svom otcu Kastavka prem se je rodila na Rieci. Pavao Derenčin dva put se ženio i oba su braka bila djecom blagoslovljena. Imao je šestnaestero djece. Marijan rodio se je kao najstariji sin iz drugoga braka. I otac i majka njegova doživjeli su visoku dobu od 86, odnosno 84 godine te su oboje umrli početkom osamdesetih godina kod najmladjeg sina dr. Josipa Derenčina, liečnika u Križevcima.

Marijan Derenčin polazio je početne škole i gimnaziju do šestoga razreda na Rieci; sedmi je razred g. 1852/3. polazio u zagrebačkoj gimnaziji, jer se u oči nove školske godine nije još znalo za izvijestno, da li će se riečka gimnazija pretvoriti u višu po novom sustavu. U Zagrebu mu bijahu sančenići Juraj Posilović, današnji nadbiskup, Dane Stanković, bivši odjelni predstojnik hrvatske vlade i mnogi drugi, koji su se kasnije iztaknuli u javnom životu. Kad je međutim ustrojena na Rieci viša gimnazija, vratio se je Marijan u osmi razred onamo, te je ondje g. 1854. položio izpit zrelosti. Pošavši u Beč na sveučilište s izvrstnim je uspjehom ondje svršio pravno i državoslovne nauke godine 1858. Promoviran dne 26. lipnja 1860. u Beču na čast doktora prava, vratio se je tada na Rieku i stupio kao vježbenik u kancelariju Faustina Sappes, vrloga hrvatskoga rodoljuba i izvrstna odvjetnika.

Kako je na Rieci već g. 1860. počela živa agitacija proti Hrvatskoj, nije čudo, da se je i mladi doktor namah umiesao u političku borbu. On se je u redovima riečke hrvatske stranke borio zanosom svoje mladosti i žestinom svoga temperamenta, te postao ljubimcem ne samo riečkih, već i rodoljuba u cijeloj županiji. I čim je g. 1861. prva riečka županijska skupština birala činovništvo, izabrala je jednoglasno i izjavom obće radosti dr. Derenčina

podbilježnikom o bok dr. Ante Starševića, koji je bio izabran velikim bilježnikom. Kako je bio mlad i pun života, sve ga je voljelo i nasivalo „dijetom riečke županije“.

Medjutim ne potraja službovanje kod županije dugo. Već godine 1863. predao je dr. Derenčin ostavku, pak je nekoliko mjeseci za tim postao kraljev. javnim bilježnikom na Rieci. U ovom je svojstvu fungirao deset godina; no čim je 1873. ustrojen na Rieci posebni ugarski sudbeni stol, odrekao se je javnog bilježnika za grad Rieku i postao odvjetnikom i kr. javnim bilježnikom za županiju riečku.

Kad je po smrti čefa hrvatskog pravosuđa dr. Gostiše ostala ova stolica izpražnjena, javno je mnijenje jednoglasno označivalo dr. Derenčina njegovim dostojnim nasljednikom, pa ga je ban Mažuranić i predložio kruni na imenovanje. Tako je on zaista 20. siječnja 1876. imenovan predstojnikom vladnoga odjela za pravosuđe. U ovom je svojstvu službovao nešto preko punih sedam godina. Početkom travnja 1883. predao je svoju ostavku, koju je Nj. Veličanstvo prihvatilo te ga previšnjim rješenjem od 9. travnja trajno umirovalo. Povodom odstupn bilo je nesuglasje, koje je nastalo između dr. Derenčina i bana grofa Pejačevića radi uređenja odjela za pravosuđe nakon upravnoga sjedinjenja Krajine. Od toga vremena živi dr. Derenčin u Zagrebu kao odvjetnik, te se naročito bavi branitama u kaznenim parnicama, koje su mu pribavile ime prvog branitelja u Hrvatskoj, pa neima u zemlji suđskog foruma. pred kojim on ne bi bio u najtežim slučajevima plaidirao.

Političko svoje djelovanje započeo je dr. Derenčin godine 1865., kad ga je po prvi put kotar trsatski izabrao kao svoga poslanika u hrvatski sabor. Od tada bio je on vaza saborskim zastupnikom, izuzev periodu od 1892—1897. Sada zastupa kotar djakovački. U sabor je stupio 1865. kao pristasa narodno-liberalne, kasnije narodne stranke, u kojoj je ostao sve do g. 1883. kad je ustied nemira radi grbova obustavljen ustav.

Tada je izstupio iz kluba narodne stranke, položio mandat za zajednički sabor i pridružio se starih

svojim prijateljem, koji su od prilike jednu godinu prije toga radi Davidove magjarske škole izstupili iz narodne stranke i stvorili neodvisnu narodnu stranku. U saboru, koji je g. 1873. revidirao ngarsko-hrvatsku nagodu, bio je dr. Dereničin jedan od najodržljivijih pristaša revizije i najmarljivijih članova sabora. Bio je izvjestiteljem svih važnijih osnova zakonskih, koje zasjedaju u administrativnu i pravosudnu struku, i kojima se je u početku Mažuranićeve vlade provela odgovornost vlade, načelno izrečena u državo-pravnoj ngodi, reformirala uprava i pravosuđu zajamčila sudačka neodvisnost. U svim tim pitanjima bio je dr. Dereničin leader većine. Kao izvjestitelj saborskoga odbora za pravosuđe izradio je g. 1874. i motivirao osnovu zakona o mjestnim sudovima kao protupredlog na osnovu vlade, koja je htjela, da uredbu mjestnih sudova sa sudačkom kompetencijom dokine. Ova zakonska osnovka, koja nije prosta recepcija, već samostalna radnja, i koja je postala zakonom, koji još i danas vrijedi, svratila je pozornost bana Mažuranića na dr. Dereničina i najviše ga potakla, da ga predloži kruni za čefa pravosuđa.

Došavši dr. Dereničin na čelo hrv. pravosuđa, započeo je svoj vrlo zamišljen rad. Već g. 1876./7. proveo je tri velike reforme: izpravak gruntovnih knjiga, preustrojstvo samostalnih kazionica prema pogresivnomu (riskomu) sistemu i kreatorstvo mjestnih sudova na temelju gora spomenute osnove. Gruntovne knjige bile su potrebne izpravka, samostalne kazionice bile su škola za lienosť, a mjestni su sudovi uređovali na temelju vrlo loše neredbe iz vremena absolutizma. Ni jedan od Dereničinovih predšastnika nije se latio ovih reformi, niti ostavio za sobom traga, da je na ne mislio. Samo uztrajna volja Dereničinova bila je kadra da svlada sve poteškoće, koje su stajale na putu ovim reformama, osobito radi troška, što je bio skoptan s njima. I danas se gruntovne knjige izpravljaju po zakonu i naputku, što ga je izradio dr. Dereničin, i danas su uređene samostalne naše kazionice po sistemu, što ga je u sveo pomoću Emila Tanffera prvog ravnatelja reformirane kazionice lepoglavske.

Prvom osmocom zakona od g. 1876., koju je Dereničin izradio kao predjstojnik odjela za pravosuđe, odstranio je zaprieke, što su stajale na putu razvoju glavnoga grada Zagreba. To je osnova zakona o ekspropriaciji za grad Zagreb, koja je tek omogućila provajdanje osnove o reguliranju grada. Ova vrlo sretno zamišljena osnova također nije punka recepcija, već se shodno i praktično prilagođuje lokalnim zahtjevima, vriedi kao zakon još i danas, a da se tečajem 24 godina nije pokazala potreba izpravka.

Svakako najvažnija osnova zakona, koju je dr. Dereničin izradio za svoga sudjelovanja u vladi, jest „Osnova novoga kaznenoga zakona“ sa obsežnom motivacijom, koja je tiskom izašla g. 1879. Koliko god su naši domaći stručnjaci cijenili dr. Dereničina, bojali su se ipak, dočuvši za to, da izradio osnovu, da mn u velike zvanične poslove ne će biti moguće da potpuno rieši teški svoj zadatak. Naročito prof. kaz.

prava u našem sveučilištu, dr. Čakanik s nekim je nepoznanjem očekivao osnovu, na kojoj je pisao pune dvie godine nemurno radio. Po njegovu mišljenju bilo je to prekratko vrijeme. Ipak je naš pisac doživio zadovoljštinu, da je sada već pokojni profesor dr. Čakanik bio prvi, koji je priznavao, da je iznenadjen i napisao poznatu ocjenu, koja je uvrstila osnovu među najuspjelija bolja novija kodifikatorska djela. Ovu su osnovu još vrlo pohvalno ocijenili ne samo domaći kriminaliste (Makamec, Ržnić, Tauffer), već i ugledni njemački, talijanski, francuski i magjarski stručnjaci. Od tih neka su ovdje spomenuti samo: Dr. Schwarz generalni prokurator u Draždjanima („Der kroatische Strafgesetzentwurf“), dr. Ullmann, sveuč. prof. u Innsbruku („Bemerkungen zu dem ersten Theile des Entwurfes eines Strafgesetzes für Kroatien“), dr. Emilio Brusca, prof. ne sveučilištu u Turinu („Il progetto del codice penale Croato“), dr. Tobia Loew u magjarskom pravničkom mjesečniku „Magyar Igazságügy“ itd.

Nije ovdje mjesto niti je moguće na uzko odmjereni prostoru razmotriti parlamentarni i kodifikatorski rad Dereničinov. O prvom sadržavaju obilnih dokaza saborski zapisnici počamši od g. 1865. kad je on stupio u hrvatski sabor, koji ga je već 16. veljače 1866. izabrao svojim bilježnikom. Od kodifikatorskih radnja neka su samo važnije spomenute, tako: „Ovršna novela“, koja je bitno promjenila ovršni postupak, zakoni o ograničenju kamatne mjere, o trgovačkom-mjenbenoj sudbenosti, o odšteti za nezgode na željeznicama, itd. Više drugih njegovih osnova nije ni došlo do saborske rasprave, je u njegovoj možda prenaproli reformatornoj djelatnosti protivili ne samo drugi faktori kod vlade, već i odlučujući parlamentarni krugovi.

Uz taj obilni kodifikatorski rad njegova se jurišćika djela mogu označiti početkom hrvatske pravničke literature. Ovamo spadaju „Tumač zakona o maličnom postupku“ i „Ovršni postupak sistematično razložen“, oba 1877., te dvie knjige „tumača k obće-mu austrijskomu građanskomu zakoniku“, koje obuzimlju 590 paragrafa, g. 1878—1883.

Odstupom svojim iz vlade prekinuo je dr. Dereničin svoj rad na polju jurišćike literature, — jer ako i nije odvjetnička praksa mogla izrpirati svu njegovu radnu snagu, to ju je iscrpila publicistička radnja, kojoj se je bio posvetio. Od prosinca 1883. bio je on glavni suradnik „Obzora“, u kojem je znao u jednoj godini napisati do 150 uvodnih člana, naročito za godinu 1884—86. i kasnije, poslie nespuljih prigovora neodvisnjaka sa strankom prava. Ostrom dialektikom, velikim stvarnim znanjem i duhovitom satirotno je humorom znao je pisac zaštititi svoje vazda pristojno razlaganje, pa se pravom kaže, da su to bile najzanimivije i najljepše godine novijega „Obzora“. U zadnje doba redje se javlja u „Obzoru“.

Posljednja kodifikatorska djela Dereničinova jesu: „Osnova zakona o ograničenju ovrhe na seljačke posjede“, predložena u hrv. saboru u veljači 1898. i „Izborna reforma“, koja je tiskom izašla g. 1899. i

predložena hrv. saboru. Ova potonja osnova zakona imade 150 paragrafa a popračena je teoretičkom i komparativnom študijom izbornoga prava i zakonodavstva kojoj priznaju trajnu vrijednost i oni, koji se ne slažu sa svim konkretnim predlozima u samoj osnovi zakona. Sada radi nemornim nanačnjak na osnovi zakona „o štampi“ na temelju obsežne studije, koja je već govora i u kojoj se teoretski i sravnjivanjem tudjih zakona razpravlja o tom važnom pitanju.

Velike je zasluge stekao dr. Dereničin za hrv. kazališta, pa će s njegovim imenom ostati spojeno sve nastojanje za njegovo preustrojstvo. Dne 1. lipnja 1880. preuzeo je on upravu „nar. zemalj. kazališta“, kojemu je ostao na čelu do 1. lipnja 1882. Ove godine moraju se unatoč težkom udarcu, koji je zadieso Zagreb velikim potresom od 9. studenoga 1881. smatrati kao znamenite u životu ovog narodnog umjetničkog zavoda. Prvo što je novi intendant uradio, bijaše ustrojstvo mirovničke zaklade za članove hrv. kazališta s osnovom statuta, pa je zakladi izposlovaio od vlade važnih blagodati i time riešio pitanje, koje je punih dvadeset godina stajalo na dnevnom redu prijatelja hrvatske dramske umjetnosti, ali nitko do njega nije učinio u tom pravcu praktična koraka. Kad je osvanula njegova osnova statuta — tako on sam pripovieda a humorom, koji ga riedko i u najtežim situacijama ostavlja — napali su ju zvanj i nezvani kritičari kao gladni vuoci, pa da se je obzirao na njihove primjetbe, sigurno bi trebalo barem još dvadeset godina, da mirovnička zaklada postane istinom. Ipak je doživio zadovoljštinu, da se na njegovu statutu sve do danas nije ništa promienilo i da zaklada prema našim prilikama napreduje. Iz te zaklade uživalo je i uživa već više zaslužnih domaćih umjetnika mirovine.

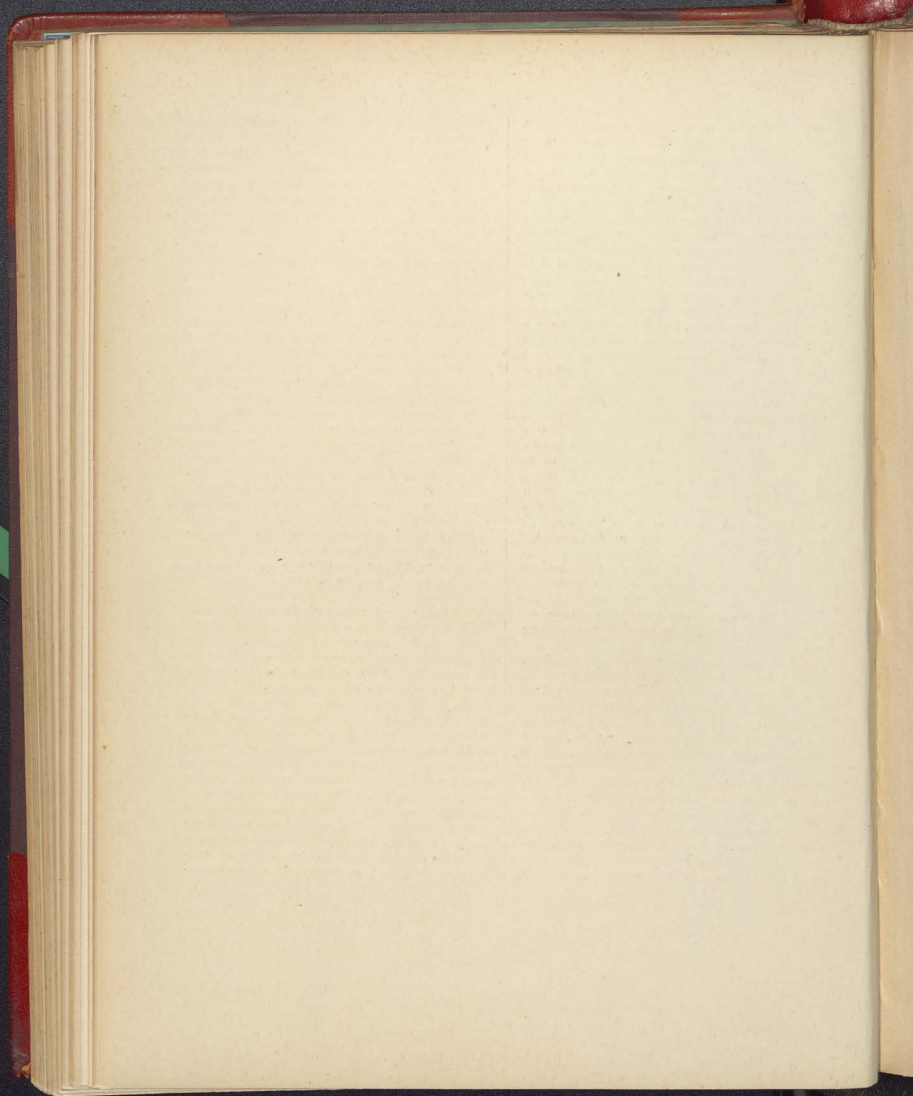
Osim toga potaknuo je dr. Dereničin g. 1881. gradnju novoga kazališta, te je pomoću pokojnoga Laeka Marzovića, a kasnije dr. Herrenheisera pod zaštitom bana grofa Pejačevića organizirao skupljanje prinosa za gradnju i osigurao kazališnoj zakladi svotu do 120.000 for. Isto tako sklonio je svoje prijatelje u saboru, da prihvate njegovu osnovu zakona o gradnji „hrvatskoga zem. kazališta“, i da ju vlastitom inicijativom saboru predlože, koji ju je 30. lipnja 1881. primio, a kralj ju je 31. listopada potvrdio. Godinu dana kasnije Dereničin izdao je štampom svoj izvještaj o radu odbora, kojemu je bio predsjednik i duša pod naslovom: „Gradnja novog hrvatskog kazališta u Zagrebu“. Spomenuti je zakon sretno provela tek današnja vlada godine 1895., pošto su prije toga razne enquete,

gradsko zastupstvo, štampa i javno mienje izrekli najrazrožnije predloge i stvorili razne zaključke.

I s umjetničkog gledišta spadale su kazališne saisons za Dereničinove uprave među najuspjelije, što smo ih do tada u hrvatskom kazalištu doživjeli. Prigovaralo se njegovoj upravi, da nije imao vjere u razvoj hrvatske opere, pak je nije ni podupirao. Svoje nazore u tom pitanju, koje nije ni dan danas još riešeno, razvijao je dr. Dereničin odriješitošću, koja mu je prirodjena, kada god se prilika pružila. Za dokolice on je još i dospjevao, da prevede više talijanskih i francuzkih drama, a sam se je kasnije dao na pisanje izvornih komedija, da oslika naše društvene odnošaje ili mane. U svemu je do sada napisao šest komedija: „Tri braka“ u 5 čina, prvi put glumljena u hrv. nar. kazalištu 16. travnja 1891.; „Prima donna“ i „Slepičeva žena“ prvi put glumljene 23. ožujka 1892.; „Ladanjska opozicija“ u 3 čina, prvi put glumljena 8. studenoga 1896. U rukopisu i u piševu stolu nalaze se još dvie komedije „Zadruga Malovića“, koju je zabranila kazališna cenzura i „Ivan ili Jovan“, koja ilustrira hrvatsko-srbski spor prema onaj „ridendo castigant mores“. Pisac nemože nikako, da se riasi, da ovu komediju jedne pozornici, jer se boji, da bi ga Hrvati i Srbi, prvi put složni, živa pojeli. On sam ne pripisuje svojim dramskim radnjama osobite vrijednosti, već ih zove diletaantskim dramskim odlučima svoje duše, kojima se je u dobroj namjeri dotaknuo nekih rana našega društvenoga i političkoga života, a pribavile su mu mnogo prijatelja, ali i žestokih protivnika, jer „tko istinu gudi, gudaom ga po prstima biju“.

Vriedno je još spomenuti, da je jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, uvažujući zasluge dr. Dereničina na polju našega zakonarstva i pravničke literaturre imenovala u svojoj sjednici od 27. studenoga 1889. svojim dopisnim članom u razredu juridičko-filozofskom. To je i jedina odlika, koja je zapala dr. Dereničina u ciolom njegovom životu za sav njegov rad. Svakako je njegova najveća odlika ta značajka, da nikada nije ni za odlika radio ni ih tražio, a imao je prilike, da ih steže. Njemu je svaka reklama zazorna, svako hvalisanje i izricanje osobe mrzko, pa nam to upravo odkriva plemenitost i čistotu njegovih težnja, u borbi za narodne i čovječje ideale. Lani, kad je nabrojio „isušnicu“ svojih kriminalnih obrana, nukali su ga mnogi od njegovih mlađjih prijatelja i štivalaca, da izdade tiskom nekoliko svojih odabranih i važnijih sudbenih govora, što ih je izrekao na obranu svojih klijenata, pak je ovo i običao.

St. Mary's Society

SVETIČ KNJIŽNICA
ZAGREB

IVAN DESPOT

1851.—1886.

Među mladim pjesnicima, kojima je Dalmacija darivala hrvatsku knjigu, ide jedno od najvidjenijih mjesta Fra Ivana Despota, vriednog nasljednika neumrlog Andrije Kačića-Miošića. On se je rodio dne 19. kolovoza 1851. u Zaostrogu, u gornjo-primorskoj občini, kotara makarskog u Dalmaciji. Njegova obitelj potječe starinom iz Bosne. Otac njegov Mate bio je imućan težak, a mati se zvala Kata, rođjena Matutinović. Majku je Ivo izgubio, kad su mu jedva bile 4 godine; umrla je u Zaostrogu 8. studenoga 1855. u 33. godini, pa je po svojoj prilici od nje nasliedio klicu bolesti, koja ga je prerano pokosila. Otac ga je preživio za punih 9 godina i umro također u Zaostrogu 14. veljače 1895. kao starac od 84 godine.

Ivo je učio početne nauke u svom rodnom mjestu od g. 1858. do 1863., a za tim je pošao u franjevačku gimnaziju u Sinj, gdje je 1871. dovršio nauke. Stupivši kao novak u red Sv. Franje, uze učiti bogoslovlju u Šibeniku te ju nastavi i dovrši u Makarskoj god. 1876. Po dovršenim naucima bio je dvie godine učitelj mudroslova franjevačkih pitomaca u Zaostrogu, za tim od 1878.—1880. suplent na gimnaziji u Sinju. Kao takav prisustvovao je u rujnu 1880. otkriću spomen-ploče na Vrazovoj rodnoj kući u Cerovcu. Tom se je prigodom upoznao i sprijateljio u Zagrebu s Augustom Senoom, koji ga je predbio za suradnika „Vienca“. Sljedeće godine u srpnju 1881. bavio se je u Rimu i Napulju. Kad se je vratio u rodni zavičaj, poslaše ga u Brač za župnika, gdje je sprove posljednje godine svoga života. Obolivši od sniže, došao je u Spljet, gdje je nakon dugotrajna bolovanja dne 19. veljače 1886. u 8 sati u jutro u 35. godini svoga života preminuo. Dan po smrti njegovo je mrtvo tielo iz velike počasti iz Spljeta na parobrodu prevezeno u Zaostrogu i ondje ukopano u redovnički grob pred crkvom.

Stovatelji i prijatelji pjesnikovi stadoše se namah dogovarati, da mu podignu dostojnu grobnicu s nadgrobnom pločom, i da mu u samostanskoj crkvi u Zaostrogu postavie poprsje. Jedno i drugo obavise g. 1890. Mrtvo mu tielo preniese u krasnu novu grobnicu i sahranise pod pločom, na kojoj ima ovaj nadpis: „Ovdi počiva tielo — Mladolitna pisnika — Fra Ivana

Despota — Koje — Nakon četiri godine — Po smrti u Splitu — I sprovodu u Zaostrogu — Prijatelji — U novi grob sahranise — 1890.“

Nadpis pako na mramornoj ploči izpod poprsja u samostanskoj crkvi glasi: „Miloj uspomeni — Fra Ivana Despota — Hrvatskoga pisnika književnika — Zaminištvu starca Milovana — Priranom smrti ota — U XXXV. godini života — Dne XIX. veljače MDCCCLXXXVI — Prijatelji rodoljubi — P. P.“

To je sve što znamo o životu i smrti Fra Ivinoj te o počastima, što su mu ikazane.

Fra Ivo Despot od rana se bavio narod. pjesmom i pronućavanjem svoga velikog uglednika Kačića, te je i pošao njegovim stopama. Kao mlad bogoslov počeo je pisati u zadarski „Narodni List“, pa za tim u „Iskru“ i kasnije u zagrebački „Vienac“, a i „Matica Hrvatska“ i „Matica Dalmatinska“ izdale su svaka po jednu njegovu knjigu.

U svemu su njegova djela ova: „Prve iskre“, pjesme, izdane u Zagrebu kod K. Albrechta 1881. — „Zdrav razum i pošteno srce“. Izradio po Cantu, izdala „Matica Hrvatska“ u Zagrebu 1881. — „August Senoa“. Spomen-predavanje. Tiskom „Nar. Lista“ u Zadru 1882. — „Značaj“. Izradio po S. Smilesu. Izdala „Matica Dalmatinska“ u Zadru 1882. — „Malo zrnja“. U Spljetu kod Russoa i Marića 1885.

Nisu ovo velike i epochalne radnje, ali sve dokazuju, da je u Fra Ive kucalo žarko hrvatsko srce, koje je plamtilo za svim lepim i dobrim, a naročito težilo za narodnim jedinstvom, kojemu je i posvetio ne samo sve svoje maštanje, već i posljednju svoju knjigu.

Kao narodni pjesnik Despot nije bio okužen kuživom modernih pjesničkih struja, već je tražio svoje ideale u izpitivanju narodne prošlosti i upućivanju na meta budućnosti. U tom pravcu odlikuju se u prvoj njegovoj knjizi sljedeće upravo uzorne pjesme: „Hrvatskoj“, „Na Cetinju“, „Omladini Hrvatskoj“, „Nikoli Zrinskomu“, „Matiji Guben“, Andriji Kačiću-Miošiću“, „Oporuka Pavla Šubića Bebirškoga“, „Bosanski hajduk“, „Zvono u Bosni“, „Na Biokovu“, „Petru Preradoviću“, „Zdravo Zagreb-gradu“, „Au-

gustu Šenoi" itd. Nije bilo narodne svečanosti i prigode, a da nije Despot progovorio pjesmom narodu i kao narodni budilac i kao tješitelj. Svojim vlastitim nevoljam i jadom riedko je kada propjevao, ali kad je to učinio, pjevala mu je sva duša, tako u pjesmama „Primorju“, „Zavičaj“, „S Bogom zavičaj“, „Tamo“, „Ao pjesmo“, „Kamo?“ „Pjesnikovi jadi“, „Suze“, „Tajne" itd. Tu je lirik čistog kova i prave narodne dikcije, bez svih dosadnih fraza romantike i svjetske boli, kakovom se odikuju mnogi mladi pjesnici, koji sebi umišljaju, da ih nešto boli.

U drugoj svojoj knjizi „Malo Zrnja" skupio je ili preštampano Despot 16 raznih sastavaka iz „Vienca“, „Iskre“, „Nar. Lista" i drugud, a među tim sastav-

cima najzanimljiviji su ovi: „Fra Grga Martić i njegovi Osvetnici“, „Idem do pjesnika Kazalja“, „Katić i Hrvati“, „August Senca" i „Zašto sam se penjao na Vezuv“.

Petdesetgodišnjicu hrv. književnog preporoda pozdravio je bolesni pjesnik dvim pjesmama, od kojih je jedna (sonet) odtisnuta u spisu „Hrvatskim preporoditeljima" a druga (himna) u njegovoj posljednjoj knjizi „Malo Zrnja“, što je izašla pred Božić g. 1885., dva mjeseca prije njegove smrti. Ova se mora smatrati i njegovom pjesničkom oporukom, dragim zapisom, što ga je za sva vremena ostavio Zagrebu gradu, da preko Velebita spaja Hrvatsku sa Dalmacijom!

Lu. Degebot

EVISUĆ KRAJINICA
ZAGREB

GJURO DEŽELIĆ

1838.

Gjuro Stjepan Deželić rođio se je dne 25. ožujka 1838. u gradu Ivaniću. Početne je škole svršio u svom rodnom mjestu i došao kao pitomac nadbiskupskog sirovišta u Zagreb na gimnaziju. Već kao mlado dječak pokazivao je ne samo veliku volju za narodnu knjigu, nego i za udruživanje u korisna i lepa društva, čime je u kasnijoj svojoj dobi za unapredjenje našeg društvenog života stekao neprolaznih zaslug. Tako je još kao djak 1855. među svojimi drugovi utemeljio „društvo mladih rodoljuba“, kojemu je bila glavna svrha sabiranje i pjevanje pjesama da zakrči put germanizaciji omladine, a g. 1856. začeo to društvo izdavati zabavno-poučni dječki list „Smilje“, kojemu je bio duša i urednik Deželić.

Stupiv 1. listopada 1856. u sjemenište, i tu nastavi on rodoljubni rad. Uza nj stajahu prijatelji B. Lorković, I. Tkalčić, Tomić, Perok, Dunajac, Jambrečak, Zdravko Nemčić, Gornik, Jagić, Večković i Janko Vuković, koji su pisali časopis „Bosiljak“ i šaljiv „Porkulab“. U „Sboru duhovne mladeži“ bio je redom tajnik, knjižničar i predsjednik, te je sbor u ono doba izdavao svake godine po više Šmitovih prevedenih pripovijesti i Goffinúa, te se tada popeo na vršak svoga razvitka.

Tada je Deželić započeo i svoj javni književni rad, a može se reći, da je bio sretan u izboru svoga gradiva, jer se je u prvom redu latio da prevodi s češkoga, poljskoga, ruskoga i talijanskoga jezika uzorne drame i pripoviesti Silvija Pellica, od koga je tečajem više godina preveo dramu: „Franjica Rimnjska“ (1857.), dramu „Herodya“ (1859.), dramu „Toma Morus“ (1861.), pripoviest „Adel“ (1862.), „Čovječje dužnosti“ (1863.), i memoire „Moje tamnovanje“ (1867.). Na natječaju dramatskog odbora bio je polučio za prevod Morusa nagradu od 100 for. Vazda će se rado čitati njegovi: Grof Mihajlo Spersanski, Grof Fedor Rostopčin, Knez Mih. D. Goršakov, Marija Lešćinska, Celjski pokneženi grofovi itd.

U teško doba absolutizma Deželić je s pravim mladenačkim žarom i zanosom iz sjemeništa pisao zanimive članke u „Narodne Novine“, zagreb. „Kat. listu“, „Nevenni“, „Napredku“, „Glasonosi“, „Naše gore listu“, Filipovićevoj „Nar. knjizi“, te ih pod-

pisivao iz raznih mjesta pseudonimi Mirković, St. Horvat, Ivanićanin, Stjepan I., Fedor Posavski itd., jer su stranci poglavari proganjali hrvatstvo i branili pisati. Ta prof. Leiter je izpred Peroka uzeo i u peć bacio ćirilicom stampana Kačića „Quia liber schismaticus“. Kako je bio budan, okretan i marljiv, našao je u volju svim tadašnjim pravkom hrvatske knjige, te je bio prava spona Gaja, Kukuljevića, Vukotinića, Bogovića i drugih sa sjemeništnom omladinom i po njoj s celom zemljom.

Godine 1861. sastavi Deželić prvi hrvatski koledar „Dragoljub“ za g. 1862. s ovim zaista krasnim i zanimivim književnim darom, koji je on sam napisao pod raznimi imeni: Domovini, himna; 22. svibanj, pripoviest; Grobarova noć, pripoviest; Vjernost do groba; Tankreda, pripoviest u pjesmi od S. Pellica; Hrvatski jezik, oda; Hvala hrv. krasoticama; Savi; Turkom; Jadranskom moru; Pijan za domovinu; Na Mljetke po Sannazaru; Ana Vidović; Ivan Padovec; Dalmacija je pravi, pače glavni dio trojedne kraljevine; Kad i kako je naša anjunska došla na hrv. prijestol?; Obsada Biograda; Bogorodičina kućica na Trstau; Zagrebačka gora; Svila; Naša konverzacija itd. Kako je u ono doba kod nas izlazilo malo knjiga, bio je „Dragoljub“ pojav, o kojem se je obćenito govorilo. Napokon se je doznalo za bezimena urednika. Gaj je 2. prosinca 1861. u 11 sati prije podne glavom došao u sjemenište i dao si pred rektorom u sobu pozvati Deželića i čestitao mu na svem, osobito na Grobarovoj noći. Preko jedan sat govorao s njim o svačemu.

Prvih dana siječnja 1862. ostavi Deželić sjemenište, osam dana poslije i desni mu prijatelj Lorković, poslije Tomić i neki drugi. Deželić je odmah počeo učiti pravo i stupio u Mrazovićevu odvjetničku pisarnu. U prvij županjskoj skupštini vel. župan Ivan Kukuljević imenova zač. bilježnicima žup. zagrebačko Deželića i Lorkovića. Kao takav je Deželić za danas stvoreni zaključak o školstvu već sutra dan dobio gotovu i pročitao u skupštini onu predstavku za koju ga je skupština javno pohvalila.

Već g. 1860. i 1861. napisao životopise J. Kukuljevića, M. Bogovića, J. Mažuranića itd. u posebnih

knjižicah, a 1862. objelodani u „Glasonoši“ vjekopise Vukotinićeva, Demetra, Račkoga, Stosa i drugih. Iz toga doba potječu i prevodi velikih pripoviesti „Kristina“ od Chateaubrianda (1857.) i „Uljenica“ od kardinala Wisemana (1860.), više krasnih pjesama i članaka.

Sakupljajući još od mladih djačkih godina pjesme, koje su se pjevale diljem naroda i za pravo oslanjajući na pjesni svoj rad i narodni napredak, Deželić je već godine 1863. izdao u Zagrebu svoju veliku „Pjesmaricu“ ili sbirku rado pjevanih pjesama, koja je doživjela 1872. drugo izdanje, a 1874. treće. Ona je i danas najpodpunija knjiga ove vrsti u našoj literaturi, te je prvih godina pridobila kao čudnom mladež i društva u svih naših pokrajnih pjesmi i narodnosti.

Počam od listopada 1862. bio je Deželić glavni suradnik „Narodnih Novina“, kojim je bio po imenu urednikom Lj. Gaj. Tada su bili u redakciji Josip Prans, kapetan Spiro Dimitrović i profesori Ivan Macun i Ivan Sah, a pisalo se je slobodnomno.

Gaj je onda nastavio izdavanje „Danice“, koju je Deželić uređivao od br. 1. g. 1863. do br. 18. g. 1864. Tu ima više njegovih i prevedenih pjesama, za tim raspave: Čovjeka dužnosti od Pellica, Zukovski i romantika u Rusiji po Jordanu, Pjestovaliste u Zagrebu itd.

Od „Nar. Nov.“ ostepio je koncem travnja 1864. radi rajsratskog pitanja i primio uredništvo „Domobrana“, glasila t. zv. samostalne stranke, kojoj je bio program ne carevinsko vieće, nego razpravljanje zajedničkih interesa u centralnom parlamentu.

Godine 1863. nastavi izdavati hrvatski koledar „Dragoljub“, koji od tada neprekidno izlazi, pa je u 37 dosadašnjih tečajeva u njem sabrano obilno i zanimivo gradivo, koje će budućim kristolom, historičarom i piscem znatno olakotiti posao. I svojimi što izvornimi što pribраниmi radnjami, što ih je Deželić kroz to vrijeme pridobio u „Dragoljubu“, on je faktično umio ovom koledaru pribaviti najuglednije mjesto u ovoj vrsti književne produkcije.

Godine 1864. bila je osobito plodna. Izdao je tada „Iskrice“ za školske prvake, „Hrvatsku kuharicu“, (od koje je 1876. izašlo već šesto izdanje) i prevode Montepinovih četiriju romana „Gitana“, „Vražje lutke“, „Kuća tajnosti“ i „Žaneta i Karmena“, te ruskog romana knez Škopin Šovski ili „Ruska za lažnih Dimitrija“.

I u našem javnom životu on je već tada bio dakako bezplatnim tajnikom „Narodnog doma“ društva čovječnosti, društva za povijest Jugoslavena, odbornik hrv. pjev. društva „Kolo“ i „Streljana“, te 1864. i bezplatni perovodja prve hrv. slav. zemaljske izložbe.

Nastavljajući svoj mnogostručni ali prema praktičnim dnevnim potrebama naroda udešeni književni rad, objelodani on 1866. pripoviest „Viska bitka“, „Povijest narodnog doma u Zagrebu“, uređi i izda „Dragušicu“, spise svoga druga Zdravka Niemčića;

1867. i 1868. uređuje liep beletristički tjednik „Dragoljub“, izlaze prevod Prešernova epa „Krat na Savici“, piše u „Brsljani“ i „Smilju“ za djecu, u Filipoviću „Bosiljku“, u Štokanovom zabavniku „Niz bisera“, u „Leptiru“, „Ladi“ itd.

Obzirom na književne zasluge izabra ga zastupstvo glavnog grada Zagreba 1867. gradjanom za oprost pristojba, a u studenom 1869. stupi u službu gradskog poglavarstva u Zagrebu kao eksaktor, postade bez svoje molbe već 18. veljače 1870. računarskim savjetnikom, a 1871. gradskim viećnikom, što je još i danas.

Od sada se njegovo djelovanje dieli u tri traka: književni, javno-upravni i društveni, i zaista bi bilo teško reći, na kojem je polju to djelovanje bilo blagoslovnije i zašluznije. Mi ga možemo ovdje samo u glavnim crtama ocrtati, a budni vjekopisac Deželićev biti će dužan, da potanko izpita njegov rad i da ga prema pravoj zaslugi ocieni.

Evo u kratko, što je od tada na književnom polju uradio: Deželić je do g. 1868. kao književnik već pokazao toliko spremnosti i marljivosti, da je kod osnutka danas najstarijega hrvatskoga beletrističkoga lista „Vienca“, g. 1869. njega zapala odlika, da mu bude prvim urednikom, a i kasnije suradnikom kao i „Prosvjeti“. G. 1870. objelodani dvie knjižice: „Kaptolska glavna učionica“ i „Postanak vatrogasnoga društva u Zagrebu“, 1875. izradi s Filipovićem i Modcem „Hrvatsko-njemački i njemačko-hrvatski rječnik“, 1877. izda povjestno-filozofsku razpravu „Duša“, a 1878. isto takovu razpravu „San“, 1879. izradi knjižicu „Hrvatska narodnost“, 1882. „Obušenik za dobrovoljne vatrogasce“, 1883. spis „Obda bolnica kod mitorsdne braće u Zagrebu“, 1885. spis „Zaštita životinja“ i roman „Burzanci“, 1895. izradio pravno-povjestno studija „Koloničeva nagoda“, 1896. preveo je dramu „Nero“ od Pietra Cosse, a 1899. izdao razprave „Sv. Karlo Veliki i Hrvati“ i „Lažne srbske zemlje“.

Povrh toga napisao je u „Dragoljubu“ i raznim novinama bezbrojni niz članaka poučnih i zabavnih, pripoviesti: „Zulejka“, „Medvedgradski duh“, „Surka“ itd. i uređivao 1883.—1886. tjednik za upravu i javnu sigurnost „Obćinar“, a uz koledar „Dragoljub“ uređio je g. 1875. „Hrvatski koledar urednikov“ i g. 1885. „Hrvatski rođištnik“. Broj njegovih knjiga, brochura, razprava i radnja premašuje stotinu, po čem se vidi, da je on ne samo marljivo, već i brzo radio. Nema gotovo struke, u koju on nije svojim perom posegao, pa je i u tom bio sretan i praktičan nasljednik stare lirске generacije.

Kao javni upravnik Deželić je jedna od najsimpatičnijih ličnosti, te će trag njegova djelovanja u razviku grada Zagreba ostati trajno zabilježen. Kao gradski viećnik on je tečajem mnogo godina kao izvjestitelj spremao materijal i bitno upliwao na popljesanje glavnoga grada i njegovu dobrobit, te u tom pravcu postao tako poprilan kao nijedan od njegovih kolega. Njegovim predradnjama ima se zahvaliti izgradnja Zrinjskoga, Sveučilišnoga, Nadbiskup

škoga, Iličkoga i Akademičkoga trga, Sejmišta, Draškovićeve ulice, Mirogorskog groblja, Kaptolske pučke škole, gradske klasične, ubožnice u Novoj vesi, gradskog vodovoda, te naročito svih gradskih škola gradjenih prijašnjih godina. On je pomogao osnovati zagrebačko dobrovoljno vatrogasno društvo, humanitarno školsko društvo „Dobrotvor“, sastavio uaputke za gradsku blagajnu i računovodstvo, pomogao gradnji turističke kuće na Sijemenu, izradio sajamski red i potrošařinski naredbenik od g. 1875, kojim se je gradu namaknuo znatan prihod; njemu se u zaslugu mora upisati, što je gradska občina uvela u gradskoj šuni u Gračanih racionalno gospodarstvo i sagradila pilanu, što je provedena segregacija s bivšimi podanici grada Zagreba u Gračanih, Trnju i Horvatih, što je zakladni imetak gradske ubožnice došao do svojih zapisa i novaca i što se je glavica umnožala, što je građanska vojarna u Petrinjskoj ulici došla pod upravu gradskog poglavarstva, što su zagrebačkoma učiteljstvu izjednačena beriva itd. itd.

Svim javno-upravnim radom ide ruku u ruku i njegov rad i mar za razvitak našega društva i kulturno-humanitarnih inštitucija. Na tom je polju zaista razvio toli nemornu djelatnost kao nitko prije njega u Hrvatskoj. On je od rana bio spona, koja je vezala sve naše krugove, pa je upravo svojom okretnošću i koncijlijančnošću samo on mogao ustrojiti nekoja društva i odmjeriti im njihov prosvjetni i dobrotvorni cilj.

Deželić ne samo da je pravi otac zagrebačkog dobrovoljnog vatrogasnog društva, kojemu je od prvog početka bio tajnikom, a sada od više godina i doživotni veliki vojvoda, on je i otac svega hrvatskoga vatrogastva, te nije mirovao, dok mu nije izradio jednoličnu hrvatsku komandu. Njegovoj je brizi peru i umu pošlo za rukom, da se je ustrojila hrv. slav. zajednica vatrogasnih društava i da je gradsko zastupstvo zagrebačko osnovalo prvu i jedinu do sada našu zadrugu za osiguranje od požara „Croatija“. Svojim filantropskim radom sblizao je Deželić sve slojeve pučanstva i dao inicijativu za bezbrojne socijalne poboljšice. On je u „društvo čovječnosti“, kojemu je od mnogo godina podpredsjednik, s pokojnim Davidom osnovalo „pučku kuhinju“, pobrinuo se za siromašnu školsku djecu društvom „Dobrotvorom“, a naklonio je svoje dobro srce i životinjama, napisav ne samo prvu hrvatsku knjizicu o njihovoj zaštiti od mučenja, već je s Antunom Papešem i Julijom Sevenskim osnovalo i „Društvo za zaštitu životinja“.

U Zagrebu nema društva, kojemu Deželić nebi bio član, a mnogim je odbornik. Velike je zasluge

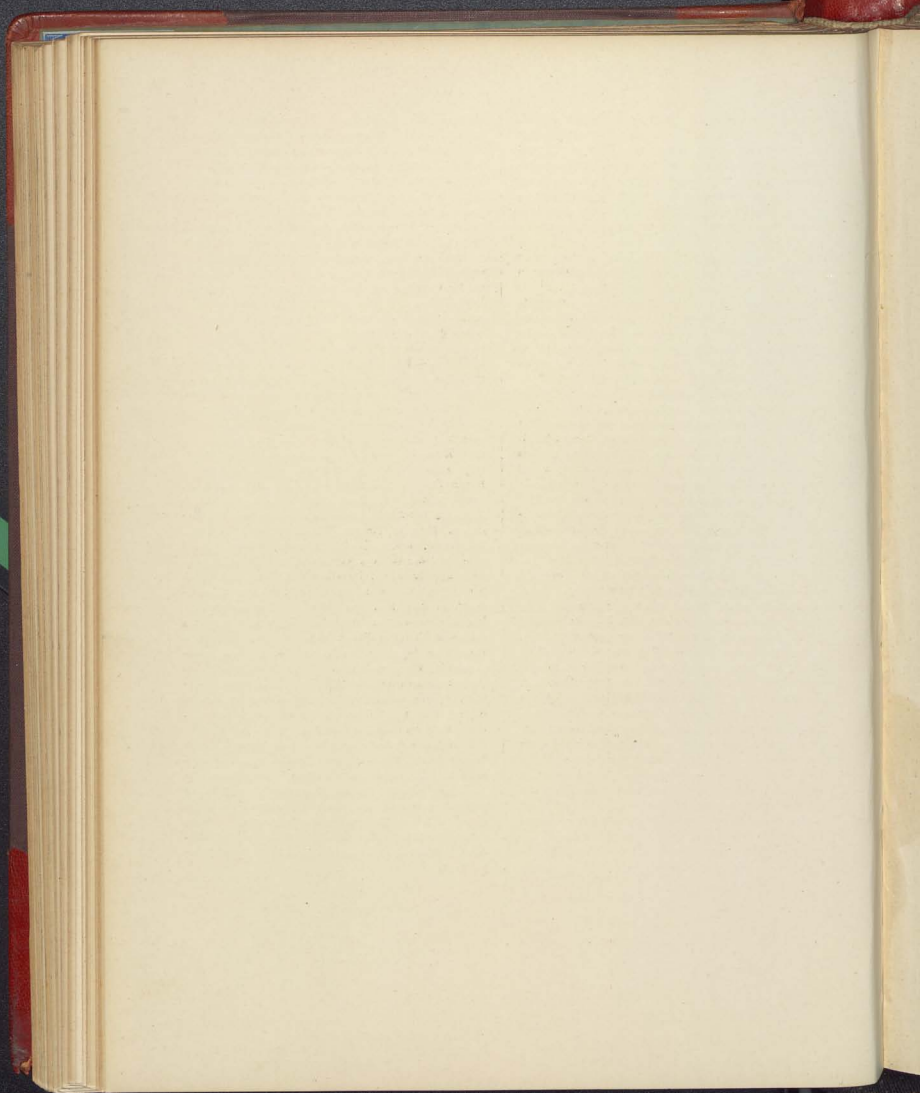
stekao i g. 1886, kad je u Zagrebu rad magjarskih grbova došlo do pobune. Trebalo je uzpostaviti red, te je gradsko zastupstvo u svojoj skupštini na predlog dra. Šrama jednoglasno izabralo viećnika Deželića povjerenikom grada Zagreba, te mu povjerilo brigu za održavanje mira i reda, a podredilo mu i gradskog načelnika dra. Hofmana i redarstvo. Kr. povjerenik general barun Rameberg pristao je na to, te je Deželić stajao s kr. povjerenikom i dvorskim savjetnikom Bajerom u neposrednom savezu. Tu je on vršio misiju apoštola mira na prama gore i dolje najvećom požrtvovnošću, te se samo njemu mora zahvaliti, da nije došlo do prolijevanja krvi. Svoju je zadaću tako sjajno riešio, da mu se je na koncu povjereničtva sav „mirovni odbor građanstva“ svetčano i toplo zahvalio.

I g. 1891. Deželić je kod jubilarne izložbe zagrebačke kao predsjednik stambenoga i izložbenoga odbora uoče i za vatrogastvo stekao velikih zasluga.

Deželićevo mnogostrano djelovanje, pri kom ga je vazda vodila velika nesebičnost i riedka susretljivost, pribavila mu je ne samo u Zagrebu već diljem cijele Hrvatske, može se reći samo prijatelja i stovatelja, a nikakovih protivnika. On je odlikovan redom Franje Josipa I., začastni je građanin grada Ivančica, i začastni član mnogobrojnih vatrogasnih društava (u Zagrebu, Varaždinu, Karlovcu, Sisku, Križevcih, Belovaru, Petrinji, Krapini; Velikoj Gorici, Valpovu, Brestovcu), hrv. pedagog. književnog zbora, obćeg podupirajućeg društva za boleštnike u Zagrebu, akademičkog društva „Hrvatsko“ u Gradcu, hrv. stariarskog društva u Kainu, zagreb. društva „Dobrotvor“, društva hrv. slav. učitelja „Narodna škola“, hrv. slav. veteranskog društva u Zagrebu, društva za zaštitu životinja u Beču; osim toga predsjednik je vatrogasne zajednice, veliki vojvoda zagreb. vatrogasnog društva, predsjednik „Dobrotvora“, podpredsjednik društva čovječnosti, odbornik „Matice Hrvatske“, arheološkijskog društva, prve činovničke zadruge, dopisni član trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu, član hrv. pjev. društva „Kolo“ itd.

Sve ove počasti jasno dokazuju, koju ljubav i koje poštovanje uživa Gjuro Deželić u našem književnom, kulturnom i javnom društvuonem životu. On je čestito na svakom polju izpunio svoju više no dužnost naprama čovječvutj i domovini. Ljubav, slogu, mir i pomoć je donosio svakomu, zato ga danas i susreće i prati obća ljubav i obće priznanje. A to je za čovjeka i najveća odlika i najveća zadovoljština.

Gyuro Gy. Deheliy

EVROU' KNGI'INCA
1892

IVAN DEŽMAN

1841.—1873.

Ivan Dežman rodio se je dne 6. svibnja 1841. na Rieci od oca Josipa, ugledna trgovca, i majke Vincencije. Prve je škole kao i gimnaziju učio u svom rodnom gradu, gdje mu je Fran Kurelac bio učiteljem i vodjom, možda najčeljniji učitelj, što ga je hrvatska nastava ikada imala. On je upravo Dežmana prijubio hrvatskoj knjizi, videći njegov veliki talenat i njegovu marljivost. Svršivši 1868. gimnaziju, podje u Beč, da ondje sluša medicinu, a uza to da se i inako naobrazu. Tu je on marljivo učio svoju struku, čitao najbolje pjesničke proizvode slavenskih i stranih literatura, polazio kazalište, izložbe i usavršavao svoj ukus. Sproveo je u Beču pet sretnih godina i bio prvak među hrvatskim djaci.

Već u to vrijeme on se je mnogo bavio narodnom knjigom, osobito tradicionalnom, te je 1860. spjevao „Petdeset domorodnih soneta“, dramu iz narodne povjesti „Varadinka Mara“ i „Petdeset priči“ t. j. basana u stihovih. Sve to ostalo je u rukopisu. Tek g. 1861. pojavio se on prvi put u „Naše gore listu“ i priobčio od br. 3—7 svoju epiku historičku pjesan „Smrt grofa Rabate“ u pet spjeva. Predmet je uzeo iz doba senjskih uskoka, te ga obradio na narodnu. Iz iste dobe potječe i više balada i romanca, a osnuga i dopjeva g. 1862. svoj veliki ep u 12 pjevanja „Smiljan i Kovička“, koji je posvetio svom milom učitelju Franu Kurelacu, to ga 1865. izdao u Zagrebu. Tu je najveća romantično-narodna hrvatska pjesan, te se i danas čita s nasladom.

Dostavi se g. 1864. u Beču doktorstva liečničtva, a g. 1865. doktorstva kirurgije i magisterij primajstva, gdje Dežman još iste godine u Zagreb kao privatni liečnik, jer je ovdje imao i najviše prilike, da se bavi i liepom knjigom. Tu se i 15. ožujka 1865. vjenča s Kornelijom Schmitovom, kćerkom Franje Schmita, predsjednika sudbenoga stola.

God. 1868. sabra Dežman u ovelu knjigu „Poletar“ svoje romance, balade, legende i ine pjesme, te ih izda tiskom. I tom je knjigom dokazao, da je svom dušom zaronio u prošlost svoga naroda. Iste godine izlađe on troskom jugoslavenske akademije i prvo liečničko djelo na hrvatskom jeziku: „Liečničko liečničkog nazivlja“, a malo zatim „Liečnička izvješća za

praktičnu porabu liečnikova“. Ovim je djeli udario temelj našoj medicinskoj literaturi.

Okretan i zauzet za svaki plemeniti poduhvat, koji bi mogao napriediti naše kulturno stanje, dr. je Dežman na jesen g. 1868. zamislio i stao nagovarati književne prijatelje, da se osnuje društvo za popularna znanstvena čitanja, namijenjena osobito krasnom spolu. I on je prvi u „Kolu“ u jednoj zabavi čitao „O tvorenju glasa i njegovih muzikalnih osobitostih“ (otisnuto u „Dragoljubu“). Ipak sn se ova predavanja osnovala tek na jesen g. 1869.

Dežman je bitno sudjelovao kod osnutka „Vienca“ g. 1869., te mu od prvog broja do svoje prerane smrti bio jednim od glavnih i najrevnijih suradnika, a pisao je za nj epške pjesme, novele i popularne higijenske članke. Tako je u prvom tečaju „Vienca“ napisao čitav niz zdravoslovnih razpravica o plesu, o krupnoći, o vinu, u hora kupanja, o voću, o spavanju, o pušenju; g. 1871. o čaju, o šokoladi, o Bauscheidtizmu, o školi prema zdravlju; g. 1872. o kavi, o mlieku itd.

Sva svoja predavanja iz dietetike sabrao je 1871. u jednu knjigu: „Ovijek prema ljepoti i zdravlju“, te je knjiga nagradjena Draskovićevom nagradom. Ova predavanja, nadahnuta najplemuitijom brigom za zdravlje i ljepotu tiela, pokazuju nam dra. Dežmana kao umna liečnika, kao pravog prijatelja svoga naroda i kao vrlo savjestna čovjeka.

I kao novelista Dežman se je odlikovao bistrim shvaćanjem i toplim hrvatskim rodoljubljem. Priobčio je u „Vencu“ g. 1869. novelu „U Mokricah“, g. 1870. „Donato Donati“ i „Nirberški viečnik“, a 1871. „Domorodac dakako“, a 1875. prevod Dall Ongarove „Crnogorka“. Kao što je ovim novelam predmet iz narodnog života, tako je i njegovim pjesmama predmet iz narodne povjesti ili prelade. Skoro sve njegove pjesme ili su romance ili balade ili epške pjesme. Tako je priobčio 1869. ove balade u Vencu: „Noćni konjik“, „Sina vragu zapisao“, zatim pravu Zrinjaju od 22 epške pjesme o životu, jnactvu i smrti hrvatskog Leonide; zatim 1871. Moć misli, Petar Zrinjski, Pjesnik ljubavi; 1872. Kodolah, Rieci; 1873. Samoborski vitez, Prva ljubav, Liek od ljubavi, Prodanov, Posljednji poljubac, Tada i sada.

God. 1871. napisao je Dežman i libreto za operu „Ban Leget“, koju je Zaje uglasbio i koja se je s liepim uspjehom prvi put pjevala u hrvatskoj operi u Zagrebu dne 16. ožujka 1872. i nekoliko puta kasnije opetovala. Još g. 1871. prenze po Perkovčevoj smrti odgovorno uredništvo „Vienca“, te mu ostaje na čelu sve do svoje smrti. Prončivši povjestnu građu o Ljudevitu posavskom, sastavi osnovu za ep i spjeva prvu pjesan, koja je iza njegove smrti stampana u „Viencu“ 1874. Uz toliki književni rad dr. Dežman stekao je u kratko vrieme i veliku liečničku praksu, te postao jednim od prvih liečnika u Zagrebu. Povrh toga bio je Dežman i duša tadašnjeg društvenog života, prvi pomagač Kola, poticatelj preporoda Matice hrvatske, član odbora za izdanje Preradovičevih djela, od g. 1873. zastupnik u hrvatskom saboru, gdje je izradio zakonske osnove za ustrojstvo sveučilišta, za uređenje kazališta i dramske škole, te se borio za oživljenje medicinskoga fakulteta.

Krasan duhom i tielom, plemenit, pošivan od svakoga, bio se je dr. Dežman mjeseca listopada 1873. boraveći u Beču, nahladio i zarazio kolerinom,

od koje je, vrativši se u Zagreb, naglo u jutro 24. listopada 1873. u tek 32. godini svoga života preminuo. Ostavio je mladu udovicu, dvie kćeri Darinku i Blandinu, te tek rođjena sina Milivoja, danas doktora medicine u Zagrebu. Drugi dan pokopan je uz obće sudjelovanje i veliku žalost na groblju sv. Jurja, od kuda je kasnije prenešen na mirogojsko groblje, gdje i sada vječni sanak sniva. Na grobu mu je govorio oprostno slovo Senoa, a Trnski i Vezić oplakaše ga u „Viencu“. Dr. Dežman bio je idealan čovjek, koji je zavriedio, da mu se uz njegova djela ne zatre spomen u hrvatskom narodu, jer ga je svim žarom srca svoga ljubio i vodio k dobru. Njegov je život opisao njegov pobratim dr. Franjo Marković u „Viencu“ g. 1885., a 1896. izdala je „Matica Hrvatska“ jedan svezak njegovih „Izabranih spisa“, što ih je dr. Marković pribrao i kritičkim uvodom popratio. U toj je knjizi uvršteno 13 pjesama, najbolja Dežmanova pripoviest „Nürnbergski viečnik“ i šest zdravoslovnih predavanja. Iz analize njegovih radnja i ocjene možemo razabrati, što smo žaližbe prerano s Dežmanom izgubili i u grob sahranili.

Mr. P. Van Dineau
D

EVROPSKA
KRAJINA

JURAJ DOBRILA

1812. — 1882.

U nizu angjeoskih blagovjestnika hrvatskoga naroda, koji su mu ovoga vieka zapalili luč prosvjete i svijesti, ide tršćanskog biskupa dra. Jurja Dobrila jedno od najsjajnijih, a u mnogom smislu i prvo mjesto. On je za hrvatsku Istru najveći apostol i najveći dobrotvor, što ga je ikada imala. Ovo uvjerenje nije ni najmanje pretjerano, dapače ono se tim dublje u naša srca usadijuje, čim potanje zavirmo u život i djelovanje ovog izvanrednog muža. Niknuo je iz naroda kao fenič-pitica iz pepela, za nj je trpio, za nj se borio, za nj živio, njemu je namro sve, što je stekao i posjedovao.

Juraj Dobrila, rodio se je 16. travnja 1812. u secon Ježnju, u župi i občini tinjanskoj, kotaru pazinskome u sredini Istro. Roditelji mu bijahu čestiti hrvatski seljaci Ivan Dobrila i Kata rođjena Živičić, no tako siromašni, da su jedva mogli uzdržavati svoje osmero djece, četiri sina i četiri kćeri u onoj kolibici, koju nam njegov vjekopisac toli ganutljivo opisuje kao potlenuću najniže vrste.

Često su stradali od gladi, a osobito g. 1817. i 1818., kad je teška nevolja pricisnula Istru. Mali Jure bio je osobito liepo, zdravo i bistro diete, a kako Istra tada nije obilovala skolama — kao ni danas — morao je svaki dan u daleki Tinjan k tamošnjem kapelanu Radetiću u pučku skolu, gdje je tako napredovao, da mu je ovaj kod franjevaca u Pazinu izposlovaao bezplatan stan, hranu i svn ob-skrbu, dok je svršio tamošnju skolu, jer roditelji nisu mogli na nj potrošiti za vrijeme cielog njegovog skolo-vanja kroz sve skole više od 21 for., a i od toga se je 10 for. na pošti izgubilo.

Franjevci ga poslaše g. 1824. u Karlovac na gimnaziju, te ga smjestiše kao najboljeg djaka u franjevačkom samostanu. Otac ga izprati pjeske do Rieke, objesi mu o vrat torbice s malo kruha, dade mu svoja zadoja tri forinta, blagoslovi ga te mu reče: „Idi, sinko, sada! Bog bio s tobom!“ Gorko plačud razsta se mali Dobrila s otcem i podje u daleki Karlovac najprije pjeske, a kasnije ga uze s milosti na kola neki vozar.

Šest je godina ostao u Karlovcu i s odlikom svršio šest gimnazijskih razreda, našto se vrati kući, a za tim podje u Goricu, da ondje nastavi nanke u

bogoslovlji. God. 1837. 11. rujna zaredi Dobrila za sveštenika biskup tršćanski Matej Ravnikar i on odsluži u Tinjaju prvu svoju misu. Biskup ga posla za kapelana u Hrušću, a odane i Beč u Augustineum, gdje je u dvie godine sjajno svršio višu bogoslovlju, položio sve stroge izpite i postao doktorom bogoslovlja. Sad ga biskup imenova 1840. kapelanom i njemačkim propovjednikom kod sv. Antonija u Trstu, a kasnije ravnateljem i katehomet ženske skole u novom gradu. God. 1849. postao je sjemeničnim ravnateljem i profesorom bogoslovlja 4. godine.

Kad je g. 1852. i 1853. opet Istru pohodio glad, Dobrila uze se starati za narod i njegovu neumornu trudu podje za rukom da sakupi za gladujuće pučanstvo preko 50.000 for., te mu za taj novac kupi žita, kukuruza i druge hrane. Tada ga je prvi put narod upoznao kao dobrotvora i upro u nj svoje obli.

God. 1854. imenovan bje Dobrila kanonikom i župnikom crkve sv. Justa u Trstu, za koju se je sjajno brinuo i urešio ju svim, što i danas ima liepa. On je sve izprošio od imućnika. Sve to, kao i njegovo uzorno svećeničko djelovanje prigodom kolere g. 1855. pribavi Dobrili najveće poštovanje u Tratu, pa kad je g. 1857. umro biskup porečko-puljski Antonij Peteani, jednoglasno su svi faktori označili Jurja Dobrila njegovim najdostojnijim nasljednikom. Dne 12. listopada 1857. imenovan bje biskupom, prem se je tomu i pred carem opirao, 20. prosinca bje prekonizovan u Rimu, 2. svibnja 1858. posvećen u Gorici od nadbiskupa Andrije Gollmajera, a 17. svibnja ustoljen u Poreču.

Svoju porečko-puljsku biskupiju, kojom je upravljao 17 godina, podigao je Dobrila u svakom pogledu. Pobrino se za potrebito svećenstvo, mudrim nadzorom i gospodarstvom podigao je biskupski prihod, koji je tada iznosio jedva 6000 for. na 15.000 for., izplatio u šest godina dug od 19.000 for. i utemeljio g. 1865. župnjenlja od 12.000 for. za siromašne djake.

Upravo je ganutljivo bilo njegovo obćenje s narodom, koji u pet sto godina u porečkoj biskupiji nije vidio više od četiri biskupa Hrvata, a u puljskoj pet. I ljudi skoro nisu vjerovali, kad su ga čuli hrvatski propoviedati, da on i inače govori hrvatski; mislili su, da je propovjed samo naučio. Tužno je

bilo stanje hrvatskog puka u Istri, to je Dobriila uvijdao, za to se je i najviše starao, da ga popravi. On je kao pobožan biskup, kao revan pastir stada svoga, kao dostojni hrvatski sin i rodoljub svima silama nastojao, da osvjesti narod, da mu pomogne i da mu svojim primjerom predujdi.

Briga Dobriila za odgoj hrvatskog sveštenstva, za puk i škole, za crkvn nadlazi sve, što se je do tada učinilo u Istri. Njegov je rad bio mučan, te je on često put bio nujan, ali nije duhom klomno. Ne imajući dovoljno sredstava za odgoj sveštenstva, odlučio je, 1861. u kolovozu, da se odreče biskupije, te i napisao u tom smislu predstavku Njeg. Veličanstvu, koja će vazla ostati divnim spomenikom njegove umnosti, brljivosti i čednosti. Predlagao je, da se biskupija priklupi tršćanskoj ili barem biskupska stolica nepopni, te dohodi upotrebe na uzgoj svećenika. U Beču bijahu skloni njegovim predlogom, no sveta stolica nije na to pristala ni tada, ni g. 1876. kad je bio premješten u Trst, te je s nova obnovio svoj predlog glede porečke biskupije.

Nakon povratka ustava g. 1860. bio je biskup Dobriila prvi, koji je ustao u porečkom saboru na obranu ravnopravnosti hrvatskog jezika s talijanskim, a u toj borbi dopirala su ga samo još dva umnika, krčki biskup Vitezó i mošeñicki župnik Jurinao. U Poreču on je vazda glasovao proti Talijanom, u Beču proti Niemcem, jer je vazda od njih tražio ravnopravnost za Hrvate i Slovence u Istri, koji su ondje u većini. S toga je i našao žestokih protivnika u Beču, osobito medju raznim liberalnim ministrima od g. 1870. počamši, te je ministru Ungeru, tom velikom neprijatelju Slavena, doviknuo iz njegovoga govora, u kojem je nišano na Dobriilu: „Tri su stvari, o kojih posten i značajn čovjek nikada ne ugovara: nije rodila makla Dobriilu, da ugovara, što je vjere svete, narodnosti mila i vjernosti stalne prama vladaru!“

Ove su krieposti Dobriilne našle već za rana podpuna priznanja na carskom dvoru, gdje je biskup bio persona gratissima. Car ga je za to još g. 1862. odlikovao redom željezne krune 2 razreda.

God. 1869. pomogao je Dobriila osnovati prvi hrvatski list u Istri „Naša slogna“, koja još i danas hrabro brani interese hrvatskog naroda u Istri, a za tim sudjelovao u Vatikanskom koncilu, gdje je s prva stajao uz manjinu, a kasnije se priljučio većini. God. 1874. sudjelovao je u Beču u velikoj biskupskoj konferenciji, da stvore zaključke proti tadašnjoj liberalnoj struji, naperenoj proti crkvi i školi.

Pošto se je smrću biskupa Legata 12. veljače 1875. izpraznila biskupska stolica u Trstu, bio je Dobriila jedini i naravni kandidat za to mjesto, prenu su se njegovim imenovanju opirali ministri Unger i Glaser, „jer je on fanatic za slavenstvo“. No već 29. svibnja 1875. bio je on imenovan, 5. srpnja prekonizovan te 20. rujna udje u Trst kao biskup. Posla-

nica, što ju je na odlasku iz Poreča upravio svomu puku i sveštenstvu te adresao, što mu ju je predalo cijelo svećenstvo, Hrvati i Talijani, najbolje svjedoče, što je Dobriila bio biskupiji i narodu.

U Trstu nastavi Dobriila svoj apostolski rad, te g. 1878. o uzkršu cijeli svoj nstedjeni imetak od 40 hiljada for. darovao za osnutak dječjačkog sjeminišta u Pazinu, za koji se je sabralo još 40 hiljada for., ali do osnutka nije došlo, jer svota nije doticala. S toga je od tog novca osnovana stipendialna zaklada.

Dohodi tršćanskog biskupa nisu takodjer veliki, te po odbitku poreza jedva iznose 11.000 for., no Dobriila, čovjek, koji je kao biskup živio isto tako kao i kapelan, odievao se priprosto, stanovao isto tako čedno i hranio se poput pokornika, skucao je još za ono nekoliko godina, ne od skrtosti, već od ljubavi prama svomu narodu toliko, da je mogao u svojoj oporuci od 18. prosinca 1880. ostaviti znamenite zapise, a sve u dobrotovrne svrhe. Ostavio je u svemu 88.000 for. kao zakladu za stipendije, te je time osigurao osamdeseterici siromašnu Istranu put k naukam, koji je njemu u mladosti bio posut trnjem. Društvo sv. Jeronima u Zagrebu, kojemu je vazda bio velikim dobrotovorom, ostavi 1000 for., da šije svoje knjige medju siromašnu mladež Istre.

Dobriila bio je čovjek uman i evangjeoske jednostavnosti; no ne samo kao božjeg slugu, narodnog dobrotovrora i žarkog rodoljuba, zahvalno će ga potomstvo spominjati i kao uzoritog bogoljubnog pisca hrvatskog. On je god. 1850. na hrvatski preveo poslanicu biskupa Bartola Legata, a god. 1854. napisao i tiskao molitvenik „Oče, budi volja tvoja!“, koji je 1851. izašao u 4. izdanju te ne ima hrvatske knuće u Istri, gdje se ne bi našla ova divna knjiga, pisana krasnim jezikom i pravom pobožnošću. Napokon su njegove poslanice remek-djelo, u kojih je nakrao veliko blago iz sv. pisma. U rukopisu je ostavio molitvenik za djeuu: „Mladi Bogoljub“, prevod „Psalmi Davidovi“ za puk, nedovršenu „knjigu Tobijinju“, i nedovršenu ali vrlo zanimivu „Povjest o posljednjem obćem crkvenom saboru vatikanskom“.

Zadnjih godina svoj života poboľevao je Dobriila na jetrima te je od te bolesti i apokojno preminuo u Trstu 13. siječnja 1882. u 1/7 sati na svojoj 70. godini. Zakopan je 18. siječnja u svojoj vlastitoj želji na groblju sv. Ane, sat od Trsta, medju svojim pukom. Cijeli hrvatski narod, sva njegova prosvjetna društva — sve je zaplakalo nad njegovim grobom, jer je on i u istinu a ne samo po imenu bio Dobriila.

Život Dobriiln opisao je g. 1882., a izdalo ga jeronimsko društvo u Zagrebu, sadašnji kanonik zagrebački Cvjetko Rubetić u knjižici, koja zaslužuje, da se u zlato uveže i svjedjer u narodu čita, jer mu divno priča, tko je bio biskup Juraj Dobriila, taj novovjekni apostol hrvatskoga naroda u Istri.

Remondet

J. Dobriay

SVEUČ. KNJIŽNICA
ZAGREB

JANKO grof DRAŠKOVIĆ

1770. — 1856.

Dvie godine iza kako su sranjske barikade, porušile u Parizu priestelo Karla X., pojavio se je u Hrvatskoj čovjek, koji je dobar dio svoga slobodoumlja i patriotizma donio sa Seine i time pretekao sve svoje zemljake. Bio je to pravi prorok narodnog preporoda, koji je svojim ugledom i dostojanstvom pomagao mladeži hrvatskoj, da preporodi Hrvatsku.

Taj čovjek zvao se je Janko grof Drašković a rodio se je u Zagrebu od oca Ivana i majke Apolonije, rođjene baronice Malatinske, dne 20. listopada 1770. Prve je nauke učio u Zagrebu, filozofiju i prava u bečkom sveučilištu. Po običaju predja stupio je sa 19 godina u vojsku, te je već 1789. pod Laudonom vojevao kod opsade Biograda. Žalibože nisu nam poznate sgode iz njegovog vojničkog života, jer se je njegov dnevnik izgubio, no izvjestno je, da je sudjelovao u vojnama proti Napoleonu, postao majorom i komornikom, te po svojoj prilici uslied toga, što je prelomio nogu, ostavio vojnu službu oko 40. svoje g.

Bogat posjedom u Hrvatskoj i Ugarskoj, ne smiri se grof Drašković kod kuće, već ode u Pariz, gdje je dulje vremena razkošno živio. Tu mu je i druga supruga — prva mu supruga Cecilija Pogledić umre bez djetce — Franjica barunica Kulmer, rodila sina Josipa, koji je umro mlad. O Draškovićevoj baravku u Parizu postoji čitava tradicija, a sigurno je, da je grof Janko ondje usrkao one velike ideje, koje su se odanle širile među sve evropske narode, te im donicela luč svietli i probudjenja. Tu je došao u doticaj i s prvimi uglednici svoje dobe, a napose i sa Slaveni, koji su u Parizu tražili sveze za svoje osnovje. Koliko je vremena sproveo u tudjini, ne znamo, no g. 1832. vraća se u Zagreb, sav proniknut narodnim idejama, kako ih je za Ugarsku propoviedao grof Szechenyi. Magjari su tada upravo o tom nastojali, da se i u Hrvatskoj uvede službeni magjarski jezik, kao što su ga 1827. bili uvreli u škole, pak je sabor od g. 1832. imao Ugarsku moderno uređiti i o tom odlučiti.

U oči toga sabora iznenada ugleda g. 1832. u Karlovcu svjetlo prva hrvatska brošura pod naslovom: „Disertacija ili razgovor darivan poklisarom kraljevina naših za buduću dietu ugarsku odaslanem“. U toj brošuri grof je Drašković, pišući narodnim jezikom, hito prije svega dokazati, da i mi imamo svoj narodni je-

zik, koj nam nada sve valja čuvati, prigrliti u javnom životu i razvijati, kako to Magjari sa svojim čine. Za tim je izrekao drugu točku svog političkog programa o cjelokupnosti zemlje, nadajući se, da će se opet s Hrvatskom sdružiti Dalmacija, s vremenom i Bosna, te Ilirija (Kranjska, Štajerska i Koruska). Ove zemlje morale bi dobiti i svoju samostalnu vladu, a na čelu ima da bude ban našega naroda. Napokon je označio stanovište Hrvatske prama zajedničkom saboru. Draškovićeva brošura osokollia je klonile dnbove u Hrvatskoj, te su Hrvati izabrali grofa Janka sa Stjepanom Ožegovićem (otcem baruna Metela Ožegovića) i Antunom Kukuljevićem, (otcem Ivana Kukuljevića), zastupnicima u zajedničkom saboru, koji je potrajao sve do g. 1836. Magjari su tada nastojali, da odciepe hrvatsko Primorje s Riekom, Slavoniju i Srijem i da u Hrvatsku što više uvedu magjarski jezik. Drašković je sa svojim drugovima odvažno branio prava Hrvatske, što im je priznalo i ban Vlašić u hrvatskom saboru g. 1836. i kralj Ferdinand, koji je Draškoviću podielio red sv. Stjepana.

U to vrijeme spremi mladi Gaj svoj pokret. Vrativši se u domovinu s mladim svojim drugovima pun novih misli o narodu i slobodi, odluču, da narod upozna s njegovim pravima i da ga digne iz mrtvila na novi život. Tako stade 1835. izdavati „Novine Hrvatske“ s „Danicom“, te se stavi na čelo narodu. Politički vodja pako bio je grof Janko Drašković, koji je svojim velikim izkustvom i ugledom ravnao mladež, te pribavio uvažena njezinim težojama. Sam Drašković često je požalio, što je toliki imetak prosno po tudjini, a sada, kada mu ga je kod kuće utrebalo, nije mogao novog pokreta onako izdašno podprijeti, kako je želio. Ipak su ugled i rieč grofa Draškovića kod mladih Ilira vriedili više nego milijuni. Grof Janko ljubio je mlade zatočnike hrvatske poput oca, a oni su bili sretni, kada je koga zvao: „Sinko moj!“

I grof Janko počeo je s mladiciama u „Danici“ priobčivati pjesme, koje ne potiču dođuše od velikog pjesnika, ali od velikog patriote, koji slavi slogu i ljubav domovine te daje mladeži dobra nauke, kao joj valja za dom raditi. One su pjesme danas za nas tim dragocjenije, čim ih je pisao prvi hrvatski aristokrata u vrijeme, kad se još nije bila osvietila ni hr-

vatska aristokracija ni hrvatska demokracija. Takve su pjesme „Poskočnica“ („Danica“, 1835. br. 37.), „Pjesma domorodca“ (br. 29.), „Napitnica ilirskog domorodca“ (br. 35.) i „Mladeži ilirskoj“ („D.“ g. 1836. br. 7.)

Pomogavši ovako na noge mladeži hrvatskoj, grof je Drasković i o tom nastojao, kako bi i pridigao ponjemčene i otdunjene hrvatske žene, pak je u tu svrhu god. 1838. izdao u Zagrebu onu znamenitu knjižicu: „Ein Wort an Illyriens hochherzige Töchter“. Dobro je sudio, da su žene prva poluga, na kojoj se osiva život doma, pak je i umio u njima potaknuti ponos za materinji jezik te ih predobit za hrvatsku stvar. Prva među hrvatskim ženama i aristokratkinjama izašla je kašnje na glas grofinja Sidonija Erdödy. Hrvatske žene izkazale grofu Janku kašnje svoju zahvalnost i time, što su njegova slika dale naslikati te mu jn god. 1842. poklonile. Original ove slike danas je svojina „Matice Hrvatske“.

Vrlo dobro primjećuje vjekopisac Draskovićev, prof. Smičićas, da nije grof Drasković ovu svoju knjigu namienio samo hrvatskim ženam, već je u njoj i protumačio ideju ilirsku za domaći i strani svijet, kakova je ona bila prije, nego što su Iliri prešli i kao stranka na političko polje.

Iste godine 1838. osnova grof Drasković sa svojim drugovima u Zagrebu „Čitaonicu ilirsku“, koja je imala preobraziti i društveni život, a program joj je izrekao u prvoj skupštini krasnim govorom, koji se svršava riječima: „Budimo prijatelji, budimo braća bez razlike imena, jer svih nas otac jest kralj naš i mati konstitucija naša.“ Čitaonica je zaista postala ognjištem svega narodnog života, te je u njoj god. 1840. osnovano narodno hrvatsko kazalište, godine 1841. Gospodarsko društvo i narodni muzej, narodna knjižnica, za koju je grof Janko poklonio do tisuću književnih djela, g. 1842. „Matica ilirska“, kojoj je grof Drasković bio od osnutka do god. 1850. predsjednikom, — a kad je sve to bilo osnovano — i „Narodni dom“, pod čijim su se krovom sva ta društva nastanila. U svim ovim osnutcima grof Drasković bio je glava.

God. 1839. kada su Magjari nastojali, da svoj jezik učine i u Hrvatskoj službenim, grof je Drasković 12. prosinca u skupštini zagrebačke županije predložio, neka se pozovu sve županije Hrvatske i Slavonije, da odbiju jezik magjarski i osnuju svoju samostalnu vladu. Kad visoke svoje dobe nije grof Janko više pošao u zajednički sabor, ali je odvažno sokolio i upućivao hrvatske zastupnike, kako imadu braniti hrvatska prava. To je osobito uradio g. 1843. u znamenitom pismu svom od 27. srpnja hrvatskom poslaniku Metelu Ozegović, kad su Magjari prietili, da će

hrvatske poslanike, budn li govorili u mjesto magjarskim latinskim jezikom, potjerati iz sabora. Tu piše: „Ako bi vas iztjerati htjeli, ne dajte se, dok conclusion toga personal (predsjednik sabora) ne izreče. Onda pak slobodno izajti za uvijek mimom dušom možete, jer ciela domorodna domovina to želi. Ele žali Bože toga ne bude, pa makar kao razjereni bili Magjari, opet tako glupi ne budn niti stališiti niti personal, da bi se vas za zbljga lišiti htjeli!“

Magjari su takodjer početkom god. 1843. izposlovali, da je bilo ime „ilirsko“ zabranjeno, no tada je grof Drasković poveo deputaciju u Beč pred kralja te je na povratku mogao utješiti svoje zemljake, „da je kralj svim svojim narodom pravedan otac i da ne da jednoga po drugom potlačiti“.

Grof Drasković sudjelovao je i na dalje kod svih burnih restauracija god. 1843., 1844., i 1845. i nastojao, da se udovolji pravdi. Tako ga zateče i g. 1848. već kao starca od 78 godina, obnemogla tielom, ali čila duhom, pa je svojim savjetom rado poslužio i Jelačiću banu i ministru Kulmeru.

Rezultati borbe god. 1848. nisu mogli zadovoljiti ni Draskovića, koga je u visoku starost teško tistiła narodna nevoľja. K tomu se još pridružile i materijalne neprilike. Radi starosti bio je predao svoje imanje hrvatskom nekom Herzbergu uz godišnju rentu, a taj se proglasi bankrotireem. Duge razprave sprečavale su izplatu njegove rente. Nije ga ni malo primirilo, što mu je sam ban Jelačić na rođjen-dan g. 1853. priobćio, da je imenovan tajnim savjetnikom.

Od god. 1852. živio je grof Drasković u Radgoni u Stajerskoj u knđi imućne i vriedne obitelji Schrafl, od koje je bila i njegova dugoljetna gazdica. Tu je plemenitog grofa zatekla i smrt dne 14. sieńnja 1856. u 86. godini. U Radgoni je u zidanoj grobnici obitelji Schraflove ležao grof Drasković preko 37 godina, dok ga nije „Matica Hrvatska“ 15. lipnja 1893. uz pravo narodno slavlje dala prenieti u Zagreb, gdje je sahranjen u grobnici hrvatskih preporoditelja na Mirogoju.

Grof Janko Drasković ostavio je iza smrti relevantnu svoju korešpondenciju i svoji velevažni dnevnici — no to se je sve nemarom hrvatskih otačbenika u Radgoni izgubilo te se nije moglo baš ništa spasiti. Pravom veli prof. Smičićas: „Barbati slabo poštunju svoje djedove, jer ne imaju od njihovih djela dostojnih za uspomenu. Mi smo od Janka Draskovića imali djela, koja su nam novu život dala. A kako smo se ni vladali prema njegovoj uspomeni?“

Danas je i ta uspomena svjetlija, — a daž Bože, da je ne bi Hrvati nikada zaboravili!

Prof. Janko Drašković

SVETI KNJIŽNICA
ZAGREB

IVAN NEP. grof DRAŠKović

1805. — 1856.

U vrijeme, kad se je hrvatska knjiga prenula na nov život, dao joj je Bog više vrljih dobrotvora, od kojih valja da se svakako zahvalno sjetimo Ivana Nep. grofa Draškovića, sinovca slavnog Janka. osnivača Matice Hrvatske, koji je svojom zakladom od 10.000 for. za nagradjivanje dobrih i korisnih knjiga udario prvi temelj podpiranju hrvatskih književnika i omogućio izdavanje njihovih djela.

Grof Ivan Drašković Trakošćanski rodio se je dne 17. rujna 1805. u Zagrebu od oca grofa Gjure. Radi njegove blage naravi nagovorili ga, da podje u svećenike. Tako on svrši 1828. bogoslovne nauke u centralnom sjemeništu u Pešti a tadašnji ga primas Rudnaj osobito zavoli i imenova knjižničarom u Trnavi. Odavle dodje na vlastitu želju za župnika u Gürt, gdje je mnogo dobra uradio. Nešto radi nesuglasica a nešto radi slaba zdravlja vrati se grof Drašković polovicom četrdesetih godina na svoje imanje u Božjakovinu kod Zagreba, gdje je živio skromno i tiho. I u njegovoj kući sastajali su se uzorni hrvatski rođoljubi i svećenici, kojim je on bio pravi otac.

U Božjakovini osnovao je on pučku školu te ju uzdržavao o svom trošku, a i po smrti njegovoj zapao

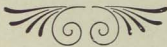
ju je zapis od 5000 for. u svrhu, da djeca iz daleka nadju ondje zaštite i hrane.

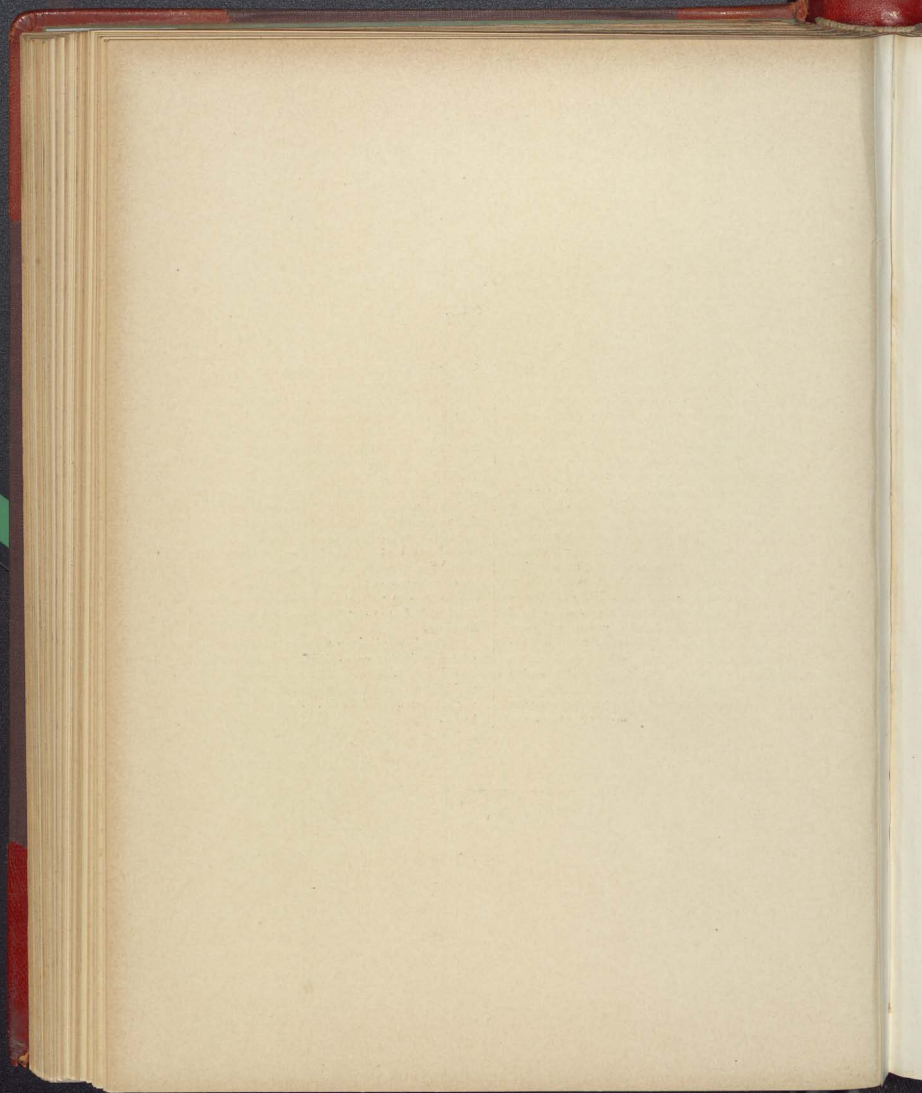
Glavni njegov zapis tiče se Matice, tada ilirske, sada hrvatske, kojoj je u oporuci ostavio 10.000 for. Danas je ta zaklada narasla na 25.000 for., a iz nje je do sada nagradjeno i izdano preko 40 knjiga.

Istom svojom oporukom zapisa plemeniti grof 10.000 for. za podporu darovitih mladih siromašnih ljudi, koji uče gimnaziju ili pravo, da primu svaku godinu petorica po 100 for. podpore; za tim 5000 for. za osnutak obće zemaljske bolnice; 5000 for. siromašnoj ženskoj djeci, kojoj je samostan zagrebačkih milosrdnica i otac i majka; — i napokon ostavi 10.000 for. za obnemogle starce, koji više ne mogu da služe svagdašnjeg kruha.

Već sama spomen ovih zaklada osigurava grofu Draškoviću častno ime u narodu, a traži od nas zahvalnosti.

Poboljevajući dugo vremena u Božjakovini, preseli se grof na jesen g. 1855. u Zagreb, gdje medjutim već 14. siečnja 1856. preminu u 51. godini, na isti dan i uru, kad i njegov slavni i mnogo spominjani stric, grof Janko. Pokopan je u Božjakovini.

Ivan Gn. Drafkovich

СВЯТО КНИЖНИКА
ЗАБІЛА

GJURO EISENHUT

1841.—1891.

Gjuro Eisenhut, ljubezni i vrlo plodni hrvatski glasbotorac, rodio se je dne 25. prosinca 1841. u Zagrebu od gradjanskih roditelja. U Zagrebu je polazio gimnaziju i izricao se od rana kao vrstan pjevač tankog grla. Uza to je učio u glasbenom zavodu kod prof. Schwarzga gudit gusle. Sa svojimi vršnjaci i prijatelji Milanom Krišćem i sada već pokojnim sveučilištnim profesorom Arminom Šrabcem priredjivao je od rana glasbene produkcije i udešivao glasbotorine. Ostavivši gimnazij, htio se je posve posvetiti glasi, za koju je od djetinstva živio i snovao. Ne imajući dosta sredstava, da pođe u bečki konzervatorij, zamoli 1859. stipendij, ali ga ne dobi. Tako je bio prisiljen da ostane u Zagrebu samonik, i istom mnogo kašnje, kad si je bio zanovalo ekzistenciju, pošao je u Beč, da kod prof. Storchia uči kontrapunkt.

Eisenhut je stupio prvi put pred zagrebačko obćinstvo kao dirigent orkestra god. 1861. Od tog vremena on se je razvio kao vrstan guslar, vrstan ravnatelj orkestra i odličan ravnatelj pjevačkih sborova. Malo po malo uzpinjao se je vlastitom snagom i lorbom na strmih umjetničkih ljestvala, pa je doista najveće priznanje za čovjeka i umjetnika Eisenhuta kad se može reći, da je on samouk, bio 20 godina profesorom gusljanja u glasbenom zavodu, 25 godina sborovodjom i glavom hrvatskog pjevačkog društva „Kola“ u Zagrebu i da je mnogo godina bio ravnateljem kazališnog orkestra.

Njegov je rad bio koliko mnogostručan, toliko i naporan. Nije bilo od šesdesetih godina do njegove smrti gotovo koncerta ni muzikalnog podzačea u Zagrebu, kod koga on ne bi bio sudjelovao. Iz glasbenog zavoda, gdje je bio izvrstan pedagog, trčao bi u „Kolo“ na pokus, odavle u kazalište, odavle u crkvu, iz crkve k inim vježbam i produkcijam. Svigdje je bio duša i čitav čovjek. Uz sve ove poslove on je još našao vremena i za obilnu glasbotorinu radnju. Uglasbio je silan broj sborova, četveropjeva, plesova i inih skladba, među kojimi se osobito izični četveropjevi bilo lirički bilo herojski: „Bura“, „Čeznuće za dragom“, „Da l' si moja“, „Gjurkjev dan“, „Hajd u kolo“, „Himna Strossmayeru“, „Hrvati“, „Sbirka hrv.

napjeva“, „Hrvatski sklad“, „Kad sam tebe“, „Hajde kolo naokolo“, „Kroz noć“, „Moja ljubav“, „Na grobu“, „Napitnica“, „Na razstanku“, „Naš barjak“, „Naški poj“, „Noć u gaju“, „Pozdrav dragoj“, „Pri dolasku i odlasku“, „Putnik“, „Raznost proljeća“, „San“, „Sladki dane“, „Spas brodaru“, „Tebe zlatu“, „Ti“, „Tužaljka“ (Ah čovječe), „Udaljenoj“, „Um i grud“, „Uspavanka“, „Ustaj rode“, „Večerna pjesma“, začinke: „Jelko“ i „Budi sretna“, „Zadnji boj“, Zajcu na imendan, Zajcu prigodom 25-godišnjice, „Zora“ i „Zvezda nebesica“. Osim tih pjesama, koje se rado pjevaju širom Hrvatske u svim pjevačkim društvima. Uglasbio je i mnogo šaljivih sborova i scena što su ih većim dijelom izvodili „Kolaši“. Eisenhut je u obće prvi u Hrvatskoj počeo pisati burleske te se mora smatrati otcem naše šaljive glabe. U tom su gornu pisani njegovi šaljivi sborovi i burleske: „Gđan čovjek“, „Turpoljska kortesacija“, „Dogovor“, „Javna tajna“, „Krapinski brijač“, „Ludi Misko na putu“, „Nesretna serenada“, „Otelu“, „Prisiljena ženitba“, „Seljanka“, „Serenada ljubeznoj panici“, „Florincio i Žnjalina“, „U naravi“, što ih sve čuva „Kolo“. Glasba Eisenhutova vrlo je melodična, laka i pokazuje veliku njegovu spremnost u udešavanju za ljudska grla.

Ima još od njegva: „Dvoransko kolo“ (za orkestar), „Slavonsko kolo“, „Koračnica Merkur“, „Marzurka“, „Dvie mise“, valček „Na Savi“, velika Ouvertura za orkestar „Slava“, polka „Potonica“, melodram „Putnik“ (Preradović) za orkestar, „Zdravo Marija“ itd. Povrh toga napisao je i ostavio „Kolu“ vježba i poduka u pjevanju“, podupnu teoretsku školu prema svom izkustvu.

Napokon se je Eisenhut odvažio i na veće kompozicije te je g. 1877. uglasio prvu svoju operu „Sejслав l'uti“ u 3 čina, po libretu Franje Zigrovića. Ova se je opera prvi put pjevala s liepim uspjehom u hrvatskom kazalištu u Zagrebu 10. ožujka 1878. i opetovala četiri puta uzastopce.

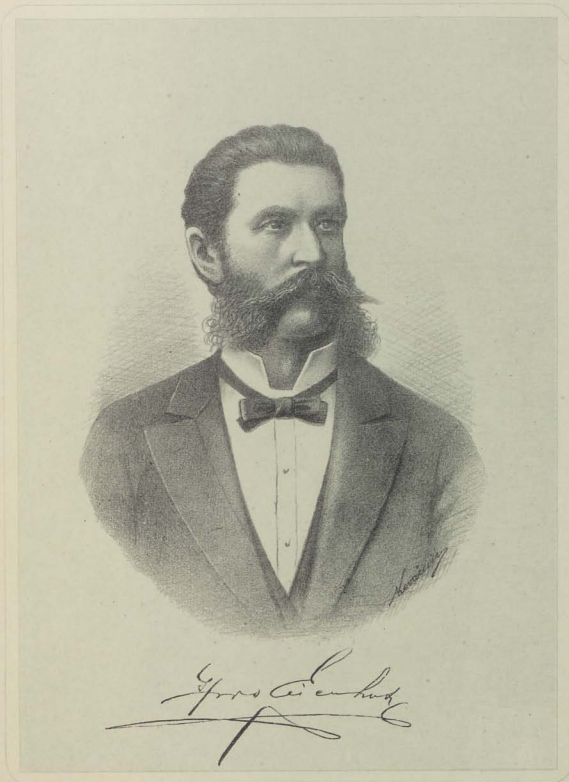
Druga njegova opera bila je „Petar Bačić“ (po Botiču), koja je međutim do danas ostala u rukopisu, a izvodili su se samo ulomci u „Kolu“. Posljednja mu kompozicija bijaše „Himna“, koja se je pjevala 9. siječnja 1891. u koncertu „Kola“.

Kao dirigent orkestra i zbora bio je Eisenhut vanredno vješt i revan. On je i najtežoj pieci znao pogoditi pravu pointu, te ju preliti u svoju družinu, koja mu se je bezuvjetno pokoravala. U Zagrebu bio je Eisenhut veoma omiljela ličnost. Po svojoj vanjskim vitkom i elegantnom osobom, te svojim uglednim načinom u mladim godinama nalik na bečkoga Straussa, on je poput njega upravljao u svoje vrijeme vlastitom glazbom, koja je, kad u Zagrebu više godina nije bilo vojničke glazbe, pravom slovila kao uzorna družina. I u privatnom običaju ljubazan i mio, pun oduševljenja i ponosa za svoju struku, rado je podupro svako umjetničko poduzeće, jovično je sudjelovao u društvima, a koliko je poštovanje uživao u zagrebačkom občinstvu, najbolje se je dokazalo prigodom njegove umjetničke 25-godišnjice mjeseca studenoga 1896. i prigodom njegovog srebrnog pira g. 1890., kad je primio velik broj najsrdačnijih čestitaka.

Eisenhut se je zadnji put u javnosti pojavio u koncertu „Kola“ mjeseca veljače 1891. Dan za tim dirigovao je vojnom glazbom u kazalištu, gdje mu je tako pozilo, da su ga morali kući odneti. Od tada se nije više pridigao. Teška i komplicirana bolest unutarnjih organa, želudca i crijeva, shvala ga je za dva mjeseca. Tako je umro u Zagrebu dne 2. travnja 1891. u jutro u 6 sati u svom stanu na Markovom trgu u najljepšoj dobi od 50 godina. Ostavio je udovicu, dvie kćeri i dva sina. Dva dana kasnije sahranjen je na Mirogoju uz velike počasti svih glazbenih krugova, a naročito „Kola“, u čije mu je ime predsjednik Franjo Arnold rekao toplo nadgrobno slovo.

Kompozicije Eisenhutove većim dijelom čuva „Kolo“ i njegova obitelj, ali se još nije našao nakladnik, koji bi barem najvrednije bio sakupio i izdao. Biti će za to dužnost „Kola“ kao i hrvatskog pjevačkog saveza, da se pobrini za takovo izdanje Eisenhutovih i Lisinskih radnja, makar i postepeno.

WATSON & CO. PRINTERS, 215 N. 3RD ST. PHILA.

STAVO KALININA
ZAGREB

IVAN FIAMIN

1833.—1890.

Ivan Fiamin rodio se dne 9. srpnja 1833. u mjestu Skrlčić, u neposrednoj blizini danas mnogo slavljene Opatje. Otac mu bijaše pomorac, te se prešeli god. 1835. na Rieku, gdje je s obitelji i ostao. Ivan je gimnaziju polazio na Rieci, gdje je Fran Kurelac počeo g. 1849. predavati hrvatski jezik, pa je Fiamina isto tako oćarao svojim predavanjem, kao i mnoge od svojih učenika, među kojima je bio poznatiji Ivan Dežman. Ako i inače ćndak kao ćovjek i pisac, Kurelac je umio svoje ućenike tako predočiti, da se upravo njemu imade najviše da zahvali što se je u ono vrijeme narodni hrvatski duh na Rieci i okolišu tako brzo razširio. Fiamina je Kurelac silno volio kao bistru glavu, pa mu je i sastavio „Govor o nauku“, što ga je na koncu školske godine 1848/9. govorio Fiamin, đjak 5. razreda. (Vidi: Fluminensia, Kurelac, Zagreb, 1862.)

Svršivši šest razreda na Rieci, ode Fiamin u Senj, gdje bude primljen u sjemenište, položi godine 1852. izpit zrelosti te bude poslan od biskupa Oze-govića u bečki Pazmanovac, gdje je 1856. svršio bogosloviju. Vrativši se u Senj, radio je najprije u biskupskoj pisarni, a za tim je predavao hrvatski jezik u gimnaziji, a u sjemeništu bogosloviju. Uzoran po-našanjem, ćdnoću, znanjem i marljivoću, ušao je tako u volju biskupu, da ga ovaj već g. 1862. ime-nova po želji riećkih rodoljuba kanonikom riećkoga kaptola, a g. 1863. izabrase ga Riećani svojim žup-nikom. God. 1868. postade arcijakovom riećkim, za tim opatom sv. Jakova, prepoštom i prisjednikom duhovnog stola.

Uz ove crkvene ćdasti i odlike, kojih se je Fiamin u mladim godinama dosta, a koje svjedoće, da je svakako morao biti ćovjek neobićnih sposobnosti, Fiamin je na Rieci zauzimao poziciju, kakove niti prije niti poslije njega nije uživao nijedan riećki žup-nik, a u obće i riećko koji ćovjek. Došavši na Rieku kao odlaćan i znaćjan Hrvat, on je to ostao sve do svoje smrti, a da nije došao ni s Riećanima, ni s ko-jom vlašću u oprieku. Od g. 1865.—7. zastupao je on riećki kaptol u hrvatskom saboru, te je i god. 1866. nosio s deputacijom saborsku adresu Nj. Velićanstvu u Beć. Vazila znaćjan i pošten, uživao je poštovanje

svih stranaka. Kad je Rieka poslije nagodbe g. 1868. dobila iznimni poloćaj, Fiamin je došao u osobit poloćaj i službeni doticaj i s ugarskom vladom i gov-nerom, ali se je svojim taktom vazda umio tako snaći, da je stekao priznanje svih faktora i svih svoj-ijih župljana. Svojom visokom naobrazbom, svojim poznavanjem stranih literatura, svojom koncilijanoću on je bio u svakom drućtvu rado vidjena lićnost. — Govorio je perfektno hrvatski, njemaćki, talijanski i fran-ćezkih, a razumio je i više drugih jezika, te je i po tom bio predestinirana lićnost za izmirivanje oprieka na ovoj eksponovanoj toćki hrvatstva. Došao je u doti-ćaj s prvim suvremenim lićnostima, koje su zalazile na Rieku, — i sve su mu prinisile najveće simpatije. Bio je neobićno simpatićna pojava, mila po-našanja, ćdna i jednostavna života, pravi otac sirotinje. Sav javni hrvatski život na Rieci kretao se je oko njega, i nitko, pa ni najžeći hrvatski protivnici nisu mu ništa mogli prigovoriti, makar je bio do smrti duša i podpredsjednik hrvatske ćtaonice.

Poboljevaćući od neduha i kroniće pogriće na srćdu, oboli napokon od vodene bolesti i umre nakon od višemjesećne tećke bolesti 25. travnja god. 1890. oko sedme ure na većer u 57. godini života svoga. Riećani svih stališa i stranaka izkazali su mu na smrti poćasti, kao nijednomu svomu sugraćdanu. Naroćito su svi listovi oplakali njegovu smrt kao pravu nesreću. Dobru polovinu svoga imetka, do 20 tisuća for., ostavio je pokojnik u narodne i dobro-tvorne svrhe i to: jugoslavenskoj akademiji, „Matici Hrvatskoj“, drućtvu sv. Jeronima, medicinskomu fakultetu, riećkim školam itd. I time je upisao svoje ime u anale hrvatskih dobrotvora.

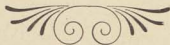
Dok je ovako služio na ćast hrvatskom imenu i stvari među hrvatskim protivnicima, radi tega mu ne moćemo biti dosta zahvalni, nije niti na drugoj strani susao, već se je latio i pera, te je hrvatskoj knjiži pribrao ponajćiešće viećie strane moralne po-uke. Izdao je na svet dietak jezika uzgojnog i moralnog pravca, a svaka vriedi zlatu. G. 1868. izdao na Rieci „Mladieć npućen na dobrotnu, nauku i rad“ po slavnom djelu Cesara Cautu-a, koje je doživljao preko trideset izdanja. Već sliedeće g. 1869. prevedo

on opet Cantovu knjigu „Poštenjak ili pravice i dužnosti“. God. 1870. napisao on, a društvo sv. Jeronima u Zagrebu izdalo njegovo djelo „Radnja čovjeka, dužnost i blagodat“, koje zaslužuje, da se u svaku knjižnicu stavi, gdje se odgaja mladež. Godine 1874. izađoše u Kraljevici u njegovu prevodu „Dva govora oca Bourdalona“, divnog propovjednika francuzkog. Iste godine ugleda svijet u Kraljevici njegov prevod Mantegazzine knjige „Dobro i zlo, knjiga za svakoga“. Ovo je djelo izašlo već g. 1877. u Kraljevici u drugom izdanju, te je bilo preporučeno za nagradjivanje djaka.

G. 1874. izašao je u Kraljevici i Fiaminov hrvatski prevod Tomaseove knjige „Kršćanske molitve“, koji je molitvenik bio također preporučen od zem. vlade i vojnog zapovjedništva. Napokon je Fiamin krasno preveo za „Maticu Hrvatsku“ slavno djelo

Fénelonovo „Sgode Telemaka“, koje je izašlo godine 1879. u Zagrebu i dobilo nagradu iz Draškovićeve zaklade. — Poslednje mu književne radnje bijahu: „Ksantipa“, vesela igra u jednom činu od Littrowa; prevod iz njemačkoga i „Katilinina urota“ od Naja Krispa Salastija, prevod s latinskoga. Obe ove radnje izaše su na Sušaku, prva godine 1880., a druga g. 1881.

Kao Kurešev djak držao se je Fiamin i mnogih njegovih jezičnih osebina u pisanju; za to mu je i slog krasan i jezgrovit, a jezik dosta arkaističan i lokalan. Kad bi se to izpravilo, a ne bi bilo teško, nekoje od njegovih radnja zaslužile bi, da im se ne zametne trag, nego da se svedjer i svedjer šire među narod, koji nikada ne može imati dosta dobrih i koristnih knjiga.

J. H. [unclear]

1870

ANDRIJA FIJAN

1851.

Prvak današnjeg hrvatskog narodnog kazališta Andrija Fijan rodio se u Zagrebu na Markovu trgu iza stare kazališne zgrade dne 4. rujna 1851. od građanskih roditelja. Otac mu Andrija bijaše krojač, a mati mu Ana bijaše rođjena Tage iz Pešoha. Njegovo djetinstvo zasije u kruto doba njemačkog absolutizma, koji je u Hrvatskoj branio i pisni tu hrvatski. Tada je i kazalište, u koliko ga bijaše, bilo njemačko, a operna stagiona talijanska. Fijan je kao kazališni susjed češće dospio u kazalište, gdje se je u njega pojavila prva želja, da i on bude danas sutra hrvatski glumac. Otac je rano izgubio, jedva sa mu bile tri godine, a ostao na brizi majci i dobrim i mištrnim ljudem. Tako srši pučku školu 1862, dodje za tim u zagrebačku realku, s koje predje napokon 1866. u preparandiju zagrebačku, u kojoj svrši pedagoškičke nauke g. 1869.

Namah za tim dodje za odgojitelja k vlasteoskoj obitelji Hraščoi kod Karlova, gdje je ostao godinu dana te se vrlo marljivo bavio čitanjem i poučavanjem hrvatskih i stranih uzornih djele, naročito dramatskih. Napokon dobi g. 1870. prvo učiteljsko mjesto u Pošću, s koga predje g. 1872 u Šestine, gdje se je i oženio iste godine s Tonkom Ceraj-Cričevom iz stare plemićke obitelji zagorske. U Šestinih je služio sve do g. 1878.

Došavši u Šestine, primaknu se on Zagrebu i hrvatskom kazalištu, u kojem su tada stajali što na zenitu što u cvietu svoga rada Josip Freudenreich, Adam Mandrović, Tošo Jovanović, Josip Plemenčić, Ivana Bajza, Maca Perisova, Ivana Sajevićka, Marija Rezička-Strozzi, Šandor Sajević i Ivka Kraljeva, sile, koje su svoja imena za uvijek slavno spojila s povješću hrvatskog kazališta. Fijan je sav planto od zive želje, da i on pokuša sreću na vrhućim pozorišnim daskama, pa je ljubezno podprnt od svih faktora i doista u četvrtak 27. ožujka 1878. prvi put stupio na pozornicu kao anonimni dobrovoljac, kojemu ni tadašnja kritika nije sknulala vela s imena, makar da mn je priznavala podpun uspjeh. Glumio je Vlastka Banjanina u Kukuljevićevoj drami „Poturica“.

Posljedica prvog uspjeha bijaše, da je Andrija skrenuo na trnovito poprište, a da ga nije na to

namila taština glumačke slave, već ozbiljni unutarnji poziv, što dokazao sav potlađni rad i uspjeh Fijanov. On je prvi uz Mandrovića umio u Hrvatskoj glumački stališ podignuti s bolema na umjetnički nivoen te mu pribaviti poštovanja i ugleda u celom narodu i u inozemstvu.

Već 2. travnja 1873. sklopio je tadašnji upravitelj hrvatskog kazališta Ivan Vardišan s Fijanom ugovor, kojim ga doživno engužaje za hrvatsku pozornicu uz plaćn od 100 for. na mjesece, koja će postepeno rasti, no ugovor će stupiti tek onda u kriepost, kad upravi podje za rukom, da Fijana rieši daljnje vojničke dužnosti. Zalibože nije uprava mogla toga izposlovati i tako je Fijan još više od pet godina morao ostati „dobrovoljac“ izvan kazališne sveze. Kroz to je vrieme nještjelvao u Šestinih, nešto marljivo i sgodimiceć glumio po koju ulogu. Tako je glumio Relju u „Teuti“, Ingomara u „Sinju pastuje“, Jasona u „Medeji“, Faona u „Sapphi“, kraja Salomona u „Zvonimiru“ od Markovića itd. Kod otvorenja hrvatskog sveničilišta g. 1874 glumio je u „Vilinskih dvorima“.

Riešivši se napokon sretno sviju zaprieka, nastupi Fijan svoj engagement u kazalištu dne 2. listopada 1878. za uprave Kneiselove kao lord Frenedregat u Laubeovu „Montrosu“. Od tada je neprekidno na pozornici.

Već prve svoje glumačke godine glumio je Fijan 54 razne uloge u 75 večeri, medju kojima bijahu: lord Frenedregat (Montrose), Valerij (Tartuffe), Denholm (Klevetnici), Jason (Medea), Josip (Debora), Jaromir (Prababa), Kean, Frederic (Nova ljubava), Leopold (Fourchambaultovi), Budinić (Braće pomode), D'Arbaud (Jezuita i njegov pitomac), Savigny (Slinga), grof Maroli (Ošij ljubavi), Flotvelli (Razispjnik), Morillac (Dora), Barun Rotteck (Po intencijaciji), Ferreol, Kosačić (Marula), grof Essex, Sonnenfels (Maž bez pretsuda), Barun Boden (dr Klaus), Melchthal (Tell), Fabrice (Moderni malogradjani), Fileas Fogg (Put oko zemlje), Morisson (Dobrišine seljaci), Tankred itd. Trebalo je za to svakako izvanrednog napora duševnog i tjelesnog, dok je mladi poetnik mogao svladati toli ogroman materijal. Učedi marljivo dan

i noć, žrtvujući svoj život, svoje zdravlje, svoju obitelj umjetnosti, Fijan je kao malo koji od umjetnika u kratkom vremenu sve zaprieke svladao, došao do priznanja i postao po naglom odlasku Jovanovićevu g. 1882. glavnim zastupnikom prve junačke i ljubavničke struke u hrvatskom kazalištu.

Do 20. travnja 1898., kad je Fijan uz veliko slavlje službeno slavio na hrvatskoj pozornici 25-godišnjicu svoga rada u istoj ulozi Vladka, u kojoj je prvi put stupio na daske, glumio je on u samom Zagrebu 1410 put u 855 komada. Od tada je u ovo dvie godine taj broj porasao na 1490 put u 870 komada. Pribrojimo li tomu poprično barem 20 predstava na godinu, što ih je od g. 1878. do danas priredio u raznim gradovima naše otačbina, i to: u Varaždinu, Karlovcu, Sisku, Križevcima, Spljetu, Dubrovniku, Osijeku, Mitrovici, Vukovaru, Djakovu, Vinokovci i Zemunu, te ono 80 predstava u Biogradu i nekoliko predstava u Pragu, povisuje se broj njegovih predstava na 2000. Koliko li je mnke i truda stajalo ovo mnoštvo predstava, koliko pregora, koliko pokusa i priprava!

Fijan je na hrvatskoj pozornici ndomaćio Shakespeara i najodličnije umotvore raznovrstnih klasika; on je glumio prve junake, prve ljubavnike i prve bouvivate i u svakoj toj stuci stvorio prikaza, koje će ostati nezaboravne onome, koji ih je vidio. Iz njegova repertoira neka su spomenute najodličnije kreacije s oznakom, koliko put ih je u Zagrebu glumio do svog jubileja. Najčešće je glumio Fileju Fogga u „Putu oko zemlje“ (55 puta), za tim Ipanova u „Fedoru“ (29); iza njih se redaju: Stanko (Barun Treuk) i Lothair (Knjižničar), svaki po 17 puta, Hamlet i Revizor po 16 puta, dr. Bolz (Novinar) i Reif v. Reifingen (Rat u mirno doba) po 15 puta, Maurice (Dobri prijatelj), Franjo Risler (Fromont i Risler), grof Essex, Nemours (Ljudevit XI.) i Georges (Rancavi) po 14 puta, St. John (Čaša vode) i Otelo po 13 puta, Fabrice (Moderni malogradjani) i Schwyburg (Puna vreća Indorja) po 12 puta, Flavignel (Borba gospodja), Adhemar (Divorcon), Van der Nott (Domovina), Morillac (Dora), Miljenko (Dubravka) Branewski (Psyche) i Ingomar (Sin pustinja) po 11 puta, Nekljužev i Romeo po 10 puta.

Daljnje su mu bile znamenite uloge: Karlo Moor (Razbojnici), Franjo I. (Priše kraljice Navarske), Simiers (MIS), Phaon (Sappho), Dmitar Hvaranin (Teuta), Uriel Acosta, Gaston (Zet g. Poiriera), Leopold (Fourchambaultovi), Kean, Benedikt (Mnogo vike), Poslanjčki attaché, Lord Rich (Šah kralju), Berndt (Ženar), Tezej (San jetne noći), Josip (Debora), Chamillac, Armand (Gospodja s kamelijama), Mortimer i grof Leicester (Marija Stuart), Besancio (Mlečaki trgovac), Helmer (Nora), André (Denise), Gi-boyerov sin, Jason (Medea), Sudae Zalamejski, Sullivan, Tankred, Don Cesar (Donna Diana), Ernesto (Galeotto), Stokman (Neprijatelj puka), Henrik IV., Gospodin ravnatelj, Lednic (Ekvinočij), Almerio (Ghismonda), Leonte (Zimska priča), Simerose (Priatelj žena), Bojan (Simeon Veliki), Petruccio (Prkonjica), Egmont, Pavlimir, Martial (Thermidor), Kerbriand (Vilinske ruke), Vojvoda Clarence (Rikard III.), Dušanat (Sakuntala), Kobus (Prijan Eric), Manfred, John Gabriel Borkman, Jason (Zlatno runo), Trasló (Atenjanka), Silvio (Renaissance), Veljko (Naruševinama), Nelmo (Poslovi), Napoleon (Jos. Bonaparte), Iens (Samaritanka), Tanqueray (Njegova druga žena), Wallenstein, Cyrano de Bergerac, Ivan (Truli dom), Vockerat (Osamijeni ljulji) itd.

Spominjući samo ovaj dio Fijanova repertoira, označili smo ujedno i njegovu odlučnu, gospodujuću poziciju u hrvatskom kazalištu. U njem se je on popeo orijeskim skokom od diletanta na gotova umjetnika, na redatelja, nadredatelja i po odlasku Mandrovićevu g. 1898. na ravnatelja drame, što je i danas. Jednu jedinu saisonu 1894/5. sprovao je Fijan radi nesuglasila s tadašnjom upravom hrv. kazališta kao ravnatelj drame u Biogradu. Putovao je gotovo svake godine u Beč, Monakov, Prag, pa i u Pariz, da vidi razne velike umjetnike i pronuava kazališne prilike. Gostovao je g. 1898. s velikim uspjehom u českom nar. kazalištu u Pragu.

Fijan uživa ne samo među svojim drugovima kao glumac i čovjek velik ugled, nego i sve simpaticije hrvatskoj i u obće slavenskog obinstva, pa je time i hrvatskoj umjetnosti i hrvatskom imenu doprineo priznanja i poštovanja.

Andrija Kijan

SEVOĆ KNJEŽICA
ZADIBA

JOSIP barun FILIPOVIĆ

1819.—1899.

Jedan od najboljih vojvoda naše vojske u XIX. stoljeću bio je hrabri osvajač Bosne, general-topništva Josip barun Filipović filipsberški. On se je rodio od oca graničarskog častnika u Gospiću, dne 28. travnja 1819. Njegova porodica potječe iz Bosne, pa je nakon turskog zauzeća Bosne 1463, jedan ogranak došao u Liku, dotim je drugi prešao na izlam, te i danas živi u Sarajevu.

Već sa 16 godina, 1. studenoga 1834, stupi Filipović kao lađec u 1. ličku krajsku pukovniju, bude u travnju 1836. premješten k pionirskom sboru, primi svoju vojnu naobrazbu s bratom Franjom u sbornoj školi u Tullnu na Dunavu, pope se 1. svibnja 1836. na poručnika, 29. rujna 1843. na nadporučnika u glavnom štopu, a 20. rujna 1847. na kapetana.

Na početku rata g. 1848. u Ugarskoj imenovan bje zamjenikom šefa glavnog štopa u I. sboru, te se u borbah mjeseca listopada pred Bečom tako odlikova, da je dobio previšnju pohvalu i vojni krst za zasluge. Ranjen 31. listopada kod zauzeća Beča, sudjelovao je ipak u okršajih kod Svehata, Parendorfa, Altenburga i Moora i bio 13. studenoga 1848. imenovan majorom u 5. krajskoj varaždinsko-križevačkoj pukovniji. Kao takav viteški se je proslavio u bitci kod Hegveša, za što bude nagrađen viteškim krstom Leopoldova reda. Na 12. rujna 1851. imenovan podpukovnikom i krilnim pobočnikom Jelačića bana, ostade u toj službi do 1. siječnja 1853., kad postade pukovnikom 5. krajskoj pukovniji. Ova se je pukovnija pod njegovim zapovjedništvom popela na najviši stepen vojne vrstnoće, a trudio se je također, da u svojoj pukovniji kao upravni organ uzdrži nuzdni zapt, poredak i ustroji škole i ceste, te podigne materijalno blagostanje svojih krajsnika. Još i danas spominje se ime Filipovićevo u Belovaru i njegovu okoliša sa strahopćivanjem.

Na 19. travnja 1859. imenovan bje generalom i brigadirekom kod 8. sbora. Kao takav vojevao je slavno uz Benedeka u Italiji, a kod Solferina tako se je 24. lipnja 1859. iztakno, da je bio posebnom vojnom zapovjedni od 17. rujna 1859. odlikovan redom željezne krune II. razreda, usljed česa je njemu i njegovu bratu, generala Franji Filipoviću 20. ožujka 1860. podeljeno barnstvo.

God. 1864. na 14. lipnja bio je Filipović odslasan kao kr. povjerenik k srbskom crkvenom kongresu u Karlovcu, koji je imao birati novog patrijarhu. On je svoj zadatak častno riešio, i pošto je kongres izabro Maširevića, bio je 24. studenoga iste godine odlikovan viteškim krstom reda sv. Stjepana.

U ratu g. 1866. bio je Filipović adlatnu zapovjednika 2. vojnog sbora, junački se borio kod Kraljeva Gradca, kod Kukusa i Požuna. Već 6. srpnja iste godine postade podmaršalom, 6. rujna zapovjednikom 1. pješ. divizije u Beču, 8. listopada bude na novo pohvaljen za izrastne zasluge, 5. prosinca 1867. imenovan vlastnikom pješ. pukovnije br. 35., a 18. siječnja 1870. zapovjednikom 8. divizije i vojnim zapovjednikom u Innsbrucku, kao i nadzapovjednikom zemaljske obrane za Trolsku i Vorarlberšku. Dne 4. siječnja 1871. zapade ga čast pravog tajnog savjetnika, 28. siječnja 1874. čin generala topništva i zapovjedajućeg generala u Brnu, a već 14. lipnja iste godine u Pragu.

Kada je g. 1878. usljed nstanova betlinskoga ugovora Austro-Ugarska imala pobjesti Bosnu i Hercegovinu, pozva povjerenje Nj. Veličanstva generala Filipovića na čelo vojske, koju je zapala ova teška zadaća. Filipović je od svih tadašnjih savjetnika ratne uprave bio jedini, koji je bio svjestan velikih poteškoća, što mu ih je valjalo sviđati. Nekoji politički krugovi htjeli su, da on s jednom jedinom pješ. šakaom divizijom zadje u Bosnu, te ju osvoji. On se je tomu protivio i jedva dobio tri divizije, no dnevi od Maglaja i Doboja doskora su dokazali, da se Bosna ne osvaja „s jednom glasbom i jednom zastavom“. Barun Filipović izdao je 27. srpnja 1878. u Brodu liep proglas Bošnjakom, te 29. srpnja prešao Savu. Na 4. i 5. kolovoza sukobi se krvavo s ustašama kod Maglaja, na 7. kod Žepča, dospje na 11. do Zenice, sjedini se kod Viteza s prednjima četama, održa se junački kod Belatovca, Kakanja, Visokog, Kiseljaka, Blažuja i zauze na juris 19. kolovoza Sarajevo. Da se sve to postigne, trebalo je mobilizovati tri vojna sbora. Nj. Veličanstvo imenova ga 20. kolovoza zapovjednikom druge vojske, te mu podieli za sjajno i junačko vodstvo vojske ratnu dekoraciju velekrsta Leopoldova reda.

Filipović osta samo kratko vrijeme u Bosni kao civilni vojni poglavar, ali njegovoj upravi podje za rukom, da uvede red i sigurnost u zemlji, što mu je Nj. Veličanstvo posebnim ručnim pismom od 18. studenoga 1878. osobito priznalo.

U Bosni ga nasliedi vojvoda Württemberg, a on se vrati na svoje mjesto u Prag, gdje mu bude 2. svibnja 1879. podijeljen komanderski krst vojničkog reda Marije Terezije. Na istom mjestu primi on 26. listopada 1879. povodom 50-godišnjice svoje vojne službe previšnje ručno pismo, kojim mu se „za mnogobrojne dokaze odanosti i odlučnosti, kojimi se je za cara i domovinu učinio toli zaslužnim, ovim trajno osigurava previšnje priznanje“.

Kad je naš slavni zemljak i drug Filipovićev, general barun Maroitić 1881. prešao u mir, zamieni ga 6. travnja 1881. barun Filipović kao vrhovni zapovjednik 2. vojnog shora u Beču. No već jednu godinu kasnije izmoli on u cara svoj povratak u Prag, 8. travnja 1882., te je od onda sve do svoje smrti neprekidno ostao shornim zapovjednikom u Prag.

Barun Josip Filipović posjedovao je silu božju visokih redova i odlika. Bio je velekrstnik papinskog Grgurevog i pruskog reda crvenog orla, vitez ruskog reda bielog orla i osmanskog međždskog reda I. razreda, velekrstnik belgijskog Leopoldovog reda, talijanskog reda sv. Mavre i Lazara, francuske počasne legije i rumunjskog reda „rumunjske zvijezde“.

Bio je oženjen s baronesom Leontinom Jotison, sestrom generala Jotisona, koja ga je uz dvie kćeri, Gizelu i Paula preživjela. Treća mu kći Olga umrla je 1888. u Pragu. Bio je čovjek vanredno radin i energičan, poboljevac nije nikada. Za to je i njegova nagla smrt pobudila senzaciju. Još 5. kolovoza 1889. na večer vozio se je u pražkoj Stromovki na šetnju, vratio se oko 8 sati kući, te je oko 10 sati lego, budući je htio drugog jutra poći na put. Kad je u zoru 6. kolovoza oko 4 sata došao u njegovu sobu sluga, da ga probudi, nadje ga u krevetu mrtva i ukočena. Liečničko povjerenstvo konstatovalo je, da je pokojnik oko ponoći morao od kapi preminuti, jer je tijelo bilo već posve hladno.

Tako je svršio svoj junački život naglo i nevidjeno osvajač Bosne. Drugi dan po njegovoj smrti stigla je tek njegova obitelj iz kupačkih u Prag. Uz velike počasti sahranjen je barun Filipović 9. kolovoza poslie podne na Karliuskom vojnom groblju kod Praga. Sprovod je vodio sam praški kardinal-nad-biskup grof Schönborn, a za liesom su stupali zastupnik Nj. Veličanstva, glavni pobočnik general Bolfras, brat pokojnikov FZM barun Franjo Filipović i česki namjestnik podmaršal barun Kraus.

Ime generala Filipovića ostati će u povjesti za-bilježeno nezbrisivimi slovi kao osvajač Bosne i Hercegovine. Od njegove obitelji živi danas još samo jedina kći Gizela i brat mu Franjo.

Philippe de...

EVBUČ KMLJENICA
ZADIBA

FRANJO barun FILIPOVIĆ

1820.

Medju hrvatskim generalima, što je ih dala stara Krajina o. kr. vojsci, slavno se izišću brada Josip i Franjo Filipovići, pravi kršni Lišani, Starinom potječu iz Glamoča u Bosni, no njihov predak Filip nastani se u Gospiću, gdje su se oni obojica rodili.

Franjo Filipović rodio se je 12. listopada 1820. Otac ga je dao u pionirsku školu u Tellnu, iz koje je već 16. listopada 1836. izašao kao kadet u lovački bataljion br. 1. te postao 1. prosinca 1839. poručnikom m. pl. u pješ. puk. br. 22., 16. lipnja 1844. poručnikom v. pl. te 16. travnja 1848. nadporučnikom. Za to je vrijeme služio kao bataljonski, za tim kao osobni pobočnik kod Fzm. baruna Weldena u Gradcu i Innsbrucku. God. 1848. vojevao je u južnoj Tirolskoj i Italiji kod zauzeća Trevisa i postao 11. prosinca 1848. kapetanom 2. raz. u kraj. puk. br. 4., a već 13. travnja 1849. kapetanom 1. raz. u glavnom štopu. Ove je godine vojevao u Ugarskoj i sudjelovao 28. lipnja kod zauzeća Gjura, 2. i 11. srpnja u bitkama kod Komorana, 3. kolovoza u okrugu kod Segedina, 5. kolovoza kod Szőregha, a 9. kolovoza u bitci kod Temišvara. Za svoje hrabro i odlično ponašanje osobito u posljednjoj bitci bio je 21. kolovoza 1849. odlikovan vitežkim krstom Leopoldova reda, 24. travnja 1850. vojničkim krstom za zasluge, a 46. travnja i g. e. ruskim redom sv. Vladimira.

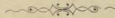
Dne 23. listopada 1850. bio je promaknut na četnika u kraj. pješ. puk. br. 6. te je od 1. studenoga 1850. do ožujka 1853. služio kod vrh. vojnog nadzapovjedništva, postao 10. kolovoza 1854. podpukovnikom u kraj. puk. br. 14. te 30. siječnja 1856. premješten u adjutantski sbor Njeg. Veličanstva, dodijeljen vrh. pobočničtvu carevu te 1. svibnja 1856. imenovan pukovnikom. Vojnu g. 1859. u Italiji sproveo je u glavnom stau Nj. Veličanstva. Za svoje velike zasluge u službi postao je 20. ožujka 1860. istodobno sa svojim bratom Josipom barnom i 14. studenoga 1861.

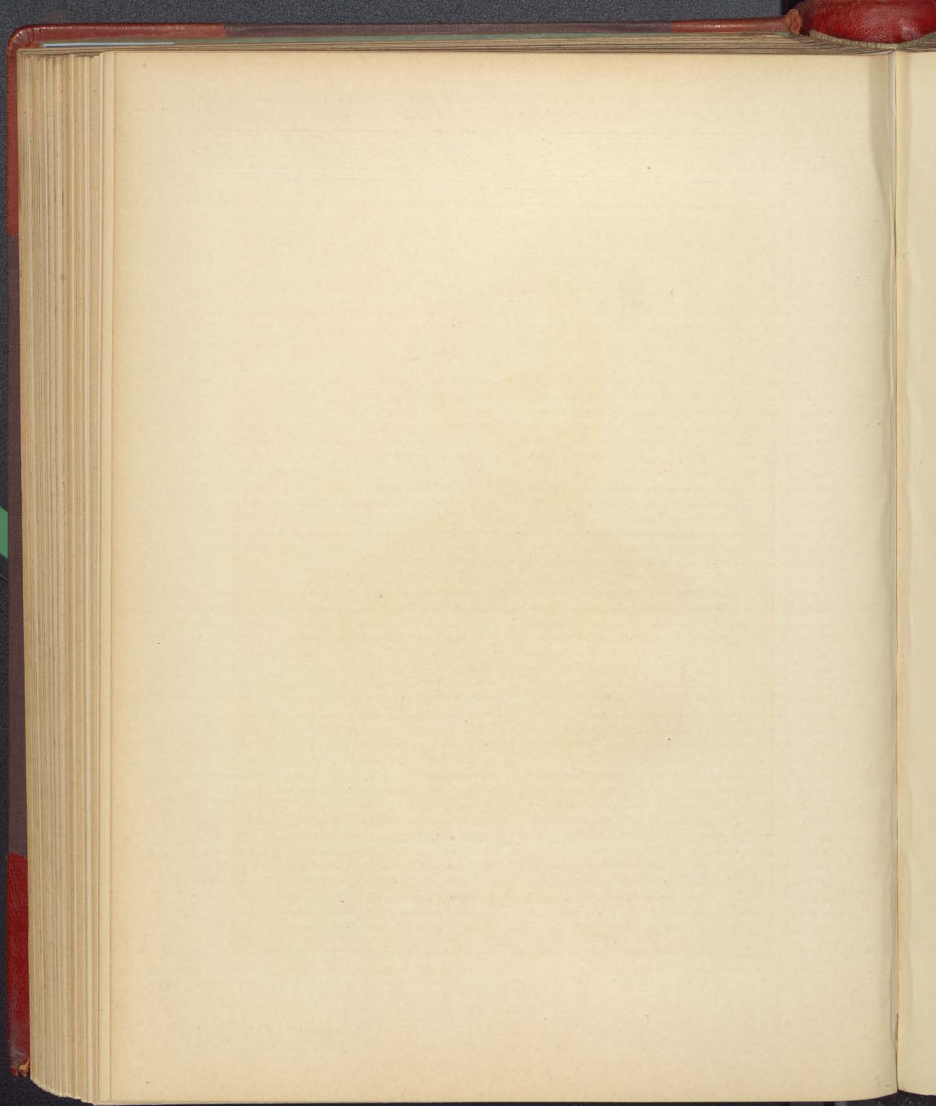
brigadirom u Zadru te ujedno odlikovan redom željezne krunice 2. raz. Dne 15. kolovoza 1862. bio je imenovan generalmajorom, a 30. studenoga iste god. zapovjednikom brigade i tvrdjave u Dubrovniku.

Na svim tim mjestima, koja su iziskivala mnogo povjerenja i takta Filipović se je odlično ponio, pa nije ni čudo, da ga je Njeg. Veličanstvo iza odstupama Mamulina 15. listopada 1865. imenovalo podmaršalom, namjestnikom u Dalmaciji i tajnim savjetnikom. Na ovom je odgovornom mjestu sproveo vrijeme rata g. 1866., pa kad je 1. kolovoza 1868. odstupio, odlikovao ga je car i kralj za velike zasluge redom željezne krunice 1. razreda.

Već 3. siječnja 1869. bio je barun Filipović imenovan divizionarom i vojnim zapovjednikom u Košicah, 3. travnja 1874. vlasnikom petrovaradinske pješ. puk. br. 70., a 14. lipnja 1874. generalom topništva i zapovjedajućim generalom u Moravskoj i Slezkoj u Brnu. S ovog je mjesta 5. srpnja 1877. premješten za zapovjedajućeg generala u Hrvatskoj i Slavoniji u Zagreb, gdje je ostao pune četiri god. Za vrijeme njegovog zapovjedništva u Zagrebu izvedena je okupacija Bosne i Hercegovine pod vrhovnim zapovjedništvom njegovog brata Josipa baruna Filipovića, koga je Franjo barun Filipović kao sborni zapovjednik zagrebački tako izdao podpirao osobito kod umirivanja Banjaluke i požrtvovnim dostavljenjem raznih potrebitina iz zem. sredstava, da mu je Nj. Veličanstvo 19. listopada 1878. previšnjim ručnim pismom podijelio velekrst Leopoldova reda s ratnom dekoracijom. Dne 1. rujna 1881. prešao je barun Filipović na vlastitu molbu u zasluženo stanje mira nakon 42-godišnjeg službovanja. I tim povodom odlikovalo ga je Njeg. Veličanstvo previšnjim ručnim pismom, u kojem mu priznaje njegove vojničke i političke zasluge po vojsku, državu i svoj dom.

Od tada živi barun Filipović u Beču na miru.

J. Filipowicz
Hm

STAVOČ KRAJINA
ZAGREB

IVAN FILIPOVIĆ

1823.—1895.

Ivan Filipović rodio se je 23. lipnja 1823. u Velikoj Kopanici kod Broda u Slavoniji. Otac mu bijaše puški učitelj, te je umro tek g. 1892. u 92. godini. Pučku školu polazio je u rodnom mjestu, a gimnaziju u Vinkovcima, gdje je tada vladala nještina. Ipak mu za rana dopade u ruke Katić i narodna pjesmarica, koje je svom dušom prigrio. Svršivši god. 1841. gimnazijske nauke, bude još iste godine imenovan školskim vježbenikom na tadašnjoj njemačkoj vinkovačkoj glavnoj školi. Već 1842. podje u Mitrovicu, da na tamošnjoj nižoj realci sluša predavanja, učesna za preparandiju, jer je u sebi osjećao od kuće veliku ljubav za učiteljsko zvanje. Svršivši tako s lepim uspjehom pedagogiju, vrati se u vinkovačku školu. God. 1844. bude imenovan učiteljskim pomoćnikom u glavnoj školi u Novoj Gradiški.

Filipović je za rana prionuo uz narodnu knjigu, u tem ga je osobito poticao slavni rodoljub i pjesnik Mate Topalović, pa je god. 1845. počeo pisati za Gajevu „Danicu“ pjesme. Prva mu je pjesma u 1. br. „Danice“ od god. 1845. „Moma roda u novom godu“. Za njom su slijedile g. 1846. i kašnje druge: „Gdje je pjesnika stan?“, „Izvor mojih pjesama“, „Poraz hrasta stoljetnoga“, „Rieči mladoj braći“, „Pokraj Save“, „Nje krasote“, „Tužnoj ljubii“, „Zarobljeni Sokoli“, „Što je bolje“, „Nevjerni vojno“, „Moć pjevanja“ i t. d. S dragom svojim M. Rieselom izda za tim u „Zabavnoj čitaonici“ prevode „Elizabeta ili prognanici u Sjeveriji“ i „Župnik Wakeleldski“ s englezkoga, — a 1850. izda „Mali tobolac raznoga cvieća“ za mladež.

God. 1848. sudjelovao je Filipović kao dobrovoljac s trećim gradiškim bataljunom u vojni. Bio je uvršten u Rothov sbor, koji je bio loše sreće, jer je već 6. rujna i. g. bio s cijelim sborom zarobljen. No njegovo sužanjstvo nije dugo trajalo, jer u dogovoru s pukovnijskim puškarom podje mu za rukom, da mu je grof Batthyany kao tobožnjem pušcarskom kalfi izdao putnicu, s kojom se je za kratko vrieme vratio u svoj zavijest.

G. 1850. dodje Filipović kao učitelj na privatnu školu, što ju je tada osnoval i otvorio Petar Zoričić

u Zagrebu. Tako se je izpunila vruća želja Ivanova, da može u glavnom gradu i ognjištu književnog i naučnog života nastaviti svoj rad. Već slijedeće godine pozva ga vlada u povjerenstvo za pregledanje novih školskih knjiga, a sam je izradio „Slovníčku čitanku“, koju je vlada i izdala.

Kad je g. 1852. počeo Mirko Bogović izdavati zabavni list „Neven“, Filipović prionu uza nj kao revan suradnik. U 38. broju iste godine izašla je njegova pjesma „Domorodna utjeha“, radi koje budu on i Bogović osuđeni na 6 mjeseci tamnice u okovima. Danas, kad ta nečudna pjesmici čitamo, upravo se moramo čuditi, što je sve bilo absolutističkoj vladavini zločin. Muževno je Filipović s Bogovićem podnio dosudjenu kaznu i u zatvoru pisao svoje lijepe „Pedagogičke iskricie“.

Istom god. 1854. pošlo je Filipoviću za rukom, da opat postane učiteljem u Požegi. Vjenčavši se prije u Zagrebu s Ivanom Klerju c. kr. četnika Perkerta, dodje na jesen u Požegu, gdje je ostao do g. 1862. i od kuda je marljivo podupirao „Neven“, pišući za nj „Priateljske listove“, u kojih podučavaše jezgrovitim načinom hrvatske čitane, kako treba da uzgajaju svoju djecu. „Listovi za naš krasni spol“ bili su opet namijenjeni krasoticam i puni pouke o tom, kakve treba da budu supruge, majke i domaćice. Od god. 1858—1861. uređivao je krasan koledar „Narodna knjiga“.

S osnutkom školskog časopisa „Napredka“ g. 1859. vidimo i Filipovića među prvim suradnicima; on je „Napredka“ bio gotovo do svoje smrti ne samo najradniji suradnik, nego kašnje i urednik, pa je i uređivao njegov književni dodatak „Književna smotra“, u kom je vješto i umno kritizirao mnoge hrvatske osobito pedagoške knjige.

G. 1862. pozvalo je grad. zastup. zagrebačko Filipovića bez natjezaja za učitelja na grad. glavnu školu na Kaptolu i time priznalo njegove zaslage za školstvo i knjigu.

G. 1865. izdao je „Franje Hoffmanna 150 čudorednih pripoviedaka za mladež“, a 1866. počeo je iz-

davati liep beletristički list „Bosiljak“ za mladež, koji se je jedva mogao uzdržati dvie godine.

Neumrla si je zaslugi stekao Filipović g. 1869. kad je sa šestoricom zagrebačkih učitelja osnovao „Učiteljsku zadrugu“ za podporu učiteljske sirotinji. Ova zadruga našla je kašnje vidna izraza u „Hrvat. učiteljskom domu“ ta će vazda služiti na čast hrv. pučkom učiteljstvu kao i svojim osnivačem.

G. 1870. bio je Filipović poslan o zemaljskom trošku na XIX. obću njem. učiteljsku skupštinu u Beč, poslije koje je napisao „Bečke pedagogijske slike“, u kojima je očitovao Želju, da se i hrvatski učitelji što prije sastanu u sličnu skupštinu. Upravo njegovu nastojanju ima se i zahvaliti, što se je već u kolovozu 1871. u Zagrebu sastala I. obća hrvatska učiteljska skupština, koja je njega odabrala svojim predsjednikom. Sa skupštinom prirodjena je i prva velika školska izložba, pa se mora konstatovati, da upravo od tog vremena potječe veliki pokret medju hrvatskim učiteljstvom, koji je toliko podigao naše školstvo.

Iste g. 1870. objelodanio je Filipović uz suljevanje Gjure Doždića i Ljudevita Modca „Novi rječnik“ u dva debela svezka, a za njim je 1875. sledio „Hrvatsko-njemački rječnik“, koji je do sada ostao osamljen u našoj knjizi.

Kao što je osnovao „Učiteljsku zadrugu“, tako je Filipović g. 1871. s nekolicinom zagrebačkih drugova osnovao „Hrvatski pedagogijski književni sbor“, koji se je do danas razvio kao glavno učiteljsko književno društvo i postao važan faktor u našem javnom životu. Filipović je sboru ne samo bio otac i majka, već i duša i srce te je njime uzorno ravnao kao i svakim posvjetnim poduzećem, koga se je latio.

G. 1872. bio je Filipović zasnovao školski časopis „Prosvjetu“ te je u članku „Što hoćemo?“ naveo i razloge, s kojih je pokrenuo list. Iste godine izabra ga saborski napravi odbor u pododbor, koji je imao izgraditi osnovu zakona o uređenju pučkog

školstva u Hrvatskoj i Slavoniji. On je u tom pododboru revno sudjelovao i izpunio svoju dužnost. Dokazavi velike svoje sposobnosti imenovao ga ban Mažuranić 1874. učiteljem više djevojačke škole u Zagrebu, a već 1875. pozva ga za hr. županjskog školskog nadzornika u Zagrebu, koja je službu vrsio 11 godina, do svoga umirovljenja 1886. Učiteljstvu županije zagrebačke bio je Filipović pravi otac i najbolji prijatelj, a ljubili i visoko štivali su ga svi učiteljski drugovi po cijeloj zemlji i u Dalmaciji, s kojimi je često došao u doticaj.

Iz velikog niza književnih radnja spomenuti nam je još ove: „Igrokazi za mladež“, „Jagodnjak“, „Pismovnik“, „Ustav pučke škole u trojednoj kraljevini“, „Kratka povjest književnosti hrvatske“, „Kratka stilistika za građanske i više djevoj. škole“, „Žepni rječnik“, „Hrvatsko-njemačka besjedovnica“, „Kraljević Marko“. Osim toga osnovao je i znamenito djelo „Pedagogijska enciklopedija“, koje još i danas izlazi.

Filipović je bio više godina odbornikom „Matice Hrvatske“, članom raznih stručnih društava i građanom grada Zagreba i Požege. Živni ljubljen i štovan od hrv. učiteljstva i mnogobrojnih prijatelja prepriao je pod svojom starost teške udarce. Isgubio je odrasla sina i dvie kćeri i g. 1894. suprugu. Rađedi književno marljivo do zadnjih svojih dana, umre Filipović u 73. godini dne 28. listopada 1895. u 1/2 sata poslije podne u svom stanu u Zagrebu, u Knkovićevoj ulici br. 11. od kapi, koja mu je bila u jutro toga dana iznenada pala. Ostavio je sina Ivana i unučad. Dva dana kašnje sahranjen je na Mirogoju uz velike počasti svih književnih i učiteljskih krugova.

U hrvatskom narodu u obće, a napose u kolu hrvatskih učitelja vazda će se ime Ivana Filipovića častno i pohvalno spominjati kao uzorna učitelja i revna prosvjetnika. Bio je pošten, blag i mio čovjek, a tvrd na svom znašnju i rodoljublju, pa je time ostavio najkrasniji primjer svojim naslednicom u učiteljstvu.

Fr. Filipovič

EVROPSKA
ZAGREB

JOSIP FREUDENREICH

1827. — 1881.

Josip Freudenreich, otac hrvatske glumačke umjetnosti, rodio se je 6. listopada 1827. u Novoj Gradskoj, gdje mu je tada otac Josip (r. 19. stud. 1796 u Zagrebu, † u srpnju 1836. u Kraljevici na lieženju) bio kapelnikom glazbe u gradiškoj krajiškoj pukovniji. Njegova majka zvala se je Klara Kistler, a bila je rodom iz Moravske kao i njegov djed Dragutin, izučeni mehaničar, a kašnje glumac i pjevač, koji se je u Zagreb doselio g. 1786., ovdje se oženio 1788. sa Slovenkom Agnezom Kraje, stekao g. 1806. građanstvo i umro kod svoga sina Josipa u Novoj Gradskoj g. 1831. u 68. godini naprasnom smrću, ubijen od grede kod popravka tamošnje župne crkve. Naš Josio bio je najmlađe i najživlje diete u roditelja, koji su još imali sinove Antuna, kašnje podkapelnika slunjske regimente († 1867.) i Franju, poznatog komičara „Grge“ (1829—1862.), te kćeri Draginju († 1844.) i Mariju († 1828.).

Prvu je svoju mladost sproveo Freudenreich u seobi, jer su mu otac sa pukovnijom premještali sa Save na sultanski kordan rad kolera, pak u Ljubljanu, Zagreb i Karlovac. Tu je svršio i početne škole, a po smrti očevoj dosta se nevolje naučio s majkom. Mati ga je htjela dati u trgovinu, no Josio nije osjećao za to zvanje prave naklonosti. Napokon je izučio knjigoveštvo, kojemu se je god. 1845. za uvijek iznevjerio, jer ga je srce vuklo k Thaliji. Te je godine naime prvi put stupio kao osamnaest-godišnji mladić u Kotzebovu komadu „Pogibeljno susjedstvo“ na hrvatsku pozornicu. Društvo dobrovoljaca sastavio je brat Josin Franjo. Uspjesi dakako nisu bili veliki, pak se je Freudenreich nuzgredno morao baviti i svojim obrtom te je uza to bio i bubnjar u bandi sad kaptolske sad gornjo-gradske gradjanske garde. Napokon podje za rukom prvom pokretniku hrvatskog kazališta dru. Dimitriji Demetriu da sklone g. 1847. tadašnjeg ravnatelja njem. kazališta, Rosenschöna, da uz dobrovoljne prinose sastavi prvo angažovano hrv. glumačko društvo, u kojem su bili Josip i Franjo Freudenreich, koji su dakako morali glumiti i njemački, prvi mlade ljubovnike, drugi šalivje uloge. Prva Josipova plaća iznašla je 12 for. srebra na mjesec.

G. 1848. glumio je Josip hrvatski s društvom u Karlovcu, a za vrijeme rata bio je bubnjar kod pete

čete narodne straže. G. 1850. opet je glumio u Zagrebu za 25 for. na mjesec, a ova plaća poskoči ve sledede godine na 40 for. Dakako većim dielom ostali su ju razni ravnatelji dužni. Ovakoo se je Josio vucario s putujućim društvima u Varaždin, Belovar, Petrinju, Glinu, Sisak, opet u Varaždin, ođanle u Opatju i Korušku. U siečnju 1855. bude pozvan u Zagreb, da opet glumi hrvatski i njemački, no već u proljeću 1856. društvo bude razpušteno te Freudenreich dođe s Dragojilom Neryegovom u Temišvar k njemačkomu ravnatelju Strampferu. Iste godine na jesen vrati se u Zagreb, jer je ravnatelj Blattner bio dužan dati i hrvatske predstave. Tu napisala Freudenreich u zimi g. 1856. prvu svoju puku glumu „Graničari“, koja se je 7. veljače 1857. prvi put u nar. kazalištu s najvećim uspjehom glumila i od tada uzdržala na repertoiru, kao nijedan drugi hrvatski komed. Pisce je pogodio u živac občinstvu, u čem je pretekao sve nećene hrvatske dramatičare „Graničari“ i danas su najpopularnija hrv. gluma, koja je u samom Zagrebu glumljena već preko 200 puta, a izvan njega na raznih strannh mnogo više put. Kad je kratko vrijeme zatim Blattner propao, poveo je Freudenreich članove hrv. drame u Karlovac i Sisak, te ih uzdržao na okupu, dok su opet u jesen mogli nastaviti glumljenje. U to vrijeme napisala Freudenreich svoju drugu glumu „Crna kraljica“, koja je 6. siečnja 1858. prvi put glumljena. No sada nastaje po hrv. dramu crni dani, jer se već na jesen nije hrvatski glumilo, te Freudenreich ode u Lavov, a ođanle u Beč, gdje je bio angažovan u kazalištu „an der Wien“.

Dne 24. studenoga 1860. bila je u Zagrebu posljednja njemačka kazališna predstava i Freudenreich pozvan opet u domovinu, gdje je istom počeo glavnu periodu svoga rada. U zanosu one dobe napisao on glumu „Magjari u Hrvatskoj“, a dovrši svoj izvorni dramatski rad g. 1873. glumom „Uđmanić“. „Graničara“ dakako više nije dostigao.

G. 1863. preuzeo je Freudenreich sam upravu nar. kazališta uz subvenciju od 600 for. na mjesec, te je uveo i operetu, s kojom je međutim imao manje sreće nego li naše vrijeme. Od tada je Freudenreich bio duša hrv. kazališta, kao što mu je dr. Demeter bio prvi otac. On je radio ne samo kao glu-

mac, već i kao redatelj i ravnatelj, kao učitelj i vodja, te je čitav niz komada priredio za hrv. pozornicu. U ovakovu čestitu radu proslavio je Freudenreich 16. veljače 1871. svoju 25-godišnjicu uz sudjelovanje cijele hrvat. drame i občinstva. Glumio je „Grgu“ u „Graničarih“, a zapali su ga mnogobrojni darovi i priznanja.

Koncem g. 1877. zamoli Freudenreich mirovinu, koje međutim ne dobi, već osta aktivan član kazališta sve do svoje smrti, koja ga zateče naglo iza ponoći od 27. na 28. travnja 1881. u 54. godini. Dva dana prije toga bio je donio Augustu Šenoi obrešeni nacrt svoje autobiografije za „Vienac“, — dočim na

pisanje svojih memoira, koji bi sadržavali i povjest hrv. kazališta žalibože više nije dospio. Dva dana za tim, 29. travnja pokopan je Freudenreich uz sauteše cijelog Zagreba i uz velike počasti na Mirogoju, gdje se je na ime hrv. kazališta s njime nad grobom oprostio Adam Mandrović. Drugovi su mu postavili pristojni spomenik.

S imenom Josipa Freudenreicha tiesno je spojena povjest hrvatskog kazališta, kojemu je odgojio sve mlađe umjetnike i ostavio četiri izvrstne glumačke sile, svoju djeću: Dragicu, Miciku, Dragutina i Zvonimira, u kojima se nije zatajila njegova prava umjetnička krv.

Dr. Feodorovič

ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΤΑΧΡΟΝΟΝ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ

LJUDEVIT GAJ

1809. — 1872.

Najnamenitiji muž hrvatskoga naroda u XIX. stoljeću, njegov uzkrisitelj i preporoditelj, koji je poput sjajna meteora iznenada zasjaao na tamnom hrvatskom nebu, i nakon razmjerno dosta kratka djelovanja isto tako naglo ngasnuo, Ljudevit Gaj, rodio se je 8. srpnja 1809. u Krapini od vrlo uglednih i imućnih roditelja. Njegov otac Ivan bijaše ondje ljekarnikom. Njegova majka Julijana, rođjena Schmidt, bila je umna i plemenita žena, koja je stekla na sina svoga najveći utpliv i svojim ga naukama već za rana svrnula na onu stazu života, na kojoj je imao sebi steći neumrlu ime, a svomu narodu nov život. Gajeva majka potvrđuje staro pravilo, da veliki i svi poletni muževi nasljeduju svoje vrline od svojih matera. Od najranije mladosti brižno je ova veleumna i milosrdna žena njegovala svoja djeta, kao oko u glavi te ju upućivala na plemenita djela. Osim Ljudevita imala je i sina Ivana, kojemu je današnji jaskanski odvjetnik dr. Gustav Gaj umk. Ona je u drugom deceniju našeg stoljeća bila pravi anđeo svomn kraju, koji je pritisnuto glad i druga nevojja. Time je i naročito svomu sinu Ljudevitu pružila prvi primjer veldužja, koje ga nije nikada ostavilo. Ona mu je zasadila u srcece prvu ljubav i prvi pojam o narodu, pričala mu iz njegove prošlosti prve priče, kao i onu o Čehu, Lehu i Mehu, za koju je sam Gaj do konca svoga života priznao, da ga je napunila željom, da bude svomn narodu preporoditeljem i vodjom iz tame k svjetlosti. Ova divna žena pričala je svomu sinu, da u naobrazbi i knjizi leži ona tajna i čudotvorna snaga, koja je kadra da preobrazi narod. Kakva li čuda dakle, da je mladi Gaj marljivo priomio uz knjiga i da je svojim neobičnim talentom i izvanrednim i brzim shvaćanjem već u prvih školah nadkrililo sve svoje saučtenike, a zadivio svoje učitelje?

Latinske škole počeo je Gaj učiti god. 1819. u Varaždinu, od kuda je prešao u Zagreb i već kao petkolac g. 1824. napisao latinskim i njemačkim jezikom svoju prvu knjižicu: „Brevis descriptio loci Krapina“, (Die Schilösser bei Krapina), koje mu zatrebački cenzor nije dozvolio tiskati, upućujući ga na daljnje učenje. Po svoj prilici ova okolnost sklonu Gaja, da već sljedeće godine ode u Karlovac na nauke, gdje je knjižica i sbilja g. 1826. tiskana. Stje-

doći to, da je bio živav i neslomiv u svojim osnovama. Iste ga godine zateče prva velika žalost, umre mu čestiti otac.

Čitajući u isto vrijeme Kačićevu pjesmaricu, koja je mnogim od naših prvaka bila u svoje vrijeme prvo i jedino narodno štivo te ih predobila za narod, Gaj je već tada marljivo proučavao materijal za povjest hrvatskoga naroda. Došavši iza očeve smrti u Beč da uči filozofiju, podao se tako naukama, da je teško obolio. Prativši se kući k majci, nastavi nauke nakon svog opravaka g. 1827. u Gradu.

Tu se je našao u kolu zanosnih mladića iz vojne krajine, koji su ondje boravili u vojničko-upravnom tečaju i kao čisti štokavci pomamno čitali Vukom sabrane srbske narodne pjesme. Najvatreniji među njima bijaše blage uspomene Mojsija Baltić, glavni pokretač i osnivač križevačkog gospodarsko-šumarskog učilišta. Bili su tu na naimca i Fran Kurelač, Dimitrija Demeter i Stanko Vraz, desni prijatelji i pobornici Gajevi. Svi su se zajedno ogrijavali tajnom slatnjom buduće zore, no glava i vodja bio im je Gaj. On je već tu sastavio osnovu, što se sve imade u Hrvatskoj uraditi, da se narod osvjesti. Tu je on i počeo pisati prvu hrvatsku povjest; a kad ju je u rukopisu pokazao svomu učitelju povjesti, čuvenom slovenskom povjestničaru Adalbertu Muharu, savjetova mu ovaj, da se za sada kani tog posla, jer prije valja sakupiti izvore za povjest, — i što je isto tako važno, ustanoviti književni jezik. Gaj ga poslušao i njegova povjest Hrvatske nije nikad ugledala svjetla, već je samo nekoliko odlomaka objelodanjeno u Danicu.

Uvjerivši se Gaj iz rukopisa i knjiga, koje je proučavao, da je najznatniji dio hrvatskih povjestnih spomenika nakon dokinuća isusovskih i pavlinskih samostana, naročito lepoglavskog, prenesen u Peštu i da se ondje nalazi u svenučiljstoj i u Szechenyjevov narodnoj knjižnici, on se nakon svršenih filozofskih nauka godine 1829. zaputi u Peštu, da ondje uči prava i nastavi svoja iztraživanja.

U Pešti upozna se Gaj brzo s neumrlim pjesnikom „Slavy deere“, Janom Kolárom, koji ga prigri kao vlastita sina te mu pokazao stazu budućnosti. Kolár ga upozna sa Šafaříkom, a iz njihovih razgovora o narodu i jeziku, o pravopisu i novinah niknu

i konkretni oblik Gajevih osnova. Prva mu je briga bila, da se u Hrvatskoj uvede i prigrlji književni jezik s novim pravopisom. Pravopis udesi po novom českom te pod okriljem Kolarovim i Safakivom izda u Budimu god. 1830. djelo: „Kratka osnova hrvatsko-slavonskoga pisanja“.

Kao što je upoznao Gajevo s Kolarom najodlučniji momenat njegova života, tako se od izdanja ove knjige, može datirati i njegovo jasno djelovanje i preporod hrvatske književnosti.

Ovjenčan u Leipzigu g. 1834. doktorskim viencem iz filozofije, vrati se Gaj u Zagreb, gdje mu se je i majka nastanila, pak stane oko sebe kupiti mlade domoročice, da s njima zajedno nastoji oko nar. probudjenja i preporoda. Međutim spjeva 1833. — prem nije bio pjesnik — nekoliko pjesama, a medju njima i zanosnu budnicu „Još Hrvatska nij' propala“, koju je isti dan u Samoboru uglasio njegov dobar prijatelj Ferdo Livadić. Poput žive vatre razširila se je ona u kratko vrieme po cijeloj zemlji, te je od onoga časa, kad je prvi put u Zagrebu javno pjevana u narodnom kazalištu, 7. siječnja 1835. — dakle samo tri dana prije, nego li je izašao prvi broj Gajevih novina — dobila najviši narodni imprimatur. Ona i Gajeve novine probudile su narod.

Gaj je dobio nvidio, da su novine glavna poluga svakom pokretu, s toga je i iz petalih žila nastojao, da u Zagrebu osnuje hrvatske novine. Njegovom zahtjevu u Pešti su se opirali, no on je pošao god. 1833. osobno u Beč te je u posebnoj audijenciji izmolio u kralja Franje dozvolu, da može izdavati hrvatske novine. Kralj im je to dozvolio blagohotno podijelio.

Ovako spremljen začu Gaj 10. siječnja 1835. u Zagrebu izdavati „Hrvatske Novine“ s prilogom „Danica horvatska“. No već sliedeće godine promieni im naslov u „Narodne ilirske novine“ i „Danica ilirska“, a kajkavštini i stari pravopis zamjeni štokavština i novi pravopis. Do Gaja pisao je svatko kako je znao i kako se je u njegovu kraju običavalo pisati; jedinstvenim pravopisom Gaj je htio udariti stalne temelje jedinstvenoj knjizi. Gaj je imao razloga da to učini, prem mu se je s mnogih strana zamjeravalo. Njegove su osnove bile dalekosežnije, on je pod ilirskim imenom htio oko sebe sakupiti sve hrvatske, srbske i slovenske zemlje, jer je vidjudio, da svaka za sebe u velikom pokretu naroda ne znači ništa, a sve zajedno jedva nešto. Znao je on dobro, da nitko neće žrtvovati svoga imena, al da bi jedno ime moglo svima dati nove snage. To ime pokazao mu je Napoleon I., koji je zasnovao ilirske provincije.

Gaju je i pošlo za rukom, da je pod svoju zastavu sakupio najvidjenije ljude svoje doba iz svih južno-slavenskih zemalja i njihovom pomoću izvojevao svomu narodu jezik i književnost, sve narodne i političke stečevine, koje su ga stvorile narodom.

God. 1837. Gajev je upliv zahvatio i kršćansko pučanstvo u Bosni i Hercegovini, gdje su osobito franjevci priužili uz narodnu stvar. Među katolici

i pravoslavni počela je izježavati prijašnja intolerancija, ustupljujući idejam narodnosti i slobode. To probudi na odpor strogo-katoličko redovništvo proti „Ilircem“, a na čelu mu bijaše apostolski vikar Barišić. Ova ga je stranka i u Rimu tužila, kao što ga je obtnžio u Deču bosanski paša Mehmed Vebdžih, da je kriv ustanku, koj je planuo u Bosni. Obojica nisu uspjela. Dapače kralj Ferdinand nadari Gaja god. 1839. dragocjenim prstenom s briljanti te mu podieli dozvolu, da može ustrojiti i svoju posebnu narodnu tiskaru. Iz te su tiskare izašla u svijet i prva izdanja dubrovačkih klasika i mnogobrojne hrvatske knjige.

Godine 1839. ugrabi smrt Gaju ljubljenu majku. Bio je to za njega najveći udarac, koji ga je mogao snaći, pa da nije bio onako zaokupljen narodnim poslovima, on bi ga bio teško prebolio. Na starom i sada već zapuštenom groblju kod sv. Jurja u Zagrebu nalazi se uz glavnu i jedinu stazu, koja vodi grobljem od juga na sjever, s lijeve ruke, upravo u sredini, stari razpucani spomenik od tamnosivog mramora u visini od kakova dva i pol metra. Podnože mu je zidano od opeke, na njem je postavljena masivna ploča, na ploči uzdiže se okrugli stup a na njem žara. Žara je razpucana, napis na njemu jedva se daje pročitati, dočim je onaj na stupu nešto šitljiviji. Pod tim spomenikom leži već blizu do 60 godina „uzor rodoljublja i svake krieposti“, kako ju zahvalni sin krsti, Ljuboslava Gajeva, mati Ljudevita Gaja. Na zari je urezan ovaj napis: „Ljuboslavi — udovi Ivana Gaja — preminušoj — 18. prosinca 1839. — u 73. g. života.“ Pod tim na stupu stoji pisano: „Uzoru rodoljublja — i svake krieposti — sladkoj majci — svojoj — djetca“.

Mnogo je put došao Gaj na sveto ovo mjesto, na nj je 29 godina kasnije položio svoju ljubljenu ženu i naspokan sam on na njem trinaest godina vječni sanak snivo. Ne bi li zahtievao pietet anroda, da se kosti i ove plemenite žene čedno prenese na mjesto, gdje im se ne bi zatro gata, kao što su prenešeni i smrtni ostanci majke Jelačića bana od sv. Jurja na Mirogoj?

Gajevo djelovanje bijaše u glavnom naperevo na to, da Hrvatskoj i u inozemstvu, a naročito u slavenskom svijetu steeče simpatija. Za to je tražio sveze na sve strane. God. 1840. Gaj se je u požunskom saboru odvažno borio za hrvatska prava, pak je i iste godine putovao po cijeloj Njemačkoj, Češkoj, Poljskoj i Rusiji, gdje je skupljao knjige i rukopise, odnosne se na južne Slavene. God. 1841. putovao je po Primorju, Dalmaciji i Crnojgori, god. 1846. po Srbiji sa srbskim knezom, — a svigdje su ga primali s odševljenjem.

Godine 1842. oženi se Gaj s Paulinom Krizmanićevom, mnogo slavljenom vatrorem rodoljubom i ljepoticom, jednom od posestrima Stanka Vraza, a neakom na glasu rodoljuba i histričkog opata Ivana Krizmanića (1766—1852.) Bila je ona sestra Dragolije udate Stauduarke i kasnije nesretnog generala Ge-

deona Krizmanića, a kći opatova brata, satnika u vojsci, koji je rano umro i ostavio brigu za djecu svom bratu. Vjenčao ih je sam opat u Mariji Bistrici. Od tada je Gajeva kuća tek postala pravo središte narodnog života i središte svih znamenitijih domaćih i stranih ljudi, koji su posjećivali Zagreb.

Za nesretne županjske restauracije 29. srpnja 1845. Gaj je mnogo doprineo za umirenje razdraženih strasti, pak se samo njegovom uplivu imade pripisati, da nije došlo do žalosnijih sukoba.

I g. 1848. Gaj je u ugarskom saboru htio, posredovati za sporazum između Hrvata i Magjara, pa su mu najodličniji članovi ug. velikaške kuće, koji svi hrvatski zastupnici posvjedočili sjajno njegovo domoljubno nastojanje oko izmirenja stranaka i uzdržanja mira i reda u Hrvatskoj. Ali Gaj je već tada prema Magjarom stajao na istom onom stanovištu, koje je godinu dana kasnije branio Ivan Mažuranić u glasovitoj svojoj brošuri „Hrvati Magjarom“.

Kad je mjeseca ožujka 1848. stigao u Zagreb glas o bečkom ustanku i padu Metternichovu, Gaj se je brzo snašao u situaciji i pohitio u Gradac k nadvojvodi Ivanu, s kojim je već od prije bio poznat, a odule u Beč, jer se je radiilo o popunjenju banske časti. Njegovu je nastojanju pošlo za rukom skloniti bečke mjerodavne krugove, da bude pukovnik glinske pukovnije, Josip barun Jelačić, kojega je Gaj dobro poznao kao vrlo vojnika i rodoljuba, imenovan banom. Gaj se povratio naglo u Zagreb, sazva narodnu skupštinu te joj predložio 25. ožujka 1848. Jelačića za bana. Predlog bi jednoglasno s najvećim oduševljenjem primljen, a velika hrvatska deputacija zaputi se u Beč, da uvjeri kralja Ferdinanda o vjernosti i privrženosti hrvatskog naroda. Kralj Ferdinand primio je deputaciju 31. ožujka i imenovao vođu Gaja kr. savjetnikom.

Posto su neprijatelji Gajevi i hrvatski štrli glasnove, da je ova deputacija samo oruđe reakcije, zaputi se Gaj u sveučilišnu aulu, glavno sjedište bečke revolucije, te je ondje istoga dana pred mnogobrojnim slušateljstvom u krasnom govoru tako razložio hrvatske težnje, da mu je cela aula povladjivala i pljeskala.

Gajevu nastojanju, naročito njegovoj bratinskoj ljubavi prema Srbom, imade se zahvaliti, da je 5. lipnja 1848. sam srbski patrijarha Josif Rajačić na Katarininom trgu u Zagrebu ujedalo Jelačića bana i time Srbe i Hrvate svezao u stalo bratinski vez.

To bijahu i posljednji trijumfi Ljudevita Gaja. Od sada je njegova zvijezda stala bljediti. Čim je buknuo rat, njegova je uloga bila doigrana. Razni narodni provincinici nastojali su 1848. i 1849., da Gaja predoče, — nisu uspjeli. Sljedeći absolutizam, koji je pokopao ilirsku ideju, uništio je materijalno i Gaja, pa on i g. 1861. ne primi mandata, kad je bio izabran u hrvatski sabor. God. 1867. hrvatski mu je sabor vrotario narodni dar.

Dne 4. ožujka 1868. u 5 sati poslie podne izgubi Gaj milu svoju suprugu. Umrla je nakon duljeg poboljevanja u svojoj kući u Zagrebu u 49. godinu života i ostavila uciviljenog muža, kćer Ljuboslavu udatu Bedekoviću, i tri sina Velimira, Svetoslava i Milivoja. Danas živu samo Velimir kao posebnik i neženja i Svetoslav kao snubeni vještik, obojica u Zagrebu. Potonji imade dva sina i četiri kćeri.

Preko 20 godina proveo je Gaj u tišini i za-biti, živući od velike i slavnje prošlosti, neslomljena duha, ako i slomljena srca. Po smrti svoje dobre i plemenite žene, on se je povikao na svoj čarobni i tihi zaselak na Mirogoju, koji još i danas, žalibože trošan i nakažen, obstoje. S Mirogoja bi dolazio svaki dan u Zagreb u uredništvo svojih novina, a tako je i došao u subotu 20. travnja 1872., kad mu je iznenada oko 1 sat poslie podne pala kap, od koje je iza 5 sati pod večer preminuo u 63. godini svoje dobe u svojoj kući u gospodskoj ulici br. 38. (danas pravosuđni odtel zem. vlade br. 6.)

Sjajni pogreb Gajev obavljen je 22. travnja 1872. u 5 sati poslie podne iz njegove kuće na groblje sv. Jurja. Pratile su ga ne samo prijatelji, književnici i zvanjčnici, već ga je pratio cio Zagreb. Tuga bijaše obćenita, ali i tvrdo uvjerenje, da je Gaj sada po drugi put uzkrusno, da živi u zahvalnoj uspomeni hrvatskoga naroda do vieka. Mrtvo njegovo tielo položeno bje do njegove mile majke i supruge. Nad grobom Gajevim rekao je govor akademik Fran Kurelac, saučenic i pobratim njegov, a krasan mu je nekrolg napisao njegov dugogletni suradnik Šulek.

Podpunog, kritički obradjenog životopisa Gajeva, ne imamo ni danas.

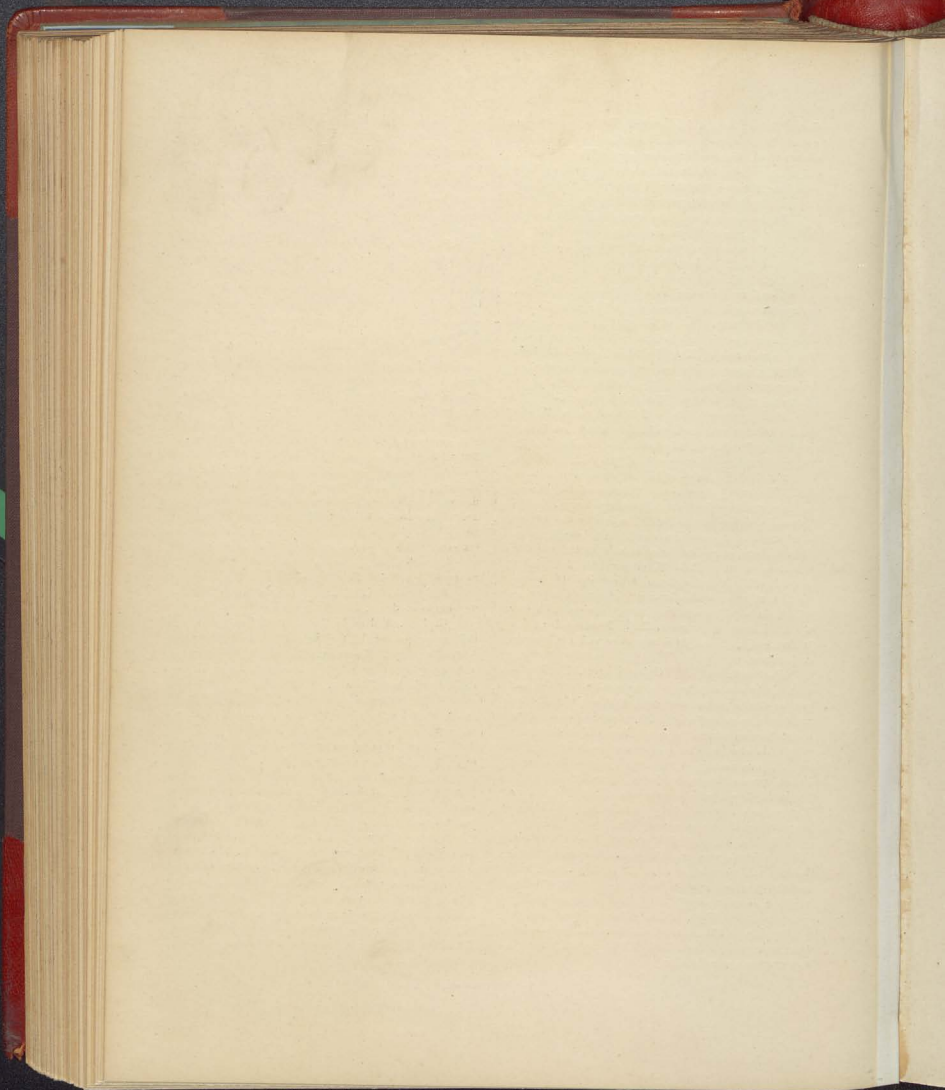
G. 1885., kad se je slavila 50-godišnjica našeg književnog preporoda, Gaj je u listopadu s Babukićem, Demetrom, Kurelcem, Lisinskim, Seljanom i Vrazom prenešen s groblja sv. Jurja u arkadu Iliraca na Mirogoju kod Zagreba.

Veliki mramorni spomenik od Rendića podignut mu je prilici naroda i otkriven 27. rujna 1891. u rodnom njegovom mjestu Krapini.

Njegovu dragocijnu knjižnicu kupila je zemlja, te ju utjelovila sveučilišnoj knjižnici.

Gaj je od Hrvata tek stvorio novi narod, on ga je osvieštio, preporodio, dao mu književni jezik i pravovje, utro mu put svim modernim stečevinama. To je mogao samo njegov genij stvoriti, koji se nije plašio nikakove zapreke; samo njegova plemenita rječitost, koja je potjrdjivala i najljubše protivnike. Visoko nabražen, mio i sretljiv na prema svakomu, a naročito na prema mladeži, on je bio u svakom smislu pravi preporoditelj naroda, njegova duša i njegovo središte, oko kojega se je kretao sav naš život. Sve što imamo danas, imamo da zahvalimo u prvom redu Ljudevitu Gaju. Za to i hrvatski narod ne smije zahoraviti Gaja.

Ljudevit Gaj

SVETI KNAJINICA
ZAGREB

AUGUST HARAMBASIĆ

1861.

August Harambašić rodio se je dne 14. srpnja 1861. u Dolajem Miholjcu u Slavoniji. Otac mu je bio Gjuro Harambašić, arhivar znanije virovičke, a mati Julijana Beck, kći ravnateljice pučke učionice miholjačke, Josipa Becka, kod kojega je naš F. Z. Kuhlaš ušao prve nauke u gradski. Obitelji potječe iz Bosne od Banjaluke, pa je plesl kakovih 200 godina prešla u Slavoniju i nastanila se blizu Sirača kod Pakraca. Otac bio je pravoslavne vjere, mati rimo-katoličke kao i sva djeca, dva sina i dvie kćeri, jer su ih roditelji dali krstiti u rimo-katoličkoj crkvi, pošto u Dolajem Miholjcu ne ima pravoslavne crkve. Roditelji je August rano izgubio, majku već g. 1867., a oca 1877. Uslijed toga sproveo je veći dio svoga djetinstva kod svog po oca djeda Pantelje, krajiškog nadpomornika u Novoj Gradskoj, gdje je i svršio pučku školu. Na gimnaziju je došao godine 1871. u Osijek, svršio tu prvi i drugi razred, za tim u Požezi daljnja četiri i napokon dva posljednja opet u Osijeku, gdje je i godine 1879. položio izpit zrelosti. Došavši u Zagreb, da uči u sveučilištu prava, bio je tu već druge godine radi političkih demonstracija relegiran, te je 1881. Otišao na Sušak, gdje je dvie godine radio kod pravaškog lista „Sloboda“ i dvie godine uređivao belletristički časopis „Hrvatska Vila“. Nakon toga slušao je godinu dana prava u Beču i svršio ih godine 1884. u Zagrebu. Slijedeću je godinu sproveo kao jednogodišnji dobrovoljac u vojničkoj službi.

Vrlo je kobna bila po nj slijedeća godina 1886/7. U 24. broju „Balkana“, od 15/12. 1886., što ga je uređivao Nikola Kokotović, objelodanio je Harambašić tri pjesme u prozi pod naslovom „Tri molitve“, koje su bez zaprieke ugledale svijet, ali je treća, molitva otačbini, nakon dva mjeseca dala povoda državnom odvjetništvu, da proti piscu i uredniku podigne optužbu radi veleizdaje. Harambašić i Kokotović bili su na to stavljeni u iztražni zatvor te ih je zagrebački sudbeni stol na razpravi od 18. veljače 1887. odsudio radi zločinstva smetanja javnoga mira: Harambašića na 15 mjeseci, a Kokotovića na 12 mjeseci teške tamnice. Obijeu je branio na sudu dr. Marijan Derenčin. Rješenom stola sedmorice potvrđena je

osuda, ali je Harambašiću snižena kazna na 6 mjeseci, a Kokotoviću na 3 mjeseca. K tomu su obojica izgubili sva građanska prava. Kazni su udovoljili g. 1887. kod snubnbenog stola u Zagrebu, a građanska su im prava povraćena tek koncem g. 1890., kad je izišao zakon o oprostui posljedica kaznenih osuda.

Ovako nemilo smetenu svoju karijeru nastavio je Harambašić i položio g. 1891/2. sva tri rigorozna i bio 23. travnja 1892. u Zagrebu pomoviran na čast doctura prava. Za tim je služio šestnaest mjeseci kod snub. stola u Zagrebu kao perovodni vježbenik i položio u srpnju 1894. sudaški izpit a u travnju 1896. odvjetnički izpit. Od tada je bio bravitelj i kaznenim stvarima u Zagrebu, oženio se 5. srpnja 1897. s Maricom Folnegovićevom, kćerkom rodoljuba Frana Folnegovića i napokon u veljači 1907. dobio stalom agendi kao odvjetnik sa sjedištem u Zagrebu.

Književnošću počeo se je August baviti vrlo rano. Već kao đjak petoga razreda u Požezi izdavao je za svoje drugove humorističko-satirički list „Lakrdijas“, koji je i sam pisao. Kad su „Lakrdijas“ usli učitelj u trag, bio je on obustavljen, no njegov urednik izišao se je nadalje sad kao suradnik đjačkog književničkog društva „Zvezda“ u Požezi, sad „Javora“ u Osijeku, gdje je dapače među đjacima kao osmoskolac izdavao i politički list „Hrvat“. Humorističko satiričko želci ostao je i kasnije vjeran te je bio urednikom svih humorističko-satiričkih listova stranke prava: „Ble“, „Novi ble“, „Tries“ i „Trn“. Sve satiričke pjesme, što su objelodanjene u tim listovima pod imenima Grga Kaloper, Hrvoj Hrvat i Stekliško Steklišević, potekle su iz njegova pera.

Prvu svoju pjesmicu „Na što pjesni?“ predao je Harambašić javnosti u omladinskom listu „Smilje“ 1. prosinca 1877. u Zagrebu, a s g. 1879. stupi stalno na književno polje. Te g. naime posla Augustu Šenoi svežić pjesama, a ovaj ga s pohvalom uvele u „Vienac“. U srpnju iste godine ugleda svjetla u 27. broju „Vienca“ njegova prva pjesma, glosa „Domovini“. Od tada je Harambašić ostao suradnikom „Vienca“ do danas i objelodanio u njem mnoštvo svojih pjesama. Drugi niz pjesama objelodanio je u „Hrvatskoj Vili“ na Sušaku, kasnije u Zagrebu, za

tim u „Balkanu“, „Prosvjetu“, „Preporodu“, „Smilju“, „Omladini“, „Brsljani“ i sarajevskoj „Nadi“, za tim u almanasima „Hrvatska“ g. 1880. i 1881.

Veći dio svojih lirsko-ljubavnih i patriotičnih pjesama, što su ugledale svjetla po svim tim časopisima, a koje je u prva pjevao pod imenom Tu gomila, sabrao je i izdao pjesnik od sala u pet knjiga. Jesu to: „Slobodarke“, političke pjesme, (1883.), „Ružmarinke“ (1883.), „Stine pjesme“ (1884.), „Tu gomile“ (1887.), „Nevenske“ (1892.). God. 1888. tiskan je u „Balkanu“ njegov „Rob“, pjesnička pripoviest u 5 pjevanja, kojoj je predmet uzet iz dobe bosanske okupacije; no kad ga je napose izdao, bio je na više mjesta zaplijenjen. God. 1889. izdala je „Matica Hrvatska“ njegove „Pjesničke pripoviesti“, a god. 1895. njegove „Izabrane pjesme“.

Mnogobrojne pjesme Harambašićeve utrlje su si put u hrvatski narod i osvojile sva mlada srca, a prevedene su na češki, poljski, ruski, bugarski, talijanski, njemački i magjarski jezik, a odu u smrt Garibaldija preveo je g. 1891. po doslovnom prevodu u prozi u zvučne stihove na talijanski velikan Carducci. Mnogobrojne su također uglasbene od Zajca i drugih hrvatskih glasnika. Od posljednjih radnja pjesnikovih naročito su spomena vrijedni „Rimski soneti“ u sarajevskoj „Nadi“, (1899.) što ih je spjevao nakon dvomjesečnog boravka g. 1897. u Rimu kod svog rođaka Andrije Friša, kanonika kod sv. Jeronima i mnogo hvaljena pjesma „Missa“ (Nada, 1900.)

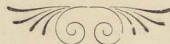
Osim spomenutih već humorističkih listova uređivao je Harambašić političke listove „Hrvatsku“ g. 1890. i „Hrv. Dom“ g. 1894., za tim časopise „Hrv. Vilu“ 1881–3., „Balkan“ i „Preporod“ 1898–9. a iztaknuo se i kao vrstan pisac za djecu. Bio je suradnikom Ivkanečevog „Smilja“, Tymišćevog „Brsljana“ i Milakovićeve „Omladine“, u kojima je objelodanio mnogo lijepih i patriotičnih budnika i pjesmica. Izdao je i dvie knjižice dječjih pjesmica i priča: „Mali raj“ i „Smilje i Kovčes“ (obje g. 1891.), a sa Zmajem Jovanovčevim napisao je „Zlatnu knjigu“ dobroj djeci. Druga knjiga „Smilja i Kovčes“ sprema se za tisk. Pisao je također i za pedagoške listove „Napredak“ i „Hrvatska škola“.

Za kazalište napisao je Harambašić god. 1884. libreto za pečku operu „Zlatka“, koju je uglasio Zajco te je 7. ožujka 1885. prvi put pjevana u hrv. nar. kazalištu. Za tim je sledio libreto za opretu „Kraljev hira“ u zajednici s dr. Miletićem, i za opere „Armida“ i „Zadnji kralj“. Sve tri je uglasio

Zajco. „Kraljev hira“ pjevan je 13. svibnja 1889., „Armida“ 22. studenoga 1896. Napokon je napisao u „Vencu“ g. 1897. izvorni dramolet „U spomen Lisinskoga“, koji je glumljen prvi put 11. siječnja iste godine.

Uz ovaj izvorni rad Harambašić je razvio i toliko prevodnu radnost, da ga u tom u hrvatskoj literaturi gotovo nikome ne nadkrijuje, te bi njegovi prevodi izpunili 800–900 tiskanih araka. Prevodio je romane, pripoviesti i novele, pjesme i drame s ruskoga, poljskoga, češkoga, bugarskoga, francuskoga, talijanskoga i njemačkoga jezika, za razne hrvatske časopise i nakladnike, te za hrvatsko kazalište. Od tih prevoda neka su samo znatiji spomenuti: Za „Maticu Hrvatsku“: „Pjesničke pripoviesti“ Tarasa Ševčenka i „Pučke pripoviesti“ Marka Vovčeka iz maloruskoga; „Bugarske pjesme“ iz bugarskoga; Tolstojevi romani: „Vojna i mir“, „Djetinstvo, mladost nedoraslost“ i „Sevastopolske pripoviedke“; „Mrtve duše“ od Gogolja; „Ognjem i mačem“ i „Quo vadis?“ od Sienkiewicza; „Stara priča“ od Kraszewskoga; „Pjesme roba“ od Svatopluka Čeha; „Put po Kavkazu“ i „Grof Monte Christo“ od A. Dumasa; „Malenkosti“ od Louisa Colome, „Nero“ od Ecksteina, „Ubog i Marcell“ od Comba; Shakespeareove drame: „Hamlet“, „Mletački trgovac“, „Perikles“, „Zimska priča“, „Macbeth“, „Julio Cesar“, i „Rikard III.“; „Kralj Edip“ i „Elektra“ od Sofokla; „Rodrigo i Elvira“ od Jelačića; „Kralj i seljak“ od Lope de Vege; indijske drame „Vasantasena“ i „Kaldasa“; „Romantični ljudi“ od Rostanda; „Prijan Fritz“ od Erckana-Chatriana; „Medea“ od Grillparzera; „Wallenstein“ od Schillersa; „Atenjanke“ od Ebermanna i dr. Od libreto preveo je medju osalima sledede: „Djak prosjak“, „Carmen“, „Lohengrin“, „Ptičar“, „Tannhäuser“, „Boccaccio“, „Dalibor“, „Cavalleria rusticana“, „Fidelio“, „Čarobna frula“ i „Josip i njegova braća“.

Harambašić je kao lirik već od dvana zauzeo stalno mjesto u hrvatskoj književnosti, a kao prevodilac obogatio ju je biranim plodovima stranih literatura, te tako stekao trajnih zaslugu. U „Matici Hrvatskoj“ on je već više godina odbornikom, te bitno sudjeluje kod uređivanja Maticiinih knjiga. Kod osnutka „družtvo hrvatskih književnika“ u Zagrebu, izabran je on mjeseca svibnja 1900. prvim tajnikom ove udruge. On uživa također lijepih simpatija kod Čeha i Poljaka, s kojima je još g. 1884. u Pragu i Krakovu sklopio prijateljski sveza te i danas stoji s njima u književnoj doticaju.

K. August Gombocz

SVUČ. KNJIČNICA
ZAGREB

JURAJ HAULIK

1788. — 1869.

Juraj Haulik Varaljski, po redu 68. biskup, a prvi nadbiskup i kardinal zagrebački, rodio se je dne 20. travnja 1788. u Trnavi u Slovačkoj, gdje mu je otac bio gospodarski činovnik ugar. primasa. Gimnazijske i filozofske nauke izučio je u Trnavi i Ostrogonu. Sa 17 godina stupi u sjemeniste u Trnavi, od kuda ga kasnije poslaše u bečimski Pazmanem, gdje je učio teologiju. God. 1811. bude zaređen i reče 6. svibnja u Trnavi prvu sv. misu. Najprije ga poslaše za kapelana u Komoran, od kuda još iste godine dodje za tajnika i arkivara u Budimu stolujućeg primaskog vikara. U to vrijeme steče 23. ožujka 1819. čast doktora bogoslovlja u Pešti. God. 1820. uze ga primas Rudnay za svog tajnika, 1825. posta ostrogonskim kanonikom. Iste godine izgubi majku, a tri godine kasnije i oca. Postavši g. 1830. viečnikom kod ugar. namjesticтва i naslovnim biskupom od Pristine, već je imenovan 1831. dvor. savjetnikom kod ugar. dvor. kancelarije u Beču. God. 1832. bio je imenovan velikim predstavnikom zagrebačkog stolnog kaptola i priornom vranskim, ali je i kao takav ostao u Beču. Tu ga i 8. svibnja 1837. zateče imenovanje za biskupa zagrebačkoga. Iste godine 2. listopada praekonizovan je u Rimu, 10. prosinca posvećen u Beču, a 7. siječnja 1838. svečano ustojen u Zagrebu. Malo za tim imenovan je i tajnim savjetnikom, a još iste godine bilo mu je podijeljeno prvi put, a god. 1845. drugi put dostojanstvo banškog namjestnika.

Nakon višestoljetnih molba poslo je napokon za rukom te je Jelačić ban kod Nj. Veličanstva izmolio, a ovo kod sv. stolice izhodi, da je zagrebačka biskupija buhena „Ubi primam placuit“ 11. prosinca 1852. povišena na nadbiskupiju i hrvatsko-slavonsku metropoliju. Haulik je postao prvim nadbiskupom-metropolitom zagrebačkim te je kao takav 8. svibnja 1853. po tadašnjem apostolskom nunciju u Beču, kardinalu Viale Prellu u svojoj crkvi ustojen. Kratko vrijeme za tim imenovan ga je Nj. Veličanstvo krunskim kardinalom, a papa ga je takovim proglasio u konzistoriju od 16. lipnja 1856. Primiši iz carskih rukuh 23. srpnja 1856. kardinalski biret, bio je šest dana kasnije sjajno u Zagrebu dočekan, a 19. ožujka 1857. primio je u Rimu od pape Pia IX. u javnom konzistoriju kardinalski klobuk.

God. 1861. bio je Haulik kr. povjerenikom za instalaciju bana Sokčevića, te je u svibnju iste god. čitao zlatnu misu. Za mnogobrojne zasluqe, koje je Haulik stekao kao duhovni nadpastir, kao narodni dobrovolja i kao visoki faktor u javnom životu, odlikovao ga je kralj 1849. komanderskim krstom reda sv. Stjepana, 1856. velekrstom Leopoldova reda, a 25. svibnja 1859. velekrstom reda sv. Stjepana. Osim toga odlikovan je prigodom svoje zlatne mise 4. svibnja 1861. i prigodom svog odstupa kao namjestnik banske časti 2. srpnja 1865. s dva previšnja ručna pisma, koja mu priznaju velike zasluqe za državu i crkvu. Od g. 1864. bio je i začastnim građanicom gradova Križevca i Koprivnice za velike blagodati, što im jih je izkazao.

Djelovanje kardinala Haulika u našem prosvjetnom životu bilo je vrlo blagotvorno. Sam visoko nabražen, prijatelj znanosti, umjetnosti i prirodnih krasota, čovjek blaga srca, milostiv i darežljiv, uza to postavljen na jednu od najbogatijih biskupskih stolica, postao je on doista veldušnim Mecenom svoje crkve i raznih prosvjetnih zavoda, te se je liepo odličio svojim pomajci Hrvatskoj. U prvom je redu nastojao, da ukrasi svoju prvostolnu crkvu, te je dao za sanktuarij u Monakovu sgotoviti peprozora s dragocjenim slikarjama na staklu i prekrasno gotski žrvenik. To je stajalo 15.000 for. k. v. Inventar je obkrbio mnogobrojnim bogatim crkvenimi odieli i vrijednosti od više tisuća for. God. 1855. nabavi glasovite velike orgulje iz Ludwigsburga, 1856. tri skupa lustra itd. I mnogobrojne druge crkve u njegovoj biskupiji osjetile su njegovu darežljivu ruku: tako župne crkve u Požegi, Zrinju, Kotorici, sv. Ksavera kod Zagreba; za tim votivna crkva u Beču (3000 for.), basilika sv. Pavla u Rimu (4500 for.) razne crkve u Banatu, Bosni, Hercegovini i Albaniji. Darovao je mnogo i za strana poslanstva.

Veliku je brigu pokazao i za svoje svećenstvo, na koje je upravo mnogo pastirskih poslanica, uze mljelio za nj 1849. „Katolički list“ i svećeničke vježbe, koje su obdržavane 1851., 1854., 1863. i 1865. Godine 1854. uveo je pastoralno konferencije liva put na godinu, ako i nije mogao uspjati sa svim provincijalnim sinode. Da i u materijalnom smislu pomogne svome svećenstvu, darovao je 1855. 20.000 for. zakladi

za podporu slabo dotiranih svećenika, a 20.000 for. pokloni zakladi nemoćnih svećenika.

U bogoslovnom sjeminištu ustrojio on 1853. 7. i 8. razred i povisi njegova dotaciju iz dohodaka prioritara vranskog; pokloni 6000 for. za nabavu knjiga siromašnih bogoslova. Povrh toga slao je osobito talentirane mladiće u Beč, Peštu, Rim i Innsbruck na više nauke te povisio dotacije nadbiskupskim sirotištem u Zagrebu i Požezi svakomu za 20.000 for. a. v.

Time još nije na crkvenom polju izerpljena njegova djelatnost. Namah na početku svog biskupovanja poklonio je 10.000 for. u zakladu, iz koje se svake godine u svih župah njegova patronata nagradjuje mladež obojg spola za marljivu posjet škole i crkvenog nauka. Uveo je bratstva Srđea Marijinog (1851.), Dještinstva Isusova (1854.), Srđea Isusova (1855.) i podupirao pučke misije.

Velika je zasluga Haulikova, da su u Zagreb i Hrvatsku došle milosrdne sestre, kojim je 1845. troškom od preko 200.000 for. podigao samostan, crkvu, škole i bolnicu. Količe je zasluge ovaj red stekao na polju javnog milosrdja i nastave, bilo bi ovdje suviše spominjati; dosta je, da se spomene, da je iz zagrebačke matice danas red razširen po cijelom balkanskom polnotoku s mnogobrojnim filijalkama. Podpore, što ih je Haulik ređu i njegovim filijalkama tečajem godina podielio, premašile su i svotu, kojom je matrica utemeljena.

Kako je Haulik shvaćao svoje visoko zvanje i položaj, dokazuje i njegova briga za narodne zavode i institucije. Već g. 1841. utemelji on hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo, kojemu je bio mnogo godina predsjednik i dobrotvor. Veledušno darovao je on zagrebačkom narodnom muzeju 6.500 for., zagrebačkom sirotištu 12.000 for., glasbenom zavodu u Zagrebu 6000 for., samostanu Uršulinaka u Varaždinu za 6 zakladnih mjesta 18.000 for., Matici ilirskoj i društvu za jugoslavensku povjest i starine po 4000 for., jugoslavenskoj akademiji 10.000 for., za hrvatsko sveučilište 10.000 for. za sv. jeronimsko društvo 1600 for., kolegiju sv. Jeronima u Rimu 5000 for., za nabavu i gradnju sabornice u Zagrebu 8000 for., za razne stipendije 31.000 for. i. t. d.

I za humanitarne svrhe njegova je desnica vazda bila otvorena. Za stradaljue pučanstvo u Liki i Gorskome kotaru dao je 1000 for., zakladi Jelačića bana 3000 for., za čestite i siromašne djevojke iz Krajinie, koje bi se udavale i trebale podpore, zakladu od 10.800 for., siromašnim udovicam svoje nadbiskupje zakladu od 50.000 for., društvu čovjecnosti u Zagrebu 1.800 for., Varaždinskom sirotištu 1000 for., u ratne svrhe g. 1859. 38.000 for., siromakom svijju gradova svoje dieceze 80.000 for., za potrebe papi od 1861—69. do 15.000 for., za gladujuće pučanstvo g. 1860. 1000 for., za ranjenike g. 1866. 6000 forinti. Znatne je svote darovao za razna kujiževna i umjetnička poduzeća, za štipendije djaka i raznih dobrotvornih društava. Sigurno nije bilo u Hrvatskoj i Slavoniji u njegovo vrijeme društva ni zavoda, koji ne bili primili od njega koji to znak podpore. Mnogo je podupirao i franjevce u Hercegovini i mlade Bugare u Zagrebu, literate umjetnike i učenjake.

Kao veliki prijatelj prirode uređio je kod Zagreba sjajni perivoj Maksimir, za koji je do g. 1861. potrošio preko 150.000 for., a kasnije još 50.000 for., sagrađivši troškom od 20.000 for. kapelicu sv. Jurja, gdje je hotio biti sahranjen, i ljetnikovac kod lnaza u perivoj. A napokon je i troškom od 7000 for. nabavio i u Maksimiru dao postaviti kip sv. Jurja od Fernkorna, koji je njegov nasljednik dao prenieti u Zagreb te ga poklonio gradu. Svoj dvor uređio je knueževski umjetninama, od kojih su neke zemlji sačuvane.

Kardinal Haulik bio je pravi dostojanstvenik svoje crkve i visoko štovan i ljubljen i na dvoru i narodu. On je češće posredovao u težkim političkim pitanjima i vazda bio prijatelj Hrvatskoj. Bio je i dobar propovjednik te imamo od njega 7 svezaka propovjedi te g. 1859. anonimno u Beču tiskane njemačke brochure: „Zur italienischen Frage“ i „Oesterreich der Konkordatenstaat“.

G. 1868. obolio je Haulik težko, te je nakon dugog bolovanja umro u Zagrebu 11. svibnja 1869. u tri četvrt 8 sati u jutro u 82. g. života, a 20. svibnja sjajno je sahranjen u prvostolnoj crkvi.

Hrvatska crkva i narod sačuvali će mu zalvalnu spomen za dobročinstva, što jih je njima izkazao.

Georgios Haulikis

SVETI KNEŽICA
ZAGREB

JOVAN HRANILOVIĆ

1855.

Jovan Hranilović rodio se je dne 18. prosinca 1855. u selu Kričkanu blizu Druša u Dalmaciji. Otac njegov Nikola bio je Žumberčanin i generalni vikar grko-katoličke biskupije križevačke u Dalmaciji, mati mu bijaše Sidonija pl. Strušić iz Križevaca. U predložak doba pojavio se je i Nikola kao ilirski pjesnik. Vrativši se s roditeljima g. 1862. iz Dalmacije u Sotice, počeo je ondje polaziti pučku školu, ali je na nesreću već g. 1864. ondje izgubio oca, kojemu je bila tek 41 godina. Sada se vrati majka s njime i ostalom braćom u Križevce, gdje i danas još te živi. Jovan nastavi nauku u Križevcima i dođe kao pitomac grko-kat. sjemeništa na gimnaziju u Zagreb, koja je svršio g. 1874., položivši izpit zrelosti. Svršivši prvu godinu bogoslovije u zagrebačkom svenšištnu, bio je poslan kao zemaljski stipendista u Beč, gdje je svršio bogosloviju, a uza to slušao i slavistu Miklošića i filozofa Brentana.

Mjesec prosinca 1878. zaredi ga biskup Gjuro Smičikla za svećenika te on reče prvu svoju misu 29. prosinca 1878. u prvostolnoj crkvi križevačkoj i osta kao biskupov tajnik u Križevcima. Biskup ga kašnije posla u Žumberak, gdje je u raznim župama služio punih devet godina; najprije u Kašću, za tim u Radatoviću pet godina. Biskup Ilja Hranilović pozva ga 1889. za ravnatelja biskupske pisarne u Križevce, od kuda se još iste godine vrati na župu u Sotice, a 1887. bje poslan kao kapelan među rusinske grko-katolike u Bačkoj. Tu je služio u Kucuri i Keresturu i postao 1889. parokom u Novom sadu, te 1890. vice-archidjekom bačko-sriemskim i predsjednikom duhovnoga stola križevačke biskupije.

G. 1893. došao je Jovan Hranilović za urednika političkog dnevnika „Obzora“ u Zagreb, gdje je lani preuzeo i uredništvo „Vienca“.

Jovan Hranilović, naslijedivši pjesničku žicu od oca, pojavio se je prvi put kao pjesnik s dvjema pjesmicama g. 1873. u „Banjevačkoj i Šokačkoj vili“, koju je tada uređivao i izdavao slavno poznati kanonik Ivan Antunović. Već sljedeće god. te javi se prvi put u „Vienca“ s pjesmom „Plata ljubavi“, pa je od tada sve do najnovijeg vremena u njem objelodanio mnogo izvornih i prevedenih pjesama. Od iz-

vornih neka su ovdje spomenute samo najznamenitije: Pr. kaza, Na prijestolju, Čudna priča, Vitez Vladislav, Tri vienca, Smrtna šaša, Brđjanci djevoci (1875.), Ljudevita posavskog (1876.), Hercegovka (1877.), Kod Plevine, Pavao i Virginija, Sunce žarko (1882.), Izdajica, Omčita, Aj ti plačeš, Je l' moguće, Na grobu Andrije Palmovića, Očajnik, Poezija, (1884.), Pozdrav ujedinjenoj Bogarskoj, Žumberačke elegije (1885.), Na groblju (1887.) itd.

Osim u „Vienca“ izašlo je mnogo Hranilovićevih pjesama u „Hrvatskoj lipi“, „Hrvat-kaj vili“, „Balkanu“, u almanasima „Hrvatski dom“ i „Hrvatska“, u listovima „Dom i svijet“, „Sloboda“, „Javor“, u kalendara „Danici“ itd.

Napose su izašle u zbirkah: Žumberačke elegije² g. 1887. u Križevcima kod Neurga; za tim „Pjesme svakidanke“, preštampane iz Ijetopisa „Matice srbske“ za g. 1889. latinicom u Križevcima god. 1890. kod Neurga; napokon „Izabrane pjesme“, što ih je izdalo „Matica Hrvatska“ g. 1893.

Od prevoda u „Vienca“ vredno je spomenuti Hagonove „Koprenu“ (1876.) i „Oganj s neba (1878.), za tim Moorove „Irske melodije“, Platanov „Grob u Buzentu“ (1887.), Thiersteinovu „Samoču“ (1887.), „San“ od Homjakova, „Nada u Boga“ od „Lamartina“ i „Otvoren prozor“ od „Longfellowa“ (sve tri god. 1889.)

Od svih pjesama, što ih je Hranilović spjevao, stoje na prvom mjestu njegove „Žumberačke elegije“, kojima se je iztaktno kao duboko osjetljivi i umni lirik. Njima se dostojno nižu u bok „Pjesme svakidanke“. Pjesnika Hranilovića lepo je ocienio prof. dr. Milivoj Šrepl u „Vienca“ (g. 1891. br. 2.), priloživši ondje njegov dotadnji životopis i rad.

Hranilović je i u prozi napisao nekoliko pjesničkih proizvoda, a to su pripoviesti: „Lucieta“ (Vienca, 1874.), „Jedna noć“ (almanak „Hrvatska“ 1880.), „O Martinju“ (almanak „Hrvatska“ 1882.), „Reformatori“ (Hrv. vila, 1884.), „Doktor Mikroskop“ (Vienca, 1891.), „Božić u žumberačkim planinama“ (novosadski „Branik“ 1892.), „Tri junaka“ (Branik, 1892.), „Kapetan Peps“ (Branik, 1893.). Osim toga ugledale su sviet u karlovačkom „Srijehu“

u osamdesetim godinama dvie pripovjedice „Na badnjak“ i „Nesretno čišće“.

Uz ove pjesničke i beletrističke radove Hranilović je marljivo pisao razne razprave i sastavke znanstvene i feljtonističke sadržine, estetsko-književne, historijsko-književne, kritičke i filozofske članke i referate. Iz velikog niza neka su spomenuti samo važniji: „O teoriji novele“ (Hrv. vila, 1882.); „O pjesmama Andrije Palmovića“ (Balkan, 1886.); „O pjesmama Vojislava Lijća“ (Vieuae, 1840.), „Arabeske iz hrv. književne povjesti posljednih 20 godina“ (Biogradsko „Kolo“ 1889., preštampano i u karlovačkom „Svjetlu“); „Svetislav Milarov“ (preštampano iz „Branika“ u „Obzoru“ 1892.), „Dva pjesnička pobratima, dr. prof. Marković i August Senoa“ (Novosadski „Ženski svijet“ 1892.); „Vjera i anarhizam“ (Branik, 1893.); „Pravac savremene pripoviesti i Simo Mršavulj“, (Javor, 1892.) „Još nešto o autorstvu epa „Smrt Smail age Čengića“, (Javor, 1892.); ocjene ilirizma u hrv. kulturnoj povjesti (Branik, 1890.), dr. F. Račkoga (Branik, 1894.), Gjalskovich romana „Osvit“ i „Radmilović“ (Vieuae, 1893. i 1895.), Smi-

tklasovog životopisa Račkoga, (Brankovo Kolo, 1895.) Krajevčevićevih pjesama (Vieuae 1899.), „Moderne“ (Vieuae, 1899.) itd.

Mnogo se književnih sastavaka, ocjena i referata nalazi u novosadskom „Javoru“ g. 1892., kod koga je Hranilović bio stalnim suradnikom, zatim pozorišne kritike u novosadskim listovima „Pozorište“ i „Branik“.

G. 1896. srećemo se s Hranilovićem i u „Katoličkom listu“, u kojem je u tri godine priobio preko stotine članaka crkveno-historičkog i crkveno-političkog sadržaja.

Od iste godine probiavao je Hranilović i silesiju članaka u „Obzoru“ raznih sadržaja, a ponajviše osvrćući se na domaća dnevna pitanja i na pojave u narodnom životu. Broj njegovih sveukupnih pjesama, pripovjesti, članaka, razprava i sastavaka dostigao je već punih osam stotina, pa je pisac morao vrlo marljivo raditi, dok je uz svoj službeni posao mogao obaviti tolik posao, koji se, kao kod svakog publiciste manje više ne daje ni pregledati, a kamo li pravedno presuditi.

Jovan Hranilović
3

КНИЖНИЦА
1900

STJEPAN ILIJAŠEVIĆ

1814.

Nestor danas još živućih ilirskih, a po tom i hrvatskih književnika jest dr. Sjepan Ilijašević. Rodio se je dne 1. siječnja 1814, u Oriovcu, selu negdašnje gradiske pukovnije. Kač je iznio pučku školu, uzeo ga je njegov stric, tada župnik u Bebrini, a poslije kanonik zagrebački Sjepan Ilijašević k sebi te ga je sam podučavao za tri razreda gimnazije. Ostala tri razreda vršio je kao javni djak u Požezi, a filozofiju u akademiji u Zagrebu. Primljen iza toga u sjemenište, bude kao zoran djak poslan na teološke nauke u centralno sjemenište u Budimpešti, gdje se je našao sa Sirosmayerom, Topalovićem i mnogimi je važni vrednini mladići iz Hrvatske. Tu je položio g. 1836. doktorat teologije u 12. kolovoza 1836. biskupom zagrebačkim Alagovićem zaređen za svećenika. Dne 2. rujna 1836. služio je dr. Ilijašević u crkvi sv. Marije u Zagrebu svoju mladu misu, a za tim je služio u biskupskoj kancelariji u Zagrebu pod biskupom Alagovićem kao ceremonijar i podbilježnik, a pod biskupom Hanlikom kao redoviti bilježnik punih deset godina. G. 1843. bio je imenovan vjerojuziteljem i propovjednikom u kr. akademiji u Zagrebu te iste godine još i profesorom bogoslovlja u sjemeništu. Ban Jelčić imenova ga već g. 1849. savjetnikom za crkvene poslove kod tadašnjeg banaoskoga vjeća, a na njegovu preporuku bude g. 1850. pozvan kao hrvatski pouzdanik u c. kr. ministarstvo za bogoslovlje i nastavu u poslovih školskih u Beč. Tu je već g. 1851. imenovan c. kr. školskim savjetnikom i nadzornikom realnih i pučkih škola u Zagrebu. Tadašnji absolutizam počeo je i u Hrvatskoj širiti u svim uređima i školama germanizaciju, pak je dr. Ilijašević imao u borbi s njime da izdrži mnogi juris. Njegovo je srce živo kucalo za narod, pak se on nije nikako mogao sprijateljiti sa strujom, koja je istom hrvatskom seljačkom djetetu htjela uciepiti u krv umjetni germanski biljeg, kojeg se zalibože sve do danas nismo riješili. Kad je stoga germanizacija postigla svoj vršak, s koga ju je po zaslugi za kratko vrijeme survala u propast vlastita nemod, dr. se je Ilijašević g. 1857. zahvalio na toj časti te je bio imenovan kanonikom čazmanskoga kaptola u Varaž-

dinu, gdje i danas živi kao vелеugledni lektor i od g. 1877. kao prepozit sv. opata Ireneja Srimenskoga.

Velike su zasluge dra. Ilijaševika za hrvatsko školstvo u periodu njegovog nadzorništva. On je svojim mudrin sborom i zagovorom udario temelje našoj narodnoj prosvjeti, koja mu toga nikada ne smije zaboraviti. Upravo njegovu nastojanju imade se zahvaliti, da su u Zagrebu i Varaždinu osnovane realke, pak ga je upravo rad toga grad Varaždin imenovao svojim začastnim građanom.

Da unapredi pučko školstvo, napisao je djela: „Obuka malenih, ili katehetika za porabu učiteljem i svećenikom“ (Zagreb 1850) zatim „Pismonik“ (Trst 1851. i Beč 1857.), „Obrana obuke malenih“ (Zagreb 1850) i „Čitanka za 2 razred viših pučkih škola“ (Beč 1855.) koja se je osobito odlikovala liepim i pravilnim jezikom i oblikom.

Dr. Ilijašević od rana je zavolio pjesništvo, osobito ono uzvišenog i dilaktičnog smjera, u čem mu ima malo premaca u hrvatskoj književnosti. Prve su mu pjesme bile prigodne na latinskom jeziku, kako je to bio običaj onog vremena. Već g. 1829. zapjevao je na oprostu svojim sudrugovom s gimnazije požeške, a g. 1835. kao teolog u peštanskom sjemeništu oplaka smrt cara Franje I. latinski, kao što ju je Mihanović oplakao hrvatski.

S osvitom Gajeva ilirizma pristao je i Ilijašević cielom dušom i srcem svojim uz novi pokret te je počeo pjevati pjesme na hrvatskom jeziku, koje su raznesene po raznim časopisima, kašnje ugledale svjetlo u tri svezka: „Izabrane pjesme“ (Zagreb 1876), „Nove pjesme“ (Zagreb 1884.), i „Sala i satira“ (Zagreb 1892). U prvaj sbirci pošao je dr. Ilijašević tragom klasične poezije rimske, koju on poznaje i najtanje tačnice. Pjesme su mu spjevane u kakvih 30 različitih metruma, čime je nastojao da dokaže, da se i obzirom na akcentu u hrvatskom jeziku može pjevati klasičkim metrom, koji osobito odgovara lirskom zanosu.

Ilijašević je kao pjesnik i pisac stajao u svezi sa svimi odličnijimi hrvatskimi pjesnici i književnici, a bio je desni prijatelj Pavlu Stoošu, Vjekoslavu Ba-

bunčiću, Mati Topaloviću, Antunu Mažuraniću, — Vladislavu Vežiću, i nada sve Petru Preradoviću, s kojim je mnogo obćio i izmjenjivao pjesma. Preradović, Vežić i Ilijašević našli su se u Varaždinu nekoliko puta na okupu, gdje su zamislili mnogu narodnu i korisnu.

Kad je s nova zarudila zora ustavnosti i Hrvatskoj, bio je i dr. Ilijašević uz prve muževe hrvatskoga naroda pozvan 1860. u bansku konferenciju, gdje je živo sudjelovao o stvaranju narodnog bojka. G. 1861. bio je zastupnikom svoga kaptola u saboru, a kašnije je opet sudjelovao u banskih konferencijah g. 1866. i 1868. Njegove vrline i sposobnosti, njegov značaj i zlatno

srđce cijenili su osobito biskupi Strossmayer i Šrot, Moyses i kralj i svi banovi, za kojih je on uticao u javne poslove Hrvatske.

G. 1886. čitao je dr. Ilijašević svoju zlatnu misu, a 2. rujna 1896. proslavio je svoj diamatni jubilej u Zagrebu, u istoj crkvi kod istoga oltara, na kom je primio prvu žrtvu Bogu. Tom prigodom primio je čestiti starina mnogobrojne srdačne čestitke, koje su sve odisale dubokom zahvalnosti na njegovu požrtvovnu radu u korist domovine te iskrenom željom, da i na dalje zadrži jedrino svoga uma i čilost svoga tiela. A ova se je želja do sada ispunila, kad vrijednog našeg Nestora sa sinovljim počitanjem pozdravljamo.

SVEUČ. KNJAZNICA
ZAGREB

STJEPAN IVIČEVIĆ

1801. — 1871.

„Jedna izmedju najzanimivijih osoba, koje se iztakose u borbi naroda i to u onoj strani, gdje je nekođ hrvatska kruna sjala, bez dvojbe je stari Stjepo Ivičević, čovjek niko iz puka, narav radina, živa i za južno podnežje za šudo uztrajni; čovjek samouk al neutrudiv, malo sretan, riedko dosta pažen, jedan čas obružen, poslije opet stovan, i kad mu je smrt zaklopila knjigu života, opet slavljen“. Ovako je August Šenca započeo svoj životopis Stjepana Ivičevića u „Vienču“ g. 1878. (br. 37—41). Po njem bilježimo i mi podatke o života i djelima ovog vrlig pisca i čovjeka.

Ivičevići potječu iz Bosna. U Dalmaciji su došli bježeći od Turaka i naselili se u Primorju kod Makarske. G. 1646. potvrđeno im je staro plemstvo a 1757. podieli im mletački senat naslov kneza (conte). Od tog se plemena rodi Stjepan Ivičević dne 24. siečnja 1801. u Drveniku kod Makarske. Svoju je mladost sproveo u svom rodnom mjestu, gdje je od fratara učio čitati i pisati te se upoznao s Kačićem, koji probudi u njem prvu želju za pjesničtvom. Kasnije je dospio u Makarsku, gdje je učio početne nauke, — a sve ostalo svoje znanje pribavio si kao samouk. U tom je dotle dotjerao, da je izvrstno poznao ne samo hrvatski jezik i književnost, nego i talijansku knjigu, kako svjedoče njegovi dopisi s Kuzmanićem, Tomaseom i drugim prvaciua hrvatske knjige

God. 1818. posta Ivičević pisarom kod preture u Makarskoj. U ono vrijeme počeoše karbonari raditi za slobodu Italije, te se je taj duh razširio i u Dalmaciju. Reakcionarna i birokratska vlada austrijska vrebala je na karbonare, a Ivičević dozna u uredu, da je osumnjičen i jedan od njegovih prijatelja, pa ga opomenu, da pobjegne. Rad: toga bude i sam osumnjičen, 1820. ulhvačen, zakovan u verige, bačen u tamnicu i obtažen s veleizdaje. Pošto mu nisu mogli ništa dokazati, osudiše ga radi povriede uredovne vlasti na 20 mjeseci tamni ce u verigama i mračnu zatvoru. Ovu je kazan on i zbilja izdržao, a posljedice njezine vukle su se za nj kroz cio njegov život. Izšav iz zatvora, osta bez kruha i službe. To ga prisili, da privatno izučí pravostolne nauke. Sad je stao

zastupati stranke u parnicama, stranom je radio kod uprave zemljarske desetine, koja bijaše u privatnim rukama. Tako je živio do g. 1848.

U ovo razdoblje Ivičevićevog života spada Gajev ilirski književni pokret u Hrvatskoj, a Ivičević, koji je već 1825. pjevao hrvatske pjesme, napisal Gaju g. 1835., čim je izašao prvi broj „Danice ilirske“ pismo, kojim pristaje uz njega i š lije mu za „Danica“ dvie pjesme Od toga vremena osta Ivičević vjeran književnom radu te je pisao, u „Danicu“, u „Zoru Dalmatinsku“, brochure, dopise, listove i vazla sprovedao medju književnicima te ih mirio i opominjao na slogu i rad. Čim je Kuzmanić pokrenuo g. 1843. u Zadru „Zoru dalmatinsku“, opta Petranović Ivičevića za gradivo, a taj mu javlja, da je preveo „Anakreontike“ Vittorellieva, nešto iz Metastasia, četvrti piev Tassova Jerusolima, nešto Fedrovih basna i početak Homerove Ilijade. Sve je po savjetu Tomaseovu preveo narodnim desetecem. Ivičević je revno pisao za „Zoru“, ali je glede pravopisa pristajao uz Gaja i živo preporučao Kuzmanića, da prigri Gajevu reformu. O tom je vrlo obilno dopisivao s Tomaseom i raznim književnicima one doba, kao što su bili Carrara u Spljetu, Preradović u Zadru, Brlić u Brodu, te njegova korespondenija sačinjava pravu riznicu podataka za poznavanje tadašnjeg književnog i kulturnog pokreta, a svjedoči, da se je Tomaseo sve do g. 1848. smatrao Dalmatincem, Slavencim, i da je dobro znao hrvatski.

Dvie su osnove u ono doba bile posve zaokupile Ivičevića. Htio je sastaviti riečnik svih slavenskih nariečja i riečnik ilirsko-talijanski, pa taj svoj naum pribodi Tomaseu. Ovaj ga odvratí od prvog nauma, koji je neizvediv barem za jednoga čovjeka, ali ga svjetova, neka sastavi riečnik hrvatskoga jezika. Ivičević prigri tu ideju, sastavi za riečnik osnovu, pribodi ju Tomaseu, a ovaj ju temeljito ispravi i Ivičević se lati posla, — ali ga u tom prekinu g. 1848., koja vnuče i Ivičevića i Tomasea u vrtlog politike.

U isto vrijeme bavio se Ivičević i drugom jednom idejom, pasigrafijom, pismom za sve jezike, ili kako ga je on nazvao „obštopisom“. Tim je mislio steći

sebi i Dalmaciji najveću ravn. Kušao je, da na osnovu brojka sastavi ključ i riječnik za sve narode i jezike. Knjigu, tiskanu tim brojkama, razumjeli bi svi narodi bez znanja drugih jezika. Svaki pojma imao se je označiti drugim brojem. Već početkom g. 1848. predložio on svoje djelo bečkoj akademiji znanosti na ocjenu i dobi 4. siječnja 1849. odgovor, koji je potpisao barun Hammer-Purgstall. Sad povjerenstva biljaše vrlo povoljan, no vrijeme nije bilo njegovoj osnovi povoljno i tako je ona ostala do danas neobjelodanjena u rukopisu, makar ju je kasnije nudjao na razne strane.

Kad je 1848. proglašena sloboda i ustav te se u hrvatskom saboru čula prva riječ o sjedinjenju s Dalmacijom, Ivičević prigripi ovu ideju ali tako, da se imadu Dalmaciji pripojiti sve ilirske pokrajine i bude potvrđen za načelnika makarskog te izabran zastupnikom u bečki parlament, koji se je bio preselio u Kromperž. U parlamentu stajao je uz slavensku stranku i u tom smislu govorio. Rezultat onoga sabora poznat je.

Ivičević se vrati kući te se snova baci na književni rad. Tako napisao g. 1851. tragediju „Vladislav i Kosara bugarskinja“, a za tim preveo čitli Danteov „Pakao“ te ga obrazložio opazkama. Tragediju posla g. 1852. u Zagreb kazališnom odboru, koji je ne primi, jer niti je imao glumaca, niti je drama tehnički bila dotjerana za predstavu. Tako je do sad ostala u rukopisu. Ni „Pakao“ ne ugleda svjeta, jer ga je Paeel, uređujući g. 1853. „Neven“ na Rieci, odbio, pošto nije mogao tolikog djela tiskati u skromnom tjedniku. Sam prevod i tumač zavriediti su tiska. U isto vrijeme preveo je Ivičević Voltairova „Muhameda“ i Alfierova „Saula“ te izpevao izvornu epsku pjesnu „Vladislav“ (u „Jadranskih vilah“). Sav taj literarni rad nije donio Ivičeviću ni groša, nego je on morao za dalmatisku vladu prevoditi bukvar, računice i čitanke za pučke škole. Ne našav nakladnika ni lista, gdje bi tiskao svoje radove, on je ipak i dalje heroično radio i ostao u živu doticaju osobito s Paeelom.

Kad se je s povratkom ustava i opet pokrenulo pitanje o sjedinjenju Dalmacije s Hrvatskom, koje je osobito biskup Strossmayer zagovarao u pojačanom državnom vieću g. 1860., Ivičević je pristao svim žarom svoga srca u kolo dalmatinskih rodoljuba, koji su zagovarali ovu ideju, ali je držao s knezom Borelliem, da će se sjedinjenje polučiti preko Sarajeva. Ivičević bude izabran s hrvatskom manjinom u dalmatinski sabor, ali ga talijanska birokratska većina ne htjede ovojertiti, jer da je bio g. 1822. osuđen kao karbonar. Talijani ga dakle izbacije, kao što ga ni bečki centraliste ne htjedešie riješiti onih

posljedica kazne, dok mu je taj isti Schmerling nudio uredništvo hrvatskog vladinog lista. Sve je bilo napereu, da satire čisti hrvatski znajaj Ivičević.

Ivičević dodje tada s Pavlinovićem, Pacićem i Klaićem u Zagreb, gdje im je hrvatski sabor podielio mjesto u svojoj sredini, — ali dakako praktičnih posljedica od toga nije bilo.

Bečka vlada, da odvrati Ivičevića od hrvatsva, ponudi mu uređivanje službenih listova „Osservatore dalmato“ i „Glasnik dalmatinski“, koje je dosele uređivao Sandečić, jer ovaj nije htio pisati proti Hrvatskoj i proti narodnoj stranci u Dalmaciji.

Ivičević, koji se ja vazda borio s neđađom i nevoljom, podje na poziv u Beč k ministru Schmerlingu te prihvati ponudu u najboljim namjerama, kako svjedoči program u njegovu pismu, što ga je iz Zagreba pisao dalmatinskom autonomašu dr. Jakovu Vukoviću 14. srpnja 1861. Radi toga bio je izvrgnut šestokim napadačem, kojimi ga obasnu narodnjaci dalmatinski. U „Pozoru“ ga napade Vinko Millid, u „Ost und Westu“ dr. E. Tkalec. Ivičević se počeo opravdavati Perkovcu, Tkalcu, Strossmayeru, Račkoma, barunu Ozegoviću i drugim, i svigdje izicitati, da on radi za narodnu stvar i jezik. Nakon dvije godine uvjeri se, da Talijanši ne rade samo proti narodnoj politici, nego i proti hrvatskoj narodnosti. Tako mu g. 1863. oteše Rozner i Alesani uredništvo, jer nije htio pisati, kako su oni htjeli. Vratio se iz Zadra u Makarsku slonljen i razočaran i samo Petranoviću se može zahvaliti, da se je narodna stranka š njime opet izmirila.

I poslije sve ove neđađe nije se odrekao pera, već je marljivo pisao svoje oštre epigrame, opjevao viški boj, snovao list Biokovac i stao uređivati svoje spise, a nastojao je i oko uvedenja hrv. jezika kod sudova u Dalmaciji.

Nakon izmirenja s Ivičevićem, htjede narodna stranka da to potvrdi i činom, te Ivičević bude izabran za prisjednika obćinskog vieća u Makarskoj a u rujnu 1871. i zastupnikom u dalmatinskom saboru. Al to bijaše i konac njegova vieka. Slab već i iznemogao dodje on u Zadar na sabor, no morade se brzo povratiti u Makarsku, gdje je 16. prosinca 1871. preminuo u 71. godini života.

Ivičević je sav svoj književni rad u pjesmi i prozi najvećom pomnjom priredio za tisak, — ali do toga nije došlo. Samo omanji dio stampan je u raznim listovima, dočim je ostalo u rukopisu. Uz spomenute već radove ima od njega još: „Obodo i Lasiće“, sbirka političkih opigrama; „Viški boj“ epska pjesma „Vladislav II“, drama; veliki broj prigodnih pjesama i budnica, prevoda iz Petrarce, Balld' Ongara i drugih, Svakako je barem jedan dio tih spisa zaslužio, da se otme zaboravi i pjesniku i narodnom boreu dade zasluženo priznanje.

Stapan Sircovicz

SVETIČ KHAJENICA
ZAGREB

VATROSLAV JAGIĆ

1838.

Prvi slavista naše dobe po suglasnom je sudu evropske znanosti Hrvat Vatroslav Jagić. Rodio se je dne 6. srpnja 1838. u Varaždinu od oca obrtnika Vinka i majke Ane. Gimnaziju je najprije ošio u Varaždinu do 1851., a zatim do 1856. u Zagrebu, od kuda je pošao kao stipendista na bečko sveučilište, da se posveti klasičnoj filologiji. Položivši s odličnim uspjehom izpite, vratio se g. 1860. u Zagreb, gdje je postao profesorom filologije u gimnaziji. Došao je u sgodan čas, kad je u srednje škole uveden hrvatski nastavni jezik te nakon obolovanja započeo nov narodni život. Već g. 1861. absoluirajući Jagić u programu gimnazije prvu svoju razpravu: „Pabirci po oviču našega narodnoga pjesništva“, u kojoj je počeo stvarjivati formalnu stranu naših junačkih narodnih pjesama sa starogrčkimi. Sljedeće godine objelodani razpravicu „Deklinacija imena samostavnoga“, a 1863. u „Tisućnici“ u slavu sv. Cirila i Metoda historijsko-filološku studiju „Evangjelje u slovjenkom prevodu“.

Važna je za Jagićev rad god. 1864., kad je u Riegerovom českom slovniku prvi put obradio pod imenom „Jugoslavenski“ poviest književnosti hrvatske i srske, izdao na poziv vlade „Gramatiku jezika hrvatskoga“, koja je kroz 20 godina odgajala u hrv. jeziku ciele generacije i počeo izradjivati čitanke za VII. i VIII. razr. pod naslovom „Primeri starohrv. jezika iz glagolskih i cirilskih književnih starinaht“. Iste je godine počeo s dr. Račkim i Torbarom izdavati znanstveni časopis „Književnik“, koji je izlazio kao priprava akademiji i njegovom kasnijem „Arhivu“ do god. 1866. U ta tri godišnjaka priobio je J. razprave: Naš pravopis, Primjetbe na odgovor na „Naš pravopis“, Iz prošlosti hrv. jezika, Slovjenko jezikoslovje, Primjetbe k našoj sintaksi i mnoštvo kritičnih ogleda i ocjena.

God. 1865. napisao Račkovom izdanju „Assemanovog ili vaticanskog evanđelistara“ filološki uvod. Tako ga nadje g. 1866., kad ga hrv. sabor na preporuku Račkovu 9. svibnja izabra među prve članove jugoslavenske akademije, što je svakako po mladog učenjaka, kojemu još nije bilo ni 28. godina, bila velika čast, kakove se nisu dostali ni prvi preporoditelji hrv. knjige

Čim je akademija započela svoj rad, bio je i Jagić među njezinim najmarljivijim radnicima. Već 1867. izdaje on svoje umno djelo: „Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbaskoga. I. Staro doba“, (od VII. do konca XIV. stolj.), koje je 1871. u Kazanu izšlo na ruskom prevodu, a 1868. dodaje joj „Prilozki k historiji književnosti“. Već u prvj sjednici akademije 1867. čita Jagić „O paralelah i izvorih naših narodnih pjesama i pripoviedaka“. U akademikom „Radu“ nantao je Jagić do g. 1872. sljedeće radnje: „Gradja za glagolsku paleografiju“ (V. 1868.); „Podmladjena vokalizacija u hrv. jeziku“ (IX. 1869.); „Trubaduri i najstariji hrvatski lirici“ (IX. 1869.); „Paralele u hrvatsko-srbskom naglasivanju“ (XIII. 1870.); „Napredak slovinske filologije posljednjih godina“ (XIV. i XVII. 1871.); a osim toga ocjene Miklošičevih, Novakovičevih, Afanasjevih, Srečjevskih i Bezonovljevih radnja te nekrolg Schleichera.

U „Starinama“ priobio „Ogledi stare hrv. proze“ (I. 1869.) i „Život Aleksandra Velikoga“ (III. 1871.). Osim toga zasnovao je program za izdavanje starih pisaca hrvatskih te je s Kukuljevićem 1869. uredio i izdao „Pjesme Marka Marulića“ (od njega su kritičke opazke), za tim god. 1870. „Pjesme Siška Menetića, Vlahovića i Gjure Držića“, 1871/2. „Pjesme Mavra Vetranića Čavčića“ (zajadno s Kaznačićem i Daničićem) i 1872. „Pjesme Nikole Dimitrovića i Nikole Naljeskovića“ (s Daničićem).

Još ćemo ovdje zabilježiti, da je Jagić već od god. 1861. pa sve do god. 1870. bio i tajnikom „Matice ilirske“ i da je sudjelovao kod osnutka „Vienca“, komu je za I. broj prvoga tečaja 1869. napisao krasnan članak: „Živi li, napreduje li naša književnost?“ te na to pitanje odgovorio s odlučnim: da!

Medjutim sbio se je u Jagićevu životu znamenit okret, koji je odlučio cielom njegovom sudbinom. Dne 19. travnja 1870. sbio se je pred Jelačićevim spomenikom u Zagrebu od političkih protivnika napadaj na pjev. društva „Kolo“ i „Zora“, kad su se vraćala iz Makimira, a pošto je pri tom sudjelovao i tadašnji namj. učitelj zagrebačke gimnazije dr. David Starčević, plodilo je deset profesora istoga zavoda u ime zavodske discipline provjedit, na koji je ban Rauch 7. lipnja

odgovorio odpustom Jagićevim i Brateljevim, dočim su profesori M. Divković, dr. Fr. Kellner, Fr. Marković, J. Pavec i dr. Jul. Sajatović uslied toga sami ostupili.

S prva po odpustu Jagić je radio u akademiji kao drugi tajnik, ali je već zabrinat za budućnost svoje obitelji, tražio sveze u tudnjai, pa su ga pri tom naročito podpirali Mikošić, Sreznjevski, Grigorić i dr. drugi ruski prijatelji, koji su ga vrlo cie-nili, što se i po tom vidi, da je Jagić već 1868. bio izabran dopisnim članom c. ruske akademije nauka, a god. 1870. imenovalo ga na predlog Sreznjevskov petrogradsko sveučilište počasnim doktorom slavenske filologije. G. 1871. pako bio je J. na predlog Grigorićev pozvan u Odesu na novo sveučilište za prof. sravnjivajuće filologije indoevropskih jezika, kamo je malo prije bio pozvan i naš drugi odlični zemljak dr. B. Bogišić. Prije još nego li je pošao u Odesu, uze jednogodšnji dopust, da se za svoju struku podpnu pripravi u Berlinu kod sanskritiste profesora Webera i drugih stručnjaka. Posljedica ovih studija bila je razprava „Das Leben der Wurzel *dē* in den slavischen Sprachen“ (1871.), za koju mu je lipso sveučilište podielilo doktorat filozofije. Osposobiv se i podpnu u govoru i pismu za ruski jezik, poče J. 1872. u Odesi predavati ruski. Zalibože snađe ga tu teška žalost, izgubi najstariju keer od pošaline i sam oboli od iste bolesti tako, da se je jedva pridigao. Tada je podpnu osiedo.

Pošto se je istodobno ustrojila u berlinskom sveučilištu stolica za slavensku filologiju, bio je Jagić po preporuci Mikošićevoj u listopadu 1874. kad su se razbili pregovori, da dođe za profesora slavistike na novo zagrebačko sveučilište, pozvan u Berlin za prvog profesora ove struke. U Berlinu je ostao šest godina, do g. 1880.

I u tudnjie nije Jagić prestao obradivati domađu knjigu, prem mu je je za to manje vremena doticalo. U akademickih „Starina“ prihodio je od 1873.—8. „Opisi i izvodi iz nekoliko južnoslovenskih rukopisa“, a u „Radu“ zagreb. akademije izla znamenitu razpravu „Gradja za historiju slovenske narodne poezije“ (XXXVII. 1876).

Glavni čin berlinske Jagićeve periode jest osnutak znanstvenog organa za slavensku filologiju „Archiv für slavische Philologie“ od koga je I. svezak izašao 1876. Time je on stvorio centralni znanstveni, kritički i bibliografski organ za slavistiku, kako su ga uzalud nastojali osnovati Dobrovsky, Šafařík i Mikošić. Do sada je od tog djela izašlo 20 svezaka, pa su svi nakraćen bezbrojnim drugačijim člancima, studijama, razpravama i ocjenama J., od kojih mogu neke zanimati i naše šire obnstvo, kao n. pr. ona u II. sv. „Die Südslavischen Volkssagen von dem Grabanejš dajak und ihre Erklärung.“

Osim „Arkiva“ dao se je Jagić i na izdavanje najstarijih glagolskih staroslovenskih spomenika. Tako je izdao 1879. „Quatuor evangeliorum codex Zographensis“, a 1880. „Zakon vinodolski“ s ruskim prevodom i kritičkim i filološkim opazkama.

Za vrieme svog berlinskoga boravka postao je Jagić članom českok držstva nauka u Pragu (1877.), članom akademije kralovske (1878), članom akademije berlinske (1879 itd. Po smrti slavnoga Izmabela Sreznjevskoga, prijatelja našeg Vraza, 1880, bio je Jagić izabran izvanrednim članom petrogradske car. akademije znanosti i po predlogu prof. Lamanskoga imenovan nasljednikom Sreznjevskovim kao profesor slavistike u sveučilištu u Petrogradu. Na jesen iste godine preseli se Jagić u Petrograd, gdje je kao i u Berlinu ostao šest godina. I tu je Jagić razvio neumornu djelatnost za svoju struku te se broj njegovih znanstvenih radnja jedva može nabrojiti. Tu je izdao „Specimina linguae paleoslovenicae“ (1882.), „Evangelije Mariansko“ (1883) itd.

U Petrogradu bio je imenovan državnim savjetnikom i odlikovan redovima sv. Stanislava, sv. Vlahimira i sv. Ane.

Kad je Mikošić 1883. navršio 70. godinu te 1884. prešao u mir, on je opet predložio Jagića svojim nasljednikom u profesuri slavistike u bečkom sveučilištu te je naš učeni zemljak 1886. imenovan takovim i došao u Beč. Tu ga je doskora zapala i čast te bude iminovan dvorskim savjetnikom, izabran članom carske akademije, a po smrti Mikošićevoj, 1891. imenovan i doživotnim članom gospodske kuće. Ponajglavnija zasluga Jagićeva u Beču jest, što je ondje uredio seminar za slavensku filologiju (1887.), u kojem je sakupio čitav niz mladih slavista.

Od svog boravka u Beču J. je izdao silan broj radnja, kojih ovdje ne možemo podpnu nabrojiti. Neka budu bar glavnije spomenute: „Statut Poljički“, „Missale glagoliticum Heroje ducis splatensis“, dva svezka „Glagolitica“, „Der erste Cetinjer Kirchendruck vom Jahre 1494“, „Ruska književnost u XVII stoljeću“ (1895. Mat. Hrv.), „Codex slovenicus rerum grammaticarum“, „Vših pravok stumačenje hrvatско“ (1897.) itd.

U takovu neumornu radu dosegnuo je J. 60. godinu života čil i zdrav. Njegovi učeni i drugovi proslavili su ja predanjem adrese i skupnim sastankom. Glavni zadatak njegovog budućeg rada jest, da stvori „Povjest slavenske filologije“.

Prof. dr. Jagić oženjen je sa sestrom pokojnog hrv. pralječnika dra. Strupija, Sidonijom, te ima iz tog braka sina i dvie keeri, od kojih je starija udata za prof. dra. Milana Rešetara. Redovito dolazi od svake godine u Zagreb i u Hrvatsku, da ondje nadoveže svoje stare prijateljske i znanstvene sveze, i time posluži na čast svojoj domovini.

ARTISTEN LITHOGRAPHISCHEN VERLAGS ANSTALT

СВЕТЪ СВЯТЫЙ
1888

ANTE JAKIĆ

1828.—1878.

Antun Jakić rodio se je dne 16. siječnja 1828. od građanskih roditelja u Kostajnici, pak je tu i svršio pučku školu. Tu bijaše sva njegova školska obuka. Iz roditeljskog doma podje on u trgovinu s mješovitom robom u Petrinju, a kad je tu izučio posao, oda kao trgovački pomoćnik u Gospiću, od kuda se je g. 1849. vratio u Kostajnicu i ovdje otvorio svoj samostalan posao. No djelo krug mu za kratko vrijeme postane preuzan i on dolje u Zagreb, gdje je mjeseca rujna 1851. otvorio trgovinu s mirodijskom i kolonijalnom robom. U Zagrebu našao se je Jakić sa starijim drugovi, Karlovičaninom Mijom Krešićem (r. 1818 † 1888.) i još danas živućim Gjurom Crnadkom (r. 1820.), s kojima je sklopio prijateljstvo i digao ponosito i samosvjetlo u vis zastavu za pohrvaćenje trgovačkog stališa, koji je do tada bio potpuno pomjemen. No kako god su nađe narodnog pokreta bile velike, tako je još snažniji bio duh reakcije te Jakić nije pod Bachovim sistemom mogao naći u Zagrebu djelo kruga, što ga je tražio, pa se je g. 1854. preselio na Reku, gdje s jednim drugom započeo trgovinu na veliko. Pobjuđen okretom u politici g. 1859. vrati se on u Zagreb, gdje se opet našao s Krešićem i Crnadkom, njegovim hrvatskih trgovačkih ideala. Gjurom Crnadak, njegov živopisac, piše o njemu: „Nadaren bistrim umom, pronicavim duhom i čeličnim značajem, bio je on podjednako rođoljub hrvatski najčišće krvi.“

Kad je g. 1860. vraćen ustav monarkiji, bili su tiskarski i književni poslovi u Hrvatskoj vrlo kukavi. Jakić se sada odvaži, da doskoči ovom nedostatku, pa na vlastiti trošak uredi tiskaru, kojom je, preu neustručnjak, vješto upravljao. U toj su se tiskari štampali „Poroz“ i mnogi politički i zabavni listovi, a i mnogobrojne hrvatske knjige, kojim je Jakić pomogao na sviet. Da pomogne pohrvaćenju pismenog poslovanja hrvatskog trgovačkog i obrtničkog stalaža, lati se samouk Ante Jakić g. 1861. i pera, te napisa knjižicu pod naslovom „Hrvatski trgovački listar“, koju izda god. 1862. Ovo je bio prvi hrvatski trgovački listar i u obće prva hrvatska trgovačka knjiga, koja je tadašnji naš trgovački naraštaj upravo oduševila. Prelgovor, što ga je Jakić napisao svojoj knjizi, vrijedi još i danas i vrijediti će sve dotle, dok naš trgovački

sviet ne bude imao narodne svijesti, bez koje ne može narodu drugo biti no stranac. Kao najbolji uztek svemu tuđinstvu prepomnio je Jakić na osnovu svog vlastitog iskustva osnatak više trgovačke škole, do koje žalibože još ni danas nismo došli, makar da i postoje u zemlji dva s realkom spjokna takova zvala.

G. 1864. počeo je Jakić izdavati i poseban hrvatski trgovački list „S. do“, koji je održao velikim troškom i trudom puna četiri godine sve do g. 1868.

Jak čavae trgovačke vrline, njegovo oduševno hrvatsko otačbeničko i nada sve uzorno pošteje, pribaviše mu u kratko vrijeme velik ugled ne samo u glavnom gradu Zagrebu, već i u svojoj zemlji. Već g. 1861. bio je on biran za zastupnika u hrvatski sabor, kojemu je sve ostao do svoje smrti veleugledan i uvaženi članom narodne stranke, pak je u financijskim i gospodarskim pitanjima njegova riječ mnogo vrijedila. Naročito je sudjelovao g. 1873. i kod obnove hrvatsko-ugarske financijske nagolube, nastojeći kroz mnogo godina, da svojimi članici u tadašnjih novinah dokaže i izposlije bolji financijski položaj Hrvatske. Osim ovog visokog političkog zvanja Jakić je častno vršio i druge građanske dužnosti najvremje te je bio više vremena i gradskim zastupnikom grada Zagreba i predsjednikom te obrtničkom trgovačko-obrtničke komore zagrebačke. Zapisnici tih korporacija svjedoče, što je Jakić u boljak hrvatske trgovine i prometa, u napredak i procvat glavnog grada Zagreba smovao, ako i nije izposlovao.

Ante Jakić bio je hrvatski radikalac od pete do glave, ako i za života nije našao onog priznanja, što ga umiju naći ljudi širokih rukava i široke svijesti. Bio je čovjek visok i krjepak, marljiv i štedljiv, u svakom smislu solidan, pa kako je 2. vno uređio, činilo se, da će doživjeti visoku starost. Žalibož nahladi se u parnoj kupelji, dobije t. fis i umre u Zagrebu 27. prosinca 1878. u 51. godini te bude pokopan na Mirogoju. Ostavio je samo suprugu Virginiju, rođenu Zambelli.

Tek po Jakićevoj smrti uvidjelo se, što izgubismo s njime. Nitko manji no August Šenoa napisao mu nekrológ, iz koga je vrijedno zabilježiti ova nekoliko rellakaa: „U narodu našem nevelikom borba je življa

i strastnija na mahove nego kod drugih većih naroda, a na mahove zavisila driemez, da očajša. Kad zakipi borba, ne pobija se mienje ili našelo, već se bacaju otrovne striele na pojedine osobe, piše se mnogim u grieh, što nisu skrivili, i komu se jušer vikalo: „Hosana!“, — tamn će se sutra vikati: „Razpni ga!“. Mnogi čovjek, kukavica bez mienja i patriotizma, prolazi kroz sve mienne našega javnoga života, on se klanja svakomu, služi će Boga i vruga a nitko ne će u njega dirnuti. Beznačajnost postaje tako pravilom, i u istinu većina je naših ljudi od voska. U tom se griehi, veoma griehi u nas, a da to tako biva, svjedokom nam je i Anto Jakić. On bijaše sin pokojne Krajine, trgovac, samouk. Dvoje moramo na njem iztaknuti, korjeniti njegov patriotizam i radni njegov, neodoljivi mu duh. Hrvatsku obitelj, radikalizam u narodnosti, smatrao je Jakić jednim putem našega spasenja, premda je mnogo ušio i život drugih naroda. On je čitao svaku hrvatsku knjigu, pratio kulturni boj naroda, u njegovoj obitelji nije se govorilo nego hrvatski, on bijaše živa duha, okretan i oštrouman. Premda samouk, nakupio si je toliko znanja i vještine, da je na javnom polju za domovinu djelio po koj pot megalan. Karakterističko je pak u njega navlastito pregnuće, da probudi u našem narodu smisao za narodno gospodarstvo, za materijalni razvitak, koji ima uzporedno ići sa razvitkom duševnim. Oštrina njegova uma, zdrava logika, nezaladjena frazami, učinila ga je možda gdjejkomu nesimpatičnim, štedljivost njegova odbila je gdjejkomu od njega, kao što i njegov radikalizam gleda narodnosti proti radikalcem, koji su kod kuće, u krugu svoje obitelji, sve više nego Hrvati. On umre više štovan nego ljubljen. Otvorioše njegovu oporuku, kudoci i bribljavec zinuše — i danas poslije smrti Jakić je jednako ljubljen i štovan. Danas nam može služiti uzorom hrvatskoga građanina . . . . Radio je i štedio, živio skromno i steko do 50.000 for. i sve je ostavio svomu narodu.

Slava mu, slava! Narod ga je sjejno ispratio do groba, a u tom triumfalnom sprovodu staphu poniknute glave i oni, koji su ga na životu klevetali. Nitko im se nije ljepše osvetio od njega. Jakić je odredio, da mu Ivan Rendić od mramora načini poprsje i da se ono pohrani u hrvatski muzej. To nije taština, već podpuna umjetna samosvijest, koja traži priznanje pravednih zasluga. To poprsje biti će u našem muzeju riedak primjer čistog hrvatskog građanina*.

Oporukom svojom od 6. lipnja 1876. zapisa Jakić sav svoj imetak, jer je bio bez djece, svim hrvatskim kulturnim zavodom: akademiji, društvu sv. Jeronima, Matici Hrvatskoj i ustroji stipendije za slušaoce hrv. svenčilišta, gospodarskog zavoda u Križevcih i trgovačke škole u Zagrebu, položi glavnicu za nagradjivanje u gospodarstvu, vođarstvu i stočarstvu naprednih seljaka, ostavi liepu svotu za izlavanje i nagradjivanje spisa o narodnom gospodarstvu, sjeti se kao dobar katolik pobožnih zaklada i svoga roda — i odredi svotu, da „Matica Hrvatska“ po njegovoj smrti izda njegov spis „Moja spominjanja“ i da priredi drugo izdanje njegove knjige „Hrvatski trgovac“. Matica nije mogla izvršiti njegove želje, jer se rukopis „Moja spominjanja“ nije mogao naći, a „Hrvatskog trgovca“ nije izdala, jer je domioce zastarjelo, već je zapis podielila s društvom sv. Jeronima i izlučila iz Jakićeva zapisa 500 for. za osnutak „Knjižnice za hrvatske trgovce“. U toj je knjižnici g. 1889. izdala prvu knjigu dr. Lorkovića: „Počela političke ekonomije“, kojoj je pisac dodao „Rieč o knjižnici za hrvatske trgovce“, a Gjuro Crnadak vjekopis Antuna Jakića.

Ovak o je barem skromno sačuvana uspomena na odličnog hrvatskog rodoljuba, trgovca i dobrotvora, koji će za vanda sačuvati odlično mjesto među muzevima hrvatskog naroda, što su mu služili na čast i na uzor.

W. L. G. J.

EVŠUČ KVAŘENKA
1882

DRAGOJILA JARNEVIĆ

1812. — 1875.

U nizu hrvatskih žena, koje su se u preporodno doba ilirsko uhvatile u narodno kolo, zaprema spisateljica Dragojila Jarnević prvo mjesto. Ona se je rodila 4. siječnja 1812. u Karlovcu od gradjanskih roditelja. Otac njezin Janko imao je trgovinu sa Željekom; mati joj bijaše Ana rođjena Minac. Karlovac je tada bio jako pomjenjen, pa je i Dragojila ostavši 1819. s petero braće obudoviteljoj majci na brizi, žitala mnogo njemačkih knjiga, od kojih su na sreću mnoge bile boljeg sadržaja. Tako se je za rana upoznala i s njemačkim klasicima te je nadomjestila nedostatak sistematičnog odgoja vlastitom marljivošću i studijama. Oboljev 1839. poslaoše ju liječnici radi promjene zraka u štajerski Gradac, gdje je ostala više mjeseci. Popetvi se jednog dana na „Schlossberg“, zagledala je na stieni pet hrvatskih stihova, što jih ondje bješe napisao mladihni Ivan Trnski kao pozdrav svim zemljakom. Trnski je tada boravio na nauicima u Gradu. Dragojila napisala pod one stihove odzdrav, a za neko vrijeme dočuo je i Trnski od drugova za to te su svi skupa propitali za njezin stan. Ljudevit Splajt ju je otkrio i posredovao susret između nje i Trnskoga. Ona bijaše umna, no boležljiva, sjetna i dosta razočarana djevojkica. Gradila je stihove, dakako njemačke, mrlala na svijet i nekanišla se udavati. Trnski ju uze nagovarati da prione cz materinski jezik te joj i pribavi prve potrebite knjige i izpravi prvju joj pjesmu „Želja za domovinom“ („Danica“ broj 31. godine 1839.) od tada je sledila pjesma za pjesmom, no ona doskora vidje, da joj na tom polju neima željena uspjeha.

U kolovozu 1839. ostavi Gradac i ode u Trst, a odatle u listopadu u Metke gdje se je upoznala s odličnim stranim obiteljima i bila odgojiteljicom kod baronice Sordon i grofice Schrückinger, a dobila i ponudu od lorda O'Connora, da mu porodicu prati u Egipat i Englezku. Trnski ju odgovori ponajvećma rađ slabljeg zdravlja te se ona nakon 14 mjeseci vrati u domovinu.

Nastaniv se kod majke u Karlovcu, sprovela je neko vrijeme s njome, a po njezinoj smrti 1845. kod brata Josipa, svećenika. Kad joj i brat umre, živjela je sa udovicom sestrom u roditeljskoj kući i po-

dielila s njome novac od prodana posjeda. Bila je neko vrieme 1846. opet odgojiteljica u Ladislavovcih u Zagorju kod Vinkovića, a došla je tečajem zadnjih godina u doticaj sa Stankom Vrazom, baronom Kržlanom, goticaj Albertom Nugentom, Rusima Streznjerskim i Čizovom, itd.

Jarnevićka pisala je dnevnik, u koji je zabilježila mnogo sgoda iz svog života, koje nam služe ne samo kao podatci za njezin životopis, nego nam i prikazuju tadašnje stanje u domovini.

God. 1849. ustrojila ona u Karlovcu privatnu djevojačku skolu, u kojoj je ona bila sama učiteljica u svim predmetima. Uspjese ove skole bili su tako sjajni, da je stekla jednoglasnu pohvalu. Ovu je skolu držala do konca svibnja 1853. od tada bi najviše boravila u Pribičin, gdje je također nastavila svoj rodoljubivi učiteljski rad. Tek koncem listopada 1855. vrati se ona u Karlovac, gdje je ostala do smrti, Jarnevićka cijenila su Karlovačani u velike, a uživala je i dobar glas po svojoj domovini. Bila je redovna, poslana, steljljiva, mrlala svaku nepristojnost i kavgu. Podavši se pesve knjizi, mnogo je radila, ali žalibože, kako je za absolutistične vladavine svaki narodni pokret zadržama, nije ona mogla doći do podpuna razvika kao književnica. Manjkalo joj je naročito i književna savjeta i podpora.

Janko Tomić, njezin životopisac, po kojem je i Trnski bilježio, spominje u svojoj „Hrvatskoj stilstici“, da su tiskom izdana slededećja djela Jarnevićkina: Pjesme: „Želja za domovinom“, „Domovini“, „Cvjetak prijateljstva“ i „Kraj jeseni“ g. 1839.; „Moje cvieće“ (1840.), „Molba proljeću“, „Moj sanak“ i „Cvjet za njegovu sliku“ (1842.), „Nova žetva“ i „Vještica“ (1843.), „Moj ljubovnik“ (1845.), „Banu Jelačićin“ (1850.).

Napisala je i dvie drame: „Veronika Desinićeva“ i „Marija kraljica ugarska“, svaku u 5 čina i u stihovima.

Glavno polje njezina rada bijahu pripoviesti, kojih Tomić spominje četrnaest, a objelodanene su u Nevenu, Leptiru, Glasionici, Nase gore listu, Dragoljlu u Hrvatskom Sokolu. Evo im naslova: „Domorodne povjesti“ (1842.), „Prevareni zaračnici“ (1853.),

„Prijateljice“ i „Sudbina“ (1854), „Prsten“ i „Ljepota djevojka“ (1858), „Plemić i seljan“ (1860.), „Marija Margareta“ (1862), „Tudje spletke“ (1864.), „Vojničkoj Krajini“, „Pepelari“ „Ljubav i prijateljstvo“ i — roman „Dva pira“ u Domobranu. Osim toga napisala je ona više pedagoško-didaktičnih članaka u „Slav. Pedagogu“ i „Napredku“ i ostavila rukopisu crticu „Moje ušiteljevanje“, veselu igru „Bojazljivi Francek“ u 2 čina i niz od preko 80 pjesama raznog sadržaja. Gdje se ova zanimiva ostavština i kod

koga nalazi, nije mi poznato, ali bi bila šteta, da se izgubi.

Dragojila Jarnevička umrla je dne 12. ožujka 1875. u svom rodnom gradu Karlovcu te je dva dana uz sančešće cielog grada sahranjena na dubovačkom groblju.

Ako Dragojila Jarnevička nije svojim radom suviše obogatila hrvatske knjige, ona je ipak u kobno doba dala primjer toplog rodoljublja i posvjedočila, da su i u našem narodnom pokretu žene rekle svoju. Budi joj hvala!

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY

FRANJO barun JELAČIĆ

1746 — 1810.

Znameniti hrvatski junak, kojega je kao i sina mu, Jelačiće bana, rosila najviša vojniška odlika, viteški krst reda Marije Terezije, bio je potomak stare i hrabre plemičke hrvatske porodice, koja se je dičila na više grana. U matici krštenje župe grada Petrinje ubilježeno je, da je onđen dne 14. travnja 1746. kršten Franjo, Juraj zakoniti sin Antuna Jelačića Bužimskoga i njegove supruge Barbare, rođene Grosić. Kumevali su mu na krstu Franjo Thausy, kanonik i prepozit a kašnje biskup zagrebački te gdje R. de Lalensperg. Njegov je otac bio u ono vrijeme satnik u Petrinji. U 17. godini, 1. siječnja 1763. stupio je Franjo u prvu bansku pukoviju, u kojoj je postao 1772. kapetanom, 1783. četnikom, 1789. podpukovnikom. Za turskog rata Jelačić je sa svojom pukovnijom prodro u tursku Hrvatsku i slavno se ponio u svibnju 1790. kod obrane čardaka Ljubine, na koji su Turci velikom silom navalili.

Mjeseca rujna 1791. bio je premješten u Ogulin, a 1. svibnja 1794. postade pukovnikom i zapovjednikom novoustrojene čete hrvatskih strijelaca, koja je krenula k vojsci na Rajnu. Tu se je njegovo ime za kratko vrijeme spominjalo kao najhrabrijeg među hrabrima. Dne 15. svibnja 1794. odlikovao se je kod Wüllena, gdje je natrag predbio poziciju od neprijatelja zauzetu. Već 23. svibnja i. g. njegovo je junaštvo spasio uzmak naših četa od podpuna uništenja. Sam se je stavio na čelo uzmičajućih vojnika te ih pozvao, da ga ne ostave, a to je tako djelovalo na njegove ljude, da je s njima mogao susdržati neprijatelja. I u slijedećih borbah, 8. prosinca 1794. kod Meissenheima, 31. svibnja 1796. kod St. Wendla, za tim u bitci kod Würzburga i u okršaju kod Aschaffenburga, gdje je osobito sretno vodio prednje čete, slavno se je odlikovao. Za te je zasluge bio u veljači 1797. izvan reda imenovan generalom te je kao brigadski zapovjednik poslan u Italiju, da se bori proti Bonaparti i njegovoj vojsci. Sa svojom slabom silom bio je od moćnijeg Masséna potisnut natrag te se nije mogao sjediniti sa Suvarovom, kako je namjeravao. Međutim mu sreća bode poslušni te on uzmičajuć dodje do Feldkircha u Voralberškoj, gdje je 22. i 23. ožujka 1797. slavno pobjedio francuskog ge-

nerala Oudinota, koji je bio već prešao s vojskom riečicu Iller. I drugu navalu, što ju je Masséna poduzeo na Feldkirch s novim četama, junački je odbio te prisilio Franceze, da se povuku preko Rajne na granblindensku među. Za ovu sjajnu obranu dobio je Franjo barun Jelačić u 54. promociji 6. travnja 1799. viteški krst vojničkog reda Marije Terezije

Nakon sklopljena mira u listopadu 1800. bio je imenovan podmaršalom i divizionarom najprije u Petrovaradinu, (gdje mu se je i rodio najstariji sin Josip, kasniji hrvatski ban), a kašnje u Karlovcu. G. 1802. postade vlastnikom pješачke pukovnije br. 62.

Kad je g. 1805. opet planuo rat između Napoleona i Austrije, Jelačić se s 21 bataljonom pješaćiva i 6 švadrona konjanitva kod Innsbrucka i Imsta imao da zaštiti lievi bok vojske pod generalom Mackom. Dok je on neopisivom hrabrošću i ustrajnošću ovu tešku zadaću riešio, dođe mu iznenada zapovjed, da sa svojim sborom krene pred Ulm, kamo je 8. listopada prispio i grad s okolišem posjeo. Pošto se je neprijatelj sa znatnom vojskom blizao, pak je Voralberškoj opet zaprijetila opasnost, dobio je Jelačić od načelovodca Ivana, vrhovnog zapovjednika u Tirolskoj ponovnu zapovjed, da krene na zaštitu granice voralberške, da putem razori sve mostove i sebi pripoji posadu memingensku. No prije, nego li je mogao izvesti taj nalog, neprijatelj je već razorio mostove na Illeri i posjeo put u Memingen, koji se je već 14. listopada 1805. predao.

Jelačić se sada povuče u Isny, Wangen i Ravensburg, da pričekna na dogodjaje kod Ulma i zaštiti proti neprijatelju u Feldkirchu i Bregenzu nakrcanu zalihu hrane i zaire. No ratni uspjesi neprijatelja bijahu tako nagli, Jelačić odaslane zapovjedi tako nejasne, a padom Memingena njegov sbor tako oslabljen, da on više nije mogao uznaći, kad mu je stigao nalog, da se preko Vintschgaua natrag povuče. Do skora nije mogao ni da sledi načelovodu Ivana, koji je uznao iz Tirolske.

Njegova namjera, da se u Voralberškoj održi i u najgorem slučaju protuče kroz Švabsku i Česku, osjetio je neprijatelj naglom kretnjom i jurisem na Bregenz 13. studenoga. Jelačić uzmaknu u Hohen-

embs, — ali sjedinjenje ma s kojim krilom austrijske vojske bijaše već nemoguće. S toga on sazva odmah ratno vijeće, koje je jednoglasno zaključilo, da se ima sklopiti častna kapitulacija, na koju je 14. studenoga 1805. u Dornbirnu pristao i franjezki general Mathieu.

Po izvornom izkazu o kapitulaciji, podpisanom po samom Jelačiću, a ustupljenom mi na porabu po njegovom sinu, preuzv. g. grofu Jurju Jelačiću, kaptituliralo je tada u svemu 4033 vojnika, među njima 148 častnika. Bio im je dozvoljen slobodan odlazak u Česku uz uvjet, da jednu godinu ne smiju služiti u ratu.

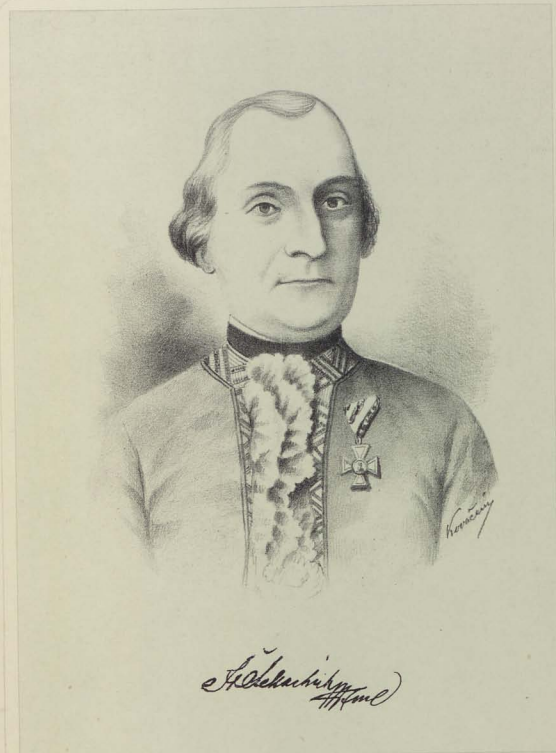
Ovim neuspjehom, koji nije Jelačić skrivio, već gore spomenute okolnosti, ima se pripisati, da je Jelačić bio naglo umirovljen. On se sada preseli na svoje imanje Kurilovec, gdje mu se rodi treći sin Antun, pak je odavle, ne htijuci uzimati mirovine, zahtievao izragu proti sebi. Parnicu je vodio sam vlastoručno te je nakon tri godine i uspio. Povjerenstvo generala proglasilo ga je 1808. sasvim nedužnim te je Jelačić opet uzpostavljen u svim častima.

U ratu g. 1809. došao je Jelačić sa svojom divi-

zijom da posjedne Solnograd i pobio se sretno sa podkraljem Eugenom 25. svibuja u okršaju kod St. Michela. Uslied toga podje mu za rukom, da se sjedini u Gradcu s vojskom nadvojvode Ivana. Malo kašnje sklopljen je mir a Jelačić bje pozvan k caru Franji, koji mu osobno naloži, da preda gornjo-krajske pukovnije Napoleonu. Car Franjo reče Jelačiću, da on jedini može izvesti ovu misiju, pošto su članovi takovog prijašnjeg povjerenstva bili skoro utučeni. Jelačić se žalostna srca pokori tomu nalogu, ali reče caru Franji, da toga naloga neće dugo preživjeti. Zimi 1810. izvrši teški svoj zadatak te se vrati u Szala Apathi, u zalatskoj županiji u Ugarskoj gdje je bio glavni stan vojske. Tu je obolio i jedva dospio, da podnese svoje izvješće, kad već 4. veljače 1810. umrie. Pokopan je u tamošnjem samostanu.

Franjo Jelačić bio je oženjen od g. 1800. s Anom barunicom Portner, rođjenom u Lovinec u Liki, po materi unučicom čuvenog generala Martina baruna Kneževića. Ona je umrla 28. studenoga 1838. u Zagrebu u 62. godini, te je prenešena s groblja sv. Jurja, danas sahranjena u posebnoj grobnici u arkadi na Mirogoju.

Konow

F. Schuchter

EVANS EVANS
LONDON

JOSIP grof JELAČIĆ

1801. — 1859.

U nizu muževa, koji su u preporodu hrvatskoga naroda u XIX. stoljeću bitno i odsadno sudjelovali, ide Jelačić bana jedno od prvih mjesta. A ipak, ili možda upravo s toga, o ni jednom ne postoje toli različita mnjenja, toli različiti sudovi kao o Jelačiću banu; o nikom ne imamo tako slabo suvisno i sistematično napisane povjesti, kao o vodji g. 1848. Gaj je bez svake sumnje bio glava književnoga pokreta, prvi budioc narodne svijesti, koji je dapače stvorio i istoga Jelačića, no potonji je imao pmo težu i veću, a recimo momentano i nezahvalniju zadaću: da političkim i diplomatskim putem uvedu u praktični život mlade ilirske ideale, koji su kod nas bili samo jeka mnogo snažnijeg, sveobćeg glasa u Evropi za slobodom i napredkom. Prelaz je bio nagao, duhovito uzrujani, ciljevi nejasni i nestalni, za to je i krmilarstvo takova broda na tako uzalasanom moru opriečnih težina i interesa bilo zaista teško i opasno. Za to se je tada i lako moglo pogriješiti, al se ne smije danas napriećae suditi. Tko hoće da sudi, mora dauvaži i duh vremena, sve političke, narodne i individualne prilike. Svakovo vrijeme ima svoje obilježje, a god. 1848. i 1849., u koje zasiže glavno djelovanje Jelačića bana, nosi obilježje obćenitog meteža, kad je stajala ideja proti idelji, interes proti interesu. Svakovo vrijeme ima i svoje mužve, koji postaju shvatljivi i razumljivi samo u savazu s tim vremenom.

Narodi ne živu kratkim životom pojedinca zovjeka, već trebaju za evoluciju i kristalizaciju svojih idealnih i realnih potreba vremena. No upravo s toga razloga, jer krivo sudimo ljude kao i narode jednakim vremenskim mjerilom, zbiva se, da naše mnjenje postaje jednostrano, nepodpuno, nepravedno. Ljudi, koji stoje u odlučnim časovima na opasnim i odgovornim mjestima, vazda su izloženi velikim prigovorima, jer što se jednom pričinja liepo i dobro, drugomu je zlo i štetno, što je jednomu patriotično i plemenito, drugomu je protivno. Ima u individualnom i narodnom životu stega i dužnosti, za koje se ne zna uvijek, kada je bolje oprati im se, a kada odazvati im se. Ovakovi tragički konfliktu pako naročito traže vremena da dozore i da se objasne, a od potomstva, da ih ne motri očalama svoga vremena, već onoga,

kad su se sbivali. Tako je i s djelovanjem Jelačića bana i mnogih inorodnih prvaka, koji su stajali u svoje vrijeme na čelu javnoga života. Napoleonska legenda ide od najganutljivijeg momenta do apoteoze, a kreće se s protivnim pravcem, — a je li za to što izgubila od svog značenja? Kao meteorni produkt dviju kratkih godina, izvanrednog vremena, koje je drmalo ne samo temeljnja Hrvatske, već ciele Evrope, Jelačić će za cielo tek u mirnijoj i objektivnijoj budućnosti naći podpuna razumjevanja i pravedne ocjene, kakove mi ni danas 50 godina iza njegova pojava, ne možemo izreći. A već u toj okolnosti leži dokaz, da je bio izvanredna pojava, preko koje povjest ne prelazi na dneveni red.

Josip barun Jelačić Bužimski potiče od stare hrvatske plemićke porodice, koja je od vjekavaradila hrabro junako i častnike u krajskoj vojsci. Od posljednjih sto godina Jelačići su dali našoj vojsci pet odličnih generala: Ivana, Franju, Josipa, Gjuro i Antuna. Ivan (1742—1813) i Franjo (1746—1810.) bili su sinovi Vuka Jelačića petrinjskog i glinskog zapovjednika, obojica su u Napoleonskim ratovima polučila čin podmaršala, a potonji je za junaku obranu Feldkircha u Vorarlbergu od navalâ Öndinota i Masséna (22. i 23. ožujka 1797.) 6 travnja 1799. odlikovan vitežkim krsom reda Marije Terezije, uslied česa je i postao barunom. Taj slavni junak oženio se je god. 1799. s barnesom Anom Portner od Höffleina (rođ. 10. sivebnja 1775. u Lovincu u Lici, † 28. studenoga 1837. u Zagrebu), i iz tog su braka potekli braća Josip, Gjuro i Antun baruni Jelačići.

Josip Jelačić rodio se je 16. listopada 1801. u Petrovaradinu, gdje mu je otac tada bio divizionarom. Prem je od rana pokazivao volju za vojnitvo, ipak ga otac već god. 1809. odvede u Beč, predstavi cara i kralju Franju, koji ga spremi u bečku, terezijansku vitežku akademiju, gdje su se odgajali, kao još i danas, pitomci za civilnu državnu službu. Na žalost umre mu otac već sljedeće godine, a briga za trojn nejažad osta na vrstnoj majci, koja je brizno vršila svoja dužnost, što su joj sinovi do smrti zahvalno priznavali.

Do god. 1819. ostao je Jelačić u akademiji,

gdje je izvrsno naučio više modernih jezika, pokazao velik talenat za povjest i pjesništvo, i postao vješt mačevalac, strijelac i jahač; no pošto je sveudilj težio za vojništvom, imenova ga car i kralj Franjo 11. ožujka 1819. poručnikom u 3. dragunskoj pukovniji baruna Vinka Kneževića, hrv. podbana i praujaka mu po materi. Pukovnika je boravila tada u Beču, a mladi poručnik, pun ideala, bavio se je ne samo sabljom, već se je poput Preradovića bratio vilama, što svjedoče njegova sabrana pjesnička djela, koja su tek g. 1851. izdana, a odlikuju se poetom, visokim mislima i dotjeranom formom. Naravno, da je i Jelačić pjevao njemački, a kašnje je Dr. Demeter pretočio te pjesme na hrvatski, dočim je njegva dramatska pjesma „Rodrigo i Elvira“ tek 28. listopada 1894. prvi put ugledala svjetlo na hrvatskoj pozornici.

U isto vrijeme, kad su nastale njegove pjesme, god. 1825. opasno oboli i jedva preboli, a tada ga general barun Geramb imenova 1. svibnja 1825. nadporučnikom u istoj pukovniji i brigadskim pomoćnikom. S pukovnijom ode u Galiciju, gdje je sproveo više od pet godina, te je 1. rujna 1830. bio premješten kao satnik k. odušinskoj krajskoj pukovniji, s kojom je 1831. došao u Italiju, gdje je ostao pme četiri godine pod osobitom pazkom slavnog generala Radeckoga i stekao njegovu osobitu naklonost i pohvalu.

Vrativši se sa svojom satnijom u domovinu, sudjelovao je 17. listopada 1835. u okršaju kod Velike Kladuše na bosanskoj međi, gdje je od vajkada rad pogrančnih svađa i otičina između krajsnička i bosanskih Muhamedanaca dolazilo do sukoba. Jelačić je vodio pričuvenu teč navalne čete te se je s njom tako odlično ponio, da je bio u izvještaju osobito spomenut i previšnjim priznanjem Nj. Veličanstva nagrađen. Dne 20. veljače 1837. postao je četnikom u pješ. puk. baruna Gollnera br. 48. i pomoćnikom FZM. grofa Lilienberga, zapovjednika u Dalmaciji. U tom je svojstvu proputovao i proučio svu Dalmaciju i Crngorcu, te se s 1. svibnjem 1841. kao podpukovnik premješten u 1. bansku krajsku pukovnicu u Glini, gdje je već 18. listopada 1841. postao pukovnikom. Tu se je ne samo kao vojni zapovjednik, već i kao civilni administrator tako odlikovao, da je stekao neograničeno povjerenje krajskog pčanstva, što mu je kašnje osobito pomoglo do velika populariteta.

Pošto se zulumli na bosanskoj međi sveudilj opetovahu, povede Jelačić g. 1845. osam satnija svoje pukovnije u Bosnu do Podzvizda, gdje u ostru krevetu 9. srpnja pobi sakupljene napadače. Tu kod povratka malo da ne zaglavi u zasjedi, — ali ga izbaviše neki junački podčastnici i momci, usljed česa ih kralj odlikova koljanim.

Jelačić je ostao u Glini sve do g. 1848. Banska stolica bila je iza odlaska bana Halera prazna, te je njome upravljao kao namjestnik biskup Hanlik. Dugotrajne narodnostne i političke razpre između Hrvata i Magjara, koje su se od mnogo godina vodile toli

rad jezika koli rad uprave i inih narodnih težnja, pak su ih u požunskom saboru u razno doba najpožrtvovnije branili hrvatski zastupnici grof Janko Drašković, Ljudevit Gaj, Metel Ozeđović, Herman Bužan i drugi, uradile su konačno kobnim posjednicama. Prva puška, što je u Parizu 24. veljače 1848. oglasila prevrat, odjeknula je cijelom Evropom. Za nekoliko dana oglasila se je ona na sve strane. Dan 13. ožujka odpuhnuo je Metternich. Tada izposlova Ugarska prvo svoje ministarstvo grofa Bathyanya. Jedva što je u Zagreb dopro prvi glas o bečkim događajima, kad se i ovdje javi želja za novim stečevinama. Ivan Kukuljević odveđa 17. ožujka pred gradsko zastupstvo deputaciju građana, koji su zamolili, da se upravi kralju molba za saziv hrvatskog sabora i odslanje poslanstva u Beč, koje bi pred kraljem izjavilo želje naroda. Molba bude primljena, a na čelo odbora, koji je sazavao narodnu skupštinu za vječanje o narodnim željama, postavise se Ljudevit Gaj, Ivan Kukuljević i Ambroz Vranicani. U pripravnu dogovoru Gaj je kod Vranicana predložio glinskog pukovnika Josipa baruna Jelačića za bana, pohrli u Gradac k. nadvojvodi Ivanu, s kojim je imao sveza, a odane u Beč, da mjerodavne faktore predobije za hrvatske molbe. Tako se je hrvatska želja o imenovanju bana još prije izpunila, nego li se je 25. ožujka 1848. sastala u „Narodnom domu“ narodna skupština iz cijele zemlje, jer je već previšnjim rješeno od 23. ožujka Jelačić bio imenovan generalom, tajnim savjetnikom, upraviteljem cijele vojne krajine, vlastnikom obih banskih pukovnija i banom Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Skupština je s oduševljenjem prihvatila Gajev predlog i izabrala sjajnu deputaciju od preko tristo osoba za Beč, gdje se je imala pokloniti kralju Ferdinandu i podastrieti hrvatske želje. Deputaciju je predvodio Gaj, a audiencija kod kralja bijaše 31. ožujka. U znak carske milosti bude Gaj imenovan hr. savjetnikom.

Novo imenovani ban, kojemu je u Glinu donio viest o njegovu izboru vrli domorodac barun Dragojlo Kušan, pohiti u Beč, da ondje položi prisegu kao tajni savjetnik, dočim je prisegu kao ban obzirom na izmjenjene odnose između Hrvatske i Ugarske odklonio, jer se nije htio na ništa vezati, što ne bi mogao držati. U Beču bio je Jelačić sjajno primljen i već 7. travnja imenovan podmaršalom. Za tim se ban 18. travnja vrati u Zagreb, gdje je bio sjajno dočekan i 19. travnja preuzeo vladu. Jedna od prvih banovih naredaba bijaše manifest na narod od 25. travnja, kojim je dokinuo kmetstvo i urbarijalne daće. Dva dana kašnje proglasi za neke zločine prieki sud, što je dalo povoda prigovornu ugar. ministarstva, da si prisvajava vlast, koja ga ne ide. Banskog konferenciji od 8. svibnja predložio Jelačić saziv hrv. sabora za 5. lipnja 1848. te je stvorenu privremenu izbornu red, po kojem su u sabor imala doći 192 zastupnika. Ista banska konferencija napravila je 11. svibnja kralju adresu, kojom ga je zamolila za zaštitu proti prevlasti ugar. vlade i za podjelbu punomoći banu, dok sabor uređi razna pi-

Josip grof Jelačić.

tanja. Međutim je istoga dana ugar. palatin, nadvojvoda Stjepan, s ugar. vladom izdao naredbu, kojom se nalaze banu, da se u svemu imade pokoravati ugar. vladi i da ima opozvati sve svoje naredbe te je podmaršal Ivan barun Hrabovsky imenovan kr. povjerenikom za Hrvatsku, Slavoniju i vojnu krajinu. To je prvi put, da se ime ovoga generala, koji je bio divizionar u Petrovaradinu, javlja u ovakovoj svezi s našom domovinom. Bio je tada već starac od 69 godina. Hrabovsky se je olazvao naredbi palatina i ugar. vlade, te je rad neprimanja ugarske vlade razjezao karlovački kongres, ostatio grad nakon žestoke pucavine polovicom lipnja, čime je faktično započeo prva vojna neprijateljstva između Ugarske i Hrvatske te Slavonije. Kašnje je Hrabovsky predao Petrovaradin Mađarom, kao što je general Jović predao 22. listopada 1848. Osiek i time silno otegotio banovu vojnu g. 1849. u Slavoniji i Bačkoj. Hrabovsky i Jović bili su kao carski generali jedan godinu i za toga upušeni, stavljeni pred ratni sud, osuđeni na smrt, ali ih je car pomilovao na višegodišnju tamnicu. Hrabovsky je umro g. 1852. u olomučkoj tvrđavi.

Pošto se ban međutim nije pokorio nalogu ug. vlade od 11. svibnja 1848., priznao je se ona kod kralja, koji je 29. svibnja ručnim pismom iz Insbrucka naložio Jelačiću, da za 5. lipnja bez kralje. dozvole sazvani sabor ne smije držati i da se za 24 sata imade zaputiti u Insbruck na previšnji dvor na opravdanje.

Banska konferencija u svetložnoj je izjavi na bana od 2. lipnjaavela razloge, s kojih se saziv sabora ne može opozvati, te se je faktično sabor 5. lipnja u Zagrebu sastao najprije na Katarininom trgu, a kašnje u kazališnoj dvorani, današnjoj gradskoj vijećnici. Prvi zadatak sabora bio je, da ustoli bana. Ova ustolba obavljena je 5. lipnja 1848. na Katarininom trgu Ban je dan prije došao iz Breznice u Zagreb te su mu pridružene silne ovacije. Isto tako došao je i srbski patrijarh Rajačić iz Karlovaca, da po želji banovoj obavi njegovu ustolbu. Pošto je najprije pročitan kr. ručni list o imenovanju banovu, dovešen je po posebnoj deputaciji patrijarka u sabor, a za tim ban, koji je preuzeo predsjedništvo kratkim govorom i u ruke patrijarke položio bansku prisegu te razvio svoj program. Pošto je još i patrijarka pozdravio bana, pošao je cijeli sabor najprije u crkvu sv. Marka, gdje je biskup Ožegović čitao misu, a kašnje u srbsko-pravoslavnu crkvu, gdje je obavljeno blagodarenje.

Namali iza instalacije i dok je sabor ostao na okupu, da razpravlja o važnim pitanjima, zaputi se ban u pratnji mnogobrojnih odličnika, među kojima bijahu pukovnik Denkstejn, grof Nugent, grof Ljudevit Drasković, barun Franjo Kulmer itd. u Insbruck, gdje je 19. lipnja bio u prisutnosti svega dvora, ministara i diplomata primljen u audienciju. Doček nije bio milostiv. Tu je i primio viest, da se ono 35.000 krajišnika, koji su tada stajali pod Radečkim u Ita-

liji, obratilo molbom na Radečkoga i kralja za povratak u domovinu, kojoj je zaprijetila opasnost, — pak je još iz Insbrucka 20. lipnja na njih upravio proglas, kojim im priobrićuje, da mu je car i kralj u jučerašnjoj audienciji označio nadvojvodu Ivana kao posrednika za izravnanje razmirica između Hrvatske i Ugarske, pa za to neka mirno utrađu u svojoj vjernosti prema caru i kralju i domovini na svom mjestu, gdje su od potrebe. Poredak je doduše već kod Karlovača narušen, no on (ban) se je pobrinuo, da se opet uzpostavi.

Vrađajući se ban iz Insbrucka u Zagreb, zateče ga još u Lienszu viest, da ga je car i kralj već manifestom od 10. lipnja na tužbu nadvojvode palatina Stjepana i ugar. vlade radi neposlušnosti lišio svih časti i banskog dostojanstva, i imenova baruna Hrabovskega povjerenikom, kojemu je povjerio izragu proti njemu. Pratinja banova bila je poražena, samo on osta sabran. Vrativši se u Zagreb, gdje je bio odneshljeno dočekan, podje odmah u Slavoniju da umiri narod, a glje su se posredovanjem nadvojvode Ivana zapodjeti pregovori za izmirenje. Ti pregovori između bana Jelačića i grofa Baththyanya nisu imali uspjeha, a uvjeti za izmirenje, koje je hrvatski sabor dao banu, ostali su neispunjeni.

Dok je ban borovio u Beču, primio je ondje u posjete mnogobrojne častnike carske vojske, ministre, diplomate i odličnike. Ban je stanovao u hotelu „k divljem ševajku“ u Kärntnerstrasse, a s njime su ondje boravili i Kukuljević i Vukotinić, koji su u narodnom odelu sačinjavali njegovu počasnu stražu, a pridružilo im se i je i sam ministar barun Dolhlof, koji je u velike poštivaio Jelačića. Na pozdrav velike deputacije generala i častnika odgovorio je ban za nosnim govorom, koji mu je pribavio simpatije svih krugova. Na večer 29. lipnja 1848. priredjena je banu pred njegovim stanom ogromna bakljača s dvije vjontke glasbe. Ban hrvatski pozdrav ban je odgovorio hrvatski i zahvalio se svim, obrićud, da će svi oni, koji štaju zakon, narodno bratinstvo i prijestolj u Hrvatima naći poštene saveznike.

Tako se je sve to sbivalo i od dana na dan postajalo jasnije, da mora doći do krvava sukoba, sabor je hrvatski odredio, da se po cijeloj zemlji stanu kupiti prinosi za oboružanje te su u javnoj sjednici saborskoj priloženi prvi prinosi. Velike je zasluge za organizaciju narodne vojske stekao hrabri otokički pukovnik Dane Rastić, koji je poslao ka brigadir banov slavno sudjelovao u vojni i kod Tapio Bieske izrovao sebi krst reda Marije Terezije, barunstvo i čin podmaršala.

Ban se vrati u Zagreb i izvijesti sabor 6. kolovoza o bezuspješnosti pregovora, a sabor izda u istom smislu proglas na narod. Još jednom, 31. kolovoza bio je Jelačić pozvan po caru i kralju Ferdinandu iz Schönbrunn, da obnovi pregovore, do kojih međutim nije ni došlo. Već 4. rujna 1848. bio je Jelačić carskim ručnim pismom opt uzpostavljen u sve svoje časti, te je bilo izvjestno da će buknuti građanski

Jošip grof Jelačić.

rat. Ban skupi vojsku od preko 50.000 momaka, ostavi do 10.000 momaka pod generalom Rothom u Slavoniji za njezinu obranu, a s ostalima krenu početkom rujna do Drave. U Varaždinu izla 10. rujna svoj manifest na narod, u kojem razlaže, zašto se laća oružja, a drugi manifest na Magjare. Ban predje 11. rujna Dravu kod Varaždina sa svojom vojskom, koja je bila u svakom pogledu nesavršena i zlo obstrljena. Kako je ta obstrbja bila slaba vidli se najbolje po tom, što je sabor mogao ustanoviti zemaljski prinos za vojsku samo sa 254.250 for., dočim se je sve ostalo moralo namiriti darovima, podporama i rekvizicijama. Prešavši ban Mtru, sjedini se s generali Zeisbergom i Kempenom nakon kratka okršaja kod Mölvara. Na prednjuci sve dalje u Ugarsku, primi Jelačić u Siofoku carsko pismo, koje ga opet uzpostavlja u časti, proglašuje manifest od 10. lipnja ništenim i izražava banu povjerenje carevi. Dok je Jelačić tako sve dalje napredovao, dobi od nadvojvode palatina Stjepana iz Vesprija pismo, kojim mu javljase, da je car i kralj povjerio grofu Battylyanyin sastav novog ministarstva; time da će se stanje u Ugarskoj izmijeniti i uzpostaviti mir i red. S toga neka ban obavstavi svoj daljnji napredak i neka dođe k palatinu na dogovor. No ban izjavi, da uz sadašnje stanje ne može obavstavi napredka svoje vojske, ali da je spreman doći drugi dan u okoliš Szeesza na blatnem jezeru na dogovor. Ali i do tog dogovora ne dođe. Ban je naime imao poći na ladju, na kojoj se je nalazio nadvojvoda. Sve je već bilo spremno na odlazak, kad se je u hanovoj pratnji pojavila bojazan, da se s neprijateljske strane — ali bez znanja nadvojvodina — iza toga krije kakova zavjera, koja hoće, da dobije bana u svoje šake. S toga je pratnja banova zamolila istoga, da je ne ostavi te je i ovaj dogovor u zadnjem času osuđen. Ban podje napred, a neposredno pred Stolnim Biogradom pridruže mu se odjeli konjanickih i oklopnickih pukovnija Grof Wrbene, barna Kressa i grofa Harlega, čime se njegova vojska znatno pojača. Dne 29. rujna došlo je do prve bitke kod Pakozda. Neprijatelj uzmaknu do Budima, a Jelačić zauze Pakozd. Tu sklopi primirje na tri dana, jer je primio vijest, da se je vojska, koju je pod Rothom ostavio na medji Slavonije, predala. Morao si je dakle osigurati svezu s Bečom, gdje je tada prevrat istom žestinom buknuo kao i u Pešti, gdje je 28. rujna kr. povjerenik podmaršal Grof Lamberg na najvažniji način na mostu umoren, kao i 6. listopada ministar rata Grof Latour u Beču. S toga pohri ban s vojskom preko Gijura i Altenburga pred Beč, a jedan dio vojske — 14.000 momaka — povjeri generalu Todoroviću, da ju za obranu domovine preko Štajerske kući povede.

Umorstvom grofa Lamberga započe u Ugarskoj gradjanski rat, koji istoga dana prisili nadvojvodu Stjepana, da se odnese palatima i izseli u Nasavsku.

Dok je Jelačić ovako brzao k Beču, kojemu se je 10 listopada približio, i 12. sjedinio s carskim četama, imenova ga carsko ručno pismo 3. listopada

vrhovnim zapovjednikom i kr. povjerenikom za ciele Ugarsku; faktično nije on tog zapovjedništva i povjerenštva ni primio, jer je ostao u taboru pred Bečom, gdje se je sakupljala vojska, a na čelo joj je došao feldmaršal knez Windischgrätz. Dne 22. listopada bio je Beč obkoljen, a ban stajao kao zapovjednik I. sbora od Kaiser-Ebersdorfa do Himberga. Na 24., 25. i 26. listopada došlo je između ustaša u Beču i vojske do oštih okršaja; na 28. listopada sledio je obći juris na grad, pri kom je ban jurisao na kotar Landstrasse, Erdberg i Weissgärber, te je dopro sve do invalidskog doma i Schwarzenbergove palaše s jednim krilom, dočim su Gradščani i Brodjani u Rambergovoj diviziji zauzeli Leopoldstadt.

Pošto je međutim s druge strane magjarska vojska stala prietići te prešla Leithu i Fischu, pohri ban pred Schwechat, gdje se 30. listopada zametnu bitka, koja se svrši pobjedom banovom. Drugi dan sledila je navalna na unutarnji grad Beč, u kojoj je sudjelovala naša divizija Hartlieb. Otočani jurisahu Burghort i zauzeše carski dvor. Beč je istoga dana kapitulirao, čemu je Jelačić mogao doprinje. Za svoje junaštvo dobi ban velekrst Leopoldova reda s carskim ručnim pismom, te od ruskog cara red sv. Vladimira i ručno pismo.

Nakon višenedeljnjog primirja, tečajem kojega se je sbila promjena na prijestolu, pak je i ban Jelačić 2. prosinca prisustvovao u Olomoucu proglašenju cara i kralja Franje Josipa I., započe s nova 16. prosinca vojna u Ugarskoj. Jelačić predje kod Brucka medju potisnu neprijatelja kod Parendorfia sve do nižiderskog jezera. Nekoliko dana kašnje zauze ban Altenburg i Mošanj, 27. prosinca Gjur, a 28. pohjedi Ottingerova brigada neprijatelja kod Kapoline. Dva dana kašnje, 30. prosinca izvjeva ban kod Mora nad Perczelom jednu od najsjajnijih pobjeda, te zarobi 2000 momaka, 23 čestnika i 6 topova. Dne 3. siječnja 1849. dođe do krvava okršaja kod Tetenyja, neprijatelj se povuče natrag, 4. siječnja približi se naša vojska Budimu, koji već sledioćeg dana bez otpora zauze, jer se je neprijatelj povukao prema Vacu i Szolnoku. Sad nastu kratka pauza u operacijah, a za tim se nastavi borba. Dne 26. i 27. veljače dođe do bitke kod Kapoline, a 4. travnja napade Klapka brigadu Rastićevu s triju strana, Danya, Iasszega i Tapio-Bieske. Hrabri Otočani odlučioše bodovima pobjedu, za koju bjeh kašnje i general Rastić i poručnik Pavao Jurković odlikovani vitezkim krstom vojničkog reda Marije Terezije i barunstvom. Sam ban bude 13. ožujka imenovan generalom topništva i vrh. zapovjednikom južne vojske, dočim je Windischgrätz zamienio na sjeveru general Welden.

Jelačića zapade teška zadaca, da prikupi razkomadani carsku vojsku po Bakcoj, Banatu i uz Dravu, te da se uspješno opere neprijatelje. Sa svojim sborom od 21.000 momaka i 74 topa krenu 24. travnja put Osieka, zauze Sziem te se utabori u Rumi. Cijela je vojska na broju imala 72.000 momaka, no rad raznih bolesti, najviše kolere, i rad raznih inih nedo-

stataka jedva je bilo deset batalijuna uporabivih za vojnu. Neprijatelj bio se uočvrstio u Petrovaradinu, od kuda uzemirivavše naše. Noću na 7. lipnja došlo je između naših i neprijatelja kod Kača do ljuta okršaja, a noću na 12. lipnja zauze Jelačić Novisad, koji je neprijatelj bombama iz tvrđave petrovaradinske razorio. Na 25. lipnja zauze Stari Bečej, a nakon raznih manjih okršaja pobi se 14. srpnja kod Hegyesa, gdje je sa 7000 momaka proti dva put jačemu neprijatelju morao u najboljem redu uzaknuti.

S ovom borbom svršava se Jelačićovo vojevanje, jer je malo za tim Haynan predbio Temišvar, te je ban sa svojim vojskom nastojao, da se s glavnom vojskom sjedini. Krenu s toga put Temišvara, no prije, nego li stiže onamo, predao se je Görgey ruskom generalu Lüdersu 13. kolovoza 1849. kod Vilagoša, čime se je rat svršio.

Jelačić je koncem kolovoza bio pozvan na previšnji dvor u Beč, da sudjeluje ondje u viećanju, kako bi se imale Hrvatska, Slavonija i vojna krajina uređiti. Poznat je banovo nastojanje u tom pravcu kao i rezultat viećanja, koji je donio cijeloj monarkiji absolutizam. Međutim je Jelačić za svoje zasluge u vojnah g. 1848. i 1849. u 153. promociji od 29. srpnja 1849. nagrađen komanderskim krtom reda Marije Terezije, a tomu odlikovanju dodali su car ruski, kraljevi saski i hanoveranski, vojvoda od Parme itd. razne ine visoke redove.

Za svog boravka u Beču došao je Jelačić i k grofu Stolkanu u Napajedl u Moravskoj u lov, gdje se je upoznao s njegovom umiljatom kćerkom Sofijom (r. 31. siječnja 1834.), s kojom se 23. srpnja 1850. vjenčao, te ju dva dana kasnije dovede u Zagreb. Neopisivim slavljem dočeka glavni grad bana i banien.

Iza rata i prve organizacije carevine vratio se je ban kao guverner i vrh. zapovjednik Hrvatske, Slavonije i Dalmacije te kao guverner Rieko u Zagreb, gdje je ostao do svoje smrti, putujući dakako češće zemljom i u Beč na previšnji dvor u važnim pitanjima. God. 1851. postao je vlastnikom pješk pukov. br. 46, te je iste godine kupio od grofa Erdődyja dobro Nove dvore, na kojem se je zadnjih svojih godina odmarao. Shleđeli godina stekao je ban velikih zasluga za povišenje biskupije zagrebačke na nadbiskupiju za utemeljenje društva za povjest jugoslavensku, za narodno kazalište i gospodarsko društvo, kao u obće za sve kulturne zavode.

Jedna od posljednjih odlika, koja zapade bana, bijaše njegovo povišenje na grofa, 24. travnja 1854., koje je dostojanstvo na dan njegova pogreba previšnjim rješenoj prenešeno na njegova brata, podmaršala Gjnuru i Antuna i njihovu potomčad. Iz banova braka potekla je samo kćerka Anka, koja je g. 1855. umrla u mladobnoj dobi. Time i raznim neuspjesi, sto ih je doživio od absolutističke vladavine, razbilo se ban Jelačić duševno i tjelesno iste godine, te poče venuti i propadati. Na dulje vremena morade se povući u Nove dvore i prepustiti poslove svomu namjestniku, dvor. savjet. Conradu. Tako je ginuo sve

do g. 1859., kad mu duh posve potamni. Pateč težke patnje u banskim dvorovima u Zagrebu, okružen ljubecom suprugom i braćom, primi 14. svibnja otačstva umirućih te umre u petak između 19. i 20. svibnja 1859. upravo o ponoći u 68. godini. Njegova smrt izazva sveobuh žalost, a njegov pogreb razvi se do tolike manifestacije saučesća, kakove još ne doživi Hrvatska i Zagreb. Već drugi dan iza smrti bile banovo tielo balzamovano i u sjajnoj orbi izloženo u banskim dvorih. Mnugobrojne tisuće obinštava oprostile su se s banom na odru, a došla je pod vodstvom podmaršala Šokčevića i velika vojna deputacija. U dvostruku liesu, od kositra i drva, provezelo je 26. svibnja mrtvo tielo Jelačića bana iz Zagreba u Nove dvore, gdje je sahranjeno u obiteljskoj grobnici u katedrali. U sprovodu učestvovala su mnogobrojne deputacije, dostojanstvenici, vojska, narod, grof Dragutin Erdődy nosio je pred liesom bansko žezlo, a grof Stjepan Drašković bansku zastavu. Sam kardinal-nadbiskup Hanlik vodio je spoved, dočim je vojnom konduktu zapovjedao podmaršal Šokčević. Drugi dan čitao je u prvostolnoj crkvi sveštane zaudnice kardinal Hanlik Jelačiću banu u čast odredilo je Njeg. Veličanstvo po njegovoj smrti, da prva banska, danas otačka pukovnija, br. 79. na vječita vremena nosi njegovo ime.

Ban Jelačić bio je neobično krasan čovjek, sred-njeg krjepkog stasa, crne kose, vrlo čelac, tamnih očiju, jakih obrva, debela kratka brka, svintna nosa i plemenita izrava u licu. Glas mu bijaše prijazan i mek, držanje junačko i odvažno, misao brza i bistra. Bio je strog, pravedan — ali i blag i tankoklanat. Visoko nabražen, govorio je više modernih jezika i rado se podavao svom živom temeranju. Njegovo geslo „Što Bog daće i sreća junačka“ urezano je i na njegovu grbu.

Sedan godina iza smrti banove, 16. prosinca 1866. otkriven je prinosi naroda u Zagrebu na Jelačićevom trgu njegov veliki spomenik od mjedi, što ga je izradio bečki kipar Anton Fernkom. Svetčanom otkriću prisustvovali su: zastupnik Njeg. Veličanstva, podmaršal grof Bellegarde, dva pobornik kraljev, ban Josip barun Šokčević, dvorski savjetnik Ognjoslav Utješenović, kao zastupnik dvorske kancelarije, cijeli sabor s predsjednikom dr. Šuhajom, mnogobrojni razni dostojanstvenici, medju njima generali Preradović i Mamula, te braća pokojnikova, grofovi Gjuro i Antun, vojničstvo, sveštenstvo, razne oblasti, društva i silno obinštvo. Malo iza 11 sati prije podne pao je zastor sa spomenika, na što je biskup Kralj obavio crkveni obred, a „Kolo“ i „Glasbeni zavod“ pjevali pjesmu „Jelačiću banu“, dočim je medju obredima vojničstvo na počast tri pnta pucalo i sviralo glasba. O podne bijaše banke kod „Cara austrijskoga“, na večer svečana predstava Kukuljevićevog „Stjepka Šubića“ u kazalištu, a napokon razsvjeta grada.

Banova udovica ostavila je iza njegove smrti Hrvatsku, vratila se u Moravsku, udala se poslije vite

Josip grof Jelačić.

godina za grofa Dubškoga te je mrla prije desetak godina. Nove dvore preuzeo je banov brat grof Gjuro Jelačić.

O Jelačiću banu postoji čitava literatura, koju je do g. 1863. savjestno pobijeležio Wurzbach, no od tada se je znatno povećala, makar da izerpivo još nije prikazala banova života i njegova djelovanja. Jedan dio banovih memoira obradio je na franczkom jeziku vrli sudrug i suborac Jelačićev iz g. 1848., vrli hrvatski rodoljub podmaršal Josip barun Neustädter, koji je u Zagrebu preminuo 15. prosinca 1866. u 72. godini a u oči otkrića Jelačićeva spomenika.

Banovim imenom krsti se i zaklada za nemoćne

krajišnike iz g. 1848. i njihovu sirotšad, koju je osnovao narod svojim prilozima.

Minulo je evo 50 godina, od kako se je ban Jelačić pojavio u našem javnom životu, a 40. godina teče od njegove smrti. Ako nad čijim, nad njegovim se grobom mogu obnoviti rieči, što ih je Kurelac rekao nad rakom Gajevom: „Tko je bez grieha, neka prvi dignu na nj kamen.“

Ime Jelačića bana živjeti će u hrvatskom narodu i njegovoj povjesti. Budućnost će, nadamo se, podpuno objasniti, da Jelačić nije bio samo plemenit čovjek, već i vjeran službenik svoga kralja, odani sin hrvatskoga naroda i pravi prijatelj svačije slobode i napredka.

1870

GJURO grof JELAČIĆ

1805.

Nestor živući zasluznih muzeva hrvatskoga naroda, a ne samo to, već i Nestor c. i kr. vojske te po svoj prilici Nestor svih živući generala u civilizovanom svijetu, Nestor, kojemu je bilo suđeno, da proživi gotovo cijelo XIX. stoljeće i da sve svoje sile posveti službi svoga kralja i svoje domovine, jest Gjuro grof J e l a č i ć.

Mladji brat Jelačića bana, a drugi sin podmaršala Franje baruna Jelačića Bužinskoga i supruge mu Ane, rođene barunice Portner, unučice ličkoga generala Martina Kneževića, Gjuro, rodio se je u Zagrebu dne 25. svibnja 1805. Ostavši u petoj godini siročetom bez oca, a na brizi majci, spravi ga ona dobrotom cara i kralja u bečki Terezianum na odgoj, iz kojega je poput svog starijeg brata Josipa dne 1. rujna 1824. stupio kao kadet u cesarsku vojsku i to u pješ. puk. baruna Lattermana br. 7. Četiri godine kašuje, 1. veljače 1829. postade poručnikom, pošto je još god. 1827. bio premješten u 4. dragunsku pukovniju velevojvode toskanskoga. Dne 1. listopada 1831. postao je nadporučnikom u 6. krajiško-pješačkoj pukovniji varaždinsko-gjurgjevačkoj, a u ožujku 1833. kapetanom II. raz. u križevačkoj kraj. pješ. puk., u kojoj je 1. svibnja 1838. postao kapetanom I. raz. te je kao takav sudjelovao pod nadvojvodom Fridrikom u ratnoj ekspediciji proti Siriji godine 1839/40. Izvanrednim putem promaknut 12. ožujka 1841. na čast majora u 2. banskoj pukovniji u Petrinji, služio je tu i nakon svog promaknuća 4. listopada 1844. na podpukovnika sve do srpnja 1846. kad je bio premješten k otočkoj krajiškoj pukovniji. Tu je ostao sve do ožujka god. 1848. kad je, imenovan pukovnikom, zamienio svoga brata bana kod 1. banske pukovnije u Glini.

Sa svojom pukovnijom sudjelovao je Gjuro barun Jelačić slavno u talijanskom ratu god. 1848. i 1849., naročito kod opsade Peschiere, gdje je do dolazka generala Alemanna zapoviedao lievom krilni opsadnih četa i na čelu svoje pukovnije ušao u grad, koji se je predao. Odavle poliri pred Bresciju, gdje je junjački sudjelovao kod jurisa na grad i nakon smrti generala grofa Karla Nugenta i pukovnika grofa Favancorta preuzeo zapovjedništvo nad četama, koje su jurisale grad te ga i zauzele. I tu je slavodobitno

uljezo u grad. Za ovaj juris, za tim za hrabro vladanje u bitci kod Novare (23. ožujka 1849.) i za odvažnost kod opsade Metaka (naročito utvrde Malghere) dobio je barun Jelačić 11. lipnja 1849. previše priznanje, vojnički krst za zasluge s ratnim uredom i postao 20. svibnja 1849. izvan reda general-majorom.

Povrh toga podieli mu vojvoda od Parme komanderski krst svoga reda sv. Konstantina i Gjure. Dne 8. rujna 1852. podieli mu Nj. Veličanstvo dostojanstvo c. kr. pravog komornika.

Za vrijeme krimskoga rata bio je general Jelačić god. 1854—1855. sa svojom brigadom u Posadi u podunavskih kneževinah sa sjedištem u Bukarešt. Zapovjednik onog posadnog sbora, podmaršal grof Coronini (kasniji ban hrvatski), neobino je pohvalio okretnost i vještinu svoga brigadirala baruna Jelačića. Na 14. siječnja 1856. postao je podmaršalom i divizionarom u Krakovu, od knda je kasnije došao u Beč.

Kad se je god. 1859. između Austrije i Italije opet rodio rat, bude Jelačić sa svojom divizijom poslan u Italiju, gdje se je u 2. ožujku borio kod okršaja kod Palestra (31. svibnja 1859.) i u velikoj bitci kod Magente (4. lipnja 1859.) te je i dobio 3. srpnja prevršnje priznanje. Iza rata bio je podmaršal Jelačić, koji je po smrti svog brata bana Jelačića postao grofom, neko vrijeme divizionarom najprije u Padovi, a kasnije u Mletih.

God. 1860., kad je ustrojeno 20 novih pukovnja, postao je podmaršal Jelačić vlastnikom pješ. pukovnije br. 69.

Velevažni hrvatski sabor od god. 1861. donio je grofu Jelačić i znameniti odlik i nenadani kodig vojničke karijere. Ban Šokčević imenovao je kao vrhovni kapetan trojedne kraljevine po starom pravu banskom podmaršala Gjuroa grofa Jelačića polkapetanom kraljevine, a sabor ga je pozvao, da dodje u njegovu sređinu i položi zakletvu. Dne 10. kolovoza 1861. došao je grof Jelačić u saborsku sjednicu, gdje bude burno pozdravljen, a za tim reče zahvalni govor, koji je po zaključku sabora u cijelosti uvršten u saborski zapisnik. Sabor je tada upravo razpravljao o budućem odnošaju Hrvatske na prema Ugarskoj i Austriji te o narodnostnih pitanjih, pak je to dalo

povoda novom podkapetatu, da je izustio ove rieči: „S ponosom i uzhićenim srcem čitao sam u udaljenoj Veneciji mnoge i mnoge govore, držane u ovaj sabornici, a divio sam se videći, kolikim se je oduševljenjem pretežna množina skupila pod zastavom narodnosti, pod kojom samom možemo osvojiti si sjajnu budućnost. Ova ideja obuzela me je tako, da sam već više pnta pred pojediniimi očitovao, a usudnjajem se i danas očitovati u ovoj visokoj kući, da bi ja volio vidjeti narod naš pod turskim jarmom sknučen, nego pod isključivim utplivom drugih naših izobraženih susjeda, i to smo za to, uvjeren budućni, da našoj narodnosti od Turaka pogibelj ne prieti; Turci bo jesu zadovoljni s imtkom i kadkad tielom ugnjetenih naroda, dok izobraženi narodi od onih, kojima vladaju, osim imtka i tiela istu još i dušu, to jest narodnost. Primjera ima dosta na slovinskom jugu, kako mi svi žalibože znamo. Ali čuvstvo narodnosti od Boga je usadjeno u srdih naroda, a što od Boga dodje, sveto je, a sveto ne može radjati nego sveto i spasonosno. Osvjedoten sam za to, da će ovo čuvstvo spasiti narod naš“.

Iza ovog govora novi je podkapetan položio zakletvu u ruke biskupa Kralja, — a šest dana iza toga oglasio je vojno-naredbeni list, da se podmaršal Gjnro grof Jelačić imale s 1. rujnom preuzeti u normalno stanje mira.

U saborskoj sjednici od 24. kolovoza priobćio je barun Kuslan, da je podkapetan grof Jelačić rad svog govora prigodom polaganja zakletve umirovljen i u Cjelovae interniran, i da je uslied toga kvitirao. Sabor je u tom predmetu odposlao na previšenje mjesto i predstavku, koja je međjutim ostala bez uspjeha.

Ako se je ovako nenadano i svršilo 40 godišnje vojničko djelovanje grofa Jelačića, nastavilo se je ono na drugom polju, naročito na gospodarskom, na kojem se je ovaj visoki kavalir pokazao kao pravi racionalni naprednjak. Nastao se stalno na svom dobru Novidvori, počeo ga je liepo uređjivati, pa je

došao u živ doticaj s hrvatsko-slavonskim gospodarskim dražtvom, kojemu je prednjačio i primjerom i savjetom. Za to ga je i dražtvo god. 1873. odabralo svojim predsjednikom, što je još i danas. Kao takav fungirao je i god. 1891. prigodom jubilarne gospodarsko-šumarske izložbe u Zagrebu.

U privatnom svom i obiteljskom životu bio je grof Gjnro Jelačić sve do pod svoju visoku starost vrlo sretan. Oženivši se 19. listopada 1846. s Herminom groficom Christalnigg (rodj. 5. svibnja 1823.), imao je iz tog braka petero krasne djece, dva sina i tri kćeri: Juricu (rodj. 10. svibnja 1847.), Marka (rodj. 7. veljače 1854.), Jelu (rodj. 27. kolovoza 1852.), Veru (rodj. 8. prosinca 1856.) i Anu (rodj. 18. lipnja 1859.). Žalibože nemila mu sudbina ote oba sina. Mladji, Marko, umre u Zagrebu 29. studenoga 1882., a stariji Jurica u Novih dvorih 1. veljače 1894. kao c. i kr. konjan. satnik. Tako je ostao danas 94-godišnji starac posljednji mužki potomak grofovske i slavne obitelji Jelačića.

Od kćerih udata je grofica Jela za Rndolfa grofa Schaftgotschea.

Grof Gjnro Jelačić još je i danas relativno dobra zdravlja, samo su ga nešto ostavile noge i sluh, ali njegov duh i njegovo srce ne odaju njegove riedko visoke dobe. I danas se ovaj riedki starac zanima za sve, što se u javnosti zbiva, čita novine, piše listove i upravlja sa svog dvorca svojim gospodarstvom. Zaista riedak dar božji, koji kao da mu je ođteta za mnoge teške kušnje, što ih je doživio u životu.

Grof Gjnro Jelačić nije ođsudno djelovao u životu hrvatskoga naroda kao njegov brat ban Josip, ali je dostojno nosio slavno i svjetlo ime svojih predja, pa će i njegovo ime ostati harno zabilježeno u hrvatskoj povjesti.

Ovo je prvi i najpodpuniji, životopis hrvatskoga Nestora te izričemo siederu starini našu najsmjerniju i najtopliju zahvalnost pa preženih podateh.

1875
1876

RIKARD JORGOVANIĆ

1853. — 1880.

Rikard Flieder, koji se je kašnje prozvaao hrvatski Jorgovančić, rodio se je dne 10. travnja 1803. u Velikom Tabornu u Zagorju, gdje mu je otac, Moravao, bio providnikom na dobru vlastelina Rikarda Jelačića. Ovaj mu je i na krsu kumovao te se kumče po njem prozvalo. Mati Rikardova bijaše Hrvatica, no preminu rano, ostavivši sinku svomu jedva milu uspomenu, koju je on kašnje u svojim liepim pjesmama opjevao.

Po smrti majčinoj prešao je Fliederov otac u službu baruna Brucka, ministra financija, koji je posjedovao Klenovnik. Tada pošalje sinčića u prve početne škole u Varaždin, gdje je sproveo dvie godine. Nakon samoubojstva Bruckova g. 1860. došao je otac Rikardov u službu šestinskog vlastelina, tadašnjeg baruna Kulmera, koji je malo za tim postao grofom. Obitelj plemenitog grofa bila je i Rikardova dobrotvorka te ga je grof Kulmer na svoj trošak g. 1868. dao u zagrebački konvikt.

Kako god je Rikard bio živ i otvoren dječak, željan čitanja, ipak u školi nije pokazivao većeg mara, mamilo ga već tada nešto od pjesmi. Po želji očevoj stupi nakon svršenog 6. razreda gimnazije u zagrebački sjemenište, gdje je našao mnogo liepih knjiga i poticaja za čitanje pjesnika i učenje jezika. Probavivši jedva dvie godine u sjemeništu, ostavi ga g. 1872., jer se nikako nije mogao podvrci stegam duhovničkoga stališa. Otuu je time naučio mnogo briga, a pošto nije imao nikakovih sredstava za daljnje učenje, a ni izpita zrelosti, stupi na samu novu godinu 1873. kao računarski vježbenik kod financijsalnog ravnateljstva u Zagrebu u službu, a to zaista ne bijaše posao prema njegovom talentu i težnjama.

Da u toj službi nije dugo ostao i napredovao, svjedoči nam i to, što ga malo za tim sretamo na književnom polju, za tim g. 1876/7. kao informatora kod grofa Pejačevića u Slavoniji i napokon kao stalnog suradnika „Obzora“ u Zagrebu, gdje je uređivao feljton.

Na književnom polju pojavio se je Jorgovančić g. 1873. u šestom broju „Vienca“, gdje je otisnuta njegova pjesma „Sastanak“. Nije mu tada još bilo ni 20 godina. Nije to sigurno bila njegova prva pjesma,

ali bijaše prva, koju je slao u javnost. Dr. Franjo Marković, koji je tada uređivao „Vienca“, bio je pozvao k sebi Ivana viteza Truskoga, Augusta Senou i dr. Ivana Dežmana, pa kad su pročitali pjesme Jorgovančeve, što ih je bio poslao uređništvu, uzliknuli su: To je pravi pjesnik, od koga možemo očekivati ploda!

I zaista, naši književni prvaci ne prevариše se, jer je Jorgovančić još iste godine podpunu opravdao naude i ukrasio „Vienca“ s više pjesmama i priobrio prvu njegovu očeću pripovjest „Mlinarska djeca“, kojoj je uzeo predmet iz šestinske doline, u kojoj je sproveo svoju mladost.

Od sada, pa sve do svoje prerane smrti pisao je Jorgovančić marljivo pjesme, pripovjesti i feljtone. U „Vienca“ je priobrio uz mnogobrojne pjesme g. 1874. veliku pripovjest „Divlja djevojka“, koja se odlikuje originalnim zamišljajem, u „Velebitu“, almanaku hrvatske omladine, možda svoju najliepšu pjesmu „Domovini“. God. 1875. izdao je u „Vienca“ roman iz slavenskoga života „Crne nit“. Iste je godine počela u Zagrebu izlaziti „Hrvatska Lipa“, a Jorgovančić ju okiti „Mletačkim elegijama“ i novelama „Ženske suze“ i „Na jezera“, što ih napisao pod pseudonimom „Zarko Vlinčić“.

I god. 1876. bijaše vrlo plodna. Osobito valja istaknuti, da je u almanaku „Hrvatski dom“ priobrio više prekrasnih pjesama, medju kojima se iziće „U snji paoe“ i liepu novelu „Ljubav na odru“, koja je prevedena i na talijanski jezik.

God. 1877.—8. boravio je Jorgovančić s prijatelji Dušanom Koturom i Ivanom Vonšinom u Italiji, od kuda je ponio niz velikih umjetničkih utisaka i poticaja, koje je katio u kasnijim radnjama upotrebivši. Stekavši u Augustu Senoi zakrlička, a u Ladislavu Mrszoviću i spomenutih već književnicima podupiratelje, bio se je Jorgovančić smjestio kod „Obzora“, gdje je počeo pisati niz feljtona, koji ni malo gdje originalnosti ne zaostaju za Senoinima, dapače manje su strasni, a više poetni. Tih je feljtona bio napisao toliko, da bi se od njih lada sastaviti vrlo debela knjiga. Poznato mi je dapače, da je sve te feljtone skupljao i imao namjeru, da ih izda, — no u tom mu je bolest i smrt pomrsila račune.

God. 1878. napisao u „Viencu“ veliku priporjest „Žena i ljubovca“, a u „Hrvatskom domu“ novelu „Čovjek bez srca“, te god. 1879. opet u „Viencu“ pripovjest „Za jedan časak radosti“. Zaduže godine njegova života ugledaše svjetlo u „Viencu“ njegove tri omanje novele: „Stella Raiva“, „Iz penzionata“ i „Gavan“.

God. 1879. snasla je Jorgovanića, koji se je i onako teško borio za svoj život, najveća nesreća. Na desnoj mu se nozi bio stvorio visoko nad koljenom sarkom, koji ga je, na oko čila i jedra, svalio u rani grob. Tražio je lieka i u Beču, no svi liečnici izjavše da valja nogu odrezati. On se toj odsudi junatki pokori te mu dr. Fon u bolnici milosrdne braće u Zagrebu tako vješto izvede težku operaciju, da je siromak Rikard već za tri mjeseca opet hodao po Zagrebu, dakako na štaki. No česa su se liečnici od početka bojali, sniče kao posljedice, to je i došlo. Nekoliko mjeseci iza toga on je već s nova lego i konačno podlego sniči u Zagrebu 24. listopada 1880. u 28. godini. Dva dana kasnije sahranjen je na Mirogoju.

August Šenoa ocjenio je u nekrologu u „Viencu“ rad i djelovanje Rikarda Jorgovanića najsimpatičnije te mu priznao velik talenat, originalno shvaćanje, plastičnost i zanimivo crtanje u pripoviestima a liepu i poletnu dikciju kao i formu u pjesmama. Svakako je hrvatska književnost izgubila s Jorgovanićem radnika, koji bi joj bio pružio još mnogo liepih plodova svoga uma i srca, da mu je bilo dalje poživjeti.

Već na umoru vjenčao se je Jorgovanić 13. listopada 1880. s članicom hrv. zem. kazališta Antonijom Mačukom, sada pseudotom Savić, koja i danas čuva milu spomen na njega.

Jorgovanićeva je izabrana djela izdala u pet svezaka zagrebačka nakladna knjižara M. F. Strmečkoga g. 1888—1890. Prva četiri svezaka sadrže pripoviesti „Crne niti“, „Žena i ljubovca“, „Za jedan časak radosti“ i „Divlja djevojka“, a peti Rikardove pjesme sa životopisom, što ga je napisao August Harambašić.

Od Jorgovanićeve čiele porodice živi danas još samo jedan brat, strojar u strojarnici državne željeznice u Zagrebu.

Richard Peter Formanig

ΣΥΝΕ ΚΟΙΝΩΝΙΑ
ΛΟΓΙΑ

JANKO JURKOVIĆ

1827.—1889.

Janko Stanislav Jurković rodio se je u Požezi 21. studenoga 1827. Otac mu bijaše poreznik, a djed ekonom. Pučku školu i šest gimnazijskih razreda svršio u Požezi s odlikom i dodje na jesen g. 1842. u Zagreb, gdje svršio filozofiju i stupi 1844. u sjeministe. Već kao bogoslov i tajnik sbara duhovne mladići odlikova se Jurković u književnim težnjama one dobe i pjesmama i poslanicama bogoslovcem djakovačkom, senjskom i zadarskom sjeminista, pozivajući ih, da se i oni prenu na osnutak ovakvih društava. God. 1848. svršio je bogosloviu, no budući premlad za redjenje, morao je čekati, — a baš to čekanje ote ga crkvenom zvanju. Za vrijeme čekanja preradio je i izdao iste godine pripovjednic: „Janjeće“ od Kristofa Šmida i preveo ali neizdao Racinovu: „Ataliju“ i više inih članaka. Čim je s novom godinom 1849. počeo izlaziti „Katolički list“, uze urednik Sijepan Muzler Jurkovića za pomoćnika, a taj je marljivo radio i pribio i listu više, prevoda iz Chateaubrianda i inih sastavaka. Uza to uze učiti privatno pravoslovne nauke, te položi u mjesecu srpnju g. 1849. izpit za prvi tečaj. Odlučivši se posvetiti svjetovnoj službi i knjiži, zamoli u oči svog redjenja odstup iz klera, koji mu biskup Hanlik 7. srpnja 1849. dozvoli. Istodobno izstupi i iz uredništva „Katoličkog lista“, te predje u uredništvo Gajevih „Narodnih Novina“. U tom svojstvu ostade do kolovoza 1850. na veliko zadovoljstvo Gajevo, — te položi kao privatista i propisani drugi izpit na pravoslovnoj akademiji.

Početkom travnja g. 1851. namjesti ban Jelačić Jurkovića za perovodju kod podžupana Jurkovića u Vukovaru, pak je i tu službovao vrlo savjestno. Zellan zvanja, u kom bi se više mogao baviti knjigom, primi koncepciju 1852. poziv ravnatelja zagrebačke gimnazije Premru, da dodje za namjestnoga učitelja za latinski i hrvatski jezik te geografiju. U Zagrebu je opet mogao raditi i za „Danicu“, kojoj je g. 1853. bio i glavnim urednikom, ako i ne po imenu. U tom je godišnjaku „Danice“ nazivao više svojih pjesama, izvornu pripovijest „Nesudjeno — neoteto“, više članaka razna sadržaja i prevedenihi pripovjedaka. Početkom listopada 1853. bio je Jurković poslan u Beč, da se na sveučilištu pripravi za profesora filozofije.

U Beču je ostao pune dvie godine, marljivo radeći. Odatle je svojim književnim radnjama liepo okitio i „Neven“ i „Katolički list“. U „Nevenu“ je objelodanio g. 1854. svoju pripovijest: „Da s' ostala što si“, a 1855. klasičnog Pavla Čuturića „Ulomci iz lomna i krševita života starovjerskoga pučkoga učitelja“. U „Katoličkom listu“ članci su mu odgojnog sadržaja.

Dne 15. rujna 1855. bude imenovan namjestnim učiteljem. Iste se godine 6. listopada vjenča u Vukovaru sa svojom rođakinjom Laurom Smekalovom. Za vrijeme svog službovanja u Osijeku Jurković je stekao osobito priznanje namjestničkog vieća za pomno vršenje svojih učiteljskih dužnosti, — a u narodu sve se više stao izdicati kao književnik osobito birana jezika, klasične forme, fina ukusa i zdrava humora, te patriotske tendencije. U „Nevenu“ napisao god. 1856. pripovijest „Ima i tomu lieka“ i priobrič prevod „Vražje bare“ od George Sandove. G. 1857. priredi 4. izdanje Relkovičeva Satira s vjekopisom pjesnikovim, a 1858. izdade troškom biskupa Strossmayera Kanaveličevu pjesnu „Sveti Ivan Trogirski“ i svoje izvorne pripovijesti za puk „Tri lipe“, koje su stekle veliku pohvalu. Početkom god. 1860. priobrič u „Narodnih Novinah“ svoje krasne humorističke crtice „Tuskulaniade“, a napisa ih u Osijeku „Zitje sv. Alojzije Gonzage“. Spomena je vriedna i njegova krasna stručna kritika Veberovih „Prevoda iz latinskih klasika“.

U listopadu 1860. bude Jurković promješten u Zagreb kao profesor klasične filologije, gdje je započeo svoj znameniti rad za preporod naših škola. Pozvan u školski odbor, bio je ondje jedan od najradnijih i najsavjestijih članova. Uza sve školske i školsko-upravne poslove našao je Jurković i na dalje vremena za književni rad. Pisao je za podlistak „Poroz“. Čim je Mijat Krešić s novom godinom 1861. pokrenuo „Naše gore list“, eto mu Jurkovića glavnim urednikom. Tu je objelodanio humoresku „Petakinja vina“, više članaka, kritika i putopisa i izdao 1862. prvi svezak svojih „Izabranih djela“, u kom je sabrao humoristične pripovijesti: Ima i tomu lieka, Pavao Čuturić, Tuskulaniade, Petakinja vina, komičnu epopeju „Kako su se zavadili psi, mačke i miševi“ i prvu svoju komediju „Zatečeni“ iz Bachove dobe.

Sredinom g. 1862. imenova kancelar Mažuranić Jurkovića perovodjom hrvatsko-dvorske kancelarije u Beču, gdje je ostao tri godine mnogo radeći za unapređivanje hrvatskog školstva. Dne 18. ožujka 1865. bude imenovan drugim školskim nadzornikom za Hrvatsku i Slavoniju i savjetnikom namjestničkog vieća u Zagrebu. Za bečkog mu boravka ugledaše svjetla njegove hrvatsko-latinske vježbenice, koje Feuilletove „Male kneginje“ i Aboutov „Notarov nos“, zatim didaktična pjesma „Jeka od Medvedgrada“ te pripoviesti „Darinka i Milko“.

Dolazkom Jurkovićevim u Zagreb započe njegova treća i najplodnija perioda rada. Kao nadzornik srednjih i pučkih škola stekao je neprolazne zasluge. Ban Šokčević imenova ga već 13. rujna 1866. članom kazališnog upravnog odbora, te je on i za kazalište stekao i kao pisac i kao savjetnik trajnih zasluga. Malo kasnije otvori mu se i treće područje prosvjetnog djelovanja u jugoslavenskoj akademiji, koja ga izabra u svojoj prvof sjednici 25. srpnja 1867. pravim članom u razredu filozofsko-juridickom. Svoj akademički rad započe u L. knjizi „Rada“ razpravom „O narodnom komosu“, a nastavi ga kasnije estetskom razpravom „Ob estetičnih pojmovih uzvišena“.

S osnutkom „Vienca“ g. 1869. ote nam i Jurkovića među njegovimi suradnici. Već prve godine priobći svoje krasne humoreske „Sudbina jarac“ i „Memoiri stare grešlje“ i niz prevoda iz Addisona, 1870. humoresku „Ratni memento starca Ivana“, a g. 1871. „Razoreni ideal“ i „Timotija Patkov“.

Razpustom namjestničkog vieća u kolovozu 1869. dospje Jurković u razpoloživost, koja potraje do mjeseca siječnja 1871. Bio je donele dodieljen zem. vladi, tadla postao tajnikom s naslovom savjetnika kod odjela za bogoštovlje i nastavu. Ban Buleković povjeri u ožujku god. 1871. Žigroviću, Melmeševiću i Jurkoviću upravu hrv. kazališta, u kojoj on 1872. postade podpredsjednikom, kad je Ziga Farkaš preuzeo predsjedništvo. No još iste godine vlada je odbor raspustila rad nesuglasica o manjku.

S dolazkom Mažuranićevim na banstvo zapade Jurkovića možda najteži i najveći posao njegova života, za koji je on imao dovoljno sprema kao bivši bogoslovac, pravnik, učitelj, upravnik i poznavalac, te prijatelj naroda. G. 1874. povjeri mu ban izradak zakonske osnove o ustrojstvu pučkih učiona i preporadnja za pučko učiteljstvo. Jurkovićeva osnova pretesena je u stručnom povjerenstvu, te je stekla pohvalu svih mjerodavnih faktora. Ban mu povjeri, da osnovu zastupa u hrv. saboru, što je on i izveo krasnim govorom od 31. kolovoza 1874. i tekom debate. U priznanje ovog truda bude 5. listopada 1874. imenovan odsječnim savjetnikom zem. vlade u odjelu za bogoštovlje i nastavu i nadzornikom srednjih i pučkih škola. Ujedno mu je glavno vojno zapovjedništvo u

Zagrebu dozvolom zemaljske vlade povjerilo i nadzor pučkih škola u Krajinu.

Iste godine 1874. došao je Jurković opet u kazališni odbor s Farkašem i Jos. E. Tomićem kao dramaturgom. Sudjelovao je kod priprava za otvorenje hrv. sveučilišta, u kojem mu je bila poudjena stolica profesora hrvatskog jezika, ali ju je on odbio.

Godine 1875. izdaje u „Radu“ njegova razprava „O ženskih karakterih u naših narodnih pjesmah“, a za tim razprava „O metafori našega jezika“. Pošto je premostrojom „Matica“ dospio i u njezin odbor, zaželio je, da se bar donekle riješi posala, te bude pod konac 1877. na vlastitu molbu riešen nadzorništva u krajiških školah.

„Matica Hrvatska“, u kojoj je Jurković po smrti Senoinoj g. 1882. izabran podpredsjednikom, što je ostao sve do svoje zemri, izdala je g. 1878. prvi svezak njegovih „Dramatičkih djela“ („Smiljana“, žalostna igra u 4 čina s predigrom i „Čarobna biljebnica“, vesela igra u 4 čina), g. 1879. drugi svezak („Posljednja noć“, hist. igrokaz u 5 čina, „Pradjevoda slika“, vesela igra u dva čina i prerabada starije veselo igre u 3 čina „Kumovske neprilike“ pod naslovom „Kumovanje.“) G. 1880. izdala je Matica prvi svezak njegovih „Sabrahih pripoviesti“, u kojem je dodao novu pripoviest „Seoski mecenati“. Već sljedeće godine izdaje drugi svezak, u kojem su nove pripoviesti: „Sinečaj provodadžija“ i „Liečnik u stupici“.

U njegovoj pjesničkoj ostavštini našlo se je dvie gotove starije komedije „Ismenjači“ i „Izorani šaran“, mnoštvo narcta za nove veselo igre i humoreske, studije i bilješke za razne radnje.

Janko Jurković bio je ne samo hrvatskoj nastavi brižni štitičnik, već i hrvatskoj knjizi uzorni radnik. Matica i akademija mogle su se njime posmjeti. Hrvatskom kazalištu je namienio i veliku jednu umjetnicu, svoju rođenu nećaku, kćer svoje sestre, Milku Trninu, koju je kao štitičnik od g. 1881. dao svojom podporom u Beču naobraziti za pjevačicu, al su prilike i neprilike š njome drugačije odlučile.

Odlikovao za svoje zasluge 19. siječnja 1886. redom željezne krune III. raz., bude 19. lipnja 1887. riešen poslova školskoga nadzornika uz podpuno priznanje svoga revnog službovanja, te oboli 1888. na srdcu i umre u Zagrebu 20. ožujka 1889. u 62. godini. Sahranjen je na Mirogorskom groblju.

Jurković je bio čovjek neobično blaga čudi i plemenita srca. Njegova vedra duša odajala se je i u njegovim radovima, koji pokazuju čovjeka umna, radna, mila, sjajnog stilista. Bio je prvi novovjekli hrvatski humorista, dobar poznavalac narodne slave, čovjek svestrane naobrazbe, stalan karakter, pravi i odani sin svomu narodu, ne tražeći ni slave ni časti. Život i djela njegova opisao je prof. dr. Franjo Marković godine 1892.

Sanku Luskovij

SVENSK KUNSTEN
LUND

VJEKOSLAV KARAS

1821.—1858.

U vrijeme, kad se je ilirizam u Hrvatskoj počeo razvijati, pojavio se je kod nas mladić, koji je pokazao velik talentat za slikarstvo i za glazbu i tako u sebi spajao riedke sposobnosti za dvie najznamenitije grane umjetnosti. Taj mladić zvao se je Vjekoslav Karas, a rodio se je 19. svibnja 1821. u Karlovcu od siromašnih roditelja. Otac njegov bijaše krojač, a imao je još šestero djece. U Karlovcu je Karas učio i škole do šestnaeste godine, ali je od rana pokazivao veću volju za slikarstvo, nego li za druge nauke. Jedno je vrijeme pomagao slikarom i bojadisarom soba. Kao podpunj samouk izradio je on 1837. uljenim bojama sliku „Cesarova lješina na lomači“ po nekom starom bakrorezu, pa ju je javno na lutriji izigrao. To je upozorilo tada u Karlovcu živućeg umirovljenog pukovnika Franju Kosa od Kosena, rođenog Čeha, na mladog slikara, pa je zamislio, da mu pomogne u njegovoj umjetničkoj izobrazbi. Najprije mu dade sliku Isusa među apostolima, kako daje ključne beskelebećem sv. Petru, pa ga upita, bi li mu ju htio snimiti? Mladić privoli i već na večer doni pukovniku prvi snimak, na kojem bijaše osobito glava Isusova mnogo ljepša, nego li na samom izvorniku. To ponuka Kosa te on umoli ga, 1838., posto je i u „Danici ilirskoj“ (br. 26.) upozorio domoljube na Karasev talentat, biskupa Hanlika, razne ugledne rođoljube i odličnike Hrvatske, kao i stalije i redove za podršku Karasu. Oni, kao i grad Karlovaac pružih mu pomoć, te se je u Karlovcu ustrojio i posebni odbor, u kom su bili Dragutin Kloboučarić, Nikola Vraniozany, Antun Čop i Antun Pfaffinger, pa je taj odbor sabrao i osigurao g. 1839. Karasu podpornu na tri godine za učenje slikarstva u Italiji. Bilo je ovo u našem novovjekom narodnom probudjenju prvi put, da se je priložila inteligencije i naroda slao mladi talentat na umjetničke nauke u inozemstvo. Za Karasom su sledili kašnje Lisinski, Mallingerica, Vizjakova i mnogi drugi; od većine njih Hrvatska nije imala drugo, nego utjehu, da jih je rodila. No to je vazda sudbina malih i siromašnih naroda, — jer se za napredak i gojenje umjetnosti traži ne samo velika kultura, već i velika sredstva.

Prije svog polazka u Italiju, izradio je Karas još g. 1838. dvie slike Marjine, jednu sa spavajućim a drugu s probudjenim Isusom, koje su našle velike pohvale kod poznavalaca umjetnosti. Napokon ode 1839. najprije u Mletke, a zatim u Firencu, gdje su mu bili učitelji slavni Dalmatince Franjo Salghetti-Drioli i Sicilianac Meli. Tu ga je osobito podupro austrijski poslanik grof Revicki, za koga je osobito krasno snimio Madonu od Lorenza di Credia. U rujnu 1841. zaputi se Karas iz Firence u Perugiju, Asissi, Orvieto i stigne u Rim, da nastavi nauke pod slavnim Overbeckom. Po preporuci Revickovoj nastanio se je kod austrijskoga konzula, — ali na žalost nije ga Overbeck mogao primiti za svog učenika, već je učio kod nekog holandezkog slikara, od koga je poprimio njegov mrki i tamni način slikanja.

U Rimu je ostao Karas od 1842.—1848., te je tu izradio više slika talijanskog i hrvatskog genra; oveću sliku Rimljanke s gitarom (u zagrebačkom muzeju) i mnogo raznih studija. U Rimu je takoljer učio glazbu, koju je strastno ljubio. Učio je naročito flautu, pjevanje i glazbenu teoriju i glasbotvorstvo.

Za karakteristiku Karasevu kao i za njegove patnje neka služi i pismo, što ga je 21. siječnja 1847. pisao dru. Gaju iz Rima. Evo kako mu se tuži: „Vama će poznato biti, da ja ovdje u Rimu više dugo mene ne mogu zadržati, poklem podpore od knuće više neuzimam, a ovdje preveć slikara i umjetnika imade, koji samo od stranaca žive. Ovi pako ovog godišta malo su Rim potražili; zato i umjetnikom ovdje zlo ide. Ja imadeh više prijatelja, koji bez novca ostali jesu, kako i ja; ali išlo zlo il dobro, do svibnja ovdje moram ostati, ako i cr... od glada kanoti pas. Ja sam se počeo jednu umjetnost učiti, to jest od kralja i vode živiti, a vidim, da se može obstojati na taj način. To bi meni još najmanje glavnu lomilo, jer mo želudac ne traži ništa osobitoga, samo da je pun, ali da ja ne mogu modela držati, to je strašna stvar, koja mene silno boli.“

U istom pismu pita Gaja, da li mu je g. Pfeiffinger predao ona dva nacrti, što mu ih je poslao, od kojih bi on (umjetnik) rado izradio dvie slike,

samo da toliko zasluži, koliko bi mu bilo potrebno za život i držanje modela. Kakovi su to nacrti bili, ne znamo.

Koliko se je brinuo za umjetnost, potvrđuje nam i njegov predlog, koji stavlja Gaju u istom pismu te ga moli, neka se za nj zauzme kod domo-roдача. Taj se predlog čite ustrojstva društva, koje bi njegovalo umjetnosti i pružalo mladim sredstva za izobrazbu u umjetnosti, ako ničim drugim, a to kopijama od sadra najvećih umjetnina itd.

Dogodjaji g. 1848. vratise Karasa u domovinu. Tadašnji prosvjetni odsjek imenova ga učiteljem risarstva kod početnih škola u Zagrebu, koju je službu obavljao samo do g. 1852. Tada ga neki rodoljubi poslaše u Bosnu, da snima okolice, stare spomenike i ikone. U Sarajevu ga liepo dočeka tadašnji bosanski valija mušir Omer paša (potvrčeni Hrvat Mihajlo Latas iz Oglulina), pa naruči kod njega svoju sliku u velikom obliku. U Bosni izradio je još više slika raznih paša, snimio sliku bosanskog kralja Tomaša i nacrtao više okoliša. Vrativši se u Zagreb, izradio je i upravo sjajno izradio sliku Omer-paše, te mu ju slao u Carigrad. Ovu sliku drži Kukuljević za njegovo najbolje slikarsko djelo.

U Zagrebu i Karlovu izradio je za tim sliku „Vila oduševljava mladog Gundalića na pjevanje“ (dakle ista ideja, koju je kasnije izradio i Bukovao), za koju se ne zna, gdje je; zatim „Oproštaj šerežana od porodice“, nekoč vlastništvo Aleksandra Zdenčaja u Ravnu, — a danas? — te „Djevojku iz Oglulina“ za Ljudevita Gaja. Kukuljević tvrdi, da su predmeti ovih slika marljivo obrađeni, ali u njih nema prava života, a i u crtanju ima pogriješaka. Kao uzrok tomu navodi nam prvi životopisac Karasov, Kukuljević, da ga je bila zahvatila hypochondrija i letargija, usljed kojih nije mogao raditi, te je zapao u veliku biedu. Povrh toga bio se je zaljubio i u neku bogatu trgovačku kćer, koje nije mogao dobiti za ženu. Dočuvši biskup Strossmayer za njegovu nevolju, pozva ga k sebi u Djakovo, da ondje izradi slike bivših biskupa djakovačkih. Bolest ga već bila medjutim tako za-

hvatila, da nije mogao dovršiti svoje zadatke, pa je i ondje već kušao, da si oduzme život. Duševno i tjelesno bolestan vrati se u Karlovac, gdje je dne 5. srpnja 1868. u Korani potražio i našao svoju smrt u 38. godini. Tako se je tragično završio njegov nesretni Bio na našu veliku štetu.

Bio je Karas čovjek meka srca i velikog poleta, pa je zadnjih godina više volio glasbi, nego li kistu. Osim spomenutih već slikarskih radnja spominje Kukuljević u svom „Slovníku“ sljedeće: „Izloženje Mojsijino na Nilu“ (u karlovačkoj čitavnici), „Bogorodiciu s Isusom“ (u karlovačkom magistratu), „Djed i unuk“ (po Preradoviću, slika izigrana), više slika iz napuljskog i rimskog života (u Kukuljevićevoj sbirci), i tri slike u zagrebačkom muzeju. U svemu je ostavio preko 40 slika i nacrti. Tri dosele nepoznate slike otkrio je u najnovije vrieme karlovački učitelj više djevojačke škole u miru, Janko Tomić.

Naš muzikolog Fr. Ž. Kuhač spominje među „ilirskimi glasbenici“ i Karasa te misli, da je on više glasbenih komada stvorio, nego slika. U njega sa-moga nalazi se u originalu 28 popievaaka Karasovih, koje on i poimence nabraja, ali drži, da to ni iz daleka nije sve, što je Karas uglasio. Među tima kompozicijama nalazi se i ona Topalovićeve pjesme „Ah slučajni gvozdeni“, zatim Preradovićeve „Laku noć“, Kukuljevićeve „Pred Grobnikom starim“ i mnoge druge. Neke od njih čuva i hrv. pjevačko društvo „Kolo“. Sve ove kompozicije odaju velik talentat, pa da su prilike Karasu poslužile, Hrvatska bi se mogla podičiti, čim se riedko koja zemlja diči, da je u jednoj osobi imala dva velika umjetnika raznoga zanimanja. Ovakvo ostao je Karas na trnovitom putu naše umjetnosti samo krasni torzo, koji nam na oči namu snzu sučtiti i žalosti.

Ove životopisne podatke, nadamo se, da ćemo moći popuniti u zaključnoj svezi zanimivijim materijalom i glede obitelji, i glede boravka Karaseva u Bosni, glede njegova obćenja s Omer-pašom kao napokon i glede njegovih radnja, koje su danas tako raztepane, da im se jedva može u trag ući.

SVETLO KRISTINICA
ZAGREB

ANTUN KAZALI

1815. — 1894.

Posljednji veliki dubrovački pjesnik XIX. stoljeća, koji se je uхватиo u narodno kolo još za vrijeme Kuzmanića i Kaznačića a tiesno bio sprijateljten s Medom Pucićem, Pesko Antun Kazali, rodio se je dne 29. travnja 1815. u Dubrovniku od oca Nikole, pomorskog kapetana i majke Margarite Bigonzini. Boležljiv od djetinstva do zrele dobi, jedva je mogao redovito polaziti školu. Šestu i četrnaestu godinu bolovao je ciele, a kao filozof druge godine u Zadru primio je i svetotajstva umirućih. Bješe namijenjen pomorstvu pa je u Dubrovniku učio i nautičke nauke, ali ga nestalno zdravlje sklonu, da podje u Zadar, gdje je najprije učio filozofiju, a za tim teologiju, u svemu četiri godine.

God. 1838. odpjeva mladu misu u Dubrovniku i poče kapelanovati, pri čem se uvjeri, kako je kriv bio njegov talijansko-latinski uzgoj, jer kad je došao među narod, jedva se je mogao šajime o prvim njegovim krkvenim i životnim potrebama razumjeti. I kao kapelan i kao župnik u raznim župama u Konavlima te dalmatinskom primorju, naročito u Pločičah, na Mijetu, Vručici, Mrkošici, Lopudu i Ošljem svim se je žarom svog vrućeg srca dao na izučavanje narodnog jezika, koji je bio u školah i uređih toli zapušten. Sam je počeo s ljubavi prema narodu iz koga je nikao i komu je imao navještati rieč božju, marljivo nčiti hrvatski, kupiti rieči i narodne fraze, dok nije dotjerao i poznavanje svoga materinskog jezika dotle, da mu je kašnje postao narodnim klasikom u živoj rieči i pjesmi i prozi.

U isto vrijeme započeo Kazali i svoj književni rad, na koji ga je nukala i pjevačica vita i filozofsko promatranje naroda i njegova života. Već g. 1840. začeo on pisati glavno svoje pjesničko djelo, veliki epos „Čoso“, koji je dovršio tek nakon 40 godina rada, godine 1880. u Šipanskoj Luci. To je po vlastitn kazivanju pjesnikova bila neka vrst njegovih memoira, u kojima je zabilježio sve sretne i nesretne sgrade svoga života, sve nevolje, koje je pretrpio. Kazali je počeo Čosa pjevati dubrovačkim narječjem, ali ga je kašnje upravo po savjetu Međe Pucića predao čistim narodnim jezikom i tako podpuno prišlo za štampu. Pokojni naš pjesnik Despot posjetio

je g. 1884. Kazalia u Luci te mu je ovaj i prošio do 500 stihova svoga epa, koji su fra Ivu upravo zanieli te je tada u „Vieuncu“ pisao, da će ovo djelo pjesnikovo zadiviti sav naš sviet: tako je puno duše, duha, izkustva, mudrosti, snage i pjesničke ljepote. Privezao nam je na dušu, da se što prije pobrimo za izdanje „Čose“, — a danas, samo šest godina iza smrti pjesnikove ne zna se, ni šta se je dogodilo s ovim umotvorom pjesnikovim, ni gdje se on nalazi. Ja sam se uzalud i u Dubrovniku propitkivao za nj. Na kom je krivnja i zašto, ne ćemo iztraživati. Tako po drugi put slavni Dubrovnik plače gubitak jednog veeledjela, a po svojoj prilici ne će biti tako sretan, da ga nakon podrugog vieka odkrije, kao što je odkrio makar i osakaćena „Osmana“.

„Čosu“ je Kazali pisao polako, š njime je započeo, š njime je završio svoj pjesnički rad. Mi, koji ga nismo ni čitali ni čuli, moramo pjesnika suditi po onom, što nam je od njega preostalo. Tu se u prvom redu nalazi njegova pjesnička pripoviest „Zlatka“, koju je pisao g. 1845. u Dubrovniku, a izdao ju je tek g. 1857. u Zadru, kad ju je po savjetu Pucićevu u kočešem izmienio. Bez svake je sumnje „Zlatka“ jedna od najznatnijih radnja dubrovačke knjige u ovom vieku, kojoj se može o bok staviti samo Pucićeva „Cvieta“. Pisana po Byronovim uzorim, prikazuje epizodu iz dubrovačke prošlosti, kad je aristokratska predaja žrtvovala državi svoje keeri. Tendencija pjesmi jest, da pokaže, kako se neuredna ljubav sama na sebi osvęduje.

Učenost Kazalijeva bješe ga g. 1855. dovela na gimnazijsku učiteljsku stolicu u Zadar, gdje je do g. 1859. uređivao i službeni list „Glasnik dalmatinski“ u hrvatskom narodnom duhu. U Zadru je također izdao g. 1857. svoju pjesan „Trista vica udovica“, koju je spjevao na Lopud u posvetio svomu oten. Predmet je uzet iz povjesti dubrovačke za dobe Karla V. Iste je godine ugledao u Zadru svjetlo njegov „Glas iz pastinje“, žarki odsjev njegova domoljublja. Njemu uz bok stoji divna pjesma „Dvie vile“, u kojoj se razgovaraju Velebitska i Nevesinjska vila o narodu i njegovim ciljevima. Medjutim ga razne političke neprilike i ine nezgode prinuše, da zatraži g. 1861.

mjesto profesora na riečkoj gimnaziji. Tamo se je našao u kola s vriednim ljudma hrvatskog naroda. Ravnatelj bijaše slavni Anto Mašuranić, a među profesorima nalazimo Frana Kurelac, Vinka Paceša, D. Bakotića, Trdinu, Šostarića i Katkića, s kojima je on nadovezao srdačne prijateljske odnose i postao pravi uzor profesor tadašnje mladeži.

Na Rieci je sproveo punih sedam godina, do g. 1868. Tu je također spjevao g. 1863. i izdao liepi svoj epos „Grobnik“ u tri pjevanja, u kojem je ocrtao borbu Hrvata s Tatarima na grobničkom polju.

Iz Rieke se vrati Kazali g. 1868. u Dalmaciju i to najprije za upravitelja pučke škole u maleni Ston, a odanle podje za župnika u Luku na otok Šipanj, gdje je sproveo 14 godina. G. 1882. bio je napokon pozvan u Dubrovnik za nadarbenika prebende „Tri crkve“ na Boninovu, gdje je sproveo zadnjih 12 godina svoga života u dugoj i teškoj bolesti i napokon dne 16. siečnja 1894. umro u 79. godini života. Ostavio je sestru Maru, udatu Gjurgjević i nećaku Anu, udatu Palanko, a sahranjen je 17. siečnja na dubrovačkom groblju uz „Tri crkve“.

Osim već spomenutih pjesničkih radnja, Kazali je objelodanio u „Zori Dalmatinskoj“ krasnu pripoviest „Sirotića Lopudaka“, koju je kašnje prerađio, za tim je napisao pjesme „Osviet neimeni“ i „Bršljan i dub“ i sijaset inih pjesama i članaka po raznim listovima. Posljednje je radnje objelodanio g. 1878. i 1879. u „Slovincu“ pod naslovom „Davorije“ i o Crnoj Gori te proti Englezima.

Kazali je bio čovjek velikog i riedkog znanja, simpatičan, mlo, tih i dobar. Poznavao je klasične jezike i književnost kao i sve moderne jezike. Bivio se mnogo prevadjanjem s englezkog, francezskog i njemačkog jezika, kojima je tako vladao, kao da su mu materinski. Ostavio je u prevodu Shakespearovog Julija Caesara i Kraja Leara, Byronovog Manfreda i Sardanapala, ulomaka Tennysona, nešto od Moliéra, Schillerovog Don Carlosa, Homerovu Ilijadu i mnogo inih stvari. Kamo su poslije njegove smrti dospjele, ne znamo po svoj su prilici podiile sudbini „Čose“.

Možda će se još naći koja duša, da pregleda pjesnikovu ostavštinu, ako ne rukopisnu, a to bar štampanu, da izda, što je vriedno.

Pa. Kozalický

СВЕТО СЛАВНО
РАДНО

IVAN AUGUST KAZNAČIĆ

1817.—1883.

Ivan August Kaznačić potomak je stare i ugledne dubrovačke obitelji. Rodio se je dne 25. travnja 1817. u Dubrovniku od oca Antuna, odvjetnika i poznatoga pjesnika koleđa, te matere Marine Maskarić. Odrasav pod umnim vodstvom svoga oca i blagim nadzorom svoga ujaka, učio je gimnazijske nauke u Dubrovniku, a licealne u Zadru. Slavni piarista Appendini bio mu je učitelj. Nakon svrsenih ovih nauka posla ga otac u Beč, da ondje uči ranarstvo, a već jednu godinu kasnije ode iz Beča u Padovu, to staro i klasično stjecište mnogobrojnih Dalmatinača, gdje nastavi slušanje medicine. Ta se međutim zametnuše i mnogobrojne njegove literarne sveze s odličnimi književnici, među kojima bijahu najpoznatiji Medo grof Pucić, Dall' Ongaro i Prati.

Francesco dall' Ongaro, pjesnik i novelist, uređivao je tada u Trstu list „La Favilla“, u kojem je rado i mnogo opisivao slavenske motive, a Kaznačić stupi u njegovo kolo, te poče najprije u tom listu, a kasnije u listovima „Il tempo“ i „Lettere di famiglia“, dakako na talijanskom jeziku, obavješivati strani svijet o našoj književnoj prošlosti. Tu je g. 1841. priobio u „Galeriji glasovitih Dubrovčana“ životopise Banića i Gundulića.

Navrativ se g. 1844. u Zadar, gdje je Kuznačić bio osnovoav „Zoru Dalmatinsku“, Kaznačić se je brzo i srdačno sprijateljio s mladim pjesnikom Preradovićem, kojemu je najprije pomogao, a kasnije ga, 1845., i zamienio u uredništvu toga lista. Njihovo je prijateljstvo ostalo iskreno do smrti Preradovićeve. U isto je vrijeme 1846. preveo Kaznačić Babukićevu „Slovincu ilirskoga jezika“ na talijanski jezik, kao što je opet kasnije preveo Tommasove članak o narodnom pjesništvu, te ga izdao uz svoju razpravu „O narodnim pjesmama kod Dubrovčana s ogledalom tih pjesama“.

Zabavljen ovako literarnim radnjama kao i proučavanjem dubrovačke povjesti u arhivu Male Braće u Dubrovniku, bio je prekinuo svoje medicinske nauke, no g. 1846. vrati se u Padovu, gdje položi izpite i bude 6. rujna iste godine proglašen doktorom liečništva. Vrati se za tim u Dubrovnik, gdje ga imenovala zač. liečnikom gradske bolnice, g. 1847. pri-

stavom, 1849. liečnikom, a kasnije i ravnateljem, što je ostao do svoje smrti.

God. 1848. stao je Kaznačić 5. kolovoza u Dubrovniku izdavati periodički časopis za slavenske interese i književnost „L' Avvenire“, u čem su ga podpirali Pucić, Ban, Uješeniović, Vidović, Ljubić i mnogi drugi. U burnim događajima onih dana časopis je međutim morao prestati izlaziti.

Malo za tim upoznao se je Kaznačić s poznatom njemačkom spisateljicom Idom Düringsfeld, koja je opetovano dulje vremena boravila u Dalmaciji i pisala vrlo simpatične pntopisne uspomene iz onih krajeva. Kaznačić joj je pri tom bio tumačem i savjetnikom, a kasnije je i sam preveo jednu njezinu radnju.

Mnogo godina bavio se je Kaznačić proučavanjem dubrovačke povjesti, naročito književne, ali njegovo zvanje pričilo ga je, da izvede svoju staru želju i da sistematično napiše tu povjest. Bili su mu još u petdesetim godinama narinuli namjestno učiteljstvo na gimnaziji, kao što je i do smrti predavao u pomorskoj školi higijenu. Kao krasan odlomak može se smatrati njegova biografija pjesnika Mavre Vetrančić Čavčića, koju je dodao njegovim pjesmama, što ih je pomogao skupiti Jagiću i Daničiću, a koje je u Zagrebu g. 1871. i 1872. izdala jugoslavenska akademija.

Njegovi daljnji književni radovi jesu: „Vienac gorskog i p'tomog cvieća“, u koji je sabrao narodne i umjetne pjesme, za tim „Pjesme razlike“ i talijanski prevod Medakovićeve povjesti Crne Gore. Godine 1879. sakupi i izda kod Pretnera u Dubrovniku sve pjesme svoga oca, koji je umro kao starac od 90 godina 1874.

Kaznačić je bitno sudjelovao godine 1881. kod osnutka časopisa „Slovincu“ u Dubrovniku, i bio mu revan suradnik. Njegovim je poticajem također iste godine kod J. Floria u Dubrovniku zasnovana „Biblioteka za povjest dalmatinsku“ pod uredništvom J. Gelčića. U toj je biblioteci (4. knjiga) priobio koncertem g. 1882. i posljednji svoj članak: Kratki životopis Mede grofa Pucića (talijanski), — a u istoj je svezi i njegov nekrolog — dakako opet talijanski.

Ivan August Kaznačić bio je čovjek slobodnjačkih načela, bistra i pronicava uma, žarki rodoljub i prijatelj sloge među južnim Slavenima. Sam nije napisao velikih djela, ali je bitno pomagao narodni pokret u Dalmaciji, te ju tako pomogao oteti talijanaškom uplivu. Bio je satiričar poput svoga oca, pravi dobrotvor sirotinje, izvrstan dječji liječnik, ugledan građanin dubrovački. Za to je ne samo sam Dubrovnik, već i sva Dalmacija proplakala, kada je ovaj plemeniti čovjek 19. veljače 1883. u 1 sat u jutro naglom smrću u 66. godini preminuo. Ova je

žalost odjeknula i u svim krugovima Hrvatske, koji umiju cijeniti književne i narodne zasluge.

Kaznačić je bio za svoje zasluge odlikovan vi-težkim krstom pruskog krunskog reda i crnogorskim Danilovim redom, a nosio je naslove čuvara dubrovačkih starina i dopisnika bečkog odbora za čuvanje starina. Ostavio je dva sina, Antuna, danas c. i kr. kapetana, koji na miru živi u Slovenskoj Gorici i Augusta, koji je u ruskoj vojsci služio kao viši častnik, te je prije tri godine umro u Dubrovniku. Kći mu Rinka, udata Marocchia, živi u Dubrovniku.

C. A. Kaarnainen

SVETI KIRILOVA
KADRA

MISO KIŠPATIĆ

1851.

Miso Kišpatić rodio se je dne 21. rujna 1851. od gradjanskih roditelja u Osieku, gdje je g. 1869. izučio gimnaziju. Sveučilišne nauke svrsio je u Beču. G. 1876. bio je imenovan učiteljem osječke gimnazije, a jednu godinu kasnije došao je u istom svojstvu u gosp. šum. učilište u Križevcima, od kuda je god. 1876. premješten u vel. realku zagrebačku, gdje je službovao sve do god. 1891. Dne 8. srpnja 1881. promoviran je u Zagrebu na čast doktora filozofije. U hrv. sveučilištu bio je od god. 1882. docent mineralogije, školskih godina 1889. i 1890. suprirao je profesora botanike te je napokon imenovan 5. siječnja 1894. izvanrednim, a g. 1896. redovitim sveuč. prof. mineralogije. Uza to odlikovala ga je jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, izabravši ga svojim dopisnim i 1887. svojim pravim članom, za tim društvo slaven. liečnika, izabravši ga svojim počasnim članom, i Matice Hrvatska, izabravši ga svojim odbornikom. Istom prije par godina zahvalio se je na odborničtvu.

Profesor dr. Kišpatić spada među naše najmarljivije i najplodnije prirodoslovce, a obogatio je hrvatsku knjigu mnogobrojnim radnjama iz geologije, zoologije i botanike, te njima osigurao sebi u strukovnoj literaturi trajno i liepo ime. U naučne svrhe putovao je mnogo, tako još kao djak bečkog sveučilišta s prof. Snessom na Vesuv, pak je taj put opisao u „Viencu“.

Prof. dr. Kišpatić objelodanio je do sad sljedeće znanstvene radnje:

1. Ueber die Bildung der Halbpale im Augitandesit von Gleichenberg. Tiskano u „Mineralogische und petrographische Mittheilungen“, Wien 1881. IV. Novo ovo shvaćanje o postanku poluopala našlo je svuda priznanja, pa ga nalazimo citirano po svim strukovnim djelima stranih literatura.

2. Die grünen Schiefer des Peterwardeiner Tunnels und deren Contact mit dem Trachyt. — Jahrbuch der k. k. geol. Reichsanstalt, Wien, 1883. B. 32. H. 3.

3. Die Trachyte der Fruška gora in Kroatien. Jahrbuch d. k. k. geol. Reichsanstalt, Wien, 1882. Bd. 32. Hf. 2.

4. Die Glaukophangesteine der Fruška gora in Kroatien. Jahrb. d. k. k. G. R. Wien 1887, 33, 1.

5. Ueber Serpentine und serpentinitähnliche Gesteine der Fruška gora in Kroatien. Mittheilungen der ung. geol. Anstalt. Budapest 1887. B. VIII. H. 7. Ovim radnjama izpravljeni su mnogi krivi podatci, koji su se u strukovnu literaturu uvukli, a ujedno je opisano veoma zanimivo i riedko kristaliničko kamenje, koje dotle nisu iz naših krajeva poznavali.

U „Radu“ jugoslavenske akademije priobio je:

1. Trahiti Fruške gore. Rad, knj. 64.

2. Zeleni škriljavci petrovaradinskog tunela i njihov kontakt sa trahitom. Rad, 64.

3. Serpentin i serpentinu slično kamenje u Fruškoj gori. Rad, 66. Ove radnje su izašle i u njemačkom jeziku.

4. Kristaliničko kamenje u Fruškoj gori. Rad, 78.

5. Predhistorijsko kamenito orudje iz narodnog muzeja u Zagrebu. Rad, 78. Ovom radnjom pokazalo se je, da je u predhistorijsko doba postojao trgovački savez izmed Srima i naselina oko Zagrebačke gore; utvrđuje nas u tom kamenito orudje, komu je materijal uzet stranom iz Fruške gore, stranom iz zagreb gore a raznešen duž Save od Zagreba do Zemunna.

6. Olivinski gabro iz Moslavačke gore. Rad, 83

7. Voćinski augitni andezit. Rad, 83.

8. Kristalinični trup Moslavačke gore. Rad, 95.

9. Kloritoidni škriljavac iz Psnja. Rad, 104.

10. Prilog geoložkom poznavanju Psnja. Rad,

109. Geološki odnošaji Moslavačke gore i Psnja bili su vrlo površno poznati, a i ono što je bilo poznato,

bilo je većim dielom krivo, te su se ovim radnjama razjasnili odnošaji tih gora i izpravlili krivi podatci.

11. Zagrebački potresi. Izvješće zagrebačke re-

alke god. 1879.

12. Potresi u Hrvatskoj. Rad, 107., 109. i 121.

13. Eruptivno kamenje u Dalmaciji. Rad, 111.

14. Izvješće o potresih od god. 1884. do 1893.

u jedanaest izvještaja. Rad, 69, 78, 79, 83, 92, 104,

106, 113, 120.

Već pred velikim zagrebačkim potresom počeo

je kupiti gradju za proučavanje seismičkih odnošaja

naše zemlje i jedan dio te gradje tiskao u izvješću zagr. realke (Zagrebački potresi). Ostali materijal tiskan je u više velikih članaka u Radu. Poslje velikog potresa stao je skupljati viesti o svim potresima, koji se zbivaju u Hrv. Slav. Dalm. Bosni i Hercegovini, te ih počeo izdavati u posebnim godišnjim izvještajima, od kojih je do sada 11 izašlo. Iz te gradje nalazilo se je sve više dokaza, da se u našim krajevima nalaze stalne potresne pukotine, iz kojih potresi postaju. I u tim izvještajima se te potresne pukotine jasno iziču, pa kako su mnoga izvješta tiskana i njemački (Verhandlungen der k. k. geol. Reichsanstalt, Wien 1855, te u Földtani közlöny-u 1859, 1892), imati će i strani svijet koristi od tog rada.

15. Stiva iz Ljubić-planine kod Prnjavora. Glasnik zem. muzeja u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 1893. 1.

Ovom radnjom je prvi put kemijskom analizom ustanovljeno, da je poznata ruda u istinu stiva, a ne magnezit, kao što su u zadnje vrijeme stali tvrditi u znanstvenim djelima.

16. Prilog poznavanju vertikalnog gibanja jadranskog morskog dna.

17. Kristalinsko kamenje serpentinske zone u Bosni. Rad, 133.

Profesor Kišpátió medjutim nije bio samo strogi i stručni iztraživaac prirode, nego je i kao popularizator prirodnih nauka u Hrvatskoj stekao najljepše ime i najvećih zasuga. U tom su pravcu njegove knjige za društvo sv. Jeronima i za Maticu Hrvatsku prava unica. Za društvo sv. Jeronima napisao je dva svezka „Životinje“ (1872. i 1875.), a za Maticu Hrvatsku: „Slike iz rudstva“, 1878.; „Slike iz geologije“, 1890., „Iz bilinskog svijeta“, tri svezka, 1884, 1885. i 1890; „Kukei“, dva svezka, 1886. i 1887. i „Ribe“, 1893.

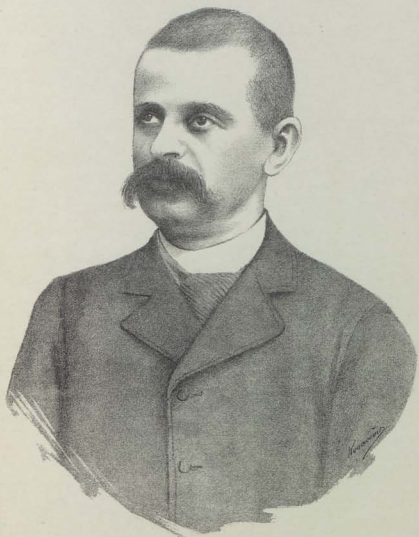
Za naše škole izradio je školske knjige: „Zemljopouznavstvo obzirom na šumarstvo i gospodarstvo“, 1857. i „Rudstvo za niže razrede srednjih škola“, I. izd. 1880., II. izd. 1889.

U školske je svrhe preveo: „Mineralogija i geologija za više razrede srednjih škola“, od Hochstettera i Bischofa, god. 1882.; „Zoologija za više razrede“ Woldfcha, g. 1853. i „Botanika za više razrede“ od dr. Burgersteina, 1890.

Osim toga pisao je Kišpátió u „Viencu“ svojim lijepim popularnim načinom čitav niz članaka i razpravica iz zoologije i botanike.

S. J. Van Matie

EVING PUBLISHING
LONDON

MIHO KLAJIĆ

1829. — 1896.

S preporodnim radom Mihovila Pavlinovića u Dalmaciji u najužem je savezu rad dr. Mihe Klaića. Ako je Pavlinović srce hrvatskog pokreta u Dalmaciji, Klaić se punim pravom može nazvati njegovom glavom. Polet, oduševljenje ga je zamislilo, pamet je njime mudro ravnala. Pavlinović nije bio diplomata, jer se je pozivao na neoporivna prirodna prava svoga naroda, — Klaić nije bio pučki čovjek, jer je udešavao svoj rad prema višim ciljevima, koji nisu vazda svakomu jednako jasni, ako su i napereni pravom narodnom bojku.

Rodio se 19. kolovoza 1829. u Dubrovniku od oca brodovlastnika iz Konavala i majke Dubrovkinje. Prve je nauke svršio u Dubrovniku, a kad su mu se roditelji god. 1844. s trgovačkih razloga preselili u Livorno u Italiji, nastavio je ondje u čuvenom kolegiju Barnabita nauke sa sjajnim uspjehom sve do konca god. 1847. Tada se je u Italiji najviše razplamtio krik za slobodom, pa se sigurno opaža neki tajni prst narodne Nemeze u tom, da je upravo Klaić, koji je sve svoje znanje i svu svoju visoku politesu ubrao u Italiji, bio odabran za to, da bude narodnim vodjom u borbi za pohraćenje potalijančene Dalmacije. Vrativši se 1847. u Dubrovnik, upozna se s Vodopićem, Kaznačićem, Banom, Međom i Nikom Pucićem, te zaigra s njima narodno kolo. Tu sprovede cilju god. 1848., a 1849. upisa se u padovanskom sveučilištu kao slušalac matematičkog fakulteta i nakon nauka od četiri godine postane god. 1853. doktorom „negli studii d' Ingegnerie architetto“, pa se za tim vrati u svoj zavičaj.

Odlučivši se posvetiti učiteljstvu, ponovi u Beču izpite, bude osposobljen za fiziku i matematiku te god. 1855. u zadarskoj gimnaziji postavljen za „pokusna“ učitelja, a 1857. za pravog profesora. Tada je u Dalmaciji bilo žalostno stanje; pravoj narodnoj svijesti jedva je bilo traga, a kad je 1860. povraćen ustav, mala je četica dalmatinskih otačbenika stala zagovarati sjedinjenje s Hrvatskom, dočim su joj se opirali i Talijanasi i autonomasi, u čem ih podupirao i Tomaseo.

Klaić, uz koga su pristajali Pavlinović, Ljubić, Vojnović, Milić, Ivan Danilo, Bakotić, Matas pa Pucić, ustrojili narodnu stranku i udje s njom u izbornu

borbu god. 1861. Ujedno ustrojili stranka u Zadru svoje glasilo „Il Nazionale“, kojemu stavi na čelo učenog profesora Nodila, a sam Klaić budne mu glavni suradnik. Nodilo i Tomaseo zapodjеше polemiku o sjedinjenju Dalmacije s Hrvatskom i Nodilo pobjedi sjajno velikana Tomasea. U isto vrijeme ustrojio se „Matica Dalmatinska“ i niz narodnih čitaonica. Klaić postao prvim podpredsjednikom Matice, a po smrti Petranovićevoj njezinim predsjednikom.

Izabran s 12 drugova god. 1861. u dalmatinski sabor, Klaić je već tada bio vodja, ali je Pavlinović bio prvi hrvatski govornik, od koga su svi tek morali učiti. Svi su ohrabro bili hrvatsku stvar. Sve to urodi napokon posljednicom, da je vlada dra. Klaića god. 1863. naprosto odpuštia iz službe. Kod izbora god. 1864. Klaić bje opet izabran u sabor, a kad je Filipović postao namjestnikom u Dalmaciji, imenova Klaića 1865. nadzornikom pučkih škola.

Djelovanje Klaićevo našlo je već tada i u Hrvatskoj potpuna priznanja, pa je on 1866. izabran u severinskom kotaru zastupnikom za hrvatski sabor, u kojem je više mjeseci sudjelovao, pače bio izabran i članom regnikolarne deputacije, koja je imala uređiti državopravni odnos između Hrvatske i Ugarske. No Dalmacija ga je više trebala, pozvali ga za školskog savjetnika za cielu Dalmaciju, pa s toga položi iste godine mandat za hrv. sabor i ode u Zadar. Njegovo je djelovanje bilo bezprikorno ali narodno, s toga ga namjestnik Wagner, da ga makne, dade u istom svojstvu premjestiti u Istru, a Klaić, videći, na što se smjera, odreče se službe.

Kod izbora god. 1870. izrojeva hrv. nar. stranka u Dalmaciji prvi put većinom u dalmatinskom saboru i Klaić bje biran prisjednikom zem. odbora, u kojem je kroz mnogo godina izradio najvažnije i najblagotvornije zakonske osnove.

Kad su god. 1873. dalm. zastupnici u Beču glasovali za izravne izbore, Klaić je prvi proti tomu prosvjedovao te je došlo od razdora u hrv. nar. stranci. No zemlja je pristala uz Klaića, pak je baš njega prvog poslala u carevinsko vijeće, a za njim Pavlinovića i Montia. Protivnikom podje za rukom izposlovati, da se njegov izbor uništi, no on bje ponovno biran.

Rad zloraba pri koncesioniranju željeznica došlo je g. 1876. između Klaića i predsjednika dalm. sabora Ljubiše do oštra sukoba, pa kad je Klaić dokazao, da je i Ljubiša primio stanovit u svotu „na dar“, članovi zem. odbora odrekoh se svog mjesta, a Ljubiša morade uzmaknuti.

God. 1878. došao je na vladu grof Taaffe, a Klaić stupi s dalmatinskim zastupnicima u Hohenwartov klub, u kojem je ostao sve do god. 1893. Bio mu je dapače potpredsjednikom, članom eksekutivnog odbora desnice i glavnim govornikom. Kad je god. 1893. ustrojen klub hrvatskih i slovenskih zastupnika, dr. Klaić postao mu je predsjednikom. Iste god. 1878. biran je prvi put u delegacije, u kojih je vazda zagovarao hrvatsko stanovište u bosanskom pitanju. Od 1879. bio je i član proračunskog odbora, pa kad je iste godine kod izbora propao, Pavlinović mu odstupi svoj kotar, da odlična političara očuva interesom Dalmacije.

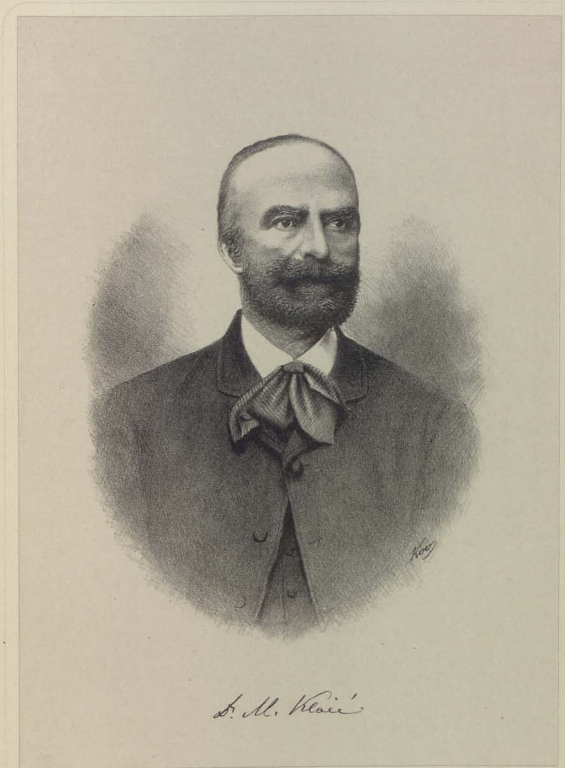
Iza umrovljenja Rodićeva došao je Jovanović za namjestnika, pak je počeo oštrije navijati žice proti narodnoj stranci, no Klaićevoj taktici ima se zahvaliti, da je spor izravan, pak je god. 1885. nar. stranka kod izbora za carev. vieće slavila najsjajniju pobjedu. Iza smrti Pavlinovićeve g. 1887. vodstvo nar. stranke ostalo je na dr. Klaiću i dru. Bulatu. Zalibože nasto međutim u krilu stranke pokret, koji je prikorio Klaića i njegove drugove s oportunitizma, pokret urodi razdorom, a narodna se stranka razdvoji. Pristaše stare hrv. stranke okupiše se oko dr. Klaića i dra. Balata, te spljetskog „Jedinstva“, a pristaše

Biankinia uzeše ime stranke prava te se okupiše oko zadarskog „Narodnog lista“. Taj razdor nije ni danas izravan, dapače se je tek ovih dana s nova zaostrio.

Koncem g. 1895. bio je dr. Klaić imenovan predsjednikom dalmatinskog sabora, — ali na žalost nije zasjeo te stolice. Dne 23. prosinca 1895. oboli od male ranice na nozi, a bolest je tako naglo napredovala, da su već na novu godinu očekivali njegovu smrt. Otrovala mu se krv. Dne 3. siječnja 1896. u 4 sata poslie podne izdahnu dr. Klaić u Zadru u svojoj 67. godini. Dne 6. siječnja bio mu je sjajan pogreb u Dubrovniku, a sudjelovala je u njem ne samo sva Dalmacija, već i sva Hrvatska, pak su mu isti protivnici priznali, da je bio najmarkantnija ličnost Dalmacije u njezinom preporodu. Njegove mnogobrojne zasluge izaknute su u „Spomen-knjizi“, što ju je lani izdala hrv. nar. stranka u Spljetu. Njegovim nasljednikom koli u dalmatinskom saboru toli u carevinskom vieću posta njegov sin, odvjetnik dr. Petar Klaić.

Kao što je Pavlinović bio tvrdiji, tako je Klaić bio kocijlijatniji u narodnoj borbi za hrvatsko stvar u Dalmaciji. Njegova svestrana i fina naobrazba stvarala je od njega faktor, s kojim su računali ne samo prijatelji već i protivnici hrvatske misli. Za to je i uloga Klaićeva bila s jedne strane teža, a s druge važnija i svakako odgovornija, pak je samo tako vedar duh, kao što je bio njegov i tako čist značaj mogao izplivati iz velikih opasnosti između Scille i Charibde. Za to je i njegova zasuga tim veća — a spomen tim častnija i slavnija!

SVEUČ. KNJIŽNICA
ZAGREB

VJEKOSLAV KLAİĆ

1849.

Znameniti suvremeni hrvatski povjestničar Vjekoslav Klaić rodio se je dne 28. srpnja 1849. u selu Garčinu kod Broda u Slavoniji. Otac mu Franjo, poznati hrvatski pedagog, bio je tada ondje učiteljem. Pod njegovim je nadzorom i iznio početne nauke. Otac mu premjestilo za absolutizma u Varaždinu na pučku školu i mala realku, te je i Vjekoslav već g. 1867. došao u I. razred gimnazije varaždinske, u kojoj je svršio prva tri razreda. Sam nam pripovieda u svojim ulomcima autobiografije („Dom i Svet“, 1899. br. 2) da mu je u Varaždinu bio prvi učitelj povjesti dr. Petar Matković, koji se je za absolutizma osobito odlikovao kao njemškutar prvoga reda i prem rođeni Senjanin, daleko zaostajao za Slovencima i Česima Valjavecem, Žepićem, Kežkom i Folprechtom u ljubavi prama hrvatskom jeziku. Ovi bo su djačkoj sirotinji, koja nije umjela njemački, znali i htjeli i hrvatski tumačiti svoje predmete, što je strogi Matković absolutno odbijao, govoreći dapače kao Ritterov djak iz Berlina i pruskim dialektom.

U studenom 1860. bioe Franjo Klaić premješten u Zagreb za ravnatelja gradskih pučkih škola, a š njime dođe i Vjekoslav u zagrebački gimnazij. Tada se bilo sve u našem javnom životu promjenilo. U Zagrebu je sve odahnulo narodnim životom, a Klaić dobi za učitelja povjesti umnog Čeha Franju Kořinka, koji se je odlikovao i kao vrstan povjestničar, i kao vatten češki rodoljub te pisac. On je dapače napisao i prvu hrvatsku školsku knjigu o obdobj povjesti za više gimnazije. Klaić nam ga zahvalno spominje, kao ideal profesora. Daljnja tri razreda svršio je Klaić u zagrebačkoj gimnaziji, sedmi i osmi razred u nadbiskupskom liejnu, gdje je i dvie godine do 1867. ušio bogosloviju. U sjemeništu bavio se je mnogo i glasbom i čitanjem knjiga historičkih te je u četiri godine pročitao sve, što mu je iz knjižnice došlo pod ruke i stvorio sebi samostalan i podpun sud o hrvatskom životu u prvj polu 19. stoljeća. Pri tom su mu služili kao tumači i vodiči revni hrvatski rodoljubi, rođak mu, odvjetnik Andrija Uhernik i župnik riečki Franjo Žužel.

Upoznavši se s najnovijom povješću svoga naroda, Klaić se počeo zanimati i za stariju prošlost te

uze čitati i proučavati „Arhiv“ i sva tada izlazēja historička djela. Tako je na došak čitao Kukuljevićevo „Mongole“, Račkove „Odlomke“, Kvartenikove „Das historisch-diplomatische Verhältniss des Königreiches Kroatien zu der ungarischen St. Stephans-Krone“, „Politička razmatranja“ i „Istočno pitanje“.

S najvećom harnošću spominje se Klaić iz dobe svog bogoslovstva prof. dr. Jurja Posilovića, današnjeg nadbiskupa zagrebačkoga, iz egzese sv. pisma i drži, da su ga upravo ova predavanja nputila na vjerno i pravilno shvađanje i tumačenje povjestnih izvora.

U listopadu 1867. bio je Klaić poslan za suplenta u gimnaziju varaždinsku, gdje je ostao dvie godine. I tu je marljivo proučavao historičke knjige i radnje. U listopadu 1869. bio je poslan kao zemaljski stipendista u bečko sveučilište, da ondje izuč. povjest. Tu je imao prilike slušati prof. Aschbacha, Jägera, Lorenza i Sichelka te u knjižnicama proučavati stare izvore. Naročito prof. Aschbach bio mu je srecu prisao te se ga i danas zahvalno sjeda.

U Beču mu je bio najmiliji pobrat m i drug sada već pokojni Vinkovčanin Mijo Brašnić, koji se je također izricao u proučavanju povjesti te pisao članke i razpravice za razne časopise, dapače i za akademiju. Š njime se je i Klaić stao natjecati i tako je upravo prije 90 godina stupio na književno polje. Još iz Beča posla on tadašnjem uredniku „Vienna“ Perkovec ljeti g. 1870 prva svoja dva članka, od kojih mu je prvi: „Bog Svetovit i proročite mu „Arkon“ po Otonu Froeku tiskan u 83. br. „Vienna“ od 6. kolovoza, a drugi „Samo, kralj Slovenski“ u broju 38. od 27. rujna. U veljači 1871. ugleda napokon svjetlo njegov člančić „Opornuka posljednjega Držislavovića“, koja su namah preštampali „Obzor“ i „Narodni list“.

Već nakon pet semestara bio je Klaić opet g. 1872. pozvan u Zagreb na gimnaziju, položio 1873. izpit za profesora povjesti i zemljopisa u srednjih školah i bio imenovan takovim 28. rujne 1873. U gimnaziji zagrebačkoj službovao je punih 20 godina. Nakon smrti Mesičeve bio je 1879. pozvan kao suplenta za hrvatsku povjest u hrvatsko sveučilište, u

kojem je ostao do g. 1852, kad je na ovo mjesto imenovan prof. Smičiklas, vratio se za tim u gimnaziju, ali već 27. travnja 1854. pozvan bi na sveučilištu kao privatni docent za geografiju južnih Slavena, što je ostao sve do 25. studenoga 1893, kad je na predlog profesorskog zbora na osnovu svojih književnih znanstvenih radnja imenovan kr. javnim redovitim profesorom obće povjesti, u kojem svojstvu i danas službuje.

Sve do g. 1874. Klaić je marljivo nizao u „Vienca“ svoje radove, pune znanja i kritične oštrine. Od njih neka su barem nekogi spomenuti: „Dimitar Svinimir, kralj hrvatski“, „Petar Kresimir IV. Veliki“ (1871); „Smrt kralja Svinimira“, „Seoba Hrvata“, „Hrvatska straža u Španiji“ (1872.), „Petar Svačić, posljednji kralj hrvatski“, „Pavao Šabić i sin mu Mladen“, „Mara, kraljica hrvatske pjesme“, (1873), „Matija Gubec“ (1874.) Pored ovih historičkih razpravica Klaić je napisao u „Vienca“ g. 1873. i romanu „Sljepac“ i pripovjedke „Nada iz jada“ i „Prva ljubav“, a g. 1874. pjesmu „San na Uni“ i noveletu „Vjeran do groba“, davši time oduška i svom pjesničkom mladenačkom poletu.

Nakon odlaska Drag. Jagića iz Zagreba preuzeo je Klaić u svibnju g. 1875. uredništvo bibliografskog lista „Hrvatska Lpa“, u koji su među ostalima pisali Badalić, Bleković, Jorgovančić, Kovačić i drugi. U tom je listu napisao svoja ovedu i rado štano pripovjedke „Majka i keči“ te razpravice: „Nesto o tehnici Čengić-age“, „Stih narodnih pjesama hrvatskih“ i „Tomislav prvi kralj hrvatski“.

Priobitvi još u „Vienca“ g. 1876. članke „Grobničko polje“, „Putos Dubrovnička“ i „Otok Brač“, a g. 1876. „Simion Veliki kar bugarski“, „Petar Veliki“ i „Jace u Bosni“, možemo reći, da je Klaić ovime u neku ruku zaključio prvu pripravnu perioda svoga književnoga rada. Sada se daje na znanstveno polje. Već više godine spremao je na gradnju za zemljopis Hrvatske kao i za povjest Bosne. Biti 5. veljače 1877. izabran u odbor prepovjednice „Matica Hrvatska“, Klaić je već iste godine napisao za Maticu svoje prvo znamenito djelo „Prirodni zemljopis Hrvatske“, koje je ona i izdala kao prvu knjigu svoje poučne knjižnice i njome stekla mnogo prijatelja u narod. Sljedeće godine 1878. izlaze „Matica Hrvatska“ i njegov „Zemljopis Bosne“, koji je došao kao malo koja knjiga u hora, jer se je tada upravo izvaljala okupacija Bosne.

Uz ove velike radnje našao je Klaić vremena, da svendilji kiti „Vienca“ svojim radnjama, pa je u njem priobio god. 1878. „Tri crte iz hrvatske povjesti XII. stoljeća“ kao i zemljopisne crtice: „Nehaj grad u Arbaniji“, „Bitolj“, „Maglaj“, „Banjalaka“, „Travnik“, „Kljns“, i „Trebinje“ te članak „Kataloci u Bosni i Hercegovini“, a god. 1879. razpravice „Sjećanj Kotromanić“, „Podlata za povjest grada Osieka“ i viš. omanjih crtica.

Sljedeće dvije godine izpunio je Klaić ozbiljnom naukom, spremajući kao suplent svoja predavanja za hrvatsku povjest u sveučilištu i pronasvajajući te kupedi gradivo za svoje monumentalno djelo „Povjest Bosne“, koje je god. 1882. izdao o svom trošku. Ovo je prva i najbolja, na izvornima osnovana i kritički obrađena povjest Bosne, kojom se je pisac stavio u prvi red hrvatskih povjestinara. Djelo je god. 1885. preveo na njemački dr. Bojnišić i izdao ga u Leipzigu. Prevedeno je i na magjarski jezik.

U istom ovom razdoblju od 1880.—83. napisao je Klaić još za društvo sv. Jeronima tri svezitka „Opis zemalja u kojih stanuju Hrvati“, koja je upravo nakraco bogatim historičkim podatcima o svim našim mjestima, a u „Vienca“ je 1882. priobio vele znamenita povjestnu razpravu „Slavonija od X.—XIII. stoljeća“, u kojoj je dokazao, da je Slavonija i izprva bila hrvatska zemlja te oborio hipotezu magjarskog povjestinara Petrija, koji je Slavoniju svojstavo za Ugarsku. I ovu razpravu preveo je na njemački jezik dr. Bojnišić.

Ovakovim se je radom Klaić bio već iztaknuo, kad je 1. siječnjem 1883. preuzeo uredništvo „Vienca“, koje je sadržao do konca g. 1889., dakle punih sedam godina. Što je on „Vienca“ u tom razdoblju bio, može se svakto vjeriti, ako ga i na brzu ruku prolista. On ga je faktično po drugi put osnovao i na noge podigao, račedi marljivo poput crva i ukusno prebirajući zanimivo gradivo. U tri sedam godina on je priobio među ostalim u „Vienca“ g. 1883. članke „General Matija Rukavina u Trogiru“, „Paj“, „Richard Wagner“, g. 18 4. životopise dr. Markovića, Ferle Bocića, Jos. E. Tomića, bana Ivana Karlovića; g. 1885. Bakovca i Grofa Janka Draškovića, članke „Četvrti srpanj 1848“.

„Novela i roman u Hrvata“, „Hrvatska i srbska književnost g. 1883“, „Ime Srb“, „Pred nam Dvorom“, „Batao jezero“, g. 1886. životopis Vlad. Nikolića, članak „Imena braće, što su toboz Hrvate dovela na jug“, „Varaždin“, „Glasla u Srb“, g. 1887. životopise Glinke, Ilar. Ruvarca i Ivana Tkalčića te članak „Hrvatski knezovi u XIII. stoljeću“, g. 1888. „Uspomena na Nikolu Tordinca“, g. 1889. više crtica o starom Dubrovniku, „Slava na gosposvetnom polju“, „Babinata republika“, „Priča o Čehu, Lehu i Melhu“, „Kosovo“, „Život za cara“, „Dorba za hrvatski pravopis“, i „Kako su Turci osvojili Požeagu“. Uza to on je gotovo sam pisao sav listik i mučio se izpravkom mnogobrojnih rukopisa mladih pisaca, koje je uveo u hrvatsku knjigu.

Ovdje je također mjesto da spomenemo, da se je Klaić uz svoje naporni školski, naučni i urednički, rad bavio još i u velike zanimao glasbom, za koju je im mladosti pokazivao mnogo talenta. Ne samo da je proučio teoriju i povjest glasbe, nego je i nio kontrapunkt i praktički više nastroja i glasbala te se izvježbao i kao dirigent. Još g. 1882. ustrojio je on sokolski orkestar i bio mu izvrstnim ravnateljem do g. 1890. Pokušao je svoje sile i kao glasbovoraoc te

i tiskom izdao „Šest pjesama za jedno grlo i glasovir“. Divno je uglasio Preradovićevu pjesmu „Misli moje“ i drugu Zdravka Nemčića „Na Nehaju gradu“. U glasbi je on od vjeka nalazio odmora nakon drugog napornog rada, pa je i promičio mnogobrojna glazbena djela, osobito česka i ruska, klasična i moderna.

Glavni povod njegova odstapa od uređništva „Vienca“ bijaše g. 1890. sibirše se preestrojstvo hrv. zem. glazbenog zavoda u Zagrebu, za koje je Klaić stekao najveće i trajne zasluge. On je došao na čelo zavodu kao zamjelnik ravnatelju te je u njem dokinuo stari nered i postavio ga novi moderni temelj. On je pomogao izhoditi povišenje dotacije zavoda, njegovo uređenje i podignuće nove sgrade i nastojao, da mu dađe hrvatski narodni pravao, za koji se nisu brinuli njegovi predšastnici. Osobito boravak Slavjanskoga u Zagrebu i njegovi koncerti dali su mu impuls za preustrojstvo rada, u čem je imao da izdrži dosta teške borbe. Ali ju je junački izdržao.

I nakon svog odstapa od „Vienca“ ostao je listu vjeran te je već g. 1890. u njem objelodanio crticu „Jadvigina žrtva“, zanosan opis „Slavjanski u Zagrebu“, „Ime Dubrovnik“, epohalnu radnju „Ime Hrvat u historiji slavenskih naroda“, — i „Razboj na Krbavskom polju“; g. 1890. „Ivan Čmojević, posljednji gospodar Cete“, „Velika i Biela Hrvatska“, „Crtice o Vrbovskom“; g. 1892. crtice „Neznana junakinja“ i „Kako je postala pjesma „Još Hrvatska ni propala“; g. 1893. „Hrvati i Srbi“; g. 1894. ocjenu opere „U zdencu“; g. 1895. „Nesto o krstnom imenu“; g. 1896. „Vladislava Nelepića“ i „Suzanj u Levi“, — a g. 1897. ocjene opere „Ivo i Marica“ te Lisinskogov „Porina“ i historijske šunkle „Ban Mladen II. Šabić“ i „Ban Pavao I. Šabić“.

Ali i time još nismo spomenuli svega, dapače još ni glavnog rada Klaićeva. Za hrvatske škole on je napisao g. 1875. „Povjest austro-ugarske monarhije za pučke škole“, g. 1873. „Povjest srednjega vjeka za niže razrede srednjih učilišta“, za tim „Zemljopis monarhije austro-ugarske“ i „Kratki sveobći zemljopis“. Za društvo sv. Jeronima napisao je od g. 1886.—91. četiri knjige „Pripovjesti iz hrvatske povjesti do 15. stoljeća“, u kojima je krasno popularizovao znanost; za „Maticu Hrvatsku“ napisao je g. 1897. knjigu „Bribirski knezovi od plemena Subićeva do 1347.“, a za akademiju jugoslavensku razpravu „Hrvatska plemena od XII. — XVI. stoljeća“. (Rad 1898. knj. 130.) G. 1892. uređivao je glazbeni časopis „Gusle“, u kojem je napisao „Principi za biografije hrvatskih glazbenika“, „O časkih glasbotvorčih“, „O hrvatskoj glazbenoj ljestvici“ (proti teoriji Kuhačevoj) i više inih člana. Pisao je u svoje vrijeme za „Obzor“ i vrlo dosjetljive feljtone.

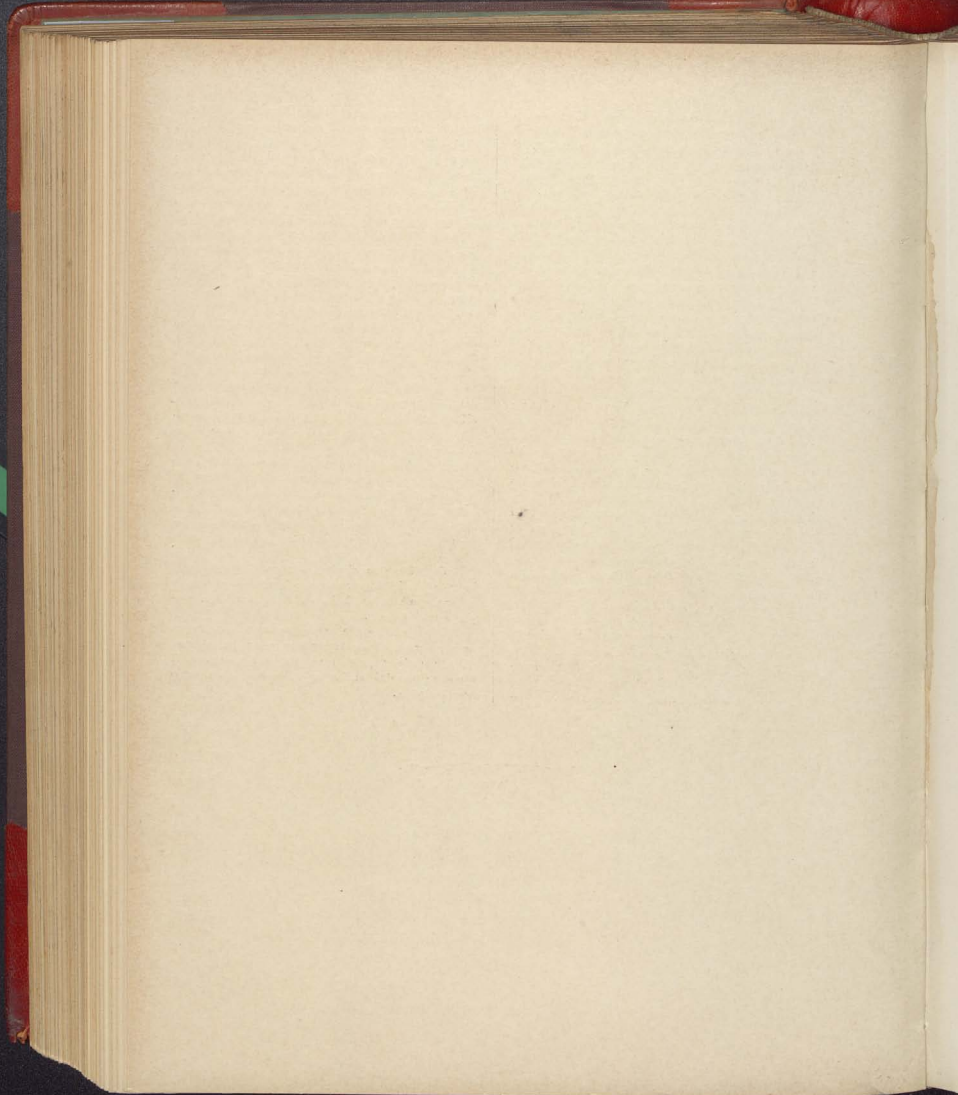
I na polju hrvatske kartografije Klaić je stekao najveće zasluge. On je izdao „Zemljovid Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Bosne i Hercegovine“ (1886.) „Novi atlas za pučke, građanske i više djevojačke škole“, „Veliki atlas za srednje škole i za samouke“ (30. mapa), „Atlas za hrvatsku povjest“ (5 mapa), „Historijski zemljovid Hrvatske, Bosne, Istre i susjednih zemalja“ (1898.) Ovo potonje djelo plod je dugogletnog mučnog rada.

Prije dvie godine počeo je Klaić napokon izdavati svoju veliku „Povjest Hrvata“, od koje je i. svezak izašao g. 1898. drugi 1899. a treći će iziđi još ove godine. Ovim velikim znamenitim djelom, koje se dostojno niže o bok Smičklasovoj „Hrvatskoj povjesti“, uspeo se je pisao na višak svoga znanstvenoga rada.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti izabrala je Klaića, priznavajući njegove velike zasluge za hrvatsku znanost i knjigu, 17. prosinca 1896. svojim pravim članom.

Tako je Klaić evo navršio trideset godina svoga nemornog i plodnog književnog rada; ako nam za daljnji trideset pruži i za polovinu manje, moći ćemo ga ubrojiti među najplodnije i najzaslužnije hrvatske pisce.

J. H. Blair

LIBRARY OF THE
MUSEUM OF NATURAL HISTORY

VILIM KORAJAC

1839.—1899.

Vilim Korajac, jedan od riedkih humorista i satiričara, što ih je inače ozbiljna i ukočena štokavština darivala hrvatskoj knjiži, rodio se je dne 27. svibnja 1839. u Kaptolu, u požeškoj županiji, gdje mu je otac bio vlastelinskim činovnikom. Njegova majka utjevala je najviše na njegov odgoj, te mu pripoviedala na stotine narodnih pripoviedaka, zagonetaka i poslovice. Od nje je i pokojni već hrvatski književnik Janko Jurković, takodjer odličan humorista, čno mnogo ovih pripoviedaka, kal je kao djak dolazio po smrti svoje majke u pohode Korajčevim, svojim rođjakom.

Korajac je početne nanke učio u Kaptolu, a za tim ga poslaše rad učenja njemačkog jezika u Oriovac i napokon u Novu Gradisku. Doljnuju gimnaziju svršio je u Požezi, peti i šesti razred g. 1854—6, u Zagrebu, a za tim je došao u biskupsko sjeminište u Djakovu, gdje je s odlikom svršio sve svoje daljnje nanke i stekao mnogo prijatelja radi svojih vrlina.

G. 1862. zaredi ga biskup Strossmayer za svećenika i malo za tim zateče ga imenovanje za namj. učitelja u velikoj gimnaziji osječkoj, — no on se ove službe nije prihvatio, već je stišio punih petnaest godina, od 1863—1878, kao profesor u biskupskom sjeminištu. Uza to je bio od 1868—75. i vjeronučitelj i ravnatelj djakovačke preparandije. Napokon ga biskup imenova 19. studenoga 1878. župnikom u Zemunu, gdje je sproveo sav svoj ostali život.

Korajac je već g. 1862. izašao pred naše obćinstvo sa svojom humorističkom pripoviedkom „Dvie čudne promenade“, tiskanom u „Naše gore listu“, prem ni sam nije bio s njome zadovoljan. G. 1867. pojavio se on u „Dragoljubu“ s humorističkom satiričkom pripoviedkom „Lov na sjedečke“ pod autorskim pseudonimom „iljuška“ i svrati na sebe pozornost hrv. književnog i čitalačkog obćinstva. Već sliedeće godine izađoše u „Dragoljubu“ njegovi „Šijaci“, u kojima je vjerno ocrtao požeški kraj i njegove ljude. Iza ove pripoviedke nastupi u njegovom beletrističkom

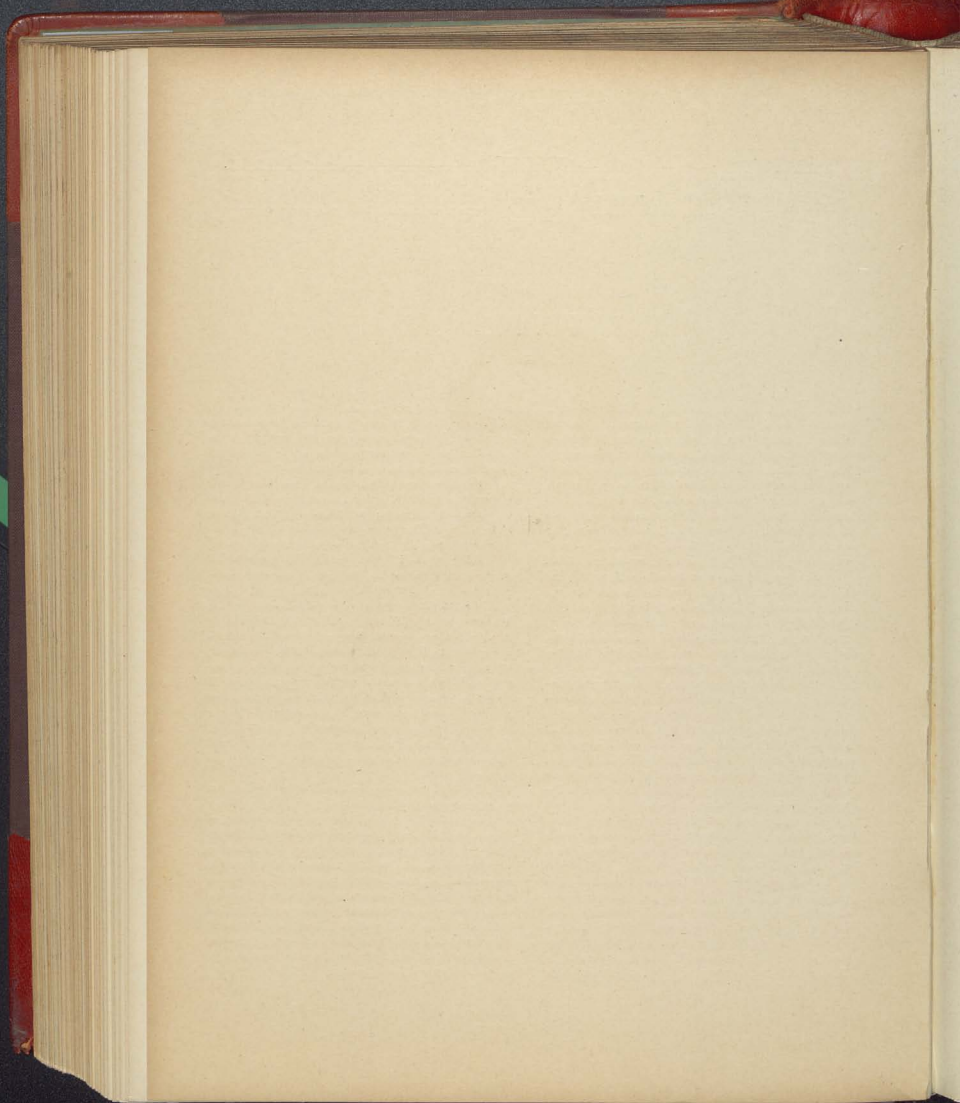
radu panza od deset godina. Tek s novom godinom 1877. počeo opet u „Vie-ću“ izlaziti njegova satirična pripoviest „Auvergnanski senatori“, koja se mora smatrati Korajčevom najsvršenijom radnjom, a prikazuje požeške gradske oteeve iza kulisa.

Između njegovih beletrističkih radnja reda se i njegov ostali rad. Od g. 1863. pisao je on u „Pozoru“ dug niz vrlo duhovitih političko-satiričkih feljtona pod naslovom „Razgovori među četiri zida“, u kojima je vrlo uspjelo okarakterisao saborske govornike.

Od g. 1868—75. pisao je Korajac u raznim listovima i u školskim izvještajima djakovačke preparandije niz pedagoško-didaktičkih članaka, pak je za to bio g. 1873. imenovan počasnim članom društva hrv. slav. učitelja „Narodna škola“. G. 1876. izašao je u Osijeku prvi svezak njegova na velikog zasnovanog djela: „Filozofija hrvatsko-srbskih poslovica“, od koga su dva daljnja svezka po njegovim vlastoručnim bilješkama ostala u rukopisu gotova, pa bi sada bilo vrijeme pobriniti se, da se ne izgube. Osim toga zabilježio je sam u svojoj antobiografiji, da je u rukopisu dovršio putopis o svom putu u Italiju g. 1888. i u Karlsruheu. I ove radnje vriedile bi rad Korajčeva humora i oštroumana opažanja, da se sačuvaaju.

Da Korajac nije više uzradio na književnom polju, kriva je njegova teška dušobrižnička služba u župi od preko 7000 duša, kojoj je jedva mogao zadovoljavati uz jednog kapelana, pošto je isti obavljao i napornu službu vjeronučitelja. Osim toga živio je, Korajac daleko od hrv. književnog središta među elementima, koji mu nisu bili po čudi, a i poboljšavao mnogo na jetrima i bubrezima, od šta je i konačno umro. Nemila smrt pokosila ga je u zoru 19. rujna 1899. u Zemunu u 61. godini. Umro je oplakivan od mnogobrojnih svojih štovalaca i od brata Stjepana, župnika u Matičeviću. U hrvatskoj knjiži ostalo je njegovo mjesto podupno prazno.

Villem Tompa

SVETIČ. PUBLIČNICA
ZAGREB

JOSIP KOZARAC

1858.

Josip Kozarac, odlični suvremeni hrvatski pripovjedač, rodio se je dne 18. ožujka 1858. u Vinkovcih, od kuda su mu i roditelji bili. Otac njegov Vjekoslav bio je ondje štokovski narednikom, a umro je g. 1890. u dobi od 30 godina. Ostavši Josip ovako u nejakoj dobi na brizi majci svojoj Tereziji, rođenoj Krajačić, izišio je u svom rodnom mjestu pučku školu i g. 1876. višu gimnaziju te je s krajiškom stipendijom pošao u Beču na visoku školu za zemljopisstvo, u kojoj je g. 1879. svršio šumarstvo. Vrativši se u domovinu, bio je najprije šumarskim vježbenikom kod vinkovačke državne šumarje, za tim služio od 1885.—95. kao upravitelj šumarje u Lipovljanim, a sada je kr. državni nadšumar u Vinkovcih.

Kozarac je od svoje mlade dobe naginjao na pjesništvo, a ostao mu vjeran i onda, kad ga je služba odvela na posve drugo polje praktičnog rada. Može se dapače reći, da ga je slavonska šuma nadahnula novom i zdravom poezijom, koja je umio velikom vještinom prelići u svoje radove i dati im višeg etičkog značenja.

U svojoj autobiografiji („Život“, Sv. I, Zagreb, 1900.) otkriva nam pisac sam kojesta, što je vrijedno i ovdje zaljubljeni. On piše: Učio sam tek toliko, da predjem iz jednoga razreda u drugi, a pokojni Janko Jurković, kad je kao povjerenik na izpitu zrelosti vagao moje radove, jamačno nije mislio, da ću ikada biti član njegova oha. Ja sam doduše bio pjesnik već prije izpita zrelosti, ako se smiju nazivati tim imenom djaški stihovići. Moja prva djačka pjesma izašla je u „Hrvatski List“ (g. 1875.).

U isto vrijeme poslao je i „Vencu“ rukovjet pjesama i jednu pripovijest, a Senoju mu je odgovorio „Kopirajte narav, a ne knjige.“ Sam liepo pripovjeda, da je pokojni profesor vinkovačke gimnazije Pero Brašnić zasiduo u nj i njegove drugove živi željni za pjesništvom, kad im je sjajno crtao djela raznih književnih velikana.

Zamanjeni, otravljeni velikim uzorima proučavao je u Beču klasike Shakespeara, Moliéra, Turgenjeva i druge te tako napisao ondje svoje prve radove „Prince djeđa Nike,“ male gospodarstvene sličice u obliku pripovjedačka, koje su ugledale svjetla g. 1878. u

„Puškom prijatelju“ i posebnoj knjizi. U isto vrijeme napisao komediju u jambskim stihovima, „Tartuffov nank“, koja je tiskana u svelavenskom dječkom almanahu u Beču g. 1878. i šalu u 2 čina, „Tunja Bunjavilo“, koja je u Zagrebu prikazivana 16. ožujka 1879. Htio je dakle biti dramaturgom, kog se je posla kašnje kano. Uza to počeo je pisati i pjesme, stranom situ irske pjesničke, stranom romancie i balade. Prva mu je pjesma štampana u „Vencu“ g. 1878. br. 28. pod naslovom „Gavran i žetelica.“ Za njom je još iste god. sledila balada „Manasa“ u br. 42. a poslije toga priobčio je od g. 1879. do 1889. oko 30 pjesama, od kojih poimeuce spominjemo krasne balade „Marica“ (1885. br. 13.) „Tri sestre“ (1887. br. 6.) i „Ivin Miraz“ (1887. br. 39.) za tim njezne pjesmice: „Je! to ljubav?“ (1883.) „Leostavice“ (1884.) „Kad ti budeš“ (1886.) „Saza, Moje srce, Zulejka“ (1893.) „Suhaj vrbi“ (1889.) koje nam odaju meko srce pjesnikovo i fini osjećaj.

Na pravo polje svoga pjesničkoga rada stupio je Kozarac medjutim tek onda, kad je stao obradivati pripovjest. U tilom seoskom svijetu, medju sumama i knjigama počeo je pisati svoje ertice i pripovjesti, za koje sam veli, da ih je sve vidio i doživio, a dao im samo formu i vez. Kozarac je počeo crtati slavanski seljački život g. 1887., kad je u „Vencu“ priobčio ertice „Biser Kata“ br. 12—16. i „Naš Pili“ br. 36., a nastavio ih g. 1888. s divnom slikom „Proletarci“ br. 5—13., i erticom „Kapetan Gašo“ br. 23.

Iza ovih sledile su: pripovjesti „Mrtvi kapitali“ (Vienc, 1889. br. 25—41.) i „Dona Ines“ (Vienc, 1890. br. 17—18.) te ertice: „Ljudi, koji svasta trebaju“ (Vienc, 1891. br. 2—3.), „Moj djeđ“ (Vienc, 1892. br. 20.), „Slavonska šuma“, i „Rodu u pohodu“ (Vienc, 1899.)

Medju ovim radovima izdata je Matica Hrvatska g. 1891. Kozarčeve pripovjesti „Medju svjetlom i tminom“, a u „Prosvjetli“ su izašle: „Tri ljubavi“ 1894., „Mira Kodolčeva“ 1895. i „Oprema“ 1899. (ove tri i u posebnoj knjizi), „Moje susjedice“ 1896. i „Tri dana kod sina“ 1897. Napokon je u „Donu i Svietu i u posebnoj knjizi izašla pripovjest „Tena“ 1894. te ertica „Krbelici ne de ljepote“. Više omanjih

ertica izašlo je i u „Danici“, koledara društva sv. Jeronima i u „Pobratimu“. U sarajevskoj „Nadi“ priobćena je pripovjest „Emilijan Lazarević“ 1897.

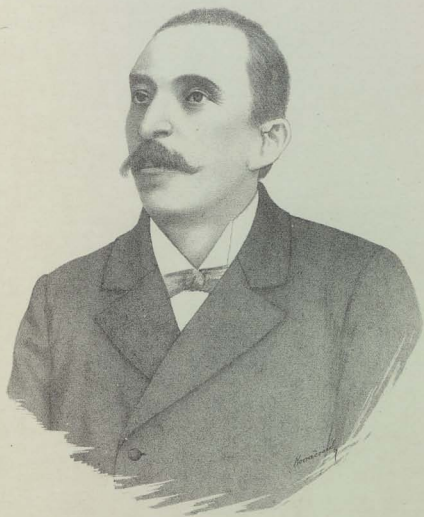
Našem obćinstvu ušle su Kozarčeve radnje osobito u volju, jer one fino analizuju i pjesnički obrađuju svu poeziju sela i život seljaka. U „Mrtvim kapitalima“ i „Medju svjetlom i tminom“ pošao je pisac za korak dalje te oertao našu inteligenciju i polu-inteligenciju snažnom psihologijom. Kolikom sdućnošću on radi, dokazuje nam najbolje njegova izpovjest u autobiografiji, gdje veli, da se je najviše izmućio novelom „Medju svjetlom i tminom“, u kojoj je stao crtati suvremeno društvo i njegovo gramzenje za pro-

bitcima. Na tu je radaju potrošio samo jednu godinu, a žali što nije tri. Sam pisac cieni i ljubi najviše svoje pripovjesti „Tri ljubavi“, i „Mira Kodolčićeva“, novele bez tendencije, a hrvatskoj pripoviesti želi više slobođe, kako sam piše.

Kozarac je povrh toga radio i u šumarskoj literaturi i priobćio više svojih stručnih radnja u „Šumarskom listu“, „Oesterr. Forstzeitung“ i „Centralblatt für das gesammte Forstwesen“. Od g. 1896—98. bio je i urednikom „Šumarskog lista“.

Od g. 1885. oženjen je naš pjesnik s Franjicom Vućković iz Siska i ima jednu kćerku, Miru.

Juzj Kovaruc

ΕΥΡΩΠ. ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΣΑΡΔΕΣ

IVAN KRALJ

1792. — 1878.

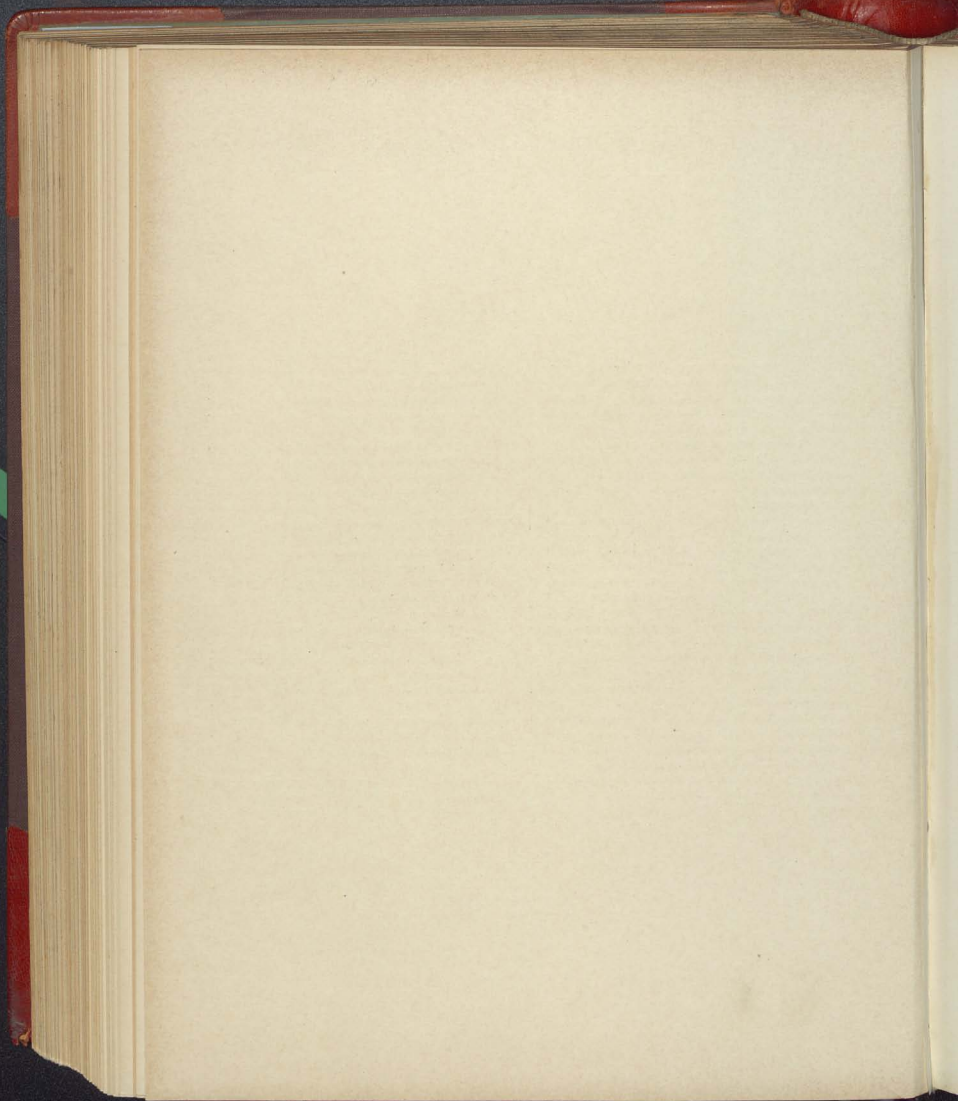
Među spomena vrijedne narodne dobrotvore valja nam ubrojiti bivšega velikog predstavnika i biskupa likopoljskoga Ivana Kralja. On se je rodio dne 12. svibnja 1792. u Varaždinu od građanskih roditelja, Andrije i Jelene Kralj. Početne nauke i gimnaziju do šestoga razreda svršio je u svom rodnom gradu, a tada je prešao u zagrebačko sjemenište, u kojem je godine 1814. svršio nauke te ga je tadašnji biskup Vrhovac uzeo za svoga obrednika i pridielio ga još 5. kolovoza 1814., dok je još čekao radi mladosti na redove, svojoj pisarni. Mladu misu rekao je 4. lipnja 1815. u prvostolnoj crkvi u Zagrebu. Punih sedam godina ostao je protokolista i postao 1821. župnikom u Pokupskom, dakle na ovom mjestu predečom Pavla Štosa. Vrhovac ga imenova i podarcidjekomom, a njegov nasljednik, biskup Alagović, premjesti ga kao župnika u Vugrovec, ali ga već sljedeće g. 1836. pozva u Zagreb za svog tajnika i ravnatelja biskupske pisarne. Tu je već G. 1837. bio imenovan kanonikom i pobočnikom biskupovim, što je ostao i za biskupa Haulika do g. 1846. G. 1854. zamieni Kralj biskupa Schrota kao veliki predstavnik i prior vranski i budne 1855. posvećen za biskupa likopoljskoga. Kao takav bio je sufragan u pontificalibus, a po smrti Haulikovej 1869. generalni vikar. Nakon dugotrajna blagotvorna i zaslužna života umro je biskup Kralj u Zagrebu dne 21. veljače 1878. u visokoj dobi od 86 godina te je dne 25. veljače uz dolikujuće počasti sahranjen u prvostolnoj crkvi zagrebačkoj u lievoj pobočnoj lađji, gdje mu je postavljen i primjeren epifaf.

Biskup Kralj nije se nikada izicao kakovom velikom akcijom, ali je još i prije Gajevih vremena pripadao kolu oduševljenih hrvatskih rodoljuba, pa je iz svih sila podpomagao i Gajev pokret i Gajeve suradnike.

Njegova je kuća bila stecište sviju mladi Hliraca, njegova kesa vazda otvorena svakom narodnom i dobrotvornom poduzeću. Naročito u periodi obsolutizma bio je njegov biskupski dvor sastajalište hrvatskih rodoljuba. Povjest našega javnoga dobrotvorstva vazda će zahvalno spominjati, što je biskup Kralj učinio za sve svoje bivše župljane u Pokupskom i Vugrovcu, a naročito bilježe hrvatske škole i zavodi te hrvatska učeda se mladež ime ovog plemenitog čovjeka među svoje prve podpiratelje. On je ne samo za svog života uzdržavao o svom trošku čitav niz djaka, nego je i dielio svake godine obilne podpore školama i zavodima te ih se je i svojom oporukom sjetio. U razne dobrotvorne svrhe ostavio je oporučno više od 90.000 for. zaklada, među kojima se nalaze stipendije za zagrebački konvikt, za samostan Uršulinka u Varaždinu, gdje se uzgajaju mlade djevojke, za gospodarsko-šumarsko učilište u Križevcih, za preparandiju u Zagrebu, za realke i gimnazije u Zagrebu i Varaždinu te za narodni muzej. Za izdanje Skaričeva pisma darovao je 2000 for.

Bio je čovjek tih i blag, koji nije tražio ni slave ni priznanja, nego se držao one: neka lijevica ne zna, što je uradila desnica. Za svoje zasluge na crkvenom i prosvjetnom polju bio je odlikovan redom željezne kruna.

Juan H. de la Cruz
Prop. by K. de la Cruz
vel. prop. de la Cruz

SILVIJE KRANJČEVIĆ

1865.

Silvije Strahimir Kranjčević rođen je 17. veljače 1865. u Senju od oca Špire i majke Marije, rođjene Marković. Djed mu bijaše rodom iz bivše otočke pukovnije, no otac se rodi već u Senju te je služio kao činovnik kod tamošnjeg gradskog poglavarstva i kao takav onđe umro g. 1884. Majku je izgubio četiri godine prije.

Bivši darovit i marljiv djak, svršio je početne nauke kao i cijela gimnaziju do g. 1883. u Senju, našto se je htio posvetiti bogoslovlju te je bio kao pitomac senjskoga sjemeništa poslan u „Collegium Germanico-Hungaricum“ u Rim, gdje je učio od studenoga 1883. do svibnja 1884. logiku, ali se međutim uvjerio, da u njega ne ima poziva za svećenički stalež te je izstupio iz tog zavoda. Upravo tada je u Rimu boravio i biskup Strossmayer, te mu kanonik dr. Črnčić predveđe u zavodu sv. Jeronima i mladog Kranjčevića, a ovaj izpriča biskupu svoje želje i da bi rado u Zagreb. Biskup ga uputi na dr. Račkoga i ovaj mu bude na ruku. Uz potporu biskupovu upisa se u tečaj za građanski učitelj, koji usljed smrti očeve prekinu te se vrati u Senj. No na jesen g. 1885. nastavi nauke u Zagrebu podporom čestitog Hrvata i dobrotvora Ante Polića, veletička na Rieci te položi u ožujku 1886. izpit. Pod jesen iste godine stupio je u bosansku zem. službu i službovao najprije u trgovačkoj školi u Mostaru, za tim 2 godine u Livnu četiri u Bjelini i opet dvie u Livnu. G. 1894. bio je premješten u sarajevsku preparandiju, a već sljedeće godine dodielu ga zem. vladu odatle kao glavnog suradnika uredništvu lista „Nada“, u kojem svojstvu i danas službuje, prem se nalazi ovdje i računam kao profesor u statusu učiteljskog zbora sarajevske preparandije.

Prvi životopisac Kranjčevićev, prof. Pasarić, pripovieda u „Viencu“ od g. 1893. ovo: „Kranjčević je počeo stihove praviti još u gimnaziji i to rano, al to bijaše tajna pod sedam pečata. Sam priznaje, da ga je bilo vrlo strah, kad god je pomislio, da bi ih tkojod mogao naći. Prva pjesma, koju je iz njegovih utisak čula druga osoba, bijaše neka izgubljena oda „Suncu“. Ta druga osoba bijaše njegova mati. Veli, da su se onda plakali, njegova mati i on, i Bog zna,

što im onda pade na pamet plakati. To je bilo rano, jer je majku izgubio već u 15. godini.“

Prva njegova pjesma izašla je štampom g. 1883. u „Hrvatskoj Vili“ i to kao kopija Horačeva: „Dulce est po patria mori. Polazeći u Rim, predade oten uz put sbirčicu ljubavnih pjesama, koje su g. 1884. ugledale svjetla u spjietskoj „Nadi“ pod naslovom „Ja pregaram“.

Iz Rima slao je Kranjčević više pjesama u „Slobodu“, u bečki almanak „Zvonimir“ („Odpušteni vojnici“, „Iz samostana“) i prvu pošiljku u „Viencu“. Bihaju to pjesme: „Kolo sreće“ i „Noć na Foru“, koje su kratko vrieme za tim ugledale svjetla u Viencu (br. 37. i 41. god. 1884.) te pobudile u književnom svijetu pravn senzaciju i velike nade, jer je svatko u prvi mah osjetio, da se javlja novi pjesnik. Elegični ton i žarko rodoljubno čuvstvo bilo im je glavno obilježje.

Jedan dio svojih pjesama izdao je pjesnik već g. 1885. u svojoj sbirci pod naslovom „Bugarinke“ kod Marijana Župana u Senju, a prof. dr. Šrpeš ocijenio ih je vrlo povoljno u „Viencu“ i punim mi pravom pretekao liepu budućnost.

Od tada je Kranjčević marljivo pjevao i objelodanio velik broj svojih pjesama u „Slobodi“, „Hrvatskoj“, „Balkanu“, „Viencu“, „Domu i svietu“, „Po-bratimcu“ i „Nadi“. Od tih pjesama neka budu bar neke spomenute: „Kajin“ (1885.) „Uskočke elegije“ (1885.—7.), (Odziv Hranilovićevim „Žambe-račkim elegijam“), „U katakombah“ (1886.), „Idoli“, „Na Kavkazu“, „Pjesma moje sreće“, „Novom proljeću“, „Ljubavi“, „Astraea“, „U zanosu“, „Sviet i pjesma“, „Zadnja uskočka šajka“ (1890.), „Vjetrovi vije“, „Ujeha“, „Pamet i sreća“, „Smrti“, „Vili pjesme“, „Stara slika“ (1891.), „Ditiramb“, „Angelus“, „Ujeha“, „Ljudske misli“, „Iza spuštenih trepavica“, „San“, „Kako je postala nada“, „U badnoj noći“, (1892.), „Mojsije“, „Davne želje“, „Lucida intervalla“, „Na grudi prošlosti“, alegorija „Prvi grieh“, „Što me gledaš“, (1893.), „Uz kolevku kumčeta“ i „Izgubljeni dani“, (1894.), „Eřta“ (1895.), „Eli, eli lama“, „Pje-snik i sviet“, „Misao svieta“, „Snilo mi se“, „Zadnji Adam“, „U noći mrtvih“, (1896.); „Dva standarta“,

„U mamlinskoj gomili“, „Resurrectio“, „Moj dom“ (1897.); „Uzdah“, „Dosjetka smrti“ i „Zem“ (1898.); „Sviet“, „Zvezdama i zvezdi“, „Soza“, „Pred knjigom povjesti roda moga“, „Neznani grob“, „Zapad sunca“, — za tim pjesme u prozi: „Vanitas vanitatum“, „Priča iz pradavnih vremena“ i „Demonovo ogledalo“.

Većina ovih i novijih pjesama izašla je godine 1899. u Zagrebu u nakladi „Matice Hrvatske“ pod naslovom „Izabrane pjesme“, — i podaje jasnu sliku o pjesniku Kranjčeviću. Među hrvatskim suvremenim pjesnicima zauzima on jedno od najprednijih mjesta. Pjesničkim poletom, jedrinom misli, bujnom dikcijom, čistoćom jezika i konačno uglađenom dotjeranošću forme podražava on čitatelja i na trajno razmišljanje i pruža mu riedke užitke. Prem u prvom redu subjektivni liričar i refleksivni mislilac, umije on tolikom plastikom izricati misli, da one postaju jednom vrsti evanđelja i upućuju na uzvišeno razmatranje života i njegovih pojava. U tom se bitno razlikuje od velike mase današnjih pjesnika a približava smjeru Preradovićevo. On je idealista, dubok mislima, pun zanosa, ako i umna refleksija nadvladava čuvstvo.

Uredjivanje „Nade“, kojoj je on duša i glava žalibože otmilje Kranjčeviću mnogo vremena za obilniji samostalan rad. On ne stvara naglo i ne brza na polje sa svojim radovima, ali za to ih tim više gladi i pilli, pa tako njegove pjesme ne nose na sebi biljge izhitrenosti, već su plod zrele pjesničkog razmišljanja i oduška. S druge strane stvorio je on od sarajevske „Nade“ pomoću svojih poglavara uzorlist, oko koga se je sakupilo kolo gotovo svih suvremenih hrvatskih beletrista, pjesnika i pisaca. Tako je u ponositoj Bosni otvorio nov izvor i novo ognjište našoj pjesmi i knjizi i ne malo doprineo sbljenju i upoznanju vjekovi razdijeljene braće.

O Kranjčeviću su već pisali mnogi naši i strani listovi, tako g. 1885, 1893. i 1899. „Vienac“ (dr. Šrepl, prof. Pasarić i J. Hranilović) i g. 1899. „Novi vjek“ (dr. Jakša Čedomil), Jovan Dučić u mostarsky „Zori“, „Moderni Ravne“ (sv. X.) u Pragu, „Slovansky Pfehled“ u Pragu s prevodima više pjesma, „Svjetlo“ u Kralovu g. 1900. „Obzor“ 1899. itd.

Od 17. veljače 1898. oženjen je s Ellom Kašajevom, rodom iz Ljubljane, učiteljicom francuskog jezika u višoj djevojačkoj školi u Sarajevu.

Handwritten signature in cursive script, likely reading "L. J. ...".

SVETI MIKŠIČIĆ
ZAGREB

MIJO KREŠIĆ

1818.—1888.

Među hrvatskim trgovcima, koji su se devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj izicali svojim rodoljubljem i radom za pohrvaćenje trgovačkog staleža, a po tom mnogo doprineli k osviećenju našega naroda, zauzimlje Mijo Krešić prvo i najodličnije mjesto. On se je rodio na sam uskr, meseca travnja god. 1818. u Karlovcu od oca, imućna trgovca žitom. Roditelji su ga dali najprije u karlovačku pučku školu, a za tim u gimnaziju, gdje su takodjer predavali franjevci, pa kako se je odlikovao u naucima i kao dječak pokazivao za crkvene obrede neki interes, htjeli su od njega učiniti svećenika. No od toga kao i kasnije mu strasti, da postane poput svog zemljaka Karasa slikar, ne bje ploda. Tako je svršio do g. 1833. svih šest razreda gimnazije, u kojoj su mu bili drugovi i prijatelji kasnije tršćanski biskup i prvi hrvatski rodoljub Juraj Dobrila te Antun Rnbido.

Na jesen g. 1833. dadeše ga roditelji napokon po njegovoj vlastitoj volji u Zagreb u veliku željeznarsku trgovinu Kindermana i Reitera na Krvarom mostu, koju je izišio 24. rujna 1837. postao pomoćnikom. Bilo je to upravo u ono doba, kad se je u Zagrebu stao buditi ilirizam, pa nije ni čudo, da je i mladog Karlovačanina oduševila narodna ideja. Trgovina je tada ponajpače bila u stranim rukama, pak je za to Krešića već za rano stala ogrinjavati misao, da na tom polju budne narodnim apostolom. Podpomošanu ga u tom njegovoj drugovi Ivan Vrančić, Gjuro Crnadak i još neki drugi.

Kratko vrijeme iza svog oslobodjenja ode Krešić preko Karlova i Rieke na pnt u Trst, Metke, stupi kasnije u oveći posao u Sopron, gdje je sproveo tri godine. Posjetivši još Beč i Moravsku, vrati se g. 1840. preko Pešte i Zemuna na Nukovar u Hrvat-sku.

U svojoj autobiografiji sam je Krešić lepo opisao život onih vremena i zabilježio, kako ga je vjerni mu drug Vrančić iz Zagreba izvješćivao o napredku našem, — no kad se je nakon trogodišnje odsutnosti vratio u Zagreb, bio je upravo iznenadjen velikim i zaslovenilim pokretom. U Karlovcu si Krešić uredi trgovački posao, tu se oženi i sagradi g. 1845. prvu dvokatnu zidanu kuću u vrhljavi, u koju prenese svoj posao. Tu se je takodjer u prvom katu nastanila

ilirski čitaonica, koja je do g. 1848. bila ognjištem karlovačkog narodnog života, a kupili su u njoj barun Dragutin Kušan, Makso Prica, Egan Barac, Ljudevit Splait, barun Nikola Vranjicani, Ivan Mažuranić, Dane Stanislavljević, Antun Vakanović i mnogi drugi.

Čim je u ožujku 1848. buknuo pokret, izasla i Karlovac svoje izaslanike u Zagreb i odavle u Beč s narodnim željama. Među tim članovima velike deputacije bio je i Mijo Krešić, pak su nam njegove bilješke o tom dragocjen prilog za točno p oznavanje tadašnjih događaja.

G. 1850. prodao je Krešić svu svoju imovinu u Karlovcu te se preselio u Zagreb i ovdje si uredio posao. Žalibože došao je u Zagreb s decemijem absolutizma, koji je ugušio svaku hrvatsku kretanju i misao, a najviše štete nanio hrvatskoj knjizi. Neda se s druge strane tajiti, da je upravo ova reakcija sa svojom germanizatornom tendencijom mnogo doprinela, da je g. 1861. narodni duh s nova živo uzplamtio. U ovo tuzno vrijeme Krešić je bio u Zagrebu pouzdan hrvatski faktor, bio članom društva za povjest i starina, članom „Matice ilirske“, kojoj je neko vrijeme bio i blagajnikom te članom hrvatskog slavenskog gospodarskog društva. Čim je ugledala svjetlo listopadska diploma, bio je on prvi, koji se je usudio pomisliti na izdavanje beluštitičkog hrvatskog lista, kojemu je nadjeo ime „Naše gore list“. Taj časopis uredjivao je Krešić od 1861. do polovice g. 1866. ne malim žrtvama, a podpirali su ga u radu: Petar Preradović, Dragojila Jarnevićeva, Gjuro Deželić, August Šenoa, Eugen Tomić, Ivan Dežman, Blaž Lorković, Luka Botić, Ljuboje Lopušić, Hugo Antolković i mnogi drugi. U prvom broju „Naše gore lista“ ugledalo je svjetlo Preradovićevo „Soho drvo“.

U isto vrijeme uredjivao je Krešić i izdavao kroz tri godine „Hrvatski koledar“ te almanak „Lada“, pa mu se mora priznati, da je svojo posao dobro i vješto obavio, makar mu se je s jedne inače uzvazene strane prigovaralo „Šutor ne ultra crepidam“.

Mijo Krešić bitno je takodjer sudjelovao u budjenju narodne svijesti u trgovačkom svietu, sudjelovao kod priredbe 1. hrvatske izložbe g. 1864. u Zagrebu i pomogao osnovati hrvatsko pjevačko društvo

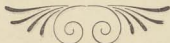
„Kolo“, kojemu je g. 1865. bio podpredsjednikom, a od godine 1866. do godine 1869. predsjednikom. Za njegova je predsjedništva dr. Franjo Rački posvetio 2. lipnja 1867. u Maksimirskoj kapelici sv. Jurja društvenu zastavu. Iste je godine Krešić putovao s mnogimi zagrebačani u Pariz na svjetsku izložbu, od kuda je donio mnogo zdravu i korisnu misao, priobivši ih g. 1867. i 1868. u tadašnjem „Pozoru“.

Napustivši nekoliko godina kasnije svoj trgovački posao, bavio se je vazda neumorno pisanjem trgovačko-prometnih članaka za razne novine, uređivao g. 1875. „Hrvatski zabavnik“ i napisao knjigu „Mladi trgovac“, koju je izdao podporom „Matice Hrvatske“ za trgovce. Od g. 1883., kad je trgov.-obrtna komora

u Zagrebu osnovala organ za obrtnike pod imenom „Obrtnik“, bio mu je Krešić do smrti glavnim i vrlo revnim suradnikom. Smrt ga zateče dne 7. sieńnja 1888. u 9 sati prije podne u 70. godini u Zagrebu. Pokopan je na Mirogoju.

Svojim žarkim hrvatskim rodoljubljem i svojim koristnim radom za kobnih dana zaslužio je Mijo Krešić trajnu spomen i zahvalnost u hrvatskom narodu. Bio je duša od čovjeka i šelik-značaj, kakovih nam najviše treba!

Sin mu Milan, tajnik trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu, izdao je njegovu autobiografiju g. 1898. najprije u podlistku „Obzora“, a za tim i u posebnoj knjizi.

M. S. S. S.

REVUE FRANÇAISE
1902

FRANJO KREŽMA

1862. — 1881.

Benjamin hrvatskih umjetnika i bezsmrtnika, Franjo Krežma, rodio se je dne 2. rujna 1862. u Osijeku, gdje mu je otac Franjo, rođeni Moravac, bio slastičarom. Njegova majka Ljubica potiče iz Rače u Srijemu od stare hrvatske plemićke obitelji Stiller-Hranilovića. Bila je kći sestree podmaršala Petra pl. Hranilovića. G. 1866. preseli se obitelj Krežmina u Zagreb, gdje je mali Franjo za rana pokazao veliku volju za glazbu, te ga je otac već g. 1868. dao Gjuri Eisenhutu, da ga podučava u glazbenoj teoriji i guslanju. Napredovao je tako, da je otac odlučio za dvie i pol godine Franju u javnom koncertu predvesti občinstva. To se je sbilo 10. kolovoza 1870. u Sisku. U tom prvom svojem koncertu Krežma je upravo ošarao občinstvo te ga je tadašnji „Zatočnik“ vrlo pohvalio. Taj uspjeh poticao je njegove prijatelje, da i u Zagrebu prirede 5. svibnja 1871. koncert u narodnom kazalištu, koji je u neku ruku odlučio njegovom sudbinom. Uspjeh bio je naime tolik, da su roditelji malog Franju dali u bečki konservatorij gdje mu je bio učiteljem prof. guslanja Heisler.

Uz svoju sestru Anku, koja je u istom konservatoriju učila glasovanje te uz svoju baku ostao je Krežma pune četiri godine u Beču, od jeseni 1871. do 1875., a napredovao je u svim predmetima upravo nevjerojatno sjajno.

Bečki je konservatorij svršio g. 1875. s 13 godina i s velikom zavodskom kolajnom te svjedočbom potpune umjetničke zrelosti. Mladi Franjo i sestra mu Anka priedjevali su još za svoga učenja svakih ferja koncerte po domovini, tako u Zagrebu 25. rujna 1872. i koncert rujna 1874.; a nakon svršenih nauka priedrili su prvi koncert 26. rujna 1875. u Osijeku. Iz Osieka krenuli su na poziv biskupa Strossmayera u Djakovo, gdje su bili srdačno dočekani, pa za tim u Pečnu i Vel. Kanizu. Za tim su se nizali koncerti u Ljubljani i Trstu u listopadu 1875., pak ga je naročito u Trstu šuveni kapelnik Faccio proglasio prvim guslarom Evrope, što mu je prof. Hanslik već g. 1873. prigodom bečke izložbe pred potrotom obrekao. Iz Trsta je Krežma krenuo opet u Beč, gdje je 22. studenoga 1875. prve kritičare i glazbenike u javnom koncertu na juris predobio. Iz Beča pošao je u Gradac, gdje je koncertovao 1. pro-

sinca i tada se vratio u Zagreb, da se spremi za put u Italiju. Putem se zadržao opet u Trstu, gdje je 12. i 15. prosinca slavio novo slavlje. Koncertovao je za tim 29. i 30. prosinca u Metcih, gdje je stekao simpatije šuvenog maestra Laura Rossia, koji je napisao o njem zanosnu kritiku i proglasio ga fenomenom. Franjo je morao još tri koncerta dati u Metcih, za tim u Trevisu, Padovi, Rovigu, više koncerata u Bolonji i Firenci, — a napokon je 2. veljače 1876. stigao u Rim. Tu je u ono vrijeme boravio biskup Strossmayer, koji ga je preporučio raznim celebrantom, a među njima abbue Lisztu, koji ga je 7. veljače njužno primio i drugi dan s mnogobrojnim celebratist prisustvovao njegovom prvom koncertu.

Krežma je izazvao toliko oduševljenje uglednog občinstva, da ga je Liszt na osigled svuju zagrlio i poljubio uz bruno pleskanje te mu prorekao veliku i sjajnu budućnost.

S jednakiim je uspjehom Krežma drugi dan koncertirao u saloni kneginje Wittgenstein. Proglasili ga na to drugim Paganinijem, a glazbeno društvo u Rimu imenova ga 16. veljače svojim začasnim članom. Međutim je Krežma bio tako obolio, da se je iz groznice porodila pošalna te je on dulje vremena lebdio između smrti i života. Biskup Strossmayer i dr. Kršnjavi prizvali su prvog rimskog liečnika dr. Baccella (danas ministra nastave) k bolestniku, koji je izjavio, da postoji velika opasnost i zatražio konsilij. Do skora je sav odlični Rim stajao uz krevet mladog Hrvata te je i sama princeza Margherita (današnja kraljica) revno slala po vijesti o njegovu stanju. Rim je strepio za nj. Nakon mjesti dana Franjo se je ipak pridigao te je mogao poći u Albano na oporavak, gdje je ostao do početka travnja. Vrativši se u Rim, koncertovao je Krežma 18. travnja u palači Caffareli kod poklisara Kendella, a 22. dao je oprostni koncert u dvorani Dante. Novo slavlje. Dne 24. travnja ostavio hrv. umjetnici Franjo i Anka Krežma Rim. U Metcih priedrše Franjo 27. travnja sjajnu serenade i njih počasti. Iz Metaka podje na Rieku i Trst te stize 25. svibnja u Zagreb, gdje mu je „Kolo“ na kolodvoru priedrilo ovajuci. U Zagrebu se je neko vrijeme odmarao, a za tim je opet počeo učiti i raditi. Koncertnuje u raznim hrvatskim mjestima s velikim

uspjehom, vrati se Franjo u Zagreb, gdje se stade spremati na novi put u Italiju i Francusku. Međutim je tu koncertovao 9. i 13. studenoga u narodnom kazalištu, a 20. u koncertu „Kolo“ u redutnoj dvorani. Dne 21. studenoga 1876. krenu na drugi put u Italiju. Koncertovao je među ostalim u Veroni Milanu (14., 19. i 23. prosinca) i Parmi. Trećega siječnja 1877. stize u Genovu i tu posjeti velikaue Verdia i Sivorija, koji su ga vrlo primili, pak je priredio tri koncerta, 5., 8. i 10. siječnja. Odlavle je pošao preko Riviera u Francusku.

Dne 6. ožujka 1877. stize Krežma u Pariz, gdje je najprije posjetio glashane kapacitete, a 18. ožujka priredio prvi koncert u dvorani Herz. Tomu su koncertu prisustvovali prvak evropskih guslara Vieuxtemps, Sivori, mladi brazilski takmae Krežmin Dngremont i drugi umjetnici. Kao nekoć u Rimu Liszt, tako ga je sada u Parizu Vieuxtemps zagrižio pred obćinstvom i rekao: „Sad mi je lako pri srceu, jer sam vidio i čuo onoga, koji će nastaviti moje djelovanje“. To je za Parizane bilo odlično, — a Krežmi je bio osiguran evropski glas i uspjeh. U Parizu je dao pet velikih koncerta: 6., 14., 18., 21. i 26. travnja.

Iz Pariza vrati se Krežma u Zagreb, gdje je 12. svibnja uz Emu Vizjakovu sudjelovao u koncertu, priredjenom u čast nadvojvodi Albrechtu. Mjeseca srpnja 1878. pošao je opet na put preko Ljubljane u Kranjsku, gdje je na raznim mjestima koncertovao i tournée završio u Krapiškim Toplicah. Dne 21. listopada 1877. oprostio se opet u koncertu sa Zagrebom i ode izravno u Prag, gdje je ostao četiri nedjelje i priredio četiri koncerta, zatim u Linac, Monakov, Stuttgart — od kuda po drugi put odjuri u Pariz. Krežma je kanio, da se u Parizu nastani za koju godinu, da ondje proučava umjetnost, — no čuveni kapelnik Pachelbel, koga je posjetio 19. prosinca, uputi ga, da su Parizani tako odnemarili koncerte i kazališta, da se od toga neda živjeti. Za to Krežma ni ne priredi koncerta, već ostavi Pariz te se preko Italije vrati u Zagreb 10. veljače 1878. Nakon odmora od osam nedjelja zareda opet domovinom. Ukupno je koncertovao u tri godine, od početka rujna 1875. do početka rujna 1878. u 166 koncerta. Tomu je zaista trebalo i duševna i tjelesna napora.

Na jesen 1878. spremao se je Krežma na put u Dalmaciju, od kuda je htio u Poljsku i Rusiju; no jer mu je obolila vjerna pratilica sestra Anka, morao je put odgoditi do proljeća. Kad je Franjina sestra Anka ozdravila, priredioš oni u Zagrebu 3. travnja 1879. oprosnii koncert, — koji je bio u istinu „Oprost“, jer od tada ga više Krežma nije čuo. Dne 19. travnja odputovao Krežma na Rieku, gdje je 21. koncertovao, a tada stupi u Zadru na dalmatinsko tlo, gdje ga je fra. Ivan Despot pozdravio zasnomnom pjesmom. Koncertovao je u Zadru, Spljetu, Dubrovniku, Kotoru, Šibeniku i Skradinu. Preko Senja i Bakra vrati se 11. lipnja u Zagreb.

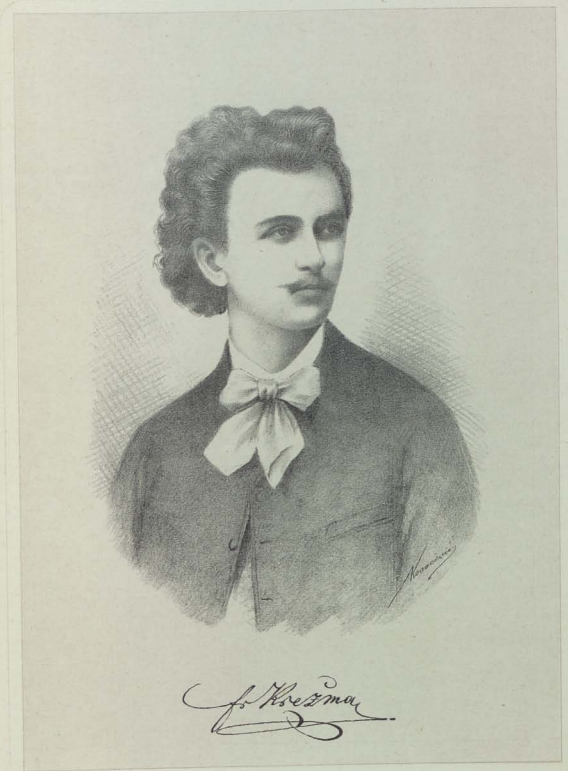
Vrativši se u Zagreb, našao je Krežma ponudn pruskog dvorskog glashenog ravnatelja Bilesea iz

Berlina, koji mu je nudjao mjesto koncertnog meštra u svom orkestru i 7000 maraka plaće. On prihvati i oko 20. lipnja 1879. ostavi Zagreb i nastupi svoje novo zvanje 1. srpnja. U Berlinu je Krežma imao da pretrpi razne kušnje, ali ih je tako svladao, da su ga ne samo Bilese i njegov sbor, već i svi glasheni prvaci od srca zavolili. Slavni guslar Joachim rekao mu je, da ga više ne bi mogao ni ućem podučiti, a genijalni Emil Hartman, danski kompozista, zadivio mu se je 1880, kad ga je čuo guslati i vidio kao dirigenta. Sam Bilese tako je zavolio Krežmu, da mu je htio predati svoj orkestar, — no u tom ga spriješ Franjina smrt. U travnju g. 1881. bio se je Bilese sa svojim orkestrom zaputio u Frankfurt n/M., gdje su 20. svibnja slavili pravo slavlje. No već 6. srpnja nahladi se Krežma te mu se u desnom uhu načini čir. Bol je otimala mah te je liečnik preporučio operaciju. Već 11. lipnja prieneše ga u bolnicu, gdje se je imala operacija obaviti. Žalibože čir se je prije operacije otvorio te je gnuj izcurio u moždjanu, koji su se uslijed toga upalili. 13. lipnja na večer pada u delirij, a 15. lipnja u 10 sati na večer preminu u svojoj 19. godini. Dne 19. lipnja bio je Krežma u Frankfurtu privremeno sahranjen.

No ne samo, da je Krežma bio genijalan guslar i dirigent, već je i za rana poput Mozarta sam počeo pisati kompozicije, a njegov savjestni životopisac prof. Kubač zabilježio je 87 njegovih glasbortvorskii radnja do njegova polaza u Berlin, a i tu nisu ubrojene mnoge, koje je sam Franjo zabacio. Tu ima 33 instrumentalna i 54 vokalna komada, i to: 1 simfonija, 3 koncertne, 1 kvartet, 18 koncertnih komada, 44 pevievaka svjetskih, 6 crkvenih, 2 mužka sbora, 1 me lodram, 1 koralačnica i 1 ples; među njima nosi ih 25 hrvatski naslov. Kubač, koji je potanko proučio i ocjenio ostavštinu Krežminu i sam uplivaao na njegov razvoj, ne može da se dosta nahvali njegovih vrline i kao komponiste. Sigurno je, da je u njem provejavala hrvatska zica i hrvatski karakter. Među najljepše kompozicije ubraja on: Overturu u C-duru, koju je i Zajc jako pohvalio, (skladana 1874. l.), divnu romanecu „Zrinjski“, Bolero A-mol (najduhovitiji i najvrstniji glasbortvor Krežmin), Allegro de Concert fis-mol i Allegretto C-dur u hrvatskom smislu itd.

Krežma je pisao i dnevnik, iz koga se točno razabire njegovo mlilo biće, njegov hrvatski osjećaj i njegove sve vrline. Kubač, koji je potanko ocauo život mladog umjetnika u „Hrvatskoj Vili“ 1882—83., njime se je poslužio. Krežma je sebe i Hrvatsku proslavio, kud god se je javio, s toga ga ona i prvom oplakuje. S toga je ona i posredovanjem hrv. pjev. društva „Kolo“ 1. studenoga god. 1884. prenela njegove smrtne ostake u Zagreb te ih sahranila na Mirogoju pod spomenikom, koji je nekoć resio grob Lisinskog.

SVUČ KNIŽNICA
LADBA

FRANJO Š. KUHAČ

1834.

U umjetničko-književnom svijetu hrvatskom ne ima danas čovjeka, čije bi ime više i jače značilo velik i jasan program od imena Franje Š. Kuhača. Dok su svi naši književnici i umjetnici pošli već utrim putem, Kuhač je jedini na posve neobradjenom polju imao odvažnosti i uztrajnosti, da zaviri u narodnu dušu i najvećom samozatajom zapodjene žilavu borbu za pravu hrvatsku glazbu. On je na sebe samoga preuzeo teret tog Atlasa, pa koliko god mu načelni, stvarni ili osobni protivnici prigovarali, svi su se morali s vremenom manje ili više pokoriti rezultatom njegovoga rada, a to je njegova najveća zadovoljština.

Franjo Šaver Kuhač rodio se je dne 20. studenoga 1834. u Osijeku (tvrdji) kao potomak stare plemičke porodice senjske Kuhačevića, koja se je kašnje u Slavoniji i Ugarskoj poniemčila i prozvala Koch. Otac mu Josip bijaše u gradu ugledan građanin, po obrtu limar, a mati Terezija, rođjena Pilar. U Osijeku je Kuhač učio pčnu školu i pet gimnazijskih razreda. Pokazujući za rana dar i volju za glazbu, učio je gusle, glasovir i kitaru. Na guslama ga je podučavao Francez Oxyalo, izvrstan guslar, te je i Franjo na tom glazbalu najbolje napredovao. Usled meteža, nastalih 1848. u Osijeku, ostavi Kuhač gimnaziju i podje u Miholjac k učitelju Becku, koji bijaše dušom i tielom glasbenik te je s mladima, koje je pripravljaao za učiteljstvo, rado izvodio u crkvi na korn velike glasbene mise. U Becka je bilo svih mogućih glazbala, pak se je i Kuhač š njima tu upoznao.

G. 1850. posla otac Kuhača u Peštu, da izučii preparandiju. Pripravi se tako najprije za pučkog učitelja, a za tim se spremi i za realku te dobi, položivši izpite, g. 1854. svjedodžbu za profesora realke. No ove četiri godine, što ih je sproveo u Pešti, nije Kuhač upotrebio samo za učiteljsku pripravu, već je i u konservatoriju slušao i izučio glazbu. Glavni mu učitelj tu bijaše poznati glasbenik Karlo Thern, (otac danas mnogo spominjanih pianista Vilima i Ljudevita Therna), koji je kašnje bio profesorom konservatorija u Lipskom. Peštanski je konservatorij svršio g. 1854. kao najbolji djak.

Poslo je neko vrijeme pod konac g. 1854. učiteljevao u trgovačkoj školi u Stolnom Biogradu, bio

je pozvan u Osiek, da ondje uredi novu — dakako njemačku realku. No dozvola za ustrojstvo ne stize, a Kuhač je za to vrijeme supirao gradskog učitelja. Primiivši za svoj veliki trud svotu od 1000 for. kao odpravnu, krenu on 1856. u Lipsko, gdje je u tamošnjem konservatoriju učio predmete glasbene znanosti i u listopadu iste godine pošao u Weimar k Lisztu, da i kod njega uči. Radi Lisztova polaska u Rim, mogao je ostati kod njega samo do konca godine. G. 1857. usavršio je svoje nanke u Beču slušajući prof. Nakslicka na sveučilištu.

Nakraan ovako bogatim teoretskim znanjem vrati se Kuhač g. 1858. u Osiek, gdje se je odlučio posvetiti jedino glazbi. S ovom odlusnom godinom počima njegov sada već 40-godišnji za nas Hrvate epohalni rad. Sigurno je, da je pokretno doba od g. 1848. najsilnije djelovalo i na mladici te ga i daljnjih dugih deset godina nauke u tudjini nije moglo raznaroditi i odvesti drugim putem, nego li ga je zvao genij naroda. Još kao djaše počeo skupljati narodne popievke, kojih je do g. 1860. sakupio do 400. U to dobi Franjo od svoga strica Filipa Kocha dra. theologije i filozofije te svećenika u Pečuhu gotovinu od 12.000 for., i on odlučii, da s ovom glavnicom izvede davnu želju: da prikupi u veliko djelo sve glasbeno blago južnih Slavena.

Dvanaest godina, od 1858. do 1871. izvodio je Kuhač ovu svoju veliku osnovu. Zinu bi sproveo u Osijeku, podučavajući u glasoviru, a ostali bi dio godine putovao sad u jednu, sad u drugu južno-slavensku zemlju, da sabira narodne popievke, narodna glazbala, stare kajle i glasbotvorine te materijal za povjest narodne glazbe. Najbolje svoje godine i sav svoj imetak potrošio je tako i sabrao više tisuća živih dokaza tradicionalnoga glasbenog bogatstva južnih Slavena. Kuhač je time ne samo prinio cijelomu južnom Slavstvu najveću žrtvu, što ju može jedan čovjek primieti, već je i hrvatskomo narodu pribavio slavu, da je upravo on dao i rodio južnom slavstvu prvog budioca i čuvara narodnog glasbenog blaga. Radi toga nazvali su ga neki od njegovih štovatelja „hrvatskim glasbenim Vukom“, no on je ovaj naziv javno odbio, jer drži, da se njegov postupak i nje-

gova metoda ne može prisposobiti i uzporediti s Vukovom. G. 1861. obidje Kulaš Srjem, Bačku i Banat, 1862. Srbiju i posavsku Bosnu, 1863. jugozapadnu Ugarsku, Štajersku, Kranjsku, Korušku, Sjevernu Hrvatsku, Austrijsko Primorje, Metličku i Lombardiju, 1864. posjeti Doljno-Austrijske Hrvate, 1865. veći dio Slavonije te predje preko Pančeva u Biograd, 1867. zadje u Bosnu do Sarajeva, 1868. u Bugarsku i Macedoniju, a 1899. podje krišom od Zemna i uz Dravu preko Varaždina do Jadranskoga mora.

Već g. 1863. spomije „Naše gore list“ u br. 19. od 5. srpnja da je prošle nedjelje boravio u Zagrebu domorodni skladatelj P. Š. K., koji je na svom putovanju sakupio mnogo narodnih pjevakova, upoznao se s našimi prvaci i ostetpio od svojih kompozicija u domorodnom duhu čitav niz knjižaram Jakića i Hartmana, da ih objelodane. Tu se veći, da Bog nije zabravio Hrvata, pobudili im opet nađe puni talenat. Sljedeće godine 1864. izložio je Kulaš na 1. hrv. izložbi u Zagrebu do 400 pučkih melodija i svojih više narodnih kompozicija.

Kulaš je bio i jedan od prvih faktora, koji je u indiferentnom i pomjenenom Osijeku stao buditi narodni duh. U tom mu je pomogla narodna pjevica i narodni ples. On je već g. 1861. osnovao u Osijeku prvo privatno hrv. pjevačko društvo od blizu 60 članova te mu bio ravnateljom. Tako se je u narodnoj čitaonici u Osijeku 20. veljače 1865. izvajtalo njegovo „Svatovsko kolo“, a prigodom otvorenja novog kazališta 31. prosinca 1866. pod njegovim vlastitim ravnanjem njegova „Začinka“, „Ti već spavaš Milko moja“. I sljedećih godina vidimo Kulaša u Osijeku kao odvažna borca za hrvatsku pjesmu te su njegove kompozicije izvajtane u raznim koncertima, a znao se je već tada kao i danas još oštro ulativiti u koštat s protivnicima hrvatske narodne glasilte.

Ne no samo, da je Kulaš već za rana počeo knpiti narodnu glasileno blago i sam skladati plesove i pjevikove, nego je i za rana uzeo pero u ruke koli na obranu narodne glasilte, toli na obraljivanje njezine povjesti, vrednosti i ocjenjivanje te ustanovu njezinih oblika i načela. Od g. 1852. do 1890. pisa u raznih njemaških novina razne članke kritičkog, pedagoškog i povjestnog sadržaja, a od tada ga vidjamo suradnikom gotovo svih hrvatskih novina, u koje šilje svoje razprave, da pobudi zanimanje za narodnu glasilu. Iz velikog niza dotadašnjih mu radjeja valja spomenuti estetičnu razpravien: „O narodnoj glasilbi i njezinu značenju u svjetskoj muzici“, koja je štampana u Zagrebu u „Nar. Nov.“ 149—150, od g. 1869., a popunjuje ju razprava „Nardna glasilba Jugoslavena“ u „Vienou“ od g. 1869., kao i razprava „Gdje smo i kuda čemo u glasilbi“ („Vienou“ g. 1871.). Ovim je radnjama Kulaš prvi u nas posijao sjeme uvjerenja, da može biti govora i o hrvatskoj glasilbi, makar žalibože još ni danas u to ne vjeruju hrvatski kosmopoliti.

U rujnu 1869. putovao je Kulaš, posjetivši prije Livadića u Samoboru, koji ga je ljubozno zagrio, po Dalmaciji, gdje su ga već s poštovanjem sretali, a

odanle je krenno i u Hercegovinu te se u listopadu svratio u Osijek, obogativ svoju sbirku s preko 600 novih pjevikova. Vredno je sabljježiti, da je Kulaš na tom putovanju u Hvaru otkrio izvorni rukopis najstarijeg hrv. pjesnika Marulića iz g. 1523.

Tako je Kulaševa sbirka narasla do g. 1870. na 5000 pjevikava te u sada počeo tražiti sredstva, kako da tu sbirku riskom objelodani. U Osijeku to mu ne bi bilo moguće, te to odlučio, da se početkom srpnja 1871. preseli u Zagreb, gdje su ga prijatelji narodne knjižge i umjetnosti željno očekivali i s velikim nadama pozdravili. Malo prije u ožujku 1871. bilo ga je srbsko učeno društvo izabralo svojim dopisnim članom, a stalo se i o tom raditi, da ga hrv. pjev. društvo „Kolo“ u Zagrebu izabere svojim ravnateljem. Došavši u Zagreb, razvi Kulaš veliku djelatnost i posveti veliku pažnju hrvatskom kazalistu, gdje se je upravo pcd Zajcem bila zasnovala opera te pojavile njegove opere „Mislav“ i „Ban Leget“, i zem. glasilbenom zavodu, u kojem su vodili glavnu rief isti oni njemskutari, koji su nekoć utkali Lisinskoga. Artističkim ravnateljem zavoda bio je već tada Zajc, a profesori su bili Lichteneger, Simm, Schwarz, Oertl, i Daliba. Umni profesor Armin Šrabec počc zagovarati u odboru glasb. zavoda, da se Kulaš kao najbolji poznavalac narodne glasilbe najmisti profesorom glasilbene teorije, ali je stajalo mnogo mukle i oštre polemike, dok je Kulaš doista s 1. siečnjem 1872. najmšten za profesora teorije skladanja i glasilovira, pak je kao takav kašnje fungirao i kao podravnatelj. Nekoliko nedjelja kašnje, 29. siečnja 1872. imenova i hrv. pjev. društvo „Kolo“ Kulaša počastnim članom.

U Zagrebu je Kulaš imao sada pune ruke posla, što kao profesor, što kao pisac, koji je ozbiljno i stvarno shvaćao svoj zadatak, a ni za dlaku ne odstupajuć od svog cilja za narodnom glasilom. U to se približi i bečka svjetska izložba, da on izloži svoje sabrane narodne pjevikove, sbirku narodnih glasilobovirina i starina u 10 velikih svezaka, pridodiv im i stvarnu uputu, — a porota mu zato dosudi veliku kolajnu za zaslugc. Oskoljen obćim priznanjem, odvaži se Kulaš te poudi iste godine hrvatskom saboru neka odkupci za 12.000 fr., njegovu sbirku, odnosno neka podpomogne njezino izvajtanie. Sabor je u siječnici od 28. listopada 1873. na predlog dra. Dobreničina zaključio, da se izvještće odbora, vrati odboru na temeljitije proučanje i ponovni obrazloženje izvještaj. U tom je odboru stvar ostala dugo vremena neriešena te je sabor tek g. 1879. votirao znatnu svotu za izvajtanie pjevikava.

U ono se je vrijeme također počelo raditi o preustvojtstvu nar. zem. glasilb. zavoda, te je hrvatski sabor pozvao kr. zem. vladu, neka mu podnese na pretres osnovu o preustvojtstvu. Vlada je dostavila ravnateljstvu zvjoda razne štutante i pravila stranih sliehih zavoda te ga pozvala, da pitanje prouči i podnese osnovu za preustvojtvo uz svoj izvještaj. U odbor bijahu izabrani Franjo pl. Žigrovie, Franjo Kostañjevac, Franjo Köller, Josip Novak, Ivan pl.

Zaje i Franjo Kuhač te po dekretom od 15. svibnja 1874. dječičnikom priobćeno.

Abstrahirajući od mnogobrojnih stručnih ocjena naše tadašnje opere u raznim novinama, kao i od polemičnih spisa, publicirao je Kuhač g. 1873. u „Vieuen“ studijne. „Kako da nam se glasbarstvo uredi?“ i Livadičev životopis godine 1874.

Posrad ovog rada zateče Kuhača velik gubitak; dne 16. studenoga 1874. umre mu ljubljena supruga Marija, rođena Šrabec, sestra prof. Armina Šrabca, u 29. godini, ostaviv mu sinu kćerku Ljubicu. Preveo je š njome tek 2 godine u braku.

Nekoliko dana za tim, 7. prosinca 1884. biran je prvi odbor preustrojene „Matice hrvatske“ te je i Kuhač izabran u književni odbor, u kojem sve do dana današnjega sjedi kao marljiv odbornik i radnik.

Na samu novu godinu 1875. izdao je Kuhač kod Albrechta u Zagrebu Lobeov „Katekizem glasbe“ u hrvatskom prevodu, u kojoj je knjiži udario prve temelje hrvatskoj glasbenoj teoriji i ustanovio glasbeni terminologiju, koju su za čudo prihvatili svi južni Slaveni. O toj su radnji izrekli svi kompetentni sudci: obširan i vrlo pohvalan sud.

Dne 24. srpnja 1876. vjenčao se je Kuhač u crkvi milosrdnica u Zagrebu s gospođicom Marijom Zana, kćerju ravnateljja zagrebačke tvornice duhana.

G. 1876. uredila je po Kuhača i po naš glasbeni zavod kobnim rezultatom. Nova sgrada glasbenog zavoda, koju su kralili „Arti musices“, bila je došla podporom zemlje pod krov i radilo se je o preustroju zavoda u smislu poziva zem. vlade od g. 1874. Tada izabrani odbor nije izradio nikakove osnove za preustrojstvo, no Kuhač je sastavio samostalni statut te ga i podastor ravnateljstvu, a pošto je taj statut išao za tim, da se zavod sasma pohrvati, podigla se je prava hajka na Kuhača. U odborskoj sjednici od 16. rujna 1876. je rad statuta, rad namještenja profesora i rad nabave nužnih glasovira do takovih nesuglasica, da je predsjednik Klobnarić svojim i našim starijim pravnikom dobro poznatim absolutističkim načinom Kuhača napokon doviknuo: „Če mi ni prav; naj se sprljaju i šil u Franzenku.“ Kuhač je na to s mjesto podnio svoju ostavku.

Koliko god moramo žaliti, da je naš najvrstniji glasbeni teoretičar na onakav način ostavio glasbeni zavod, ovaj je odlazak barem pospješio izdanje glavnog djela Kuhačevog, njegovih narodnih popievaaka. Mjeseca studenoga 1877. odvaži se Kuhač napokon te izla poziv na predplatu „Južno-Slovenskih narodnih popievaaka“, pošto je donle bio spremio za tisak 1600—1700 tih popievaaka najrazličitijeg sadržaja od razne dobe. Štirkva je počela izlaziti u svezkama po 100 pjesama od ožnjika 1878., a pozdravili su ju tečajem vremena, ne samo hrvatski dnevnici i časopisi s najvećim zasnom već i srbski, slovenski, češki, ruski, poljski, pak je dapače i strana kritika najpohvalnije upozorila glasbeni svet na to epohalno djelo. Prof. Eduard Hanslick napisao je u bečkom listu „N. fr. Presse“ od 10. prosinca 1879. br. 5490. najpohvalniji iz-

vještaj, u kojem kaže doslovno: „Djelo služi Hrvatskoj na čast, pa ne smijemo sumnjati, da će zenlja, koja bi dugo mogla čekati, dok joj se materijalno poduprijeti u daljnjem njegovom radu“. S jednakoim polvalom pisali su svi listovi a A. Smenovici u Kijevu izdao je čitavu brošuru o Kuhaču.

Tako je do g. 1882. Kuhač izdao četiri knjige svojih popievaaka, a tada je zapeo radi preslaba odziva obćinstva. Veći dio njegovog narodnog blaga ostao je u rukopisu. Hrvatski sabor vrotira mu 5. u sjednici od 5. svibnja 1882. podpore od 1000 for., prem su zastupnici raznih stranaka zagovarali, da se podpora povisi na 3000 for., čemu nisu doticala sredstva.

Koliko i kakovu je književnu marljivost i radnost Kuhač od tada razvio do danas, ne možemo poduno ocijeniti ni po broju njegovih književnih radnja, koje su s novom godinom 1899. dosegle broj 164, ni po broju kompozicija i udessa, koji imade 69, a koje on sam smatra samo uzgrednim radom. Ovdje neka su samo važnije spomenute: Razprave: „Opis i poviest narodnih (pučkih) glasbala južnih Slojevna.“ (Rad jugosl. akad. knj. 39, 41, 45, 50, 60, 62 i 63, od 1877—82.); „Glasbeno nastojanje Gajevih liraa“ (1885.); „O hrvatskom pravopisu na temelju glasbene eufonije“; „Tarski žival u pučkoj glasbi Hrvata, Srba i Bugara“, (prva razprava u glasbenom svietu iz komparativne muzikologije, kojoj je Kuhač udario temelj, Glasnik zem. muzeja Bosne i Hercegovine, mj. prosinca 1898.) — Studije: „Josip Haydn i hrv. pučke popievaak“, (Vienac, 1880.); „Slavjanski i slavenska glasba“, (Hrvatska, 1890.); „Zadaća melografa i vrijednost pučkih popievaaka“, (Vienac, 1892.). — Životopisi: „Prva hrv. primađona Sidonija pl. Rubido“ i (Vienac, 1882.); „Franjo Krozma“, (Hrvatska Vila, 1883—2.); „Alberto Ogujan Štriga“, (Vienac, 1885.); „Vatroslav Lisinski i njegovo doba“, (Matica Hrvatska, 1888.); „Iirski glasbenici“, (Matica Hrvatska 1893.). — Djela: „Pjevanka“. Sto dječjih popievaaka za jedno grlo s metodičkim uvodom (1885.); „Katekizem glasbe“. Drugo popunjeno izdanje. (1890.); „Prva hrvatska nputa u glasoviranje“ I. dio (1896.); II. dio (1897.); „Anarhija u hrvatskoj književnosti i umjetnosti“, (kolovoz, 1898.) — Kritike i ocjene mnogobrojnih opera, što su pjevane u Zagrebu od g. 1872. do danas raznih glasbenih djela i koncerata.

Od Kuhačevih kompozicija i udessa, neka su ovdje još spomenute „Dvoransko kolo“, (op. 27.); „Srbsko oro“. Onvertura. (op. 32.); „Sreću“, popievaaka. (Op. 44., Hrvatska Vila, 1882.); „Kolo“, „Dndaš svirnu, živec dirnu“, mužki sbor. (Op. 52.); „Putnik“, melodram. Prvi put izveden u Beču 11. srpnja 1879. prigodom prem. P. Peradovića. (Op. 53. Vienac 1880.); „Bosanski guslar“ (Op. 56.); „Dvoransko kolo“, (Op. 58., 1883.)

Još se mora spomenuti, da je Kuhač g. 1887. priobćio u „Nar. Nov.“ osnovu za uređenje naših glasbenih i dramskih odnosaia, u kojoj je zagovarao preustrojstvo našeg glasbenog zavoda, — g. 1888.

uredio i tiskom prvi put izdao „Neuvelo cvičće“, 12
popievača Lisinskoga, a 1893. uredio i izdao „Ple-
sanku“, sbornik hrv. originalnih plesova.

No nije to sve, što je Kulaš uradio. Sistem, metodu,
analizu i svrhu svoga rada liepo je sam ocrtao u
dodatku svojoj razpravi „Vriednost pučkih popievača“
u Viencu g. 1892. Njegovo je izhodište bilo, da spoz-
navši vriednost pučke glasbe, na njezinu osnovu omogu-
ći stvaranje hrvatske umjetničke glasbe. U tu je
svrhu počeo kupiti pučke popievke, da ih uzgome
analizirati i konstatovati u čem sastoji glasbeni hr-
vatsko-narodni element. Iz njih je počeo izvoditi
tradicionalno pravilo za našu umjetničku glasbu, —
i tako mu je muzikologija ostala glavni predmet obra-
đivanja. Odatle je sustavno nastala potreba hrvatskog
znanstvenog nazivlja glasi, i tako je velikim trudom
nastao „Katekizma glase“. Pošavši dalje, uvidio
je potrebu hrvatske glasbene poviesti za podkriepu
svojih podataka i tvrdnja, pa je tako nastao niz nje-
govih historijskih razprava i studija o Haydnu i hrv.
popievkah, o glasbenom nastojanju Gajevih lila,
njegov veliki životopisni rječnik sa 800 biografija
hrvatskih umjetnika, medju kojima je obširno obradio
Lisinskoga i „lirske glasbenike“. Tomu je još za
praktično izučanje sabrao veliku, sbirku glasbotvorina
domaćih umjetnika i izdao „Uputu u glasoviranje“.

Tako je Kulaš u sistemu svoga rada došao do
prispodobne muzikologije i počeo savrnjivati melodije
svih naroda i u starih naroda. Pri tom se je naravno
morao osvrnuti na prvom ređu na hrvatski jezik, njegovu
ritmiku i metriku te glasbenu eufoniju i folkloristiku
puka, pak je jedan dio ovih studija objelodanio u
razpravi „O hrv. ili srp. pravopisu na temelju glase-
bene eufonije“, dočim drugi dio čeka još na naklad-
nika. Gotovo je za tisak veliko djelo od 500 strana
„Hrvatski puk od kolievke do groba“, djelo „Das Tem-
perament (als Quelle musik. Begabung) einiger Völker
Europas“, glasbeno-historijska razprava „Kajlopis
u Slavenu“, razprava „Vuk i Vukovci“, u kojoj
ide stopama Vukvcim te analitičnim putem iz-
pravlja njegove netočnosti u bilježenju tradicionalne
literature.

Znajuci, piše sam Kulaš, da ne živa u domo-
vini povjerenja, da bi mogla ideja i nauka, za koju se
već bori preko 40 godina, uhvatiti čvrst korjen, za-
misli, da izradi veliko djelo o glasbenoj ortografiji i
to na njemačkom jeziku, da bude pristupnije i širim
krugovom. Do sada ne ima ciela glasbeno-teoretična
literatura više pravila, nego što se mogu na pol arka
stampati, — no on je izradio djelo „Die musikalische
Orthographie wissenschaftlich begründet, systematisch
durchgeführt und mit vielen Notenbeispielen erläutert“
na 400 strana, u kojem znanstveno opravdava potrebu
reformā i stavlja shodne predloge.

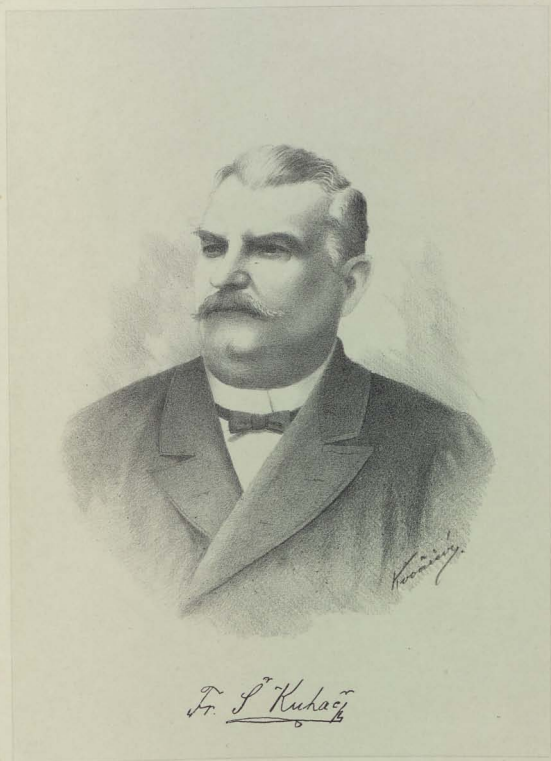
Na istom ovom osnovu i s time u savezu jest i
Kulaševa posljednja želja, da nam još izradi svoje
glavno muzikološko djelo: „Hrvatska glasbena
slovnica“, u kojoj bi pomoću savrnjivajuće muziko-
logije ustanovio sve osobine i sva pravila hrvatske
glasbe. Pojedine su partije ovog djela već izrađene,
n. pr. melodija i ritam jezika u Hrvatih (glasbeni
akcent), vriednost hr. jezika za pjevanje itd. Da ga
podpmo izradi, trebalo bi mu još dvie tri godine
zdravlja i ubezbičajene budućnosti.

Kulaša je uzdržao njegov prirodni humor,
kojim je umio i u težkim danima sebi i svojim pri-
jateljcem zasladiti svaka neudač. Nije bilo na slavenskom
jugu čovjeku od iste spomena vriednog zanimanja,
s kojim nije Kulaš došao u doticaj, — a bezbrojni bi
mu domađi i strani pisci, učenjaci i umjetnici mogli
posvjedošiti, da ih je on vazda znao osokoliti na rad,
dobro savjetovati i uputiti. Pri tom je „ne mu vazda
bila na umu topla patrioćina tendencija; bio je vazda
dobar Hrvat — a uz to iskreni i pravični prijatelj
svih Slavena.

On je svakomu priznao njegovo, a nikomu nije
otao svojine; za to su i svim s najvećim poudanjem
gledali u nj. Nije se ustručavao reći i mnoge gorke,
gdje je to držao shodnim, a pošlatne je vriege uvijek
opravdao njegove nazore i tvrdnje. Da Hrvati pod-
puno znadu, što inadu u Kulašu, oni bi njegove
stare dane pozlatili te se molili Bogu, neka mu dade
snage, da im ono napiše, što na srdcu nosi. Tada bi
prvi put mogli uzliknuti, da nisu tek po smrti Ku-
laševoj upoznali i priznali jednog svoga veleumnika!

Fr. Š. Kuhač

MAŠOVIČ LITOGRAFICKÝ ZÁVOD PRAHA

STREET MARKS
LARGE

ANTUN KUKULJEVIĆ

1776. — 1851.

Među hrvatskim prvacima, koji su još u predilrsko doba ustali na obranu prava hrv. kraljevine, bio je uz Nkola Zlenčaja i Hermana Bužana Antun Kukuljević sjajna i markantna povaja Pravi hrvatski plemić, ponosit, odriješti i znašajav.

Antun pl. Kukuljević Sakcinski rodio se je u Varaždinu dne 10. svibnja 1776. od oca Tome županjskoga odvjetnika i blagajnika i majke Eve, rođjene pl. Noišić. Filozofske i pravne je nauke svršio po običaju onog vremena što u Ugarskoj, što u Zagrebu i postao 22. travnja 1795. začasnim pododvjetnikom županije varaždinske, a već 27. srpnja iste godine malim sudcem zagorskog kotara. God. 1797. fungirao je kao pristav povjerenika Antuna pl. Ballogha za vojne odpreme, što su uslied francuskog rata ušestale u našoj zemlji. Na 30. srpnja 1797. izabran bje jurasarom u gornjem, a skoro za tim u doljnjem varaždinskom kotaru; 12. prosinca 1798. malim sudcem, 9. prosinca 1802. velikim sudcem varaždinskim. Stekavši na svim tim mjestima obćenito priznanje, imenova ga 17. svibnja 1813. veliki župan Aleksander grof Erdöly drugim podžupanom, u kojem ga svojstvu potvrdi glavna skupština županije varaždinske 17. kolovoza 1815. Dne 27. svibnja 1818. izabran bje prvim podžupanom te je ovu tada vrlo važnu čast zadržao punih 13 godina, dok je godine 1831. uz priznanje vrlo revnog službovanja od Nj. Veličanstva imenovan prisjednikom kr. banskog stola.

Međutim je uz ovu zvanieđu službu hrvatski sabor još g. 1825. odlikovao Kukuljevića izborom za nuncija kraljevine Hrvatske za ugar. stalški stol. U Požunu on je rječito i odvažno branio hrvatska prava, čime je stekao osobitu privrženost ugar. palatina, koji ga imenova povjerenikom Hrvatske kod popisa puštanstva u Pešti. Poldrugu godinu vršio je ove poslove vrlo revno.

G. 1832. promaknut je prabilježnik kraljevine Hrvatske Josip pl. Kubešić na čast sudca kod vrh. sudišta u Beču, a Kukuljević postade namjestnikom prabilježnika te malo za tim i kr. savjetnikom.

Još iste godine birao ga je hrvatski sabor po drugi put kao hrv. nuncioja u ugar. velikašku kuću, a grofa Janka Draškovića i Hermana pl. Bužana u

stalisku kuću. U ovo vrieme začeo se je ilirski pokret, kojemu se ni Kukuljević nije mogao oteći kao vatreñ hrvatski rodoljub, pa se je u požunskom saboru do g. 1836. živo protivio uvedenju magjarskog jezika u hrvatske urede, pomagarenju urbara i svim kontribucijam. O svom je djelovanju podnio županiji varaždinskoj preko trideset izvješća, koja su sa silnim olobravanjem primljena na znanje.

Za mnoge i raznolike njegove za-luge imenova ga napokon kralj 9. prosinca 1836. vrhovnim ravnateljem svih škola u Hrvatskoj i Slavoniji te je kao takav 27. siečnja 1837. svetčano instaliran. U ovoj je časti Kukuljević izkazao svojoj domovini tečajem od sedam godina najveće usluge, koje još nisu dovoljno priznane, a radi kojih samih njegovo ime za-sluznje, da se zahvalno prenese na potomstvo i spominje uz naše narodne prvake.

U dobu njegovog ravnanja svim hrv. školama siže glavni preporod hrvatskog naroda, a Kukuljević je tomu častno pripomoga. Ako se pomisli, da su ono vrieme profesori i djaci prvo kolo vodili u narodu, i kad se znađe, kolikom je zanesom mladež tada branila narodne sveteñje i kakove su se ljute borbe vodile sa strane narodnih prvaka sa magjarskim oblastima, tad si može svatko predočiti, kako je težak položaj imao Antun Kukuljević kao vrh. školski poglavar, i koliko je morao imati takta, da dovede u sklad svoj hrvatski patriotizam sa odgovornošću svojega zvanja. Gorka je bila borba, što ju je imala izvojevati kroz patriotska i dobroćudna Antunova duša, koja je iz mnogih neprilika i nengodnosti izbavila profesore, djake i zanosne hrvatske pokretnike. Mnoge je oštre strjelice, nasperane na njih, umio odbiti i ovako tih, ali sigurno poduprijeti novi pokret u domovini.

Čim je Kukuljević zauzeo svoje mjesto, upravio je svim županijam okružnicu, u kojoj razlaže važnost škole i pučke naobrazbe te bodri na rad. Njegovim je nastojanjem podignuto u zemlji mnogo škola, prem su se ljudi tomu upravo s neznanja opirali. Ipak je nalazio i priznanja u svom svojstvu te su ga pjesmom pozdravili i slavili kao zaštitnika hrvatskog školstva g. 1836. Riečanin Girolamo Bruggetti, g. 1837. Za-

grebčanin Ljudevit Šval-k, Varaždinac Antun Rožić, Osječanin Oto Bubulak i Požežarin Antun Mihalj. Najljepše ali proslavio ga je g. 1837. klastinom i velikom latinskom pjesmom Nokoljanin Ivan Mažuranić, koja je objelodanjena u skupljenim pjesmama Mažuranićevima g. 1895. i dokazuje najbolje vrijednost pjesnika i njegovog slavjenika.

Kod obnove uprave glashenog zavoda i društva prijatelja glase u Zagrebu, dne 25. studenoga 1838. izabran bio Kukuljević društvenim predjednikom, pošto je bio veliki prijatelj glase i izvrstan flautista. Na tom je mjestu ostao sve do svog odlaska iz Zagreba g. 1844.

I prof. Tade Smičklas u svom Žvotopisu Ivana Kukuljevića piše s najvećom pohvalom o njegovu otcu Antunu, za koga veli, da je „bio jedan od najvrednijih ljudi svoje dobe u Hrvatskoj“, a malo dalje priznaje mu velike zasluge za hrvatsko školstvo kao i za njegovu rodoljubivu zaštitu i podporu narodnoj stvari.

Mudro i krjepko je Kukuljević ravno brodom hrv. školstva u nateč mnogim spletkam svojih i narodu h protivnika, i premda im je bio kao „Hirak“ zazoran, ipak nisu dirali u nj radi njegova pravdoljublja i takta. Tako je i došlo, da mu je g. 1841. bilo povjerenio kao kr. povjerenik, da provede vrlo tešku obnovu gradskog poglavarstva u Karlovcu, a kašnje u Sisku. Kad je kao kr. povjerenik došao 13. studenoga 1841. u Karlovac, spjeva mu Ivan Mažuranić sljedeći krasni hrvatski „Rodoljubivi pozdrav“: „U gizlatvoj slavi svečanosti, — Gdje se ureni džuz žrtvenici — Za drazieli milovanje gosti; — Ondi će spoda i miloj pjesnici — Da, što u dnu od ljubede grudi — U nježnom planu niemo nče, — Što zaman se izneti žudi — Mudro Maza u pjesni nariče, — Za to i ona ti svo vienac vje, — Slavni goste, iz domađeh ružah; — (Na domađem suncu 'er se i ona grije), — Vienac vje ti i svesrdno proza! — Nu za opjevat sve i Maza 'e niema, — Što tva spomen u srcih nam budi, — A mnogieh želja za onoga nema — Ki gospodi u svađijoj grudi“.

Kao karlovački i sisaki povjerenik Kukuljević je riešio svoj zadatak na svestrano zadovoljstvo, a

građ Ssak prozva njemu na čast jednu od svojih ulica njegovim imenom.

M-ljutim je radia magjarska stranka nesumorno, da svrgne Kukuljevića sa časti hrv. škol. ravnateljja, jer je mislija, da će tme ugušiti i narodni duh i osjeđaj u mladež. Od kako se je on u srpnju g. 1841. uzprot v oglasovitom svojom izjavom nvedenju magjarskog jezika u hrvatske škole, dolazio je sve više u sukob s tadašnjim via-todržcima, ali je još ipak tri godine odoljevao njihovu juršu. Tek kad je g. 1843. hrvsku stranku zaleđio najljutim udarcem te je i isto ime hrvsko bilo zabranjeno, odvadžli su se dirnuti u Kukuljevića, te je on 7. veljače 1844. uslied predloga ugar. namjestništva kralju naprećao umirovljen i na mjesto njega imenovan hrv. škol. ravnateljem biskup Josip Schrott. Time se je završilo javno djelovanje Antuna Kukuljevića, koji je malo z tim prešao u mir i kao prisjednik banskoga stola te se povukao na svoje čarobno lobarce „Tonimir“ (prije „Kamenja Gorica“) vilih Varaždinskih Toplica, što ga je još kao varaždinski podžupan bio kupio, lepo uređio i prozvano imenom svojim i svoje supruge Antonije, rdjene Labaš Blaskovećke. U tom je Tasculu sproveo svoje posljednje god ne, sa živim interesom pratēđ daljnji razvitak o-dnošaja u domovini i motrećđ hrv. jezika i hrv. prava snažno zamienio. Doživio je proglašenje hrv. jezika službenim jezikom u Hrvatskoj g. 1843. sli i 1850., koja nam je opet otela većinu stebevina. Teško pateći posljednje vrieme od vodene bolesti, umro je Antun Kukuljević u petak 23. kolovoza 1851. na večer u 9 sati na svom Tonimira u naručju svoga sina Ivana i svoje mile snashe Kornelije u 76 godini života. Dva dana kašnje sahranjen je uz dostojne počasti izpred kapelice sv. Duha u Varaždinskih Toplicah, gdje mu je sin Ivan stavio nadgrobnu ploču od mramora sa željeznim križem. Na križu napisano je glagolskim slovima: „Zahravan sin svome otcu“, a na ploči: „Ovdje leži Antun Kukuljević, Sakciński, kr. savjetnik, nišona vrhovni ravnatelj i vis. ban -tolice prisjednik. Živio je za svoj dom i obitelj. Umro 23. kolovoza 1851. u 76. godini starosti svoje“.

A. K. P. K. K. K.

EVANGELIUM
MATTHEI

IVAN KUKULJEVIĆ

1816.—1889.

U velikom nizu hrvatskih pisaca XIX. stoljeća ide Ivana Kukuljevića Saksinskoga mjesto i slava najplodnijega, a već po tom i jednoga od najzaslužnijih. Rodio se je dne 29. svibnja 1816. u Varaždinu od oca Antuna, čuvenog kasnije hrvatskog poslanika u ugar. saboru i vrhovnog ravnatelja svih škola u Hrvatskoj i Slavoniji te matere Antonije, rođjene Labaš. Obitelj njegova potječe po predaji iz Hercegovine te se je doselila u XVI. stoljeću u Senj, gdje se je spojila s ogrankom mletačke patrićke obitelji Bassani de Saecii te i danas nosi taj predikat.

Prvu je svoju mladost proveo na obiteljskom dobnu Jurketincu kod Varaždina, početne je škole učio u Varaždinu kod fratera, a godine 1825. dade ga otac u plemićki konvikt zagrebački, gdje je ostao do siečnja 1833., kad je prekinuo nauke u drugoj godini filozofije, dakle u osmom razredu. Bila mu je tada sunula u glavu misao i želja, da stupi u vojsku, pa čim je njegov otac krenuo na požunski sabor, dade se Ivan u siečnju 1833. umovačiti u 39. pješ. pukovinju, koja je tada boravila u Kremnu. Kao mlad kadet počeo je i marljivo čitati knjige, dapače je 1834. napisao i prvu njemačku pjesmu „An Kroatien“. Već 1835. došao je Ivan k ugarskoj gardi u Beč, gdje je 6. svibnja 1836. postao častnikom.

U Beču je Kukuljević čitao ne samo pjesnička djela, već se stao baviti i povješću, a došao je tu kao i u susjednom Požunu i prvi doticaj s najvidjenijim ličnostima tadašnje Hrvatske, biskupom Ožegovićem, Bedekovićem, Bužanom i grofom Draškovićem. U ono vrijeme već je i Gaj bio razvio narodnu zastavu, pa sve to nije ostalo bez upliva na vatrenu čud Ivanovu. U Beču se je upoznao s Matom Topalovićem, koji je na nj mnogo upliva i predbio ga hrvatskoj knjizi. Tu se je također prvi put okom u oko sastao 10. srpnja 1837. s Gajem i s njime dugo razgovarao o narodnom pokretu i knjizi te mu i pokazao svoje pjesničke prvence i nekoja djela. U listopadu poslao je Gaju svoju prvu hrvatsku pjesmu „Tuga za ljubom“, koja je u „Danici“ tiskana 9. prosinca 1837. br. 50.

Radnje, koje je Kukuljević pokazao Gaju, bijahu njegove prve pripoviesti, što već gotove (Jelena ili dolina pri Bednji) ili već zasnovane: „Bugarin“, „Marta

posadnica“, „Braća“, i „Pauk“. Sve su ove radnje izašle već g. 1842.—1846. u četiri svezka pod imenom „Različita djela“.

G. 1837. izdao je svoju prvu historičku dramu „Juran i Sofija ili Turci kod Siska“ njemački, a tada ju preveo na hrvatski. Prevod je izgadio Babukić. To je i prvo njegovo štampano djelo g. 1839. i prva novovjeka hrvatska drama, koja je predstavljena još iste godine u Sisku i prvi put javno 10. lipnja 1840 u Zagrebu. Užit u Zagrebu bijaše obćenit, — a ovom je dramom položen temelj osnutku hrvatskog narodnog kazališta.

Kukuljević je tada marljivo proučavao povjestničare Krčelića, Lucija, Ratkaja i Valvasora, te je već sljedeće godine izradio novu dramu „Bieg kralja Bele ili osveta Hrvatska“, koja je 1841. štampana pod imenom „Stjepko Šnbić ili poraz Mongola“, a glumljena prvi put 2. srpnja. 1840. Ima iz te dobe i treća drama „Gusar“, izradjena po Byronu.

Iste godine 1840. bude Kukuljević premješten k pukovinji u Milan, gdje mu se rodi prva misao za „Slovník jugoslavenskih umjetnika“ i gdje se upozna s mladim Petrom Preradovićem te ga predbio za hrvatsku njgu. Međutim mu brzo dosadi vojnički život te on nakon teške borbe sa svojim otcem ostavi vojničtvo u studenu 1842. pa bude već u pinsincu imenovan zaš. jurasorom zagrebačke županije. Stanje, koje je zatekao u domovini, nije ga moglo zadovoljiti, i on zapodjene borbu za samostalnu hrvatsku vladu, za hrvatski jezik i škole. Čim se je u Zagrebu sastao 2. svibnja 1843. hrvatski sabor, progovorio je Kukuljević u njem prvi hrvatski govor iza vjekova. Tim je govorom zahtievao uvedenje hrvatskoga jezika, a pribavio je njime sebi najveći popularitet u zemlji.

Još je snažnije zagovarao samostalnu hrvatsku vladu i narodni jezik u saboru 23. rujna 1845. i napokon u historičkoj sjednici sabora od 23. listopada 1847., kad je sabor njegov predlog o uvedenju hrvatskoga jezika u škole i urede prihvatilo. Gospodje i gospodjice obusuše na to sabor evičem i pjesmom. Uzpredno s ovom borbom za hrvatski jezik i uzbuđenje narodne svijesti tekao je i Kukuljevićev

rad na pjesničkom i historičkom polju. Kao domorodni pjesnik spjevao je 1845. „Slavjanke“, koje su tek 1848. mogle izaći tiskom, a izlazio je 1847. i svezak „Sabranih pjesama“.

Prethodni samouk, lavi se Ivan već od g. 1840. narodnom povjekaš, pisanjem članaka i sabiranjem materijala, te putuje u tu svrhu po raznim stranama, pa i po Italiji. Tako su nastali u Danici članci „Carevi rimski od plemena Ilirskoga“, „Naš jezik u prvašjih stoljećima“, „Ivan Oršić“, „Dalmatinka na zidnima atalskih“, „Flora Zuzeršćeva“, „Pleme grofova Oršića“, „Julio Klovio“ itd.

Godine 1844. izda Menčetićevu „Trublju Slovinku“, 1845. Tomasove „Iskrice“, pošto se je bio upoznao s ovim slavenskim negatom. G. 1847. izabra ga sabor u odbor za sabiranje spomenika o hrv. drž. pravu, od čta su se kasnije rodila njegova „Jura regni Croatiae“.

Već 1845. postao je Kukuljević velikim sudcem županije varaždinske, a 5. kolovoza 1846. oženi se s Korneljom pl. Novakom, ženom visoka uma, plemenita srca i vatrenom Hrvaticom, koja je njega preko 40 godina sokolila na svaki rad i prije tri godine umrla izkreno oplakivana od svih, koji su ju poznavali.

Tako se je približila i g. 1848. Čim je 16. ožujka stigla u Zagreb viest o bečkom prevratu, Kukuljević je 17. ožujka došao s deputacijom građjana u gradsko zastupstvo zagrebačko i ondje zamolio, da se izašlje pred kralja u Beču izaslanstvo, koje bi mu pribledilo želje hrvatskog naroda. Zastupstvo je prihvatilo predlog i imenovalo Kukuljevića zaš. građjanom. To je bio prvi čin hrvatskog pokreta g. 1848.

Malo dana kasnije sklopi Kukuljević s Ambrozom Vranyczanom i Gajem trimvirat i već 25. ožujka (rogašnju u skupštini „Dvorane“ Jelačić hrvat. banom. Kukuljević pročita tu i načodne zahtjeve, te ih sa 300 drugova odnese u Beč. Vrativši se odane, stavi 20. travnja u Dvorani novi predlog o sazivu slavjanskog kongresa u Prag, te mu odmah i označije hrv. program napram Ugarskoj i napram Austriji. Misao je našla odziva, jer su već 11. svibnja graf Thun i Palacki sazvali taj kongres za 31. svibnja u Prag, pa su i Hrvati na njem bili zastupani, dapače pjesnik Vraz mu je bio i podpredsjednikom.

Iste g. mjeseca svibnja posla ban Jelačić Kukuljevića u Karlovo, da uglati s patrijarhom Rajačićem savez Hrvata sa Srbij, u čem je i uspio. Iz Karlovača pošao je u istom poslu i u Biograd do kneza A. Karagjorgjevića. Kad se je vratio u Zagreb, nastavio svoj rad u saboru, te je bio i članom odbora, koji je imao poći s banom, da se uglati izmirenje s Magjarima. Kad to nije uspjelo, te je došlo do rata, pošalje ga ban po savjetu ministra Kulmera k Itadeckomu u Milan, da od njega izmoli novčanu podporu, pošto mu je bečka vlada davala, koliko god je trebao. I Kukuljević donie s opasnošću života 200.000 for. i 7000 pušaka od Radeckoga. Ban ga na to imenuje članom odbora za zemaljsku obranu, bezplatnim

predstajnikom za nastavu i zem. arhivarom. Kao takav prima je u Budimu sve spise, koji su za Josipa II. iz Hrvatske odneseni i u komorskom arhivu u Budimu sabrani.

Kad se je počela spremati reakcija i u Hrvatskoj nastala zlovolja rad oktroirana ustava od 7. ožujka 1849., ponio je Kukuljević s drugovima u Beč predstavku na kralja, kojim su molili statiš, da se potvrdie zak. članci iz g. 1848. Uspjeha međutim nije bilo, jer je absolutizam bio već gotova stvar.

S g. 1850. prestaje i Kukuljević politički rad za dugo vremena. Kao predstojnik odsjeka za prosvjetu — bio je to do 26. lipnja 1850. — predlagao je osnutak narodnog muzeja — bez uspjeha, no ipak mu podje rukom, da osnuje 21. travnja 1850. u dogovoru s nekim književnicima „Društvo za povjestnik jugoslavensku“, komu bude predsjednikom i urednikom društvenog organa „Arhiva“. U tom je svojstvu nadovezao svetu s prvimi slavenskim svremenicima svoje dobe i sakupio oko sebe sve iole viđjene ljide hrvatskoga naroda, te ih potaknuo na rad. U interesu nauke Kukuljević je propromtvo g. 1854. svu Dalmaciju, od kuda je donio množstvo listina, rukopisa, knjiga i drugih starina, a obnovi taj put g. 1856. i u dalje strane.

„Arhiva“ je izdao od g. 1851.—1875. dvanaest knjiga, u kojih je sabrano veliko blago za našu povjest. Za tim je izdao g. 1852. „Život Julija Klovija slikara“ i „Djela Duška Zlatarića“; 1854. monografiju „Dogodjaji Medvedgradah“; 1856. „Prvostolna crkva zagrebačka“; 1857. „Grad Varaždin“; 1856.—1858. „Pjesnici hrvatski XV. i XVI. vieka“; 1857.—1858. Put po Dalmaciji i Italiji, te Put po Bosni; 1850. Jo 1860. glasoviti „Slovník jugoslavenskih umjetnika“; 1860. prvu „Bibliografiju Hrvatsku“.

Znamenite su i dragocjena njegove skirke „Monumenta Slavorum Meridionalium“ i „Acta Croatiae“ (1860.) i „Jura regni Croatiae, Dalmatiae, Slavoniae“ (1861.). Spremao je i „Povjestni spis Hrvatske i Slavonije“, te je i opisao niz starih gradova.

Može se u obće reći, da je on 10 godina absolutizma sam Kukuljević bio radiniji i vredniji hrv. kujaši, nego li mnoga akademija kojoj zemlji. Obnova ustava opet ga vrata na političko polje. Sudjeljuje 1860. u banskoj konferenciji, zagovora „jedinjenje Dalmacije s Hrvatskom, i izdaje spis „Kakav ima da bude savez među Hrvatskom i Slavonijom, te kraljevinstvom Ugarskom?“ Tako bude 3. siječnja 1861. imenovan velikim županom zagrebačke županije, te reče u znamenitom saboru g. 1861. glasoviti govor u prilog federacije na osnovu historičkog pravca.

Već g. 1862. izlajao na osnovu razpravu „Borba Hrvata s Tatarima i Mongolima“, a 1863. uz sudjelovanje Peradolovića, Trnskoga, Račkoga, Jagdića i Mešića „Tisućenik“ u slavu tisućgodšnjice dolazka sv. braće Čirila i Metoda u slavenski svijet.

Sjedeće godine 1863. zapade Kukuljevića iz Beča teška zadaća, da stvara „samostalnu stranku“, koja bi s Hrvatskom pristala uz Beč i centralni

rajhsrat, pa je toj strani morao osnovati i organ „Domobran“, koji je počeo 14. svibnja 1864. izlaziti. Već 2. srpnja 1865. imenova ga kralj banskim namjestnikom, pak je imno i saboru predsjedati, no ban je to ipak sam učinio. Kukuljević je u saboru 1865. i 1866. dva puta govorio, 27. studenoga 1865. i 9. veljače 1866. o uređenju odnošaja prema Ugarskoj. Ipak svojim pokusi, da složi svu hrvatsku narodnu stranku u jedno, nije uspio. Rat od g. 1866. rodio je 1867. dnalizmom, a 26. lipnja g. 1867. bude i Kukuljević dignut s časti velikog župana uz milostinju od 800 for.

Sada se opet posve dade na književni rad, prem ga je minula politička borba moralno i materijalno tako oštetila, da je morao prodati otčinski svoj posjed Tonimir kod Vraždiških Toplica kaptolu i svoju bogatu knjižnicu zemlji za akademiju. U to je vrieme započela svoj život i rad i naša jugoslavenska akademija. Kukuljević bio je među prvima članovima 9. svibnja 1866. izabran, ali se zahvali, jer nisu bili izabrani Gaj, Demeter, Mažuranić, Babukić i drugi. On se baci opet na historijsko polje i počeo izdavati „Arhiv“, „Monumenta“, „Codex diplomaticus“ i „Stare pisce hrvatske“. U isto vrieme, kad je uređivao Marulićeva djela, spremlio je za tisak i književni hrvatske u prvoj polovini XVII. vieka. Nizom biografija znamenitih Hrvata proslavio je Križanića, Katarinu Zrinjsku, Habeldela, Vrančića, Skalića i mnogo inih. Jedan dio tih životopisa izdala je 1886. „Matica Hrvatska“ pod naslovom „Glasoviti Hrvati“, a 1878. obširan životopis „Julio Klovio“.

Osim toga skupljao je materijal za povjest naših gradova, te je i neke od njih krasno ocrtao, tako Trsat, Zrinj, Slunj, Ozalj, Samobor, Susedgrad, Dreznik, Senj, Trakošćan, Brinj, Krapinu, Kalnik itd.

Prionio je još u Radu akademije raznih historijskih razprava, tako „Borba Hrvata u 80-godišnjem ratu“, „Hrvati za nasljednog rata“, „Priorat Vranski“ itd.

Uza sve ove radnje našao je opet i vremena, da se bavi pjesničtvom, te izda g. 1867. dramu „Poturica“. 1874. „Povjestne pjesme“, a 1879. dade 8. ozujka predstaviti u nar. kazalištu u Zagrebu dramu „Marula“.

Više od 40 godina bavio se je sabiranjem „Nadpisa sredovječnih i novoviekih na crkvah, javnih i privatnih sgradah u Hrvatskoj i Slavoniji“, te ga je smrt zatekla upravo kod korekture ovog djela, koje je dvie godine kasnije, 1891., ugledalo sviet.

Nije ovdje moguće pobližeiti ni letimice sav književni rad Kukuljevićev, a kamo li ga stručno razporedati i karakterisati. Ta bio je on novelist, lirik, dramatičar, historik, biograf, literarni i umjetnički kritik, arkeolog, publicista, bibliograf, putopisac, sabirač historijskog blaga i starina svih vrsti. Ne

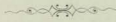
svakom tom polju uzradio je toliko, da bi dovoljno bilo za zahvalnu i slavnu spomen njegova imena i rada na korist hrvatskoga naroda, kojemu je vazda bio odan sin. Stajao je u dopisivanju i dotičaju sa bezbrojnim učenjacima ciele Europe, a osobito slavenskima, te sigurno nije bilo u 50 godina njegova književna rada iole vidljenjeg čovjeka u našem narodu, s kojim on ne bi bio imao kalva takva posla.

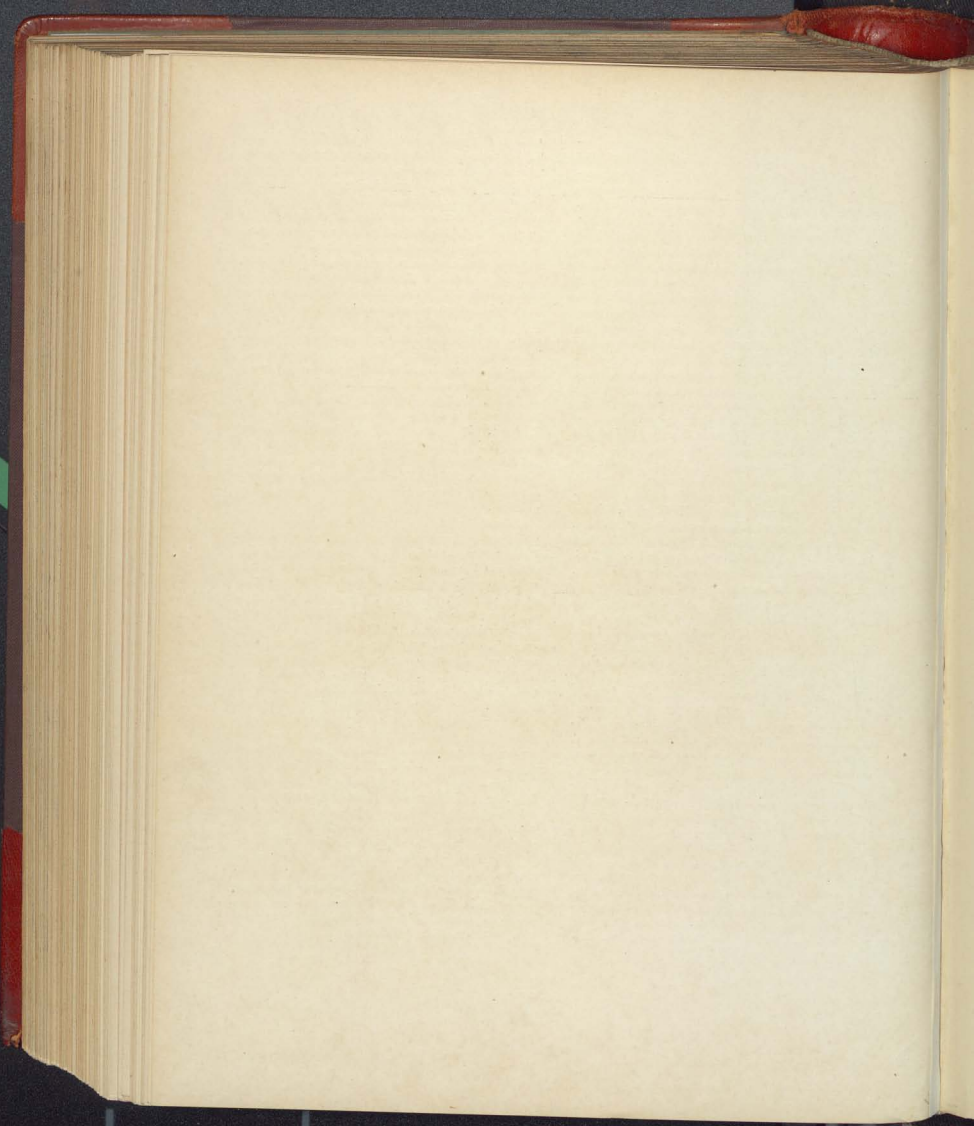
Vriedno je spomena, da je od g. 1851. do 1858. bio podpredsjednik „Matice Hirske“, a od 1874. do smrti predsjednik „Matice Hrvatske“, za koju je stekao liepih zasluga, za tim predsjednik hrv. arkeološkog društva, a g. 1886., kada je slavio 70-godišnjicu svoga života, a 50-godišnjicu književnog rada, izabrala ga je jugoslavenska akademija počastnim članom. Osiq toga bio je članom car. ruske akademije nauka u Petrogradu (od 1855.), arkeološkog društva u Moskvi, akademije kvirita u Rimu, akademije u Budimpešti, raznih društava u Lisabonu, Beču, Krakovu, Biogradu, Kođnju, Ljubljani, Pragu, Sofiji, Zadru, Turš. Sv. Martinu, Celovcu, te sveučilišta u Petrogradu, Krakovu i Kijevu, a od 1862. imao je i ruski Vladimirov red. Bio je opetovano u sedamdesetim i osamdesetim godinama i zastupnikom u saboru.

Vazda zdrav i krjepak, obolio je tri godine pred smrt od kameca te se je podvrgao operaciji. Dvie godine iza toga oboli opet te umre nakon trodnevna bolovanja na svom dobru Puhakovcu kod sv. Križa u Zagorju dne 1. kolovoza 1889. u 74. g. svoga prezaslužnoga života. Njegovo mrtvo tielo bude preveženo u Zagreb i dne 3. kolovoza uz velike počasti sahranjeno u „ilirskoj grobnici“ na Mirogoju uz svoje drugove, naše preporoditelje. Nad grobom mu je rekao dostojno oprosto slovo hrv. povjestničar prof. Tade Smičićka, koji je i g. 1892. ocrtao njegov život i rad u 110. knjizi „Rada jugosl. akademije“. Podpuna, izcerpiva biografija njegova s ocjenom njegova rada moći će se tek kasnije pisati, dok se bude mogla upotriebiti sva obilna njegova korespondencija i njegovi zapisci. To će biti ujedno kulturno ogledalo našega naroda u XIX. vieku.

Kukuljević je ostavio i obilnu književnu ostavštinu, kojom će se moći poslužiti njegovi nasljednici, a koju sada čuva njegov sin Božidar, e. i kr. komornik i posjednik. Stariji mu sin Miltiadi, danas je veliki župan županije belovarsko-križevačke.

Za Kukuljevića može se reći, da se je snagom vlastita uma i volje podigao među hrvatskimi književnici do europskoga glasa i da je i time hrvatskomu imenu i narodu pribavio priznanja, kao što mu je svojim neumornim radom odkrio mnogu tamu prošlosti i pokazao put u budućnost.

Jvan Kukuljević Sakcinak

FRANJO barun KULMER

1806.—1853.

Franjo Paulski barun Kulmer, prvi hrvatski ministar, rodio se je dne 3. veljače 1806 u Zagrebu kao prvi sin Ferdinanda baruna Kulmera i supruge mu Josipe, rođjene grofice Oršića. Ranu je mladost sproveo u Zagrebu i na otušinskom posjedu u Šeštinah. Došavši već sa osam godina u bečki Terezijanum u školu, ostao je tu i po smrti svoga oca († 1816), sve dok je i svršio pravne nauke u bečkom sveučilištu. Tada ga ug. dvorski kancelar, grof Adam Reviczky g. 1828. imenova zaš. podbilježnikom borskeke županije. Dne 15. lipnja 1830. položio je u Pešti zadnji pravnički izpit i stupio u državnu službu i to kao perovodni vježbenik kod kr. ug. dvorske kancelarije u Beču. Tu je i 10. studenoga 1832. postao prekbrobrijm zaš. perovodjom, te je kao takav pratio grofa Reviczkoga na požunski sabor, koji je trajao od 20. listopada 1832. do 8. svibnja 1836. Pošto je medljutim grof Reviczky bio poslan za poslanika u Firencu, a na njegovo mjesto došao za ug. dvorskog kancelara grof Fidel Palffy, to je i barun Kulmer zatražio mjesto prekbrobrijm besplatnog prisjednika kod banksoga stola u Zagrebu, koje mu je 8. svibnja 1835. podijeljeno. Ipak je u Zagreb došao istom nakon svršena sabora u Požunu.

Barun Kulmer vratio se je sada prvi puta u domovinu na dulji boravak. Dotle mu nisu bili odnošaji u Hrvatskoj poznati, a sada je našao razvitu zastavu ilirizma, pod koju su pristali i njegov rođjak grof Janko Drasković i njegov ujak grof Jurica Oršić. Kulmer im se ipak nije pridružio, jer je bio odrastao u bečkih krugovih, tu su nastojali, da sprieče ilirski pokret, te je sam Metternich izposlovaio carsko ručno pismo kod cara Ferdinanda V., kojim se je zabranila poraba imena ilirskoga.

Već 16. svibnja 1836. dobio je Kulmer dostojanstvo komornika, a 29. rujna 1836. postao je pravim prisjednikom banksoga stola u Zagrebu. God. 1839. i 1840. sudjelovao je opet u požunskom saboru, a tako i u saborima g. 1841./42. i 1843./44. U potpunjem su saboru hujeli po predlogu Hertelendyevu siliti Hrvate, da se mjesto latinskoga jezika kneže mađjarskim. Proti tomu su prosvjedovali u magnatskoj kući grof Janko Drasković i biskup Haulik, a u

zastupničkoj kući Metel Ozegović. Napokon je prihvaćen predlog Szemerov, neka se ne priče Hrvate u govora, no da se oni ne bilježe. Od tada su Hrvati šutili. Kulmer je bio ozlovoljen. Tada je počeo jače osjećati svoje narodno dostojanstvo.

Vrativši se opet u domovinu, nasliedio je skoro liepo imanje od svog ujaka grofa Jurice Oršića, te je sve više došao u doticaj s prvimi hrvatskimi političari one dobe. Bili su to Metel Ozegović, biskup Haulik, Herman Bažan, Nikola Zdenčaj, Benko Lenučaj i dr. Sigurno je, da se je u razdoblju od god. 1844. do 1847. upoznao i s glinskim pukovnikom Josipom barnom Jelačićem, jer čim je buknuo bečki prevrat 13. ožujka god. 1848., pohriolo je Kulmer 16. ožujka s požunskog sabora u Beč, gdje je živo preporučio u mjerodavnim krugovima, gdje se je radilo o imenovanju hrvatskoga bana, Jelačića za to dostojanstvo. Kulmer je o tom izvjestio nadvojvodu Ljudevita i ovaj je još istoga dana izposlovaio previšanje ručno pismo o tom, koje je Jelačić namah po kuriru poslano u Zagreb. Imenovanje je sledilo 22. ožujka. Kulmer je kod tog čina vršio odlučan upliv.

Ne dade se danas više ustanoviti, kakov je upliv vršio, za tim Kulmer u političkom smislu na na odluke i čine Jelačića bana. Sigurno je samo to, da se je još konceom ožujka vratio u Zagreb, gdje su mu u prvom redu lebljili pred očima interesi dinastije i životni uvjeti hrvatske mu domovine, koje je želio zaštititi.

Kulmer je bitno sudjelovao i kao savjetnik i kao pomagač Jelačića bana u banskoj konferenciji, kod instalacije, u saboru, kod polazka u Innsbruck i kod spremanja na vojnu. Stalno je, da su se mnoge odluke banove osnivale na izkustvu Kulmerovu, koji je bolje poznavao dvor i imao u najviših krugovih više sveza od ikogej Hrvata onog vremena. Kad je 2. prosinca 1848. došlo u Olomuciu do promjene na prietolju, bio je Jelačić s Kulmerom ondje prisutan. Istoga dana postao je Jelačić guvernerom Rieke i Dalmacije, a Kulmer ministrom bez listice (za Hrvatsku) u kabinetu kneza Schwarzenberga. U Hrvatskoj pozdravljeno je ovo imenovanje s radošću. Kulmer je ostao na dvoru u Olomuciu, te je ondje i

supodpisao 12. prosinca 1848. carsko ručno pismo, kojim se hrvatskom narodu izriče zahvala za njegovu vjernost i obriče carska naklonost i milost. Još istoga mjeseca došao je Kulmer u Zagreb, gdje su mu priridjene velike ovacije i uručeni dragocjeni sag, što su ga isradile zagrebačke gospođe, a koji je Kulmer kasnije darovao narodnom muzeju. Ovo je ujedno i bila prva i jedina ovacija Kulmeru za njegovog kratkog života u Hrvatskoj.

Kulmera je takodjer zapala teška i nezahvalna zadaća, da sudjeluje kod izradka osnove za novi ustav, koji ne samo da nije mogao zadovoljiti Hrvatske, već nijedne zemlje ni stranke. Reakcija je već posizala za mladom slobodom. Oktroisanjem novoga ustava od 4. ožujka 1849. kao i njegovim dokinućem 31. prosinca 1851. ostao je i Kulmer silno razočaran, makar je još doživio vrieme, da je mogao supodpisati carski patent od 7. travnja 1850., kojim se hrvatskomu narodu izriče carska zahvalnost za po-zitivnu vjernost. Dokinućem ustava bila je Kulme-rova misija u Schwarzenbergovu kabinetu svršena, te je on 22. siječnja 1852. odstupio i postao članom rajhsrata te tajnim savjetnikom.

Već ljeti 1851. pojavili su se kod Kulmera prvi znakovi živčane bolesti, kojoj je doskora podlegao. Iza odstup a svlada ga bolest i najnost, te je tražio lieka u gorskim predjelima. Uvarao se je cielu go-dinu s mjesta na mjesto. Zalio je, da nije mogao cara Franje Josipa pratiti u listopadu 1852. na prvom putu po Hrvatskoj. Car ga je ipak tom prigodom odlikovao redom željezne krme I. razr. Vrativši se iz sv. Gotharda u Stajerskoj u Beč, bio je Kulmer prevežen u javnu bolnicu, odjel za umobolne, gdje je sproveo šitavu godinu. Kad ga je starica majka posjetila, nije je više prepoznao. Napokon podleže težkim bolima u Beču u istoj bolnici 16. studenoga 1853. u 47. godini, te bude sahranjen na vihrinškom groblju, gdje mu je mati dala podignuti pristojan spomenik. Umro je neženja, a njegov znatni imetak naslijediše polovinom njegova majka, a polovinom njegova braća Milan i Miroslav, te sestra Klotilda, udata grofica Drasković.

Hrvati će mu sačuvati blagu spomen rad toga, što je u odsudno vrieme, ako i odgojen u tudnjem duhu, naklonio srcece njihovim narodnim težnjam, te ih po svojoj najboljoj snazi podupro.

franko Baron Kulmerz

SVETI KNEŽICA
1.32

EUGEN KUMIČIĆ

1850.

Eugen Kumičić rodio se je 11. siečnja g. 1850. u čisto hrvatskom gradiću Berseču u Istri, na istočnoj obali u kotaru voloskom.

Kumičićev otac zvao se je Tomo, majka Marija, rođena Filipaš. Kumičićeva majka, rođena u bersečkoj župi, u selu kod sv. Mikule, nije znala nego hrvatski. Otac Tomo, sin posjednika istoga imena, bio je u svojoj mladosti pomorac, gospodar na tudioj ladji, trabakulu, a kasnije dao se na trgovinu.

Eugen Kumičić ušio je normalku u svojem rodnom mjestu, a u gradu Kastvu položio je izpit, da uzmogne doći na riečku gimnaziju. Tu je takodjer u 12. godini počeo učiti talijanski jezik. Na ovoj je gimnaziji svršio pet razreda, prvi semestar šestoga razreda ušio je na talijanskoj gimnaziji u Kopru, drugi semestar na talijanskoj gimnaziji u Zadru, a sedmi i osmi razred na Rieci, gdje je položio izpit zrelosti. Koncem g. 1870. došao je na sveučilište u Prag, gdje je bio jednu godinu, a zatim dvie godine na bečkom sveučilištu. Ušio je poviest, zemljopis i filozofiju. Eugen Kumičić već kao gimnazijalčić govorio je, da će učiti liečništvo. To bijaše njegov ideal, njegova vruća želja, ali se je morao odreći svog ideala. Njegovi su najprije želili, da bude svećenik, a kad su se uvjerrili, da on to nikako ne će, kazao mu je njegov dobri i plemeniti brat, koji se je za sve brinuo u obitelji kao najbolji otac, neka uči da bude profesor, a Eugen, da ugodi otcu i bratu, upisao se u filozofski fakultet.

Kad je Eugen Kumičić svršio taj fakultet, pošao je u Poreč k nadzorniku srednjih škola, te ga je zamolio, da ga namjesti na kojoj gimnaziji. — Taj nadzornik, svećenik iz Dalmacije, sa prezimenom na „ić“, bio je strašan talijanaš. Upita Kumičića, gdje je svršio gimnaziju, a kad mu je ovaj odgovorio: Na Rieci, on, nadzornik, osorno grakne: „Ne trebamo Hrvata!“ Zatim okrene ledja Kumičiću . . .

Malo dana zatim pozvao je čestiti Bakotić, gimnaz. ravnatelj, Kumičića u Spljet. Pokojni Bakotić, spisatelje prekrasne pripovijesti „Raja“, bio je prije profesorom na riečkoj gimnaziji. On je veoma ljubio svojega bivšega učenika Kumičića. Nastavni jezik bio je tada na spljetskoj gimnaziji talijanski, te

je Kumičić morao podučavati tim jezikom logiku i psihologiju i hrvatski jezik u viših razredih. — Iz Spljeta, gdje je službovao jednu godinu, pošao je Kumičić u Zagreb, gdje je odslužio kao jednogodišnji dobrovoljac jednu godinu kod pješačke pukovnije br. 58. Zatim je bio dulje vremena u Parizu, pak u Italiji, a onda opet došao na bečko sveučilište, gdje je ušio francuski i talijanski jezik i romanske književnosti kod prof. Mussafije. U to pozvalo ga pod pušku — u Bosnu. Najprije bi imenovan tumačem kod brigadnog suda u Banjaluci, a zatim bio je u nekih kreševih, kao i u bitici kod Ključa, pa opet više mjeseci tumačem kod rečenoga suda. Što je doživio u Bosni, opisao je u svojem djelu „Pod puškom“. Povratio se iz Bosne nakon strašnih tjelesnih i duševnih patnja i stradanja, ojačan i tužan, što je za toliko vremena opet morao prekinuti svoje nauke. Najprije jednu čitavu godinu kao jednogodišnji dobrovoljac, pak onda u Bosnu, a napokon u Toplice da se lieči od reumatizma! . . .

Dne 15. rujna 1879. izdan je Kumičiću dekret, da je dobio mjesto na višoj realci u Zagrebu, gdje je podučavao hrvatski i francuski jezik i poviest. Dne 10. studenoga 1879. imenovan bi „izpitnim povjerenikom za francuski jezik kod izpitivanja kandidata, koji žele da se osposobe za učitelje francuskoga jezika“. Godine 1883, koncem prvoga poljeća, napustio je svojevolljno svoje mjesto. Hitio je da bude posve slobodan kao spisatelj i kao izbornik. On je već prije pisao sa svojim potpisom u novinah stranke prava, on je to neprestano činio, i uvijek je otvoreno i bezobzirno izpoviedao svoja politička načela. Da je svojevolljno napustio svoju službu, o tome mu je ravnateljstvo izdalo svjedočbu, u kojoj stoji, da je on obavljao svoju službu „točno, savjestno i na zadovoljstvo ravnateljstva“. Potpisani: Josip Torbar, ravnatelj.

Eugen Kumičić oženio se je 20. rujna 1882. u Varaždinu s Marijom Maršićevom, kćerkom posjednika i gradjanina Juraja Maršića. Ona se je takodjer iztaknula kao vješta spisateljica te je napisala liep broj pjesama i sastavaka, što je tiskano u raznih novina pod pseudonimom: Erjuskina.

Čim se je E. Kumičić spoznao s nekim uglednim varaždinskim građanima, ovi ga stadoše nagovarati, neka on bude njihov kandidat kod prvih budućih saborskih izbora. Bilo je to g. 1833. a godinu kasnije izabran bi Kumičić u Varaždinu kao kandidat stranke prava saborskim zastupnikom. Time je on stupio i na aktivno političko polje. Neko je vrijeme bio u saboru, no ovaj ga nakon burne verificacijske rasprave, u kojoj je on živo branio svoj izbor, ne ovjерови, jer Kumičić nije bio ugarsko-hrvatski državljani nego još austrijski. Traženo državljanstvo stekao je 5. ožujka 1835., a 13. ožujka 1835. gradsko mu zastupstvo zagrebačko podijeli pravo građanstva. U naknadnom izboru u Varaždinu Kumičić bi po drugi put izabran. U slijedećih dvih saborskih periodih nije Kumičić bio biran. Tek dne 9. prosinca 1893. bio je opet biran u Brodu na Savi, te je bio od tada član sabora do konca travnja 1897.

Osim toga bio je Kumičić gradski zastupnik u gradu Zagrebu od g. 1892.—1895.

God. 1832 i 1833. bio je urednikom „Hrvatske Vile“. God. 1837. i 1838. bio je urednikom „Hrvatske“. Stanujući u Zagrebu od g. 1879. bavi se Kumičić sada samo književnošću i publicistikom. Sada je vodpredsjednik česte stranke prava, odbornik Matice Hrvatske i član više društava.

Eugen Kumičić napisao je prvo svoja djela g. 1874. u Splitu. Više ga je godina izpravljao, a izašlo je tek u kolovozu g. 1879. u političkom listu „Sloboda“ pod naslovom „Stužaj“. Kumičić je izdao to djelo najprije kao E. K. Berščćinin, a kasnije pod pseudonimom Jenio Sisolski. Pod ovim je pseudonimom napisao prva svoja djela. On se je rodio pod brdom Sisol, a u rodnom mjestu zovu ga Jenio, što dolazi od talijanskoga Eugenio.

Eugen Kumičić napisao je tečajem svoga više no 20 godišnjeg rada slijedeće pripoviesti, romane i drame: „Stužaj“ u kolovozu 1879. (Sloboda); „Olga i Lina“ u siječnju 1881. (Sloboda); „Jelkin Bosiljak“ u rujnu 1881. (Posebno izdanje); „Neobićni ljudi“ u ožujku 1882. (Vienac); „Primorci“ u rujnu 1882. (Hrvatska Vila); „Začudnjeni svatovi“ u veljači 1883. (Vienac); „Gospodja Sabina“ u ožujku 1884. (Matica Hrvatska); „Ubilo ga vino“ u travnju 1884. (Naša Slova); „Sirota“ u travnju 1885. (Matica Hrvatska); „Pod Pukom“ u svibnju 1886. (Balkan); „Preko mora“ u siječnju 1889. (Dom i Svet); „Teodora“ u svibnju 1889. (Matica Hrvatska); „Saveznice“ u kolovozu 1889. (Dom i Svet); „Otrovana srea“ u veljači 1890. (Dom i Svet); „Sestre“ (Poslovi) drama, u ožujku 1890. (Posebno izdanje); „Mladost — ludost“ u siječnju 1891. (Dom i Svet); „Obiteljska tajna“, drama,

u siječnju 1891. (Matica Hrvatska); „Urota Zrinsko-Frankopanska“ u kolovozu 1894. (Dom i Svet); „Pobijelni grobovi“ u lipnju 1896. (Dom i Svet).

Osim ovih djela napisao je i nekoliko critica, kao što su: „Crn Božić“ u „Božićnici“ dnevnika „Hrvatske“ od g. 1890. i „B. 84 i 85“ u „Božićnici“ dnevnika „Hrvatske“ od g. 1891.

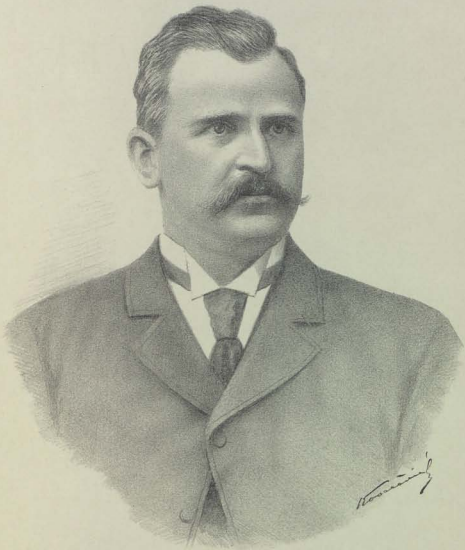
Sva su Kumičićeva djela pretiskana u posebne knjige. Neka su izašla već u trećem izdanju. „Urota Zrinsko-Frankopanska“ izašla je najprije u „Doma i Svetu“, pak iz njega pretiskana u tri svezka, a onda popravljena u jednom svezku. Pod naslovom „Tri mušćenice“ izdao je u jednoj knjizi svoje tri pripoviesti: „Saveznice“, „Neobićni ljudi“ i „Ubilo ga vino“. Dramu „Sestre“ posve je preradio, te će izaći pod naslovom „Poslovi“. Ona se je u obim obilicima prikazala u hrv. nar. kazalištu u Zagrebu.

U svojim radovima Kumičić išao je za trojim: najprije nam je prikazao s najvećom ljubavi život i patnje svoga zavičaj, borbe hrvatske prošlosti, odabrao nam je prikazao svirepmi društveni život u Zagrebu i Hrvatskoj sa svim njegovim manama, a napokon je pokušao, da u velikom historičkom okviru prikaze jedan dio tme hrvatske prošlosti, odabrao si za to propast dviju najsjajnijih veldmoćnih obitelji hrvatskih. Nije na nama, da mu ovjđne danas izričemo sud, ali je sigurno, da je ondje najbolje uspio, gdje nam crta svoj zavičaj i svoj puk. Tu njegova dikcija postaje ne samo patriotska i topla, već dobiva i poetičke snage.

Kumičić je našao priznanja ne samo u Hrvatskoj, nego i izvan nje. Na česki jezik prevedena su ova njegova djela: „Gospodja Sabina“ („Zlata Praha“) i posebno izdanje, „Preko mora“, u krasnoj Ottonovoj biblioteci, pak „Sestre“ i „Obiteljska tajna“ u kazališnoj biblioteci, onda „Urota Zrinsko-Frankopanska“, te „Neobićni ljudi“, svako djelo u posebnoj knjizi. Neki su mu djela izdana slovenskim jezikom. Na njemački prevedene su pripoviesti „Jelkin bosiljak“ i „Sirota“. I druga neka djela prevedena su na česki, poljski i njemački jezik.

Osim ovih književnih radova napisao je Kumičić mnogo članaka političkih, a prevec za dnevnik svoje stranke i za „Hrv. Vila“ nekoliko manjih critica iz francuskoga, talijanskoga i španjolskoga jezika. Više njegovih saborskih govora izdano je u posebnih knjižicah. Njegov kratki životopis sa slikom pribroili su razni hrvatski časopisi, tako: Vienac, Balkan, Hrv. Vila, Dom i Svet, Prosvjeta, česka „Zlatna Praha“, biogradsko „Kolo“ itd. Ovo je danas njegov najpodniji i najantentitniji vjekopis.

Евгений Кумицѣ

ŠVEUČ. KNJIŽNICA
ZAGREB

FRAN KURELAC

1811.—1874.

Medju najoriginalnije hrvatske ljude XIX. stoljeća spada naš najbolji frazeolog i stilista Fran Kurelac. U njegovoj osobi i značaju, u njegovu radu i životu stječu se takovi kontrasti, koji nam ovu ličnost čine osobito zanimivom i osobito dragom, makar se i čovjek neslagao u svemu s njegovim osebinama. Bio je podpun original, čovjek pronicav i opor, neumorno marljiv i skrajno nehajan, neobično smion i odvržen i čudnovato plah, čovjek blage rieči i goropadan, zahvalan i bezobziran, mukotrpan i tužaljiv, pobjednik i pobjedjenik, sretan i nesretan.

Rodio se je Fran Stjepan Kurelac dne 14. siječnja 1811. u Brvnu kod Gračaca u Liku od oca Ivana, krajiškog kapetana i majke Ruže Stošičeve. Prve je škole učio u svom zavičaju, bilo je to svakako nje-mački, kao što sve u tadašnjoj krajini. G. 1823. posla ga otac u Štajerski Gradac u gimnaziju, gdje je mali Frane ostao sve do g. 1829. Već tu nije volio zaptu i radnje čitao druge no školske knjige. Tu je bilo, gdje se je upoznao s Gajem te ga je ovaj po vlastitu svjedočanstvu Kurelcu (nadgrobno slovo Gaju) pre-dobio hrvatskoj knjiži.

Sprovađajući g. 1830. kod kuće u Oštarijah kod Ogulina, kamo mu se bješe međutim preselio kao major umirovljeni otac, mnogo je polazio pravoslavnog popu Miševića u Munjavi, koji mu je bio prvi učitelj u narodnom jeziku i u nj usadio ljubav prema čisto narodnom govoru. God. 1831. dodje u Zagreb, gdje ponovi šesti razred i stupi 1832. u filozofiju. Tu je počeo učiti i magjarski jezik, da vidi, „kakovo je to čudo“. Iste godine umre mu otac i ostavi mu tek 600 for. materinstva u Beču. Fran ode u Beč i nastavi ovdje svoje nauke, naročito učenje slavenskih jezika, za tim francuskog i talijanskog. Bio je u svemu autodidakt, ali se je odlikovao silnom uztrajnošću i željeznom voljom. I on je tako perfektno naučio sve te jezike, da je upravo sjajno njima vladao. Uza to bio je vatan, okretan, upućen u sva dnevna pitanja te je naravno, da je došao u osobni doticaj sa svimi Hrvatima, koji su tada u Beču boravili i živili. On im je postao glavnim poticateljem u narodnim težnjama. Tako se je upoznao i s Vukom, koji ga je vrlo zavolio i prizvao za svog

pomoćnika u radnjama. Tako mu je postao i tajnikom, pa je i sam mnogo naučio. Bio je i obširno protumačio narodne pjesme njegove, no rukopis je izgubio.

Sam Vuk pripoviedao je jednom Babukiću, da mu je nekog dana Kurelac nestalo, — a za nekoliko mjeseci opazi ga u dvorskoj kočiji krasno odjevena. Podučavao je jednog nadvojvodu u carskom dvoru u slavenskih jezicah. Bio je kašnje po svjedočanstvu biskupa Štrossmayera i učiteljem potlašnijeg ministra prosvjete, grofa Lava Thuna, u slavenskih jezicah. U obće živio je u Beču od g. 1835. kao privatni učitelj svih mogućih jezika. No kako je bio nestalan i nemaran, izgubi sva mjesta i pađe u siromaštvo. Uslied toga ode 1837. u Peštu, gdje je opet kuburio, a 1842. opet se vratio u Beč. Posredovanjem prijatelja Antuna Becka, odgojitelja kod kneza Adolfa Schwarzenberga u Kramovu u Češkoj, dobi napokon 1844. ponudu, da uredi i popiše knezevu veliku knjižnicu. Kako je knjižnicu uređivao, pripovieda nam Kurelcov životopisac Adolfo Veber. Već 1845. posvadi se on s knezom i ode u Prag, gdje su ga Česi podpirali. Iz Česke se vrati u Beč, odavle 1846. medju ngarske Hrvate, svlada razne jade i nevolje, podje 1847. s generalom Čertkovom u Lindeviase, zatim u Mletke, te napokon 1848. preko Beča u Hrvatsku. Putem ga kod Starog Grada (Altenburga) zatvorise te je 40 dana čamio u tamnici. Sud ga rieši i Fran dodje sretno do dravskog mosta u Varaždinu, gdje su već Banovci stražarili.

U Zagrebu kao i u cijeloj zemlji našao je Kurelac uzrujano stanje, pa kako je bio silno vjest hrvatskom govoru, sastavi i on više proglasa na narod u Krajini, Nemećem u zapadnoj Ugarskoj, ngarskim Hrvatima i Rumunjem po Erdelju. Ovi su proglati radi svoje jasnoće i krasote izazvali obću senzaciju. Kad je iz Slavonije stigla vijest, da je vojska kod Oзера položila oružje i sve klonulo duhom, pozva bansko vieće Kurelca da napiše proglat Slavoncem kao odgovor na magjarski proglat. I taj je zadatak sjajno riešio, — dapače bio je poslan u Slavoniju, da narodu čita i tumači proglat. U Oriovcu i Brodu ga zatvorise i poslaše u Zagreb.

Za ove zasluge i vjestinu imenova bansko vijeće 8. veljače 1849. Kurelač privremenim učiteljem hrvatskog jezika na gimnaziji u Rieci, koja je bila oteta Magijarom. To je bila njegova prva javna služba. U ovom je svojstvu Kurelač stekao najveće svoje zasluge; on je stao ničiti narodni duh na Rieci, po Primorju, Istri i otočih te je posijao ono sjeme, koje danas radja plodovi. On je sabrao oko sebe kolo mladih ali odusevljenih ljudi, svojih djaka, koji su mu pomagali u radu. Svojima je on nastojao ne samo pobuditi narodnu svijest, već je i snovao, da na prema zagrebačkoj jezičnoj školi, koja mu se nije nikako sviđjala, osnuje riečku školu, koja bi sabrala u sebi sve narodne elemente i štokavštine i čakavštine.

Među te učitelje, pristaje i saborice Kurelača ubrajaju se: Orčić, Rački, Pilišić, Pačel, Fiamin, Dežman, Budisavičević, Vukelić, Gržetić, Bastian i mnogi drugi.

Prvu navala na zagrebačku književnu školu izveđe Kurelač g. 1852. u programu riečke gimnazije, gdje priobći razpravu „Greske hrvatskih pisac glede sklonovanja“. No već sljedeće godine snadje ga udarac. Bečka absolutistička vlada bjese odlučila ponjemčiti i riečku gimnaziju, a Kurelač sastavi koncepcijom školske godine 1853. govor „O preporodu knjige Slovincske na jugu“, koji je govorio jedan sedmoškolac. Pozivao je mladež na obranu hrvatskog jezika i time se vladi zamjerio. Vlada ga usljed toga 24. siječnja 1854. liši službe. Kurelač pritekoše sad u pomoć biskup Ožegović, Metel Ožegović, vitez Bartol Smאיć i drugi. On pako uze prevoditi Kempisa i Agricola i tumačiti Budinića. — a ujedno nastavi borbu proti zagrebačkoj školi „Alh-avaca“. U velikoj oskudici sprovede tako sve vrijeme do g. 1860. Tada ga pozva biskup Strossmayer u Djakovu, da ondje u sjeminištu predaje staroslavenski i hrvatski jezik i piše knjige. Obrekao mu je stan i hranu te 800 for. na godinu. No Kurelač dođe u Djakovo tek g. 1862. S prva je sve dobro išlo, no Kurelač se brzo zasti reda, poče napuštati predavanja, putovati po Slavoniji i poput pravog Bohema biskupu pravi nepriklad. Tako napusti Djakovo i dođe 1866. u Zagreb.

Ovdje mu podje za rukom i bude 27. listopada 1866. imenovan pomoćnim učiteljem francuskog jezika u gimnaziji, no već 30. rujna 1867. izgubi i to mjesto, jer je tobož banu Rancnu, kad se je uvajdao u banske dvore, zviždao. Sad je opet morao živjeti u korici kruha, što su mu ga pribavljali njegovi zahvalni učnici u Beču i drugdje, sakupljajući gdje i kod koga su mogli za nj primose.

U toj ga nevolji razveseli, što ga je jugoslavenska akademija, uvažavajući njegove zasluge za hrvatsku knjigu, dne 25. srpnja 1867. imenovala svojim pravim članom i time mu otvorila put, da si radom za nju zasluži novaca za život. Bilo mu je pomidjeno uredjivanje starih pisaca za tisk, no on je taj posao odbio, jer ih akademija nije kanila izdavati njegovim pravopisom.

Biskup mu Strossmayer opet pomogne 1868. da izda „Stope Hristove“, a akademija mu 1872. dopita 40 for. mjesečno za život. Nije toga dugo uživao. Razboli se od želudca boli, od koje se nije nikada više oporavio. Pred samu njegovu smrt izradi Rendić njegovo poprsje u sadri, koje se je kašnje izklesalo iz mramora. Kad je stiglo u Zagreb, izloženo je u muzeju. Kurelač objedovao je 17. lipnja 1874. kod svog prijatelja kanonika Marčca, a poslje objela ode u muzej, da vidi svoje poprsje. Kako nije bilo čuvara, vrati se neobavljena posla u svoj stan u bolnici milosrdnica u Illici, gdje leže, a u 1 sat iza ponodi, dakle u zoru 18. lipnja umre naglom smrću u 64. godini. Dva dana kašnje bude uz velike počasti pokopan na Jurjevskom groblju, gdje mu je nad grobnom rekao oprostno slovo njegov jezični glavni protivnik, glava zagrebačke filološke škole, inače prijatelj mu kanonik Adolfo Veber.

Kurelač je velike zasluge stekao svojim putovanjima po narodu, jer je samo tako mogao sakupiti ono mnogobrojno blago rieči, fraza, rečenica i pjesama, što ih je nakrao u svojim djelima. Među uzor. Hrvati sakupio je svoje „jačke“ te ih privodio uzornim predgovorom. Kurelač je Primorje s otociima diševno uzkrasio, dapače zasegnuto i u Dalmaciju. Bio je izvrstan filolog sa svojim jezičnim osebinama, ali u frazeologiji dalje dotjerao nego li ikovi hrvatski pisac. I kao stilista malo ima premala. Tropama i figurama obiluje kao ni jedan. Kao pisac bio je spor, jer je neprestance izpravljao i usavršivao svoje radnje. Za to je i malo djela izdao.

Osebine njegova jezika jasno je označio Veber u inače dosta obširnu, ako i ne vazda dosta objektivnu životopisu, što ga je čitao u akademiji (Rad XXIX.) Prigovarava mu, da mu manjka u izvornom radu sustavnost, a u prevodima točnost. Kurelečeve radnje jesu: „Govori iz rimskih pisac“ (Rieka 1849.), „Recimo koju“ (Karlovac 1860.), „Pokorni psalmi Davidovi“ (Rieka 1861.), „Fluminensia“ (Zagreb 1862.), „Runje i pahuljice“ (Zagreb 1766—68.), „Imena vlastita i splošna domaćih životinj“ (Zagreb 1867.), „Stope Hristove“ (Zagreb 1868.), „Jačke“ (Zagreb 1871.); zatim razprave u Radu: „Placere“ (1868.), „Teg“ (1869.), „Silva“ (1870.), „Brojanica“ (1871.), „Vlaške rieči ujezikunšašem“ (1872.), „Stariji oblici samostavnosti“ (1872.), „Objicere“ (1873.), „Vulvenici“ (1873.), „Brojanica“ (1873.), „Mulj“ (1873.). Osim toga izjavio je i više pjesama, od kojih neke imadu i krasnih misli i liepu formu. Ostavio je iza sebe mnogobrojnu zanimivu korespondenciju sa svojimi zahvalnim učenicima i mnoštvo bilježaka, koje služe filologom.

Osobito je još spomena vriedan njegov govor na grobu Gajetu 22. travnja 1872., u kom je bolje ocienio Gaja i njegovo vrijeme nego ik drugi.

God. 1885. prenešeni su i njegovi tjelesni ostanci s Jurjeva groblja na Mirogovu u ilirski arkađu, gdje potivaju uz druge narodne prosvjetitelje.

EVROPSKA
ZAGREB

DRAGOJLO barun KUŠLAN

1817. — 1867.

Kajetan barun Kušlan Zablatski (v. Moosthal), potomak stare kranjske plemićke porodice, doseli se prošloga vieka u Gornju Krajinu te se kao vojnički častnik u Bagu oženi s Magdom Matajom, kćeri Litanina, častnika. Sin mu Dragutin barun Kušlan Zablatski, častnik, ostavi službu, te preuze upravn dobara silne i imućne tada obitelji grofova Keglevića Buzimskih.

U starom gradu Krapini rodi mu supruga Amalija, rođjena Janovski, poljska plemkinja, dne 12. siječnja 1817. sina, kojemu nadjemuše ime Karlo Ernesto Aleksander, ili kako se je kasnije vazda sam Kušlan pisao, Dragojlo Blagoslav Skender.

Prvorodjenca svojega nastojahu roditelji da što bolje odgoje. Početne škole polazio je u Krapini, za tim u Bjelovaru i u Zagrebu, gimnazij u Zagrebu do retorike, a poeziju i filozofiju u Vel. Kaniži, Sombotelju, Zagrebu i napokon Pečuhu, gdje je godine 1833. prešao na pravoslavnu akademiju i nakon drugoga godišta, svršivši vele uspješno nauke, položio godine 1836. u Zagrebu, a 21. kolovoza 1837. u Pešti prisegu kao „zakletii bilježnik uzvišenih stolova banskoga i kraljevskoga“. Kao jurat prboravio je kod raznih odvjetnika u Varaždinu i Pešti do četiri godine. Osjećao je on nedostatak pravničke obuke po ugarskoj nankovnoj sistem. Dobrovoljno pođe u Gradac, da se tečajem jedne godine posveti svim žarom nauci austrijskoga prava.

Već 6. ožujka 1839. položio odvjetnički izpit s odlikom u Pešti, te je iste godine, zatim sliedećih godina 1840. i 1841. upisan u Varaždinu i Križevcih, kod banskoga stola u Zagrebu, a konačno u Karlovcu među izvršujuće odvjetnike.

U to vrieme bijaše on i tajnikom Mirka Lukeya Palinskoga, kr. komisara za izsušenje lonjskoga polja, a kad je ovaj postao 1840. velikim županom zvo-lenske županije, preselio se je Kušlan u Križevce, te je ondje izvršivao privatnu odvjetničku praksu, a bio i izabran začastnim bilježnikom županije križevačke.

Kako Kušlan sam iziđe u svojem životopisu, što nam ga je dala u ruke dobrohotnost njegove udove, koja mu uspomenu kao svoja najveća svetinju čuva,

već od povratka u svoju domovinu, nakon svršenih nauka, spadao je on odlučno k stranci narodnoj, tako zvanou ilirskoj.

Kušlan je propustio da nam naznači puteve, kojimi je mlada duša njegova došla do uvjerenja, da joj je uhvatit se u kolo onih ljudi, koji su začeli buditi dremajućii rod Hrvata. Mislimo, da je dužnost piscu ovih redaka, da pokuša izpuniti tu prazninu.

Prirrodjena mu je bila ljubav za sve, što je plemenito i idealno. Klasična obuka, ako i u stranom svietu, među vrstnici tudjega jezika crpljena, morala je pobuditi u njemu tvrdnu vjeru da i hrvatski narod, ako neće, da mu se driemež pretvori u smrtni san, valja da se uzdigne i prihvati duševnoga rada, naročito nastojeći o osiguranju svojih obnemarenih državnih prava i knjige jezika. Pak k tomu pridolažahu dojmovi crpljeni i kod kuće i u tudjini, mržnja proti Metternichovoj ubitačnoj vladavini, upoznaja načela slobodnoga konstitucionalizma, koji je u Englezkoj procvao, te se baš tada obćenito priznavao najsajjunijm riešenjem teške probleme, da se monarkija i načelo slobode i samoprave stjube na korist narodá, — sve to moralo je Kušlana, koj je groznicašvom marljivošću proučavao ta pitanja, dovesti do uvjerenja, da se valja odhrijeti s jedne strane tudjinskim narodnostum, a s druge strane absolutičkim utjecajem, koji su priečili razvitak hrvatske narodnosti. Pak ne valja zaboraviti još jedno. Kušlan nije književnik, beletrista, al on je u njeku ruku pravi pjesnik. Ima doista idealnih pjesnika, koji nisu nikad nijednoga stha izpjevali. Najljepše pjesme radjaju se i umiru u pjesničkoj duši.

Njemu liberalizam i ustavna sloboda nisu bile puke rieči, nisu bile pače ni samo sredstvo, da se pomogne narodu, kao cjelini, do političkoga položaja, koji bi mu zajamčio razvitak kulturni i ekonomski. Ne, sloboda i ustavnost su njemu idealji, koji mu izpunjuju svu dušu.

Ostrouman, svestrano naobražen, uztrajan i pošten, dobar govornik, — on je ipak svagda imao pred očima ne političku situaciju, već pobjedu čistoga načela, čeknući jedino za tim, da doživi apoteozu svojega

ideala. Po tom je upravo pojava prezanimljiva, te će se s osobom njegovom morati sa svom pomnošom pozabaviti svako, što bude htio uputiti se ne samo u prvi začetak, već i u daljnje pobude i težnje, koje su sve to više poticale ilirski pokret, pribrižući mu sa svih strana, iz svih slojeva država u hrvatskih zemljah prijatelje.

Kako rieka ne nastaje iz samoga vrela, iz kojega iziđe potoci, nije ime nosi, dok se ona, gorostasna, ne pomeša s morskim valovi, tako nije pošte jedinstvena ni ona struja misli, koju po običaju nazivamo ilirskom, po jednom i jedinom tračku ujezinom, kojim je u očju nimu kušala, da se preljeje u srce ne samo narodu hrvatskom, već i susjednim mu brat-kom plemenima na slovinskom jugu. Izporeda s njome teku, raznolikim donelle tokom, sad se približuju međusobno, sad se udaljuju, ali vazda u istom prirodnom smjeru više ili manje srodne struje političkih, knjževnih, religioznih i socijalnih ideja onoga doba. Svi se ti pritoci pri-akupljaju ilirizmu, a on ih prima u svoje krto, da izmogne silovtom, ali blagoslovnom poplavom provaliti ograde te polijati i oploditi iznesheno tlo hrvatskih krajeva.

Dobro, ilirska ideja pomešana je pobudami iz najraznolikijih vrela ljudske spoznaje — francuska revolucija i njezine teorije, filozofska načela onoga doba, filozofe i etnološke nauke, naročito prvi napredci slavistike, sve to djelovalo je na mlade umove sinova hrvatskoga naroda. Svim je jedan cilj, očuvanje individualnosti svojega naroda. Ali nije tu ni govora o solidarnosti u mljevu.

Barun Kušlan po-većio je sile svoje politici, a ni u politici nije posve jednolično mnijenje Ilira. Jednim je očuvanje narodnosti i razvoj hrvatskoga jezika, književna sloga jzdnh Slovence, sve i sva, vrhunac želje. Uz sjeverne Slovence, naročito Celce, snuju oni u novom utvoru monarhije austrijske, očekuju od ravnopravnosti narodā sredā budućnosti. Vajta priznati, da i oni žele, da bude individualnost Hrvatske i na političkom polju osigurana. Nu ipak je glavni cilj ravnopravnost jezika u monarkiji, a razvoj ugarsko-hrvatskoga ustava u slobodnom pravcu nije im ni pođudan. Pokret taj bio ide u prilog hegemoniji naroda, koj gospodnje nad Hrvatskom. Pomoć ima da dodje iz dvorskih krugova, a ti su konservativni. Njima za volju konservativni su do skrajnosti i oni sami. Oni vide ugarski liberalizam, kakav se u djelovanju pokazuje, od njega ne očekuju ništa. Oni mu žele zatvor pod svaku cijenu. To su stari domorodci, — a naprama njima, ako i uz njih stoji četa „mladih“ domorodaca, ili kako su jih stariji već tad nazivali „stekliša“.

I ovi su Iliri — ali oni su uz to opojeni duhom liberalizma. Oni su za reforme na ustavnom polju, ter od njih očekuju i napredak za razvitak narodnosti. Željevo izgledaju oni čas, kad će se na temelju staroga ustava, nakon osiguranja državopravne samostalnosti Hrvatske napram Ugarskoj, ali ipak u savezu s tom državom, otvoriti vrata sabornici hrvatskoj. Tad

će i ona odevanjati u hrvatskom jeziku zasnosimi govori, u kojih će se rješavati velike probleme, o kojih visi srećna budućnost naroda. Napredak evropskih naroda, ustančeni načela engleskoga konstitucionalizma i parlamentarizma, to je ideal tih mladih Ilira. Oni su odlučivijani borioći za samostalnost domovine, i oni biesne na napadaje i poroge, koje susjedni siljuju na Hrvatsku i Ilire, ali kao blagovest dočekati bi oni glas, da se je bud koja stranka liberalne Ugarske odrekla svojega „treženja“, — kako Ksto Frankopan reče, — proti svemu što je sloujensko, da je priznajući ravnopravnost kraljevine Hrvatske, spremna povati mlade Ilire na zajedničku borbu proti reakciji.

Medju te mlade Ilire, (o tom ne može biti sumnje) stupa dakle i naš Kušlan, čim se je vratio u domovinu. Od svih svojih sumišljenika možla je upravo on najozbiljnije i najbudnije uvjeren o spasonosti liberalnih nazora, pošivajućih na velikih načel h francuske revolucije, na svim poljima i u svakoj sgodi narodnoga života, a svakako je on najvjernije čuvao svoje ideale sve do smrti svoje, boreć se za njih svagda, u najnepovoljnijih vremenih neustraiivo, podnoseć postojanje sve protubne i duševne patnje takove teške borbe.

Tako spreman započeo je on na političkom polju kao odlivački ilirski pokretač djelovati godine 1841. Tad ga naime karlovački domoljubi — kojih je djelovanje još možla premoć očejeno — na čelu im braća Vranjczany pozvāše, u isto doba, kad je i Ivan Mzuranić pozvan onamo, da se preseli u Karlovač. Antun Vakanović bijaše posrednikom. Nastojalo je se o tom, da Kušlan, poznat dobar pravnik i odvjetnik Ilir, bude izabran podbilježnikom. Prigodom čemu na jesen 1841. dogodilo se je to. On se sa svim žarom, uz svoj uredovni posao, baca tad u vrtlog agitacije. Jedino polje, na kojem se je dalo što učiniti i korist hrvatskoj narodnoj misli, bijahu županjske skupštine. On — kako sam kaže — putnje sa svojimi jednodijelnicij iz Karlovca svaki put na kongregacije u Varaždin, Križevce i Zagreb, ter ondje „s petih žila“ nastoji oko pobjede narodnih težnja „proti naporom duhom magjarskim napojene protostranke“. Ne manjka mu neprilika. Kad je godine 1842. 31. svibnja natjerana kod obnove županije zagrebačke protostranka u bieq, za velikoga župana Nikole Zidenčaja, objeđisa ga neprijatelji — kako Kušlan tvrdi — krivo, da je on prvi sablju potegao, ter mu se je sbog toga valjalo pred kr. komisarom Živkovićem opravdati.

Isti ga je ules snašao i 29. srpnja 1845, kad je ono na Markovu trgu silna krv prolivena. I opet bez razloga okrivise njega, koj je jedva živa iznesao glavu, da je dao povoda sukobu, te mu je velikom nategom pošlo za rukom opravdati se pred kr. komisarom Benkom Lentulajem.

Na njega i Nikolu Vakanovića, velikoga bilježnika karlovačkoga, pade zatim sumnja da su poznati pjesmu „Martini saracsi“ itd. razširivali. Samo kr.

ugarsko namjestničko vijeće dalo je nalog, da se iz-
traga što strože provede. Nu i tu ne uspije dokaz
krivnje

Kušlan u to doba nastoji o razvoju državnosti
u Karlovcu. Zanimljivo je on, vješt glasi, flauti,
društvo prijatelja glase i pjevanja. Kod njega se je
ono sakupljalo te vježbalo u gudi i pjevanju narod-
nih „dvojka, četvorka i kora“. Kaže sam Kušlan, da
je nekoliko godina zatim već do 40 pjevača bilo na
okupu. Ali još je više doprinio k razvoju narodnoga
života u Karlovcu drugovanje Kušlana s onom četom
mladih Hrvata, koja se je prikupila bila čudnim nekim
slučajem u Karlovcu. Bili su to napose Ivan Mažu-
ranić, Imbro Tkalać, kasnije tajnik trgovačke komore,
redaktor „Ost und Westa“, čovjek niske naobrazbe,
koji je liberalizmom svojim moćno utjecao na Ku-
šlana, Makso Prica, kasnije predstojnik, Ljudevit
Šplajt i Julio Bišćan, odvjetnik, Dane Stanisavljević,
kasniji kr. fin. nadzavjetnik, Eugen Barac, kasnije kr.
septemvir, i Mijo Kresčić, trgovac. Sa zasnom veli
Kušlan: „Društvo ovo imalo je s vremenom uroditi
prekrasnim plodom, na žalibože godine 1847. usljed
burkanja političkoga prestalo je djelovati“. Valjalo
je pristupiti odjeh tim činom i napadaji proti obstan-
ku naroda postajali su sve to žešći, te haš u Karlovcu,
usljed potaknuća dražbe, u kojoj je i Kušlan bio, za-
poče odlučan odpor.

Grad Karlovač uvede hrvatski jezik kao službeni.
Kušlan bilježi s ponosom, da je prvi put u Kar-
lovcu — nakon vjekova — u svom materinskom
jeziku on sastavio zapisnik sjednice gradskoga vijeća.

Malo za tim, listopada mjeseca 1847. sastade,
se sabor hrvatski. Priliku ovu mladi Iliiri odlučise
upotriebiti, da se po primjeru grada Karlovca Hrvat-
skom jeziku i u saboru prokriči put.

Nezadovoljan s konservativizmom starijih Iliira na-
stojao je Kušlan 1847. godine o tom, kako da se stvori
ilirska liberalna stranka. S nekim od karlovačkih pri-
jatelja svojih započe on odlučnu akciju, sačinivši ovaj
program:

1. Slobodna i ustavan razvikat narodnosti Hrvat-
ske.
2. Narodna i municipalno-ustavna samostalnost
Hrvatske, Slavonije i Dalmacije na prema Ugarskoj
i podpuna garancija ovog odnošaja na temelju na-
rodnog prava.
3. Razvikat ustava po načelima ustavne
monarhije.
4. Savez u Ugarskom pod željom vladaju-
juće kuće austrijske uz čuvanje gornjih načela.
5. Hrvat-
ski naprednjaci poduprijeti će on polit. stranku u
Ugarskoj, koja će ih podupirati u težnji za onim
svrhama. Za sada, dok ugarske stranke vojuju proti
načelima 1. 2. i 3., ostaju hrvatski naprednjaci samo-
stalni. —

Kušlan pripisuje bojazni konservativaca pred tim
pokretom, koj je zahvatio velik dio mladeži, što je
dne 23. listopada 1847. jednoglasno sabor uzdigao
hrvatski jezik na čast diplomatiku. Slavje je bilo
veliko. Kušlana zapade zadaća da se prigodom serenade
zahvali u ime mladeži grafu Sečenu, koji se je topla
zanzeo u saboru za porabu hrvatskoga jezika. Program

naprednjaka međutim — veli Kušlan — poplavise
valovi burne godine 1848.

Koncem veljače buknu buna u Parizu, Čarobnom
silom djelovale su te vesti na naše Karlovačane. Kad
je 13. ožujka 1848. nakon bečke pobune proglašen
ustav, dodje Kušlanu list o tom od prijatelja mu,
poznatoga pisca Siegfrieda Kappera. Zateče ga ta
viest slaba, grozničava — već u to doba popoljeva
on često — al tako se obradova, da usta zdrav
zdravac iz kreveta, te ode u kazalište, da si raz-
gali srlice.

On podje sa svojim drugom Maksom Pricom
s mjesta u Zagreb te poče sporazumno s Iliiri dje-
lovati, da se sazove velika narodna skupština, koja
je imala odnieti kralju do trideset zaključaka, te na-
stojati, da se imenne banom barun Jelačić.

Kušlana zapade zadaća, da pripravi Jelačića,
tad pukovnika u Glini. On sklonu Jelačiću, da se od-
zove želji naroda: po nalogu Jelačićevu naruči on
kod poštara, Klempaja u Lekeniku konje za Zagreb.
Kušlan se vrati u Zagreb a međutim obdržavana je
glasovita narodna skupština dne 25. ožujka 1848. Kad
je Jelačić prolazio u Zagreb, došeka ga već u Leke-
niku pismo, kojim ga kralj imenova banom.

Kušlan podje zatim izpred velike deputacije u
Beč, da ondje dade otisnuti u 10.000 otisaka „zajtje-
vanja naroda“.

Vrati se nakon obavijena posla u Karlovač, gdje
je boravio, dok ga nije pozvao ban Jelačić dne 27.
travnja 1848. u banksko vijeće. U bankskom vijeću radio
je Kušlan u „dvgubogoj kakvoći“, kao viećnik i pro-
vodja (on je 18. svibnja medju ostalim proglasio
naredbu o pozivanju i zastupanju sabora kralje-
vine Hrvatske) sve do praškoga kongresa, sazvanog
proglasom od 1. svibnja na dan 31. svibnja 1848.
Već odprje je K. član društva „Slovenske lipe“ te se
on uputi onamo s Pricom, Pransom i Vrazom.

Bio je ondje u središtu namjestnikom porvodje
Makse Price, u poljsko-rusinskom sboru zajedno s
Pricom poslanikom, u posebnom odboru diploma-
tičkom odbornikom. Poznat je žalostni svretak. Kušlan
pripovieda, da je sve do zadnjega časa, kad su ba-
rikade otvorene, sa Zachom, Bloudekom i Bakunjinom
ostao na okupu, a za tim 16. lipnja 1848. s malim
brojem članova posjetio starostu Palackoga, te se s
njim oprostio i s Bakunjinom odputovao željeznicom
put Beča, a odatle u Zagreb. Ovdje se je međutim
skupio sabor, a Kušlan, izabran zastupnikom petrinj-
skim, članom mu je sve do odgođe.

Poslie te odgođe zamislilo je Kušlan, zoročaran,
nezadovoljan s tečajem stvarih, izdavanje „Slovenskoga
Juga“ i „Prijatelja Puka“, za koje mu bijaše s raznih
strana obrečena materijalna i moralna pomoć. Novčana
njegova sredstva, koja nisu nikad bila velika, bijah
tad malne posve iscrpljena. Otac, koji je bio nabavio
imanje Zamaršje kraj Karlovca, te ondje kao vlastelin
čedno živio, nije obilovao sredstvim. Koliko bi i bio
želio sinu pomoći — ovaj sam s muzevnim ponosom
odbijaše materijalnu pomoć. Krasi su upravo o tom

dokazi sadržani u njegovih nekih listovih, koji leže pred namj. Broj predplatnika Kušlanovih novina nije bio veći od 400. Što se je uz taj slabi odziv dalo učiniti? S izdavanjem „Prijaleja puka“ valjalo je prestati već s 15. brojem, a uginuo bi bio i „Slavenski Jug“, da nisu braća Zupani početkom 1849. sami preuzeli izdavanje toga lista, u koj je mlada Hrvatska sve nade polagala za borbu proti opasnosti absolutizma i centralizacije, koja se na vidiku pomalja. Reaktorom je Kušlan, a uz njega do 6. ožujka 1849. Nikola Krestić. Ovaj odstapi a 26. ožujka morade položiti uredništvo i Kušlan, sve to više satrven bolešću, koja ga je malne neprestano mučila i pričešća u radu. Uredništvo predje na Ljudevita Splajta i Milorada Medakovića, a kasnije izključivo na potonjega. Čim se je malo oporavio, dne 15. svibnja 1849., pokušao je Kušlan i opet, da nastavi uredjivati ljubljenski list, u kojem ima najoštrijih članaka iz njegova pera. Nu koncem lipnja 1849. pozilio mu je, te on — kako veli — vjeran svojim načelom, da neće u službu državan pod nikoiu oienu, odluču se latiti odvijetovanja u Karlovcu. Politička borba bila je svršena, — Tu je došlo i do sukoba s roditeljima, koji su ga nukali, da nastupi činovničku karijeru. Njegova postojanost održala je pobjedu nad svimi obzirima. — Vješt, obilježen pravnik, on je u skoro odvjetnik mnogo štovan i tražen od stranaka. Godine 1852. umre mu otac, a 1853. sledila ga u grob i mati. Kušlan preuze Zamršje, al uza to ne obnemari svojega zvanja. On se svim žarom zauzimalje za moralne probitke svojega stališa. Odvjetnike hođase on dignuti — kako obsežnim raslaganjem u životopisu svojem tumači — na više stanovite

„Treba jim uliti plemenitu samosvjest i njekim jih načinom uputiti o izvisežnoj zadaći kao zaštitnike prava i zakona.“ U tu svrhu zamislilo je korporaciju, koja će unapredjivati čistiše interese odvjetnika. Njegovoj energiji pošlo je za rukom složiti sve odvjetnike u Karlovcu i Jaski te 11. lipnja 1855. stupiše listom svi pred bankski stol sa spomenicom, po Kušlanu sastavljenom, obćenitu zahtjevajnu — među inimi, vrlo umu iztaknutimi zahtjevi — da se hrvatskomu jeziku osigura stalnimi odredbami djelokrug u sudbenoj struci. Zalbože ostali odvjetnici u zemlji odazvase se slabo tomu odvažnomu koraku Karlovačana. K. nije tim neuspjehom zastrašen, on organizira sa svojimi drugovi „Stor odvjetnika karlovačkih“, koj je stupio po svojem odobru u neposredni doticaj s odvjetničkim odborima, bankskim stolom i sa samim ministarstvom.

Nu tadašnji vlastodržci bili su odveć maljušni, a da nebi Kušlanu ikli osjetiti zlovolju s njegova samostalna držanja. Započelo su već namah god 1852. silnate i zadirkivanja. Na silu mu ljudežske naložbi, da ima polagati nov izpit iz austrijskoga prava. Istom nakon velike natege odustade ministarstvo od toga zahtjeva. Sad je valjalo naći drugih povoda za prog. Kušlan, kako već iztaknutomu slab je i bolestan — on treba njege, lišenja, a za to dopusta. Kušlan nam

ripripoveda sam minuciozno, kako su oblasti svaki put nastojale, da to bude povodom disciplinarnim izvidom; iztrazi i t. d. Napokon idjaše zloba tako daleko, da ga sa sasvim ništena razloga, jer bijaše priukan, da se na kratko vreme preseli u Zagreb, svrgoše disciplinarnim putem s odvjetništva. Tu je Kušlan pokazao svu svoju samosvjest. On se odupire bezobzirnom energijom nepravedi, bori za svoje pravo idealnim upravo zanosom. Nepravda ga peče, ne šteta, koja mu se nanosi. Sve bijaše uzalud. Dne 7. ožujka 1857. bje lišen odvjetništva.

U ovo po Kušlana važno razlozje spada i osnutak njegova bračnog ognjišta. Boraveci još god. 1842. u Krizevcu, upozna se ondje s 12 godišnjom kćerkom Josipa pl. Kamenjaka, poznatog šetnika hrvatskih banderialaca, te ju zavoli i namu kad odraste, uzeti za ženu. G. 1846. ušla se ona po želji svoje majke za Janka pl. Jurinčića, vlastelina Peščenoga, koji je već sledieće g. umro. Burni događajji spriječise Kušlana, da ju sada uzme, a ona se po drugi put vjenča g. 1848. s Ivanom pl. Gregorinom, koja je g. 1852. izgubila. Tek poslije ovih događajja izprosi ju napokon Kušlan te se s njome vjenča 28. siječnja 1857.

Ljubljena žena poklomi mu 4. veljače 1859. sina Igora. Ali toga jedinca ugrabi roditeljima već kolovoza 1859. nemila smrt, ostaviv u očevo srdu prazninu, koja — kako reče — ne bje nikad izpunjena. Ovaj ga udarac sklonu, te odluču — u sporazumku sa suprugom — ostaviti njezino dobro Pešćeno, gdje je tad boravio, i preseliti se u Zagreb. On je naslućivao preokret stvari — rat u Italiji bijaše međutim prohujao. I sbija listopadskom diplomom započe 1860. novo doba. Ono nalazi Kušlana u Zagrebu. Kušlan prodaje Zamršje te time uže sveze s karlovačkom okolicom prestaju. On je u sređitu hrvatskoga narodnoga života — prokuššan domoljub, pozvan da igra u novoj epoki znamenitu ulogu.

Nakon banske konferencije dvorski d. kasterji čisti zemlju od tndjih elemenata i otvara vrata županijam . . . Djelovanje Kušlanovo počinje u županjskoj konferenciji zagrebačkoj od siječnja 1861. Na glavnoj skupštini 14. veljače 1861. izabran bje jednoglasno velikim bilježnikom županije zagrebačke. Grozničava mu je od tada djelatnost. On piše onu znamenitu okružnicu na Magjare, u kojoj se odrazuju načela njegove programe iz god. 1847., te potiče i Deška i Szalaya na odgovor. Sva je sila spisa iz njegova pera. On je svetly isti. Ovdje nije prilika, da se ocienju, koji su uspjesi njegova rada. Ali jedno je istina — dosljedan je programu od g. 1847., a idealista je, da ga si čovjek ne može lako izvisežnoga predelavati. On odliše najskreunjom, nentalizvom mržnjom proti austrijskoj absolutnoj vlasti. On drži, da je sad došlo vreme za slobodu, da su Magjari podloženi iskustvom; ta isti Kossuth sanja jih pripovjedati barem o „konfederaciji“. Oni će priznati samopravnost Hrvatskoj te tad će dva čov. naroda — još k tomu českomu opozicijom (koja traži po novih i agentih svojih u Hrvatskoj toli nuždnih saveznika), ojačana,

— konačno zakrčiti put povratku absolutističke reakcionarne vladavine. Ona mu je sveder na umu, nje se on plaši. Sve njegovovo držanje, svaka rieč njegova odiše timi nazori. Kad je dakle došao godine 1861. kao zastupnik u sabor, bio je po značenju svoje osobe i po poznatoj odlučnosti svojih nazora upravo pozvan, da stupi na čelo onomu saboru, koji je u većini svojoj istim gnuševom nadahnut bio. Postade mu drugim podpredsjednikom, te „sadorski dnevnik“ a naročiti „Spisi“, koje je baš on kašije sa neizrecivim trdom — uz dr. Šulhaja — izdao, svjedoče o neutrudljivoj radinosti njegovoj. Sve grane administracije, sudstva, financijalne uprave, zakonarstva, podvrgava on studiju, nastojeći kao izvjestitelj malne svih odobora, da prokriči put reformam, kako jih je on zamislio. —

I opet velimo — nismo ovdje pozvani da vršimo kritiku o vriednosti, od urednosti i koristi ovih predloga i obćenitoga političkoga držanja Kušlanova. Nam je izbiti jedno — čistim uvjerenjem, bez obzira svakoga na časoviti protibat, nadahnut je on u svakomu času. Tko želi pravetno sudit o njegovu djelovanju, nesmije jedno smetnut s uma. Kušlan nikad ni nije htio da bude diplomatom, on je ponosit pobornik prava suverena naroda. On ne moljaka za koncesije, on ih zahtjeva, uvjeren, da pravda mora prije ili kašnje pobiediti. On ne paktira, on se bori.

Takav je Kušlan i u onoj znamenitoj debati od polovice kolovoza 1861., kad je jedan od neglašnjih najboljih prijatelja njegovih, pozvan slačajem, da nosi odgovornost za tešaj javnih posala u domovini, udaljeno predlog, poznat pod imenom „Princine izjave“. Tada je Kušlan pripomogao svojim držanjem, da se je za svagda izjalovio pokušaj, ne bi li Hrvatska samostalno stupila u dogovor s Bečom, priznavši ponajprije, da ima nekih „zajedničkih interesa“ u monarkiji.

Sirvan bolešću bijaše on baš logom otlezao nekoliko nedjelja na svojem dobrom u Peščenju. Već se je proniela viest o smrti njegovoj. Tad on slab i nemoćan dodje ipak u sjednicu, te pomože odlučiti bitku. Na njegov predlog bi zatim složena iz Stojanovićeve i Račkove adrese treća, iz koje su posve eliminirane sve stavke, koje bi se bile dale tumačiti kao priznanje obstojnosti zajedničkih interesa. S ponosom iziče Kušlan, „da su te interese Magjari priznali, pak još i dalje pošli, nego li sama izjava Princina, ali on da je takovo osramoćenje od hrvatskoga naroda pomogao odvratiti“.

Kao drugoga podpredsjednika zapade Kušlana zadaća, da sa zastupnikom M. Kraljevićem izruči u posebnj audijenciji Nj. Veličanstvu adresu sabora od mjeseca listopada 1861.

Već na povratku krenu Kušlan s Kraljevićem preko Pešte, „da šuju mnijenje magjarskih kolovodja glede sdruženja Hrvatske i Ugarske i da im iskreno izpoviede mnijenje, koje u Hrvatskoj vlada“. Dogovore vudjše s Eötvošem. — Deaka nebijše u Pešti, — Almasiem, Pavlom Tréfortom, bar. Kemenyiem, Pomperiem i Szalayem. Resultat toga dogovora nije nam

poznat. Kušlan tu završuje svoje bilješke riečima: „Resultat toga dogovora bijaše, da...“

Iz Kušlanova daljnega držanja razabrat će ipak jasno svatko, tko njegove nazore i oštošu značaja njegova poznaje, da su sa sva gospoda in Pešti bratinskom odisala ljubaviju i obćela svaku susretljivost i podporu hrvatskim težnjam.

Proti tadašnjem vladavini stupa za tim Kušlan u najodrešitiju oporbu. Strah ga hvata, da će se vratiti omražena vremena absolutizma. On u svakom koraku administracije nazire opasnost. Radio se je g. 1863. ob ustroju većih obćina. U elaboratu podžupanovu vidi Kušlan nastojanje, da se zavede birokracija i u najnižji stupanj javne uprave. On ustaje svom odrešitosti proti tom predlogu. Kad je glavna skupština sazvana, upravlja on, kao veliki bilježnik županjski, na nekolikoim velikih sdaca županjskih, osobnih si prijatelja, privatno pismo, kojim jih upozoruje na pogybelj, preteću idealnoj samoupravi obćina, kako si ju je duša njegova predstavljala. To bijaše povodom, ter je pozvan na odgovornost od svojega poglavara.

Sad se ponavlja isti malne prizor, koj smo oćitali u razdobiju života njegova za absolutizma. Na nj se upravljaju upiti, pozivi, vodi se iztraga. A on nervoznom energijom odgovara na sve objede. On se pri tom upušta u najmanje detalje. Ali njegova je obrana prezanimiva. Mi mu možemo zaviriti u dubine duše. Napokon on odrešito izjavljuje: — u kratko rećeno — „ja sam biran kao ćastnik županjskoga obćinstva, biran sam jednoglasno, jer su moji izbornici u moje političke nazore i dosljednost moju imali povjerenja. Ja ćinovnikoga njakla nikad ne bih bio primio. Ja svoje slobode mišljenja nikomu nikad neću žrtvovati. Ako Vi sciente da sam ja ćinovnik, da ja imam svoje političke osvjećenje zatimiti — tad ja prestajem biti velikim bilježnikom“.

To je smisao njegovih izjava. Dne 6. rujna 1863. suspendiran od službe i plaće, odriće se on godine 1864. sam svoje službe s ponosnom izjavom, u kojoj oćitaje jasno, da sam neće dalje da bude na mjestu, koje viša oblast ne smatra mjestom ćastnika županjskoga, nego mjestom upravnoga ćinovnika.

Nama nije ovdje pisati povjestnicu onoga doba. Ona je i onako poznata.

S oćostalimi ćlanovii narodne liberalne stranke i Kušlan je u fuziji sa ustavnom narodnom strankom. Veže ga napose uzko prijateljstvo sa dr. Mirkom Šulhajem, ćovjekom neobćitnih sposobnosti, koji je po mišljenju i po poroćitih svojih svežah odrešit prijatelj Ugarske. Tad se je ćinilo mnogim dobrim Hrvatom, da je došlo vrijeme, koje poželjno naslaćuje program Kušlanov već godine 1847. Magjarska stranka, i to najmoćnija, kao da ništa tako željno ne izćekuje, nego da dodje u priliku, da ljubljenoj braći hrvatskoj zasvjedoči svoj prigior. Radilo se je tada, da se definitivno utvrde novi temelji pretvorbi monarkije. Svaki prijatelj i pomagać dualizma bio je Ugrom dobro došao.

U sabor, koj se je 12. studena 1865, sastao, oti iz Kušlan kao zastupnik Jastrebarski. Već 15. prosinca protiv mu sabor priznanje i zahvalo za izdavanje saborskih spisa iz godine 1861. Istoga mjeseca, dana 18., biraju ga u odbor pravosudni. Nu on je već tad shvatan bolešću. Nedolazi redovito u sjednice i ne učestuje u rasprave. Zanim ga još najviše reforma izbornoga reda. U odboru, kao uvijek, zastupa liberalno stanovište.

Tad stiže saboru reškrit od 27. veljače 1866. K. je duboko potresan sadržajem. Razabire se to iz njegovih riječi dne 4. ožujka 1866. Ustaje on te zahtjeva, da se odmah izabere odbor za dogovaranje s Ugri i to iz tajne sjednice, da se stranke ne majoriziraju, zatim da se rezultat priobriđi kršćan ugarskoga sabora, neki one u istom broju izaberu odbor. „Što se cjelokupnosti tiče moj predlog ide onamo, da u zapisniku našu bol i duboko sažaljenje izjavimo, što je savjetnikom Njeg. Veličanstva pošlo za rukom, te je Njeg. Veličanstvo odgovorom svojim ne samo duboko razevlilo srdca vjernih svojih Hrvata, nego da je onako odvjeten odgovor može biti isti čin kršćanisanja, kojega ne samo Nj. Veličanstvo nego i narodi u Ugarskoj i trojedne kraljevine narod tako željno očekivaju, otegnuo“.

Taj predlog osvjetljenje i opet njegovo stanovište. On želi, da dodje Hrvatska u dodir s Ugri odmah, nebi li se sklopla tiesna sveza duhova te zajednicki izvojevala od Austrije što veća samostalnost.

Sabor zaključuje ipak na predlog Perkovčev i Mrazovičev, da se izabere ponajprije odbor, koj će izraditi naputak za kraljevinsku deputaciju. U taj odbor ulazi izborom i Kušlan.

Naputak bje nakon žestokih borba prihvaćen — ne posveća u skladu s nazori Kušlanovimi — a 11. ožujka 1866. izabere Kušlan u društvu sa Dr. Subotićem, Prišom, Čepulčićem, Zaričićem, Strossmayerom, Račkim, Mrazovičevom, Perkovčevom, Dr. Šabancijem, Dr. Vranjanićem i dr. Klasićem u kraljevinski odbor. Nakon odgode sabora (17. 3. 1866.) ode deputacija u Peštu. Uspjeh je poznat.

Medjutim bijaše po konstelacija postala takovom, da se u Pešti nije trebalo puno obzirirati preko Drave, te je Kušlan morao slobiti savsin drugdje izjave od gospoda, s kojom se je dogovaralo, nego li g. 1861.

Iste godine 1866. u studenom, nakon nesrećnoga rata u Češkoj, sastade se opet sabor, a Perkovac imao je dužnost, da izvjesti o posjednici dogovora. Izvješće je po bitnosti svojoj poznato. Nu sam tečaj rasprava nije nam točno nigdje ocartan. Znamo samo to, da su svi zahtjevi hrvatski odbijeni. Koliko je Kušlanova duša onda patila, zna mu najbolje vjerna dragarica. Razoreni bijahu svi sni njegovih mladih dana.

Na svoj bodar duh u slabu već njegovu tielu nije mu dao, da položi oružje. S narodom ustvom strankom razkršćuje se, razočaran, sa svom odlučnošću. Mrazović predlaže adresu na krunu, a Kušlan prikuplja svu tjelesnu snagu svoju, da podupre predlog Duša njegova predviđja sve što dolazi, on bi još zadnje sile želio uložiti za uspjeh svojih mladenakih ideala, koji mu pred očima hoće da izgine. Dne 17. prosinca 1866. želi skoro raspravu o adresi, 18. prosinca i opet predlaže, da se nastavi sjednica po podne isti dan, neka se adresa „en bloc“ prihvati. Dan zatim doista na njegov predlog bje adresa po saboru primljena. Kušlan osjeća, da je dozorilo do nokata. On vidi što se sprema; onim tankim osjećajem umnik, kađ njih se gubi liš života, vidi on svu budućnost. Ali hoće, da se ne reče, da je on propustio isto, što se još daće učiniti. Na novo bi želio borbu, ali vidi, da ga fašine sile ostavljaju. Kako je ipak njuvren, da neće njegovi nazori ostati bez branitelja, za njih, za one, koji ostaju, kuša da sagradi barem kakav takav bedem.

U istoj sjednici K. predlaže prosjed: „Moglo bi se dogoditi, da nas nepredviđjene okolnosti zateku. Neka vis. sabor u oči predstojeće našemu narodu hrvatskomu i njegovoj državnoj, političkoj i narodnoj slobodi goleme opasnosti zaključni prosjed“ (proti otkrovanju izbornoga reda).

Ovaj je prosjed prihvaćen, ali već kr. odpisom od 4. siječnja 1867. odgođen je sabor.

Malo zatim K. leže, te nakon teške bolesti od sušice umrie 11. ožujka 1867. u naračaji vjerno svoje supruge u Zagrebu, na Markovom trgu kbr. 4. Njemu je smrt bila spasiteljica od fizičkih muka, ali i od teške duševne boli. Može se reći, punko mu je ardece. Ostavio je za sobom raztočene domovine. Ali ipak bez razlike stranka svi su osjećali gubitak toga čistoga značaja. Dne 13. ožujka odpratiše ga na groblje sv. Roka. Drug njegov, ako i ne više politički jednodimljenik, Dr. Šabaj orisao je u prekrasnom govoru sve vrline, koje su pokojnika riesile.

S Rokova groblja prenešeni su na smrtni ostanci nedavno u svoj tišini na Mirovoj. Dostojan spomenik, ipak bez svakoga sjaja, koj je pokojnik svagda prezirao, stoji mu na grobu.

Dragoljlo berum Kušlan bio je riedka pojava u našem narodu. Riesle su ga sve vrline bogoljubna čovjeka kršćanina, žarkog hrvatskog rodojblva, ponositelj značajnika, izuzrog supruge. Prem po rodu aristokrata, on je bio demokrat od pete do glave. U svem svojem životu bio je idealista, a takovi u politici obično zlo prolaze, osobito ako su sinovi malena naroda. Hrvatska ima razloga, da ga ubroji među svoje najvstijetlje političke pojave i da mu čuva spomen.

D. Dragičević Križanović

БИБЛИОТЕКА
УЧЕБНИКОВ

EUGEN KVATERNIK

1825. — 1871.

Hrvatski političar i publicista Eugen Kvaternik rodio se je dne 31. listopada 1825. u Zagrebu od oca dr. Romualda Josipa Kvaternika (1799—1851.), profesora povjesti u kr. pravoslavnoj akademiji, i Amalije, učiteljice glavne djevojačke učione. Rađi teške bolesti materine posla ga otac k svomu bratu Jurju, župniku u Gerovo, gdje je sproveo prve četiri godine. Bio je slab i bolehljiv te je na očima patio sve do svoje smrti. God. 1831. dodje Eugen u prvi razred pučke škole, koju je kao i pet razreda gimnazije svrsio, s odličnim napredkom a pod nadzorom svog učenog oca. God. 1839. posla ga otac na Rieku, da u tamošnjoj gimnaziji uči filozofiju i talijanski jezik. Nakon svršenih nauka stupi on po želji svojih roditelja g. 1842. u senjsko sjemenište, a biskup Ozegović posla ga kao odlična djaka u peštansko centralno sjemenište.

U sjemeništu međutim ne nadje Eugen zadovoljstva te on već nakon jedne godine napusti bogosloviju i uze neću u peštanskom sveučilištu pravo i državoslovne nauke, uz koje je svom dušom prionnio i uz veliko oskudjevanje — otac mu je uzkratio podporu, kad se je katio bogoslovije — sjajno svrsio g. 1846. Neko vrijeme za tim bio je odgojiteljem kod jedne slovačke plemićke obitelji u Slovačkoj. Pod konac god. 1847. izm ri se s otcem i vrati u domovinu, gdje bude zaprisegnut kao naslovni bilježnik banskoga stola i poslan za nač. pristava u Varaždin. Tu ga zateče ožujski prevrat god. 1848. Grad Varaždin posla ga u deputaciju, koja je išla u Beč pred kralja, da izahdi izpunjenje hrvatskih želja. Vrativši se iz Beča, stupi Kvaternik u narodnu stražu u Zagrebu. U lipnju 1848. bio je po nalogu Jelačića bana s 22 mladića poslan u Požegu, da ondje kupe narod na oružje i da ga vježbaju. Za mjesec dana skupilo se do 6000 momaka, a ova se je četa kašnje liepo ponela kod zauzeća Osieka.

Pozvan natrag u Zagreb, namješten bi Eugen kao perovodja kod banskoga vieća, u kojem je svojstvu službovao sve do raspusta tog vieća. U to vrijeme položi i odvjetnički izpit, ali uze služiti kod zemljovinskog provizorja. Istom g. 1851. preseli se on u Brod na Kupi i otvori ondje svoju odvjetničku pi-

sarnu. Iste se godine oženi u Karlovcu s Ružicom Homotarićevom iz Karlova, s kojom je proživio naj-sretniji brak, koja ga je pratila kao pečrtivovna drugarica i tješiteljica u svem dobru i zlu po domovini i tuđini te i danas žošte za njim plače kao udovica, samotnjak u svom rodnom mjestu.

Jedva što je Kvaternik započeo svoje odvjetnikovanje, nadvise se nad Hrvatskom teški oblaci absolutizma, koji su stali zastirati i posljedni tračak slobodoumna mišljenja. Kvaternik se je brzo zamjerio svojim žarkim patriotizmom tadašnjim vladodržcem u Hrvatskoj, pa su ga stali na sve načine nzmernivati. Odlučiše ga najprije materijalno uničiti. Odmjeriše mu porez od 630 for. a v. r., a on se je tako izvrsno branio, da mu je vrhovna oblast morala suiziti porez na 14 for. 20 nov.

Pošto ovako njemački absolutisti nisu uspjeli, da se rieše Kvaternika, oni mu po jednom absolutističkom zakonu o prenostroju zemlje oteše odvjetništvo, dok ne položi s nova odvjetnički izpit, koji se je tražio po novoj organizaciji i uvedenjem austrijskih zakona. Kvaternik se je podvrgao tomu izpitu, ali je bio politički tako zazoran hrvatskim protivnicom, da u sve svoje veliko pravničko znanje i visoku inteligenciju nije mogao na izpitu proći. Kad mu je bio dugi rok opredieljen, on je bolovao na očima i zamolio uz liečničku svjedodžbu odgodu, nu banski mu stol dekretom od 5. ožnjka 1857. uzkrati odgodu i utegnu pravo odvjetovanja. Uzalud je tražio lieka proti tomu na sve strane, svi su koraci ostali bez uspjeha. Njegova sudbina bijaše odlučena. Ovaj postupak u domovini sklonu ga, da ostavi Hrvatsku.

Prodavši što je mogao i predavši svoju pisarnu odvjetniku Thierryu na Rieci, sakupi do 500 for. i krene Kvaternik 4. siečnja 1858. iz Hrvatske put Petrograda, gdje se je nadao naći sveza na korist Hrvatske. Preko Praga i Varšave stize 31. siečnja u Petrograd, gdje se je za kratko vrijeme upoznao s grofom Bludovom, s učenjancima Srenjevskim, Dubrovskim Kunikom, Lamanskim i Hubcom, generalom Kovalevskih i mnogim drugima. Ponih šest mjeseci uz najveća stradanja tražio je Kvaternik u Petrogradu za službu, a uza to nastojao zainteresovati odlične kru-

U sjednici od 15. svibnja zagovarao je poziv Krajine u sabor, a malo za tim 22. svibnja živo se zauzeo za poziv Dalmacije. Kad se je radilo o sjedinjenju petrovaradinske pukovnije s ostalom hrv. slav. krajinom, čemu se je u ime „buduće srbske vojvodine“ opirao Živković, Kvaternik je 23. svibnja u saboru temeljito obrazložio opravdanost sjedinjenja i izjavio da je samo najsjasniji savez srlica a politički među hrvatskim i srbskim narodom, koji se samo imenom razlikuju, najsigurnije jamstvo bolje budućnosti obim.

Glavni momenat K. rada u saboru bijaše, kad je u znamenitoj debati o uređenju odnošaja kr. Dalmacije, Hrvatske i Slavonije na prama kr. Ugarskoj 18. lipnja 1861. rekao svoj veliki govor o tom odnošaju i stavio svoj glasoviti predlog, kojim je zatražio samostalno uređenje Hrvatske. Ovaj je predlog rješien zak. čl. 42. i 52. od god. 1861., ako i ne u smislu Kvaternikovom.

Na 14. studenoga 1861. razpušten je hrv. sabor a Kvaternik se sada obori djelom „Was ist die Wahrheit?“ na magjarsku brošuru Szalayevu „K hrvatskom pitanju“, kojom je ovaj svojatko Hrvatsku za Mađjare.

Početkom g. 1862. izda Kvaterniku drugi svezak svojih „Političkih razmatranja“ — koja su međutim bila zaplijenjena, jer je tobož bio protiv Austrije. Time je i materijalno oštećen. Kratko vrijeme za tim, 27. veljače 1862. dobi i rješienie svoje molbe za podijeljenje prava odvjetojavanja. To mu se pravo nakratko, jer da nije austrijski podanik. A da bude njera podpuna, objesio se na parnicu rad „Političkih razmatranja“ te je od 6. do 12. rujna 1862. pred kr. sudb. stolom u Zagrebu držana glavna razprava, koja se je u natož rješitju obrani Kvaternikovoj i njegovog branitelja dr. Srama završila osudom Kvaternika na 6 nedjelja tamnice radi smetanja javnog mira. Stol sedmorice potvrdio je osudu te je Kvaternik morao od 16. veljače do 30. ožujka 1863. odsjediti kazan tamnice u Zagrebu.

No nije to bilo dosta. Pošto je Kvaternik sudjelovao u svibnju 1863. u županjskoj skupštini zagrebačkoj kao zast. obćine Bosiljevo, gdje je govorio proti jednoj željezničkoj osnovi, kojom se je htjelo obići Zagreb, njegovi ga protivnici odlučieše ponovno maknuti iz Hrvatske. U lipnju 1863. dobi od grad. poglavarstva u Zagrebu nalog, da si za 4 nedjelje pribavi kao ruski podanik ili valjanu rusku putnicu za sve zemlje austrijske ili odpuštnicu od ruske vlade — ili će ga odpraviti preko granice. Uzalud je on tražio zaštite i kod bana Šokčevića te se pozivao i na vršena prava u saboru, — pošto nije mogao ništa izposlovati, ostavi 4. srpnja 1863. ponovno Hrvatsku, i stiže 8. srpnja u Pariz.

Kad su se u studnu 1865. bili odnosi u Austriji nešto promienili, vrati se u prosinu u Zagreb, da izposluje dozvolu za boravak u Hrvatskoj no bude na sam božić obveznom putnicom odpremljen u tuđinu.

Dne 31. prosinca 1865. prispje u Veronu, od kuda je s nova zatražio od Rusije odpuštnicu ili putni list, česa ipak nije dobio. Tek porazi Austrije god.

1866., koji zatekoše Kvaternika u Bresciji, otvorieše i njemu vrata u domovinu. Obćom amnestijom za političke osudjenike omogućen mu je povratak u Hrvatsku. Istoga dana, kad se je Šokčević za uvijek selio iz Zagreba i Hrvatske, vrati se onamo i Kvaternik. Politički protivnici susreče se na kolodvoru u Zidanom mostu. Bilo je to 2. srpnja 1867. Ban Rauch bijaše uvidjavniji te mu uz revers podieli dozvolu, da ostane u Hrvatskoj.

Sada se on ponovno poče baviti proučavanjem i pisanjem hrvatske povjesti, živući sad u Zagrebu, sad u Karlovcu, Novom gradu i okolišu Tako spremi do ožujka 1868. prvi dio svoga djela: „Iztočno pitanje i Hrvati“, a početkom g. 1869. ugovori s prijateljima dr. Starševićem, dr. Matokom i drugima, da stranka prava izdaje svoj organ „Hrvat“, kojemu je dr. Matok bio urednikom, a Kvaternik napisao program. Radi nekih nesuglasica organ je doskora prestao izlaziti. Međutim dobi Kvaternik napokon odpuštnicu iz Rusije te bude primljen i zapisegnut 26. studenoga 1869. kao građanin zagrebački.

Na njegovu molbu bude mu i u siečnju 1870. povraćeno pravo odvjetojstva te se on nastani u Zagrebu u Mesničkoj ulici. Malo za tim izda i drugi svezak svoga djela „Iztočno pitanje i brošuru „Rieč u zgodno vrijeme“.

G. 1871. poče izdavati organ stranke prava „Hrvatska“, koji je uređivao Vjekoslav Bach, ali ga je Kvaternik nakrao mnogobrojnim člancima, od kojih imadu za nas najveću vrijednost njegove „Gorke uspomene“. Sa svojom je strankom došao u najveću oprieku, kad je zagovarao, neka se svećenici kane politike, pa se je i bio povukao u zabit. Ipak je s nekim pouzdanicima ostao u živu doticaju i snovao fantastičke osnove, koje su na jesen iste godine urodile poznatom „rakovičkom pobunom“ i katastrofom.

Niti je izpitano niti je neopoprivim dokazima uglavieno, kako je došlo do rakovičke bune, tko je sve prvo imao svoje prste i kakove osnove, — a veliko je pitanje, da li će se ove affaire moći ikada podpuno razjasniti. Faktum je samo, da su neki ljudi u slunjskoj pukovniji oko Rakoviće stali među narod širiti razne ideje, za koje se veli, da su urodile ustankom. Rad šta, proti komu, za koga, s kakovim sredstvima i namjerama? to su sve pitanja, na koja ne ima ni danas odgovora. Više je no smiono pomisliti, da se normalan i nezaveden čovjek upusti u ovakovu pustolovinu. Za Kvaternika znamedo, da je bio strastven, zanosan, mističan i raznim patnjama očajjen, — je li ga to ili koji drugi motivi doveo u Rakoviću? Istom koncem rujna ostavi u Zagrebu naglo, dobivši više pisama, a već 8. listopada buknu buna.

„Agr. Ztg.“, a po njoj i „Nar. Nov.“ donieše iz „pouzdana vrela“ potanki izvještaj o rakovičkom ustanku (N. N. od 23.—31. listopada 1871. br. 248 do 250.), iz koga se razabire sljedeće: Straža slunjske pukovnije javila je 7. listopada na večer iz Bročanca, da su se ondje počeli skupljati oružani ljudi. To bude javlieno u Rakoviću, Slinj i Kršlje. Već u zoru, u

nedjelju 8. listopada, stiglo je do 400 ustaša u Rakovicu, gdje su pod vodstvom svrgnutoga narednika Rade Čuića i bivšeg strožmeštra Rakijaša oplienili satnijsko skladište i netrijeili desetnika Grkovića i jednoga novaka, a zarobili četnika Rašića i šest častnika. Kvaternik je kašnje došao u dvoprežnoj kočiji, pregledao sve zaslužjenike i rekao majora Rašiću, da se je svrha ustanku učiniti Hrvatsku samostalnom i da se je on već razirio preko sve Hrvatske i Dalmacije. Jedan dio ustaša krenu poslije podne u Drežnik pod vodstvom Rakijaševim, no ne nadje omlje pristaša te krenu put Plavče Drage (1 sat od Plaskoga). Iz Rakovice je međutim drugi dio ustaša s Kvaternikom i Bachom te do 400 momaka u jutro 9. listopada s napšenim častnicima krenuo kraćim putem prema Ljubči (klanac u gori između Plaskoga i Močila). Odavle stigoše 10. listopada prije podne u Plaski, gdje je već bio proglašen prieki sud. Prvi je jašio na konju narednik Čuić, za njim Rakijaš, tad je stupao Bach s omanjom četom, za kojom se je vozio u četveroprež-njim kolima Kvaternik, a za njimi opet stupaše četa. Kvaternik je pred velikom gostionom držao narodu govor, pozivljuć ga na ustanak. Nakon toga krenuše u pravoslavnu crkvu, gdje im je morao proto Popović, podijeliti blagoslov, pošto je katolički svećenik bio pobjegao. Ustaše za tim popliene carsko skladište, uzmu sa sobom trgovca Jovu Trbojevića kao taoca i krenu sa zarobljenim častnicim natrag prema Rakovicu. Oko 1/2 9 na večer stigoše u Ljubču, gdje se utaboriše i prenočiše. Nenašavši ipak nigdje očekivana odziva, posla iste noći desetnik Miloš Kosanović iz Močila majoru Ratkoviću u glavni stan carske vojske, koja je polazila iz Rakovice ustašima u susret, glasnika s oćudulicom, u kojoj javlja, da će s 30 Močilana ostaviti ustaše, što se nalaze kod stražarnice u Ljubči te se kod kuće Maksima Momčilovića staviti u zasjedu i politii ih.

Dvije oćočke i jedna drežnička satnija bijahu međutim već dohile nalog, da krenu prema Ljubči, kamo su stigle u ranu zoru 11. listopada. Dosta magla prikrivaše okolicu kod Momčilovićevih gornjih kuća u Ljubči. Kad su ustaše išli klancom, puše prva puška — Kosanovićaeva (drugi ga izvještaj krati Momčilovićem). Vodja ustaša Rakijaš pade mrtav s konja, tane ga je pogodilo u srđce. U to se javi drežnička satnija na cesti i prosu zrnje iz pušaka na ustaše. Nasta kratko kreševu. Kvaternika, koji se je vozio straga i sišao s kola, pogodi tane u trbuh, a on se srusi na zemlju. Tu ga pogodi opet jedan hitac u vrat te neki momak priskoći, da ga kundakom prituče, no on izlanu „Dosta je!“ i pusti dušu. Bach pade treći, kad je htio preko puta. Tane mu proviraju glavu. Rade Čuić pobježe ranjen, veli se u Srbiju. Službeno se nije moglo ustanoviti, da li su vodje ustaška pali od hitaca vlastitih ljudi ili od vojnika, no izvještaj drži vjerojatnijim ono prvo. Time se je ustanak svršio. Pet dana kašnje ustrijeljeno je po priekom sudu pet, a tri dana ina toga tri ustaša. Kvaternik, Bach i Rakijaš budu doveženi mrtvi u Rakovicu i svi istoga dana sahranjeni na polju uz cestu Due 13. listopada izkopani su opet te je obavljen sudbeni oćevid, da se konstatuje identitnost osoba.

Tako se je svršila tragedija Kvaternikova života, koji je prvi površuo i u duhu teške centralističke vlade oćetua Konstantin Wurzbach u svom Lexikonu g. 1865., a god. 1880. dosta oćirno razložio u obavijestniku „Hrvatska“ dr. Jakov Radošević. Po ovim bilješkama kao i nekim drugim podatcima sastavljen je i ovaj vjekopis. O Kvaterniku pisalo se je i kod nas dosta u raznim novinama i kojigam, većim dielom stranaćki. Trebati će još mnogo vremena, dok se bude moglo posve oćektivno pisati ob ovom svakako izvanrednom, vatrenom i nesretnom Hrvatu.

Eugen Kratochvíl
[Signature]

1890

JANKO LESKOVAR

1861.

U nizu hrvatskih pripovjedača iziće se od ne-kolike godina Janko Leskovar kao neobično snažan radnik najplemenitijih ciljeva. On se je rodio dne 12 prosinca 1861. u mjestu Valentinovu, obćine pregrad-ske, u krasnom hrvatskom Zagorju od čednih ratarskih roditelja. Otac mu je Ivan, mati Katarina, rođena Krsnik. Po ustmenoj staroj predaji imala bi obitelj potjecati iz Bosne.

Svršivši pučku školu, u kojoj je pokazao liep napredak, dadeše ga roditelji g. 1874. u gimnaziju u Zagreb, gdje je svršio tri razreda, a četvrti u Kar-lovcu. Na jesen 1877. stupi on u učiteljsku školu za-grebačku, koju svršio g. 1878. Tada ga namjestiše za namjestna učitelja u Valpovu, od kuda dodje za učitelja u Štjivnoševce i Prišlin, onda za ravnajućeg učitelja u Krapinske Toplice i Krapinu. Odavle je prošle godine 1899. premješten za učitelja u Karlovac, gdje se i sada nalazi.

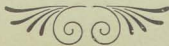
Leskovar je od mladosti mnogo čitao i proučavao ljude pa je i počeo samostalno pisati crtice i pripo-vjesti, ali se je kraj svoje velike skromnosti i čed-nosti tek kasno nudio stupiti pred javnost. Tako se i njime u javnosti susrećemo tek g. 1891., kad je u „Viencu“ priobćio prvu svoju pripovjest „Misao na vječnost“, i već njome pokazao, da je zrio čovjek, koji umije samostalno suditi. U „Viencu“ je na dalje priobćio g. 1892. pripovjest „Katastrofa“ i 1894. pripo-vjest „Poslije nesreće“. U izdanju „Matice Hrvat-ske“ izadješe g. 1895. njegovi „Propali dvorci“, koji ga u jedan mah makeše u prvi red hrvatskih bele-trista. Nada, koje su od tada svi literarni i čitalački krugovi stavljali u Leskovara, opravdao i izpunio je on podpuno liepom svojom pripovješću „Jesenski cvietci“, što ju je tiskala g. 1897. sarajevska „Nada“, a još više pripovješću „Sjenu ljubavi“, koju je opet štampala g. 1898. „Matica Hrvatska“.

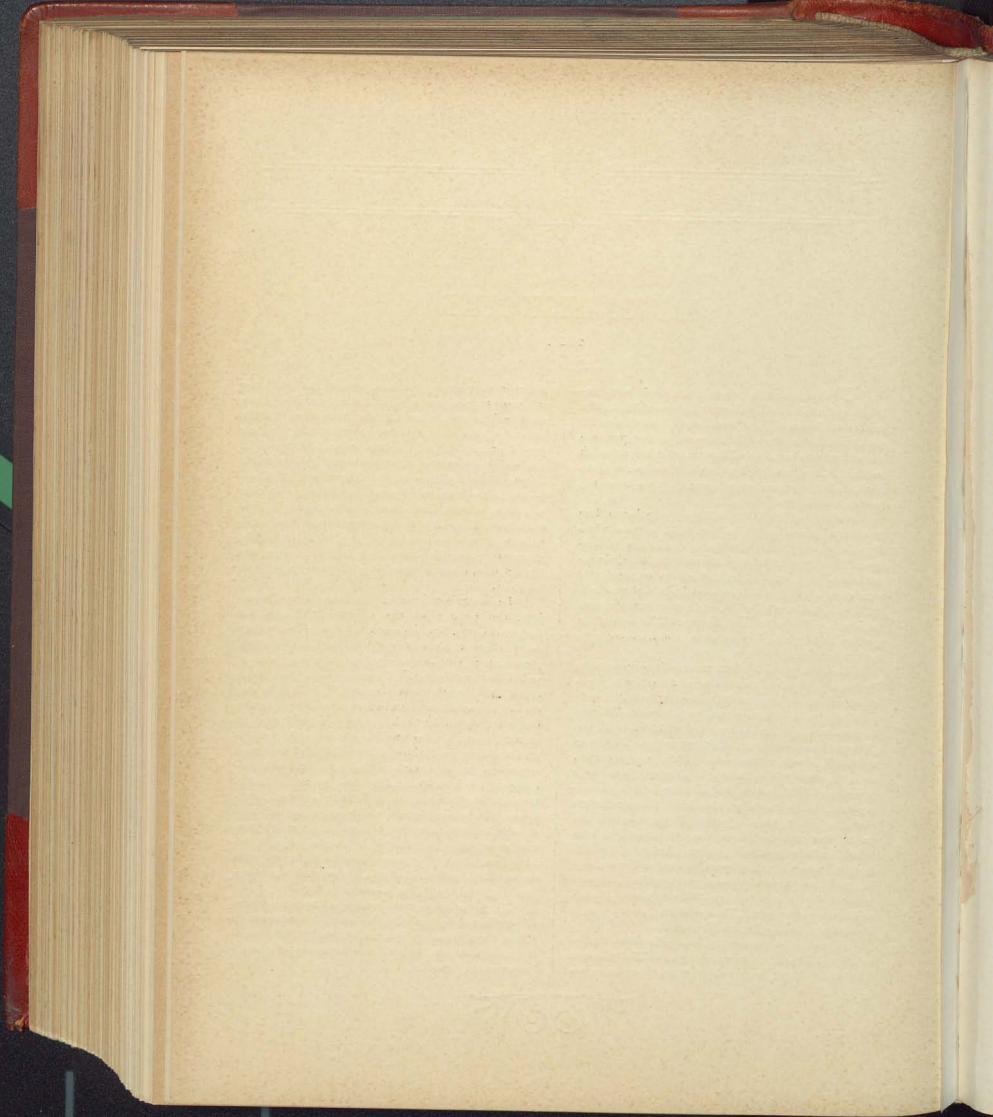
U najnovije vrijeme priobćio je Leskovar u mje-sečniku „Životni“ (mjeseca kolovoza 1900.) kratku „Priču o ljubavi“, koja našega romancijera bolje ka-

rakteriše od najvećeg romana, jer nam ga prikazuje u njegovom podpunom sjaju i elementu. Dvoje ne-sretnika ljubi se godine i godine, a da toga ne kažu jedan drugome, ipak to znadu i osjećaju, a nikad ne predju granicu, koje im nalaže svijest o dužnosti. A kad dodje do priznanja, angieo smrti gasi za uvijek i život i zviezd u njihove ljubavi. Sve to izpripovedano je toli jednostavno, toli jasno i kratko, da ne dopušta ni kakove sumnje. U njega ne ima ni najmanje afek-tacije ni u sloga ni u jeziku, njegove misli ne sakri-vaju se u mistične nejarosti, koje bi dozvoljavale, da mn se podmetnu strane ideje, on ima u peru isto što i u duši, a sve to ganutljivo je i puno humanizma i ljubavi.

Leskovar je u hrvatskoj književnosti riedka po-java, kao pisac sjeća nas donekle Gjalskoga, kao čovjek Kozarca. S prvim ima zajedničku ljubav prema svom užem zagorskom zavičaju, koji umije crtati pjesničkim poletom, a njegove ljude dubokom i umnom psiholožkom analizom. Na Kozarca sjeća svojom iskre-nošću i rek bi otmenom skromnošću, odhijajući sve, što bi njegovu ličnosti i osobu iznosilo u dnevnu borbu. On je čovjek tih i mio, koji mnogo razmišlja, ali se ne žuri, da napiše što više, već što bolje. Za to i nje-govi književni plodovi ostavljaju u duši čitalaca trajne dojmove i dobivaju uza svu svoju subjektivnost obi-lježe svjetskih umotvora. Po tome je on i pjesnik i umjetnik modernoga kova, koji može zanimati i ino-zemce, ako se u obće taj smjer smije nazvati mo-dernim. On i sam najmanje dopušta, da se njegove radnje drugačije komentiraju i tumače, nego li ka-kove jesu. Čovjek njegove pjesničke fizionimije ne treba takova nakita. On piše, da ga razumiju, a raz-umiju ga svi, koji čisto osjećaju.

Leskovar se po malo razvija, ali raste sa svakim od svojih radova te obriče, da će nam u naponu svoga života, na zenitu svoga spoznanja i izkustva još stvoriti djela, koja će mu pribaviti nepreporno priznanje i ljubav cieloga naroda.

BY THE PUBLISHERS
ZAGREB

VATROSLAV LISINSKI

1819. — 1854.

Prvi i najznamenitiji glasbotvorac hrvatski ilirske periode bio je i do danas nenadkriljeni Vatroslav Lisinski. On je bez svake sumnje najveći glasbeni genij, koji se je u u XIX. stoljeću pojavio među Hrvatima, a od kako je njegov „Porin“ održao na hrvatskoj pozornici onako sjajnu pobjedu, ovo je prvenstvo potpuno utvrđeno i priznato i među onima, koji su dotle samo sa strane i s posmjehom gledali na hrvatskog Mozarta.

Vatroslav Lisinski rodio se je dne 8. srpnja 1819. u Zagrebu od oca Andrije Fuchsa, porieklom Slovenca iz Novog Mjesta u Kranjskoj, koji se je početkom ovog stoljeća doselio u Zagreb, i matere Ane, rođjene Kovačić, kćeri zagrebačkoga gradjanina i trgovca, a udove nekoga varaždina Pećnika. Otac Lisinskov bio je mesar i imućan čovjek. Kuća mu je stajala u llici na zemljištu preko puta Kačićeva spomenika, gdje danas stoji kuće br. 33. i 35. Tu se je i Lisinski rodio.

Osim Vatroslava imao je stari Fuchs još i sina Josipa iz prvog braka, koji je kasnije postao mesarom i kćer Mariju iz drugog braka, iz koga je poticao i Vatroslav. Kao malo djeteta pao je Vatroslav sa skrpinje i tako ozledio desnu nogu, da mu se je čva uz neishodno liječenje osušila i on bio prisiljen dugo vremena hodati na štake, a tek kasnijih godina služio se je samo jednom debelom batinom. Vatroslav je bio vrlo živ i budan dječak te je i u školi liepo napredovao i svršio do g. 1842. sve normalne, gimnazijske, filozofske i pravoslovne nauke u Zagrebu. Od njegovih suščenika živu još danas Ivan Trnski i Škender Fabković.

Još kao gimnazijalac pteo je Lisinski učiti glasu, pa je uz njvu osobito po smrti svoga oca g. 1837. prionom. Prvi mu učitelji bijahu učitelj preparandije Sojka i Juraj Karlo Wiesner pl. Morgenstern, vješti kontrapunktista i ravnatelj glasbenog zavoda. Kod ovog potonjeg učio je temeljito skladbouku.

Desni prijatelj Lisinskomu bio je Alberto Striga, s kojim se je upoznao u filozofiji. Danas je nepobitno utvrđeno, da bez Strige, koji je do smrti bio najizlavliji propagator hrvatske pjesme, ne bi bilo ni Lisinskoga, — a što god je od njega postalo, imamo da zahvalimo odlučnoj volji i požrtvovnosti Striginj. Striga je dakle, uzplamćen za Gajevu narodne ideje,

među djacima organizovao pjevački sbor i glasbeno društvo, u kojem je Lisinski postao ravnatelj i vodja. Već u to doba 1838—40. Lisinski je ukajdio mnogo narodnih pjesama, koje su u sboru počeli pjevati i njima oduševljavati obćinstvo.

Samostalno je međutim Lisinski počeo glasbotvoriti tek g. 1841., kad ga je Striga upravo prisilio, da je uglasio Stosovu pjesmu „Iz Zagorja“ za doček Gajev na povratku iz Dalmacije. To je ista ona melodija, kojoj je kasnije podmetnut Demetrov tekst „Prosto zrakom ptica leti,“ i koja je u nas još i danas popularna. Veličajna serenada s bakljadom, kojom je mladež počastila u srpnju 1841. Gaja, oduševila je cieti Zagreb i izmela Lisinskovo ime narodu na usta. Druga Lisinskova kompozicija bijaše Trnskoj pjesmi „Oj talasi mili ajte“, koja je takodjer obredala cieti slavenski jng. Uspjeh ovih i raznih drugih kompozicija bio bi mogao Lisinskoga zaista osokoliti da se posve posveti glasi, no on se je pravom bojom, da od umjetnosti ne će moći živjeti, za to je 29. kolovoza 1842. položio prisegu za bilježnika banskoga stola, kod kojega je ravno bezplatno služio sve do g. 1847., a samo nuzgredno se bavio kompozicijom.

Iz ove prve periode Lisinskova stvaranja zabilježio je njegov, savjestni životopisac, prof. Kulaš, 76 njegovih kompozicija, među kojima, se nalaze pjesme: „Nedajmo se, ne bojmo se“ (Rakovac), „Dnsi koji rod svoj ljube“, (Blažek), „Il je možno li nemožno“ (Nemčić), „Putnik stranim hoda putem“, „Predivo je prela“ (Kukuljević), „Platno si bieli za rana“ (Vraz), „Grlieću ljubiv svoju“ (Trnski), „Tko je srce u te dirno“ (Preradović), razni plesovi, sborovi, darovije napitnice itd. Ipak je biser svega njegovoga rada u toj periodi prva hrvatska opera „Ljubav i zloba“. Jednoga dana g. 1843. donio je Striga u glasbeno društvo libreto za tu operu, što ga je napisao dr. Demeter te je upravo prisilio Lisinskoga, da preuzme kompoziciju. Lisinski je i zbilja počeo raditi te je u nekoliko mjeseci dovršio veći dio prvog čina. Prve ulome pjevali su u zagrebačkom kazalištu 12. ožujka 1844. talijanski tenor Frasellini i 25. srpnja 1844. sam Striga, a 8. rujna 1844. ustrijelani u velikom koncertu neke ulomke gdje. Sidonija Rubido, Alberto Striga, Emilija Švabeljeva i Ljudevit Pichler. Uspjeh je dakako

oduševio sve obdinstvo a najviše mlade pragace. Lisinski je tada zamolio dr. Demetra, da preradi libreto, što je on i učinio, a komponista je i glasu udesio, Ulomci tako preradene opere pjevani su s velikim slavljem u strieljani 21. veljače 1845. Tu je već sudjelovao i tenorista Franjo Stöger-Stazić. Taj se koncert optovao 7. ožujka 1845. Orkestraciju obavio je učitelj Lisinskov Wiesner-Morgenstern te se je cielei prvi čin imao pjevati mjeseca srpnja. Tada se dogodi nešetni sukob od 29. srpnja 1845., u kom je do 20 osoba ustrijelno, a mnoštvo ih je ranjeno. Medju ranjenima bijaše i tenorista Stazić. Tako se je morala predstava rad žalosti odkazati te je „Ljubav i zloba“ tek 4. travnja 1846. prvi put pjevana u zagrebačkom kazalištu pod upravom A. Šrige. S tim danom skopčan je porod hrvatske opere i vječna slava Lisinskoga i Šrige, Sidonje Rubido, Franje Stazića i ostalih sudjelujućih. Uspjeh bio je kolosalan, opera se je pet puta uzastopce pjevala, a kasnije g. 1847, 23. i 24. listopada, za tim opet 1871., 1874. i 1877. u starom kazalištu. U novom hrv. kazalištu pjevana je „Ljubav i zloba“ kao prva cjelovita opera 19. listopada 1895., ali s tako nedovoljnim slama, da je od tada više nismo čuli.

Triumf Lisinskov bijaše potpun, ali ipak ne tolik, da bi bio tadašnje odlučnije faktore sklonno, da Lisinskoga obksrbe, da mu osiguraju budućnost i da njegov talent podupru. Od velikog napora Lisinski je obolio, a morla ga je i ljubav za liepom mladom djevojkom Hedvigom Banovom, koju je želio oženiti, što njemu mogao učiniti rad materijalne nevolje. Posredovanjem domorodaca uze Lisinskoga k sebi na oporavak Mecenat lirskih književnika, vrli bistrčki opat Krzamanić, kod kojega se umjetnik od skora podpuno oporavi. Kad se je iza dva mjeseca vratio u Zagreb, Striga ga uze nagovarati, da se lati kompozicije nove opere „Porin“, za koju je dr. Demeter napisao libreto. No vjedno odlučii Striga, da pošalje Lisinskoga u Prag na konzervatorij, što je Lisinski odševljeno prihvatio. Zaljublje Striga nije našao podpore za Lisinskoga ni kod tadašnje vlade, ni kod grada Zabreba ni kod glasnogovnog zavoda, već je prosjačiod raznih domorodaca, koji su mu osigurali za tri godine 600 for., s kojima se je Lisinski u Pragu imao uzdržavati. Dok je Striga sve to izprosjačiod, trebalo je skoro godinu dana. Lisinski je medjutim marljivo učio i radio, a po želji Striginjoj spjeliniše se Striga, Lisinski, Stazić, Pilbeis i Livaldić te kreniše mjeseca kolovoza 1847. preko Siska u Biograd, gdje su priredili koncert. Odmale su krenuli u Pančevo, Novisad i Mitrovicu, pa su svigdje bili sređno dočekani.

Mjeseca listopada 1847. došao je napokon Lisinski u Prag, gdje ga ne lijeđose primiti rad odmakle dobe u konzervatorij, već samo u visiu orguljasku školj, kojoj je bio ravnateljom K. Pič. Tu je učio skladbu, a glasovitostvo i instrumentaciju prvratno kod ravnatelja konzervatorija J. F. Kittla. U Pragu je ostao nepokretdo do konca kolovoza 1849. marljivo radeti i učeti, ali i na razne načine kulturati, bolu-

ju i boreći se. Iz te prve praške periode potiču medju ostalim sliedeće Lisinskove kompozicije: „Pusku na klin“ (Rakovac), „Ribice lude“ (Preradović) „Jugoslavenka overtura“ (prekrasno djelo), glasovita „Bellona-overtura“ te niz raznih pjesama. Najznamenitija radnja ne samo ove periode, već u obće cielog Lisinskogovog života bijaše ipak opera „Porin“, koju je on započeo skladati još u Zagrebu g. 1847. a dovršio instrumentaciju u Pragu 28. kolovoza 1849., a čistopis u Zagrebu 11. siječnja 1851.

Dok je Lisinski boravio g. 1849. u Zagrebu na ferijah, zagrebački glasbeni zavod sretno je bio dospio do takove krize, da se je počelo raditi o njegovu raspustu. I opet je Striga ustao na noge, da spasi, što se dade spasiti, jer se je nadao, da će Lisinski jednog dana postati ravnateljem zavoda. Oni obojica i drug im Šplait pokrenuše agitaciju, predloživše nova pravila, skupivše novih članova, itd., no reforma ne dočekase, jer se je medjutim Lisinski morao vratiti na nauke u Prag, a kasnije je nastala još gora reakcija. U listopadu 1849. vrati se Lisinski u Prag, za kratko vrijeme oboli tako opasno, da je jedva prebolio i po želji Striginjoj oko božića vratio se k njemu u Zagreb, gdje je ostao do konca svibnja 1850. U ovo vrijeme promienio je Lisinski svoje obiteljsko ime Fuchs dozvolom hrvatske vlade od 7. siječnja 1850. u umjetničko ime „Lisinski“.

Koncem svibnja 1850. zaputi se Lisinski po treći put u Prag, da se konačno pripravi za izpit, no kako god se je sam Jelačić ban za njega zauzeo, kod protektora pražskog konzervatorija kneza Rohana, da mu se dozvoli polaganje izpita, tako ostao tamošnji mudraci gluh i odbiše Lisinskoga, kojemu su samo Pič i Kittl izdali prekrasne svjedočbe o njegovim naučima i napredku. Tako se Lisinski početkom rujna 1850. opet povratio u Zagreb. Tu je mislio našti bolju sudbinu, no uza sve preporuke nije mu se ni u Zagrebu bolje godilo nego li u Pragu. Tadašnji njemškintari u glasbenom zavodu imenovalaše ga bezplatnim nadzornikom glasbene škole. Napriše mu posao a za život morao se je borbti privatnim podučavanjem. Lisinskovo mučeništvo i njegovu borbu dovoljno je ocrtao prof. Kubaš. Kad se već nije mogao snaći, zamoli napokon jedno od razpisanih prišušničkih mjesta kod banskoga stola, te mu je to mjesto ban Jelačić odlukom od 19. travnja 1853. i podielio uzgodinišu podpora od 300 for. Iste godine zamoli mjesto kotarskog aktuara, no odluka siviđla je tek 2. travnja 1855. te leži u zagrebačkom arhivu, gdje je zabilježeno, da se nije mogla dostaviti, jer je molitelj „nepoznat“. Dakako, jer je već deset mjeseci ležao u grobu. Lisinski je bio i taj put odbit.

Dok se je sve to s Lisinskim u Zagrebu šivalo, Striga se sa svojom suprugom u Beču na trošak biskupa Schrotta učio pjevati, pa nije mogao ništa raditi u korist Lisinskoga. Ovakvo sarr i preseran i zapostavljen Lisinski je postao puki pisar u uradu, tu ginuo i venno, nahladio se, dobio groznicu i pao u vodenu bolest,

od koje je njegova majka g. 1853. umrla. Uzalud je tražio lieka, a borio se i s najvećom nestašicom do smrti. Nekoliko dana pred smrti zatraži od svoje zaručnice, koja ga je vjerno do smrti dvorila, sveto papiro, i pošto je u njem pol na stla čitao, kajdovnog papira i olovku. Tu napis i glasi sam sebi opielo „Jeder Mensch muss sterben“ te zamoli, da se taj četveropjev predade Lichteleggeru s molbom, neka mu se ovo opielo pjeva na grobu. To se je opielo kašnje izgubilo. Ovako pripravan na smrt umre Lisinski u jutro dne 31. svibnja 1854. u Jurjevskoj ulici u vili Mojmir, koja je g. 1898. porušena te je na tom mjestu sagradio g. Košiček novu krasnu kuću. Hrvatski Mozart umro je takodjer u 35. godini, u naručaju svoje zaručnice i u prisutnosti prijatelja Vrbe (kašnje račun. savjetnika) te dra. Zlatarovića. Dva dana kašnje bio je zakopan na groblju kod sv. Roka, kakovih 90 koračaja od ulaza u crkvu, gdje mu leže i roditelji i braća. Svu glasbenu ostavštinu Lisinskovu kupio je Štriga na dražbi za 40 for. — i tomu imademo zahvaliti sve, što se je od Lisinskoga spasilo. G. 1861. kupio je hrvatski sabor od Štrige za 5000 for. Lisinskove opere „Ljubav i zloba“ i „Porina“ za zemlju te se originali čuvaju u hrv. zem. arkvu. Iste godine porodi se misao, da se Lisinskomu postavi nadgrobni spomenik. U tu je svrhu sabrano 552 for. 44 nč. Pod tim je spomenikom ležao Lisinski sve do listopada 1855., kad je s ostalimi već pokojnimi uzkristitelj hrvatskoga naroda prenešen u arkadu na Mirogoju, dočim je njegov spomenik hrv. pjev. društvo „Kolo“ dalo g. 1893. postaviti s novim napisom na grob Franje Krežme.

U zadnju periodu Lisinkova rada spadaju među ostalim: idila „Der Abend“, „Laku noć, (Preradović), „Moja ladja“ (Preradović), „Tuga“ (Preradović), „Jutro“, „Pogrebniča“. Broj svih njegovih poznatih kompozicija iznosi 166, a bilo ih je preko 200. Po Kulaševom popisu, gdje su pojedine kompozicije i ocjenjene, uglasio je Lisinski 36 hrvatskih popjevaka za jedno grol uz pratnju glasovira, 16 hrvatskih dvopjeva, četveropjeva i shorova, udesio 12 hrvatskih popjevaka dragih komponista za četveropjev, uglasio 21 česku pjesmu, 24 njemačke popjevke, 22 razna plesa, 13 overtura, 10 raznih glasovirskih komada, 1 svezak hrv. crkvenih popjevaka, 1 hrv. oče naš, 1 slovački pjesmu, 6 poputnica, 1 ofertorij i 2 velike opere. Pri tom nisu ubrojene razne udesbe jedne te iste kompozicije za jedno, dva, četiri i više grola, za glasovir i veliki orkestar.

Lisinski je bio ne samo glasbenik i pravnik, već i inače čovjek genijalan i literarno naobražen. Govorio je uz hrvatski još i latinski, njemački, česki pak i francuzki te je i sam napisao tekst mnogim svojim popjevkom. Njegovu glasbeničku vrijednost oertao je Kohač ovako: Lisinski je bio glasbeni gigant po daru svom, te bi ga i svet, najpače pako slovenski za takova priznao bo, da je dulje živio i da mu je

hrvatski svet pružio mogućnost, da može u svojoj umjetnosti dalje raditi. Sve što je radio, pa nosilo ovo ma i kakav biljeg genija, ipak je bilo samo početak, samo priprava za gigantska djela, koja bi imala slijediti . . . U prvih Lisinskih glasbenih pokušajih opažamo upliv njegovih prijatelja, koji su mu pjevali pučke napjeve, potječuće iz krajeva naše domovine, gdje se je slovnijska glasbena tradicija najtošje sačuvala. Iza toga opaža se njemačka struja, njemački život, njemačka naobrazba, koja je bila preotela mah u Zagrebu. Dalje se opet opaža upliv učitelja Wiesnera pl. Morgensterna, odgojena pu njemačkoj glasbenoj školastici, pa i upliv talijanske opere u Zagrebu. U to doba spada i razširenje slovnijskog glasbenog mu horizonta . . . Ondje, gdje je Lisinski uzeo koji motiv iz naše pučke glasbe, n. pr. u svojih overturah ili potpunijih divno je pogodio hrvatsku žien. On bi se sramio kititi tuđim perjem i tuđu koju misao tako zabašuriti i izkriviti, da bi ljudi mislili, da je njegova. U njegovih glasbotvornih ne čes nači ni jedne ukradene misli, sve je njegovo, sve izvorno, sve je crpao iz uzdičene, pučkom tradicijom opojene duše. Osobito je obilovao ritimičkim kombinacijami. Ritimičko takovo bogatstvo pako nesumnjivi je znak glasbenog genija. U karakterisanju predmeta pretekao je daleko svoje doba, pretekao daleko svoje učitelje, koji su samo obzavali absolutnu glasbu, ne mareći za glasbenu slikarju . . . Osebine pojedinih pučkih glasha poznavao je kao nitko drugi onog doba. . . Narav orkestralnih glashla poznavao je temeljito, a za to je i instrumentacija njegova izvrstna. Ali i kao vokalni komponista izkazao se je temeljitim znanjem, ne zlorabeći nikada pjevačeva grola. . . Najjači je bio u orkestralnoj skladbenosti. U glasbenom pravopisu bio je takav majstor, da mu u tom pogledu ne može ni najstroži pedant ništa prigovoriti“.

Slava njegovog imea zaslja je ipak i utvrdila se u hrvatskom narodu tek predstavom njegovog neumrlag „Porina“. Trebalo je na to čekati 50 godina, dok je 2. listopada 1897. „Porina“ prvi put u Zagrebu pjevan, a uspjeh mu je bio nad svakim očekivanjem sjajan. U prvog saisoni pjevanje četrnaest put te je unio kazalištu 9100 for. I najzagriženiji protivnici hrvatske glasbe ostali su ne samo poraženi sjajnim uspjehom „Porina“, već se i poklonili geniju, koji je i prije Wagnerovog reformatorsnoga rada unio napisati ovakovo djelo.

Obširni životopis Lisinskov napisao je prof. Franjo Ka. Kuhač i izdala „Matica Hrvatska“ pod naslovom „Vatroslav Lisinski i njegovo doba“ u Zagrebu g. 1887. No time još se nismo ni iz daleka odužili geniju Lisinskovom. Učiniti ćemo to tek onda, kad sakupimo sva njegova djela, koja se dadu sakupiti te ih izdademo novom glasbenom naraštaju na užitak i poučanje, narodu na ponos, Lisinskomu na vječni spomen i slavu.

Vatroslav Lisinski

SVEUČ. KNJIŽNICA
ZAGREB

rakteriše njegova vlastita izreka, koju je pisao svom životopiscu F. Ks. Kuhaču: „Nemojte nikada hvaliti ni jednoga Hrvata prije smrti, dakle niti mene“. Njegov glasbeno uvjerenje sabrano je u pismu, što ga je pisao Fr. Kuhaču 23. rujna 1874., pa bi ga osobito pomno morali pročitati svi oni, koji sumnjaju o budućnosti hrvatske i slavenske glasbe u obće.

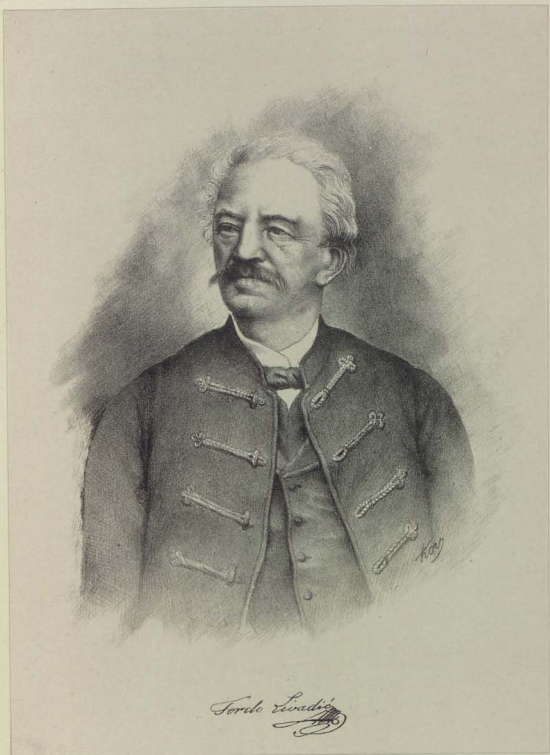
Dne 20. veljače 1870. izgubi Liviadić svoju dobru ženu, a sam umre 8. siječnja 1879. (Kuhač pogriješno piše 5. siječnja 1878.) u Samoboru, te je pokopan u obiteljskoj grobnici na tamošnjem groblju. Pet godina ina njega († 6. travnja 1884.) umre i njegov najstariji sin Kamilo u 59. godini. Bio je na glasu basista, koji je godine 1843. sa Strigom, Stazićem i profinjom Lisinskove Erdödy sudjelovao kod prve predstave Lisinskove opere „Ljubav i zloba“.

Broj Liviadićevih glasbotvorina vrlo je velik. Kuhaš je zabilježio 123 izvorne hrvatske svjetovne

popievke, od kojih imadu mnoge inačica. Najpoznatije od njih jesu: Još Hrvatska (1833.), Mio ti je kraj (1835.), Dieva crnooka (1835.), Preobraženje (1835.), Hoćeš dievo stan moj znati (1835.), Okičke vrane (najveća, 1835.), Oj koštuko, Oj talasi (1841.), Kamena dieva (1844.), Liepa Anka (1845.), Moja ladja, Predivo je prela (1845.), Oj vi zviezde sjajne, Molitva hrv. rodoljuba, Bože živi itd.

Osim toga imademo zabilježenih 8 slovenskih svjetovnih popievaka, 23. crkvenih hrv. i lat. kompozicija, do 40 poputnica, preko 20 raznih pjesova i do 20 inih kompozicija. Većim dielom čuvaju se one u hrv. pjev. društvu „Kolo“, kod njegova roda, kod Fr. Kuhaša i inih prijatelja. Mnogo ih se je izgubilo posudjivanjem. Bile bi svatko dostojno i njega i naroda, da se njegove glavne glasbotvorine sakupe i tiskom izdadu, jer će samo tada s nova zaredati narodom i s nova ga oduševjavati.

REVUE SCIENTIFIQUE
L'ART

ŠIME LJUBIĆ

1822.—1896.

Šime Ljubić, hrvatski povjestničar, rodio se je dne 24. svibnja g. 1822. u Starogradu na otoku Hvaru u Dalmaciji. Otac zvaao mu se Petar, a mati Pola Skutari. Iza svršenih pučkih škola u svom rodnom mjestu, ušao je gimnaziju u Dubrovniku, Spljetu i Zadru, gdje je dospio i u teologiju. Za rana se počeo u svoje nauke baviti i narodnom knjigom i arkeologijom. U ono vrijeme počela je u Zadru izlaziti „Zora dalmatinska“, u kojoj se on javi g. 1844. životopisom svog sugrađjana Petra Hektorevića, od koga priobdi i ulomak Ribarenja, koje je dvie godine kasnije cijelo izdao. Još kao bogoslov razvio je Ljubić obilnu starinarsku djelatnost, opisujuć starine dalmatinske u raznim novinama.

Godine 1846. svrši bogosloviju, odpjeva 2. veljače 1847. mladn misu i postada kapelanom u svom rodnom gradu. Tu je do mala postao glavnim faktorom hrvatskog pokreta, osnovao privatnu školu za gimnazijske nauke, narodnu čitaonicu pod pokroviteljstvom Jelčića bana i pokrenuo hrvatski govor. Time je postao zazoran i Talijanašem i Niemcem, te ga već 19. lipnja 1849. svrgoše sa službe i metnuše pod redarstveni strogi nadzor. U studenu ga napokon poslaše za kapelana u Supetar na Braču, 1852. u Nerežišće, a na jesen iste godine u njegov rodni grad za župnika. U to se je vrijeme mnogo bavio sabiranjem građe za povjest narodne književnosti dalmatinske, koju je napokon i dovršio, ali je ostala u rukopisu, koji je kasnije upotrebio za svoje „Ogledalo“. Na osnovu ove radnje bude Ljubić pozvan g. 1854. da se osposobi za gimnazijskog učitelja. On je već 17. svibnja 1854. položio u Beču izpit iz jezika i književnosti „slavjanske“, a pošto je morao k tomu uzeti i skupinu povjesti i zemljopisa, dodje g. 1855. u Beč na sveučilište, gdje je marljivo radio i izdao g. 1856. svoj „Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia“, koji je pohvalio i sam Tomaseo.

Slijedeće godine položi Ljubić izpit i dodje za namjestnog učitelja na gimnaziju u Spljet. Tu se je imao silno boriti s tamošnjimi mračnjaci i talijanaši, pa mu je dobro došla ponuda ministra Bacha koncem g. 1858., da podje u Mletke i ondje u arhivu iztraži

diplomatske izprave o postanku turskih enklava Klek i Sutorina, koje presjecaju Dalmaciju do mora na dva mjesta. Ljubić primi ponudu i bude dodieljen ravnatelju arhiva. U Mletcima je ostao tri godine i svršio povjereni posao. Tu je i pribrao historijskog materijala za svoje kasnije radnje i za sbirke izprava u tolikoj mjeri kao nijedan hrvatski povjestničar.

U isto vrijeme pojavila se je g. 1861. živa želja za sjedinje Dalmacije s Hrvatskom, kojoj se je opro Tomaseo s dalmatinskim talijanaši, a zagovarali ju hrvatski prvaci Nodilo, Danilo, Vojnović, Pučić, Buzolić, Kuzmanić, Milić, Pavlinović, Klaić i Ljubić. Već tada Ljubić je izišao narodu na glas, te ga je umni Vinko Pacel 18. svibnja 1861. saboru predložio za čuvara hrvatskog muzeja.

Pod konac g. 1861. bude Ljubić imanovan profesorom gimnazije u Osijeku, od kuda dodje 1863. na Rieku. Tu je marljivo nastavio svoj rad i izdao svoje mnogo spominjano „Ogledalo književne povjesti jugoslavenske“ I. dio 1864., II. dio 1869., a iz njega izdale napose „Pregled povjesti hrvatske“.

Osnutkom i oživotvorenjem jugoslavenske akademije u Zagrebu, došao je i Ljubić ovamo, jer ga je hrvatski sabor preporučom dra. Račkoga izabrao među prvu šestnaestoricu pravih članova, a akademija mu je povjerila mjesto čuvara, a kasnije i ravnatelja arheološkog muzeja, koji je sabor predao upravi akademije. Tako je Ljubić dospio na pravo mjesto, na kojem se je kao izdavač historijskih spomenika više odlikovao, nego li ikoji od njegovih suvremenika. Što je on na tom polju uradio, koliko je skupio, uredio i pomoću akademije izdao, bilježi njegov vjekopisac profesor i akademik Tade Šmitćklas u obširnem vjekopisu Ljubićevu, priobčenu u Ljepotopiru akademije g. 1897.

No ne samo kao sakupljač listina, već i kao kritički iztraživalac domaće povjesti odlikuje se Ljubić sjajno. Tu mu je bila na duši i srcu prije svega diplomatska povjest republike dubrovačke, njezini odnosi s mljetčakom, za tim čitav niz historijskih i literarno-historijskih pitanja iz hrvatske prošlosti. Znamenito je djelovanje Ljubićevu na polju numizmatike i rimske arkeologije Godine 1875. iz-

dala je akademija njegovo veliko djelo „Opis jugoslavenskih novaca“, a 1890. drugo veliko djelo „Popis arheološkog odjela nar. zem. muzeja u Zagrebu. Numismatička sбирка od najstarije dobe do cara Dioklecijana“. U „Viestniku“ hrvatskog arheološkog društva, koje se je ustrojilo na mjesto društva za povjest i starine počeo je Ljubić kao urednik izdavati 1879.—1892. bezbrojni niz arheoloških radnja o starorimskim i grčkim spomenicima, kojih mi ovdje ne možemo ni nabrojiti. — U stručnom i znanstvenom svijetu ove se radnje visoko cijene. Svojim neumornim radom u hrvatskom muzeju on je 25 godina neke sбирke sjajno uredio, a našao je za svoje zasluge priznanja u učenom svijetu u izobilju, pošto su ga razne akademije i društva u Beču, Odesi, Bordeauxu, Moskvi, Rimu, Mijeteih, Biogradu itd. imenovala svojim članom.

Sine Ljubić bio je neumoran kao crv, uzor poštenjaka i karaktra, živa vatra, kad se je radilo o

obrani hrvatskog jezika i interesa, oštar i jednak, ali i blag i pravedan. Živio je samo za muzej i u muzeju, nije polazio ni gostione ni kavane ni zabave; jedino je zalazio u kazalište, gdje bi se nemilo znao izjaviti na svaku tuđu riječ. Otišavši g. 1892. proti volji u mir, preseli se iz Zagreba u svoj Starigrad, gdje si sagradi troškom od 36.000 for. kuću i kapelicu od kamena. Ta je i umro 19. listopada 1896. u 75. godini. Sav svoj imetak ostavi društvu javne dobrotvornosti svog rodnog mjesta.

Profesor Smičiklas zabilježio je 139 književnih radnja Ljubićevih od 1844. do 1893., no pošto se tu pod jednim brojem nalaze i čitavi folijanti, može se reći, da je sam Ljubić za svog vieka više uradio, nego li deset drugih radnika. Svojim je radom služio svom narodu u prošlosti i u budućnosti, jer će iz njegovih izvora crpiti i budući naraštaj, uvjerenje, da je u prošlosti nešto vrijedno.

Prof. Louis Spuler

STUDIO KAZEMICA
1902

ANTUN LOBMAYER

1844.

Antun Lobmayer rodio se je dne 12. kolovoza 1844. u Rumi, gdje mu je otac bio poreznikom, a kašnje exactorom županije sriemske. Mati mu bijaše rođena pl. Pukančić iz stare turopoljske porodice kod Velike Gorice. Pučku je školu svršio u svom rodnom mjestu, gimnaziju u Vinkovcima kao stipendista Marije Terzijanske vacovske zaklade, pošto mu otac uz sedmero djece nije mogao pružiti dovoljno sredstva za naobrazbu. Kao izvrstan djak dobi stipendij od tadašnje dvorske kancelarije, da oči u Beču medicinu i polučni s vrlo dobrim uspjehom doktorat medicine i kirurgije na tamošnjem sveučilištu 23. ožujka 1869.

Iza svršenih nauka službovao je godinu dana kao sekundarni liječnik u c. kr. obćoj bolnici u Beču, a tada je postao operatorom u kirurškoj klinici profesora Billrotha, u kojoj je sproveo dvie godine. Lobmayer se i danas ponosi time, da je bio prvi Hrvat stipendista operaterskim pitomcem u Beču. Na polazku izlao mu je prof. Billroth sjajnu svjedočbu, hvaleći ga kao marljivu, uztrajnu i pouzdanu čovjeka, a sličnu mu je svjedočbu izdao i prof. Dr. Brann, u čojj je klinici godinu dana učio i u primaljstvu se vježboao.

G. 1872. vrati se dr. Lobmayer u domovinu i dodje u Osijek, gdje preuzme službu željezničkog i uzničkog liječnika. Tu je u kratko vrijeme stekao ljeputu praksu te se i g. 1873. oženio s glijcom. Antonijom Mayer iz vrlo ugledne obitelji, skojom je u sretnu braku sproveo 25 godina, dok mu je ne ote nagla smrt g. 1898.

U Osijeku je nadzirao gradnju bolnice iz zaklade Hutter-Kohlhoffer-Monspergove, pri čem je upotrebio svoja izkustva, stečena u bolnicama u inozemstvu, koje je tečajem posljednjih godina proučavao u Njemačkoj Švicarskoj i Francuskoj, kao i svoja praksu u bečkoj klinici.

Čim je hrvatski sabor g. 1876. prihvatio zakon o uređenju kr. zem. primaljskog učilišta u Zagrebu, napisao je Lobmayer 9čevnu knjigu o primaljstvu, te je svoj rukopis podneo zem. vladi i na natječaju održao pobjedu nad 11 natjecatelja. Previšnjim rešenjem od 21. kolovoza 1877. imenovan bje dr. Lobmayer kr. profesorom primaljstva u kr. zem. primalj-

skom učilištu u Zagrebu te se usljed toga preseli iz Osieka u Zagreb, gdje je od tada razvio intenzivni rad na polju javnog zdravstva te umio zavodu, kojemu je predstojnik, steći lep ugled i priznanje.

Dr. Lobmayer počeo se je još kao gimnazijalac u Vinkovcima baviti hrvatskom literaturom, prem je u ono vrijeme bio tamo nastavni jezik njemački. Već tada pisao je člančice u „Naše gore list“ i „Glasnošu“, a kao osmoškolac preveo je iz Nieritzove knjižnice za mladež „Valentina Druvala“, koji je g. 1863. štampan kod Miroslava Kraljevića u Požezi. I u Beču ostao je vjeran ćopisnik tadašnjih belarizćkih listova „Slavonca“ i „Dragoljubna“ itd. O svojim kliničkim opažanjima i naučnom putovanju po Njemačkoj pisao je više ćlanaka u stručnom listu „Pester med. chir. Presse.“

Za nas je najvažnije djelovanje Lobmayerevo, što ga je on razvio na polju zdravstva, u ćem se je pokazao dostojnim nasljednikom pokojnog svog druga dr. Dežmana. U minulom ćetrstoljeću napisao je on preko 40 zdravoslovnih razprava i knjiga, u kojih se je taknuo ćiele higijene i popularno ju tako obradio, da mu u tom pravcu u nas neima premeća. Evo naslova tim radnjam: Poviest kirurgije (1877.), Tko radi djeći o glavi (1881.), Domaća dvorba bolestnika, Dvorba bolestnika — predmet nastave, Pabirući iz higijene (1882.), Prva pomoć kad tko nastrada, Moda i zdravlje, Tko je jaći, onaj je i stariji, Naši zubi (1888.), Kako valja njegovati malu djeću, Koliko može ćovjek živjeti, Što nam sladi ćivot (1884.), Ćim se kvari zrak oko nas, Radnja i odmor, Nešto o hrani, (1885.), Ćrtice iz javnog zdravstva, O zraku, Vegetarijanci, Koža našoga tiela (1886.), Kosa i nokti, Putovanje u zdravlju (1887.), Naša kuća, Zdravlje u gradu i na selu, Pogibelji od ćive prirode (1888.), Najbolja zamjena materinjeg mlieka, Podneblje prema zdravlju, Kako valja poštiti, Škola i zdravlje djeće (1889.), O sućici, Djećeje bolesti (1890.), Gimnastića pluća, Kochov liek, Koch i njegov naćin liećenja (1891.), Mjere proti koleri, Majka nad bolestnim djetetom, Naši nevidljivi neprijatelji, Kolera, Ponka za svakoga (1892.), Nešto o smu (1893.), O nervoznosti (1891.), Higijena glasa (1895.), Njeza i odgoj djeće

prvih godina života (1897.). Čovjek i njegovo zdravlje (izdala „Matica Hrvatska“ 1898.), Kućni liječnik, zdravoslovje za svakoga (1900.)

Veći dio ovih razprava izašao je u javnim našim glasilima, naročito u „Narodnih Novinah“, a pisac ih ih je izdao i napose. Pisane su tako, razumljivo, čistim i pravilnim hrvatskim jezikom i stilom, da su razprostranjene ne samo po cijeloj Hrvatskoj i Slavoniji, već i po Dalmaciji i Bosnoj.

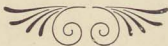
Osim toga uređivao je dr. Lobmayer od god. 1885. — 1897. „Liječnički vjestnik“, u kojem je priobio više svojih radnja. U Osijeku je uređivao od 1874. — 77. u „Glasnik društva slavonskih liječnika.“ Čim je bio imenovan profesorom primaljstva u Zagrebu, napisao je prvu učevnu knjigu za primalje: „Primaljstvo“, koju je zem. vlada g. 1877. izdala u prvom, 1890 u drugom, u 1898. u trećem izdanju. Za razvitak ovoga zavoda stekao je dr. Lobmayer liepili zasluga. Do sada je iz njega izašlo preko 700 primalja iz svih krajeva naše zemlje, gdje sada blagotvorno djeluju. Bilo je među njima i takovih, koje nisu znale ni čitati ni pisati, pa govori u prilog profesoru Lobmayeru, što su se i one mogle po njegovom predavanju tako izvježbati, da nam pomažu čuvati osobito netki seljački puk od propadanja.

Za ovaj svoj rad izabran je dr. Lobmayer već g. 1876. začastnim članom Sбора liječnika kr. Hrvatske i Slavonije u Zagrebu, koji ga je g. 1892. izabrao i predsjednikom do g. 1897., kad se je odrekao, — a dva put imenovan bje zem. zdravstvenim savjetnikom. Bio je također tečajem više godina sve do mjeseca

veljače 1895., kad je predao ostavku, docentom subeue medicine i zdravnoga zakonarstva u hrvatskom sveučilištu te mu je izjavljeno priznanje na revnu i uspješnu djelovanju u tom svojstvu.

G. 1890. mjeseca studenoga bio je dr. Lobmayer izaslan po hrvat. vladi u Berlin na proučavanje Kochova liječenja tuberkuloze, koje se je kasnije pokazalo neuspješnim. Zastupao je i grad Zagreb godine 1881. na VI. međunarodnom higijenskom kongresu u Beču. Gradjanstvo glavnog grada Zagreba biralo ga je dva put u svoje gradsko zastupstvo, 1880. i 1892., a ovo ga je 1887. imenovalo gradjaninom zagrebačkim „kao strukovnjaka u gradskom i u zem. zdravstvenom vieću te kao zaslužnog higijenskog pisca.“ Za ovo je zasluge također odlikovan g. 1885. u izložbi u Budimpešti velikom kolajnom i 1896. velikom milenijskom kolajnom te izabran od ugar. higijenskog zem. društva u Budimpešti začastnim članom. G. 1895. podijeljen mu je također od srbskoga kralja komanderski red Sv. Save. Napokon ga je g. 1897. hrvatski pedagoško-književni sbor u Zagrebu imenovao svojim začastnim članom.

Dne 30. svibnja 1892. izabran ja dr. Lobmayer u Senju narodnim zastupnikom za hrvatski sbor te je i kod ponovnog izbora u svibnju 1897. pridržao ovaj mandat. Hrvatski ga je sbor birao i u zajednički ugarsko-hrvatski držav. sbor u Budimpešti. Kao zastupnik nastojao je o tom, da se je u Senju uspostavila velika gimnazija, sagradio vodovod i ustrojila tvornica duhana, a u Brinju s nova uredio kot. sud i kot. oblast.

Prof. Dr. Lohmeyer

WILHELM LITZNER & CO. DRESDEN

TRVIĆ KRAJINA
2000

BLAŽ LORKOVIĆ

1839—1892.

Blaž Lorković rodio se 29. siječnja god. 1839. u selu Jartepolju, župi Novigradskoj, kraj Lorkovca. Blaž je bio jedinač u oca Pavla, čovjeka zeljena značaja i majke Julke, žene nežne i po srcu i tielu. Od kuće je sigurno ponesao i duboki osjećaj vjerski, koji je sačuvao kroz sav život. To je bila oprema, kojom ga je opremila njegova kuća, kad je u 13. godini, svršivši pučke škole, pošao valjda ponukan od svoga čestitog ujaka Pavla Draganca, župnika u Rasinja kraj Koprivnice, na gimnazij varaždinski. Kao gimnazijalac bio je briga i skrb svoga čestitoga ujaka, kojemu nije međutim bio na teret, jer se je u školi odlikovao jednako revnošću i napredkom u naukama.

Iz 3. razreda gimnazije varaždinske došao je u gimnaziju u Zagreb, gdje je dobio mjesto u orfanotrofiju. Tu je našao u najljepše doba absolutizma pobude za patriotski i književni rad. Mladi su ljudi u nadbiskupskom sirotištu osnovali tu za sebe list „Smilje“, komu je bila glavna svrha „probudjivati želju k čitanju narodnih knjiga i pružati čitateljem duševnu zabavu“. Oko njega sabrali su se: Deželjé, Erúš, Kuckak, Modrošó, Muzler, Tomić, Vukasóvić, i Lorković je tu suradjivao sv-jim sastavcima i pjesmicama, a svom je mladenačkom ozbiljnošću poticao na patriotizam i obranu od tuđinstva. Druge godine izdavanja bio mu je Lorković i urednikom, ali je morao na odlučan nalog prefektova dodavati „Smilju“ i „Beiblatt“ G. 1857. ostavio je Lorković gimnaziju, a u listopadu stupio je u klerikat. Nije baš išao svojom voljom, nego više očen i ujaku za ljubav.

U kolu svojih prijatelja iz orfanotrofija oživio i poradi oko novoga života u dobri duhovne mladeži, komu je bio bilježnikom, knjižničarom te uredi uzorno knjižnicu. Taj je pomladni sbor sastavio u ono doba nekoliko knjižica, a među njima se spominje i predgovor prijedvke K. Šmida: „Trešnje“ od Lorkovića. G. 1860. dala je i mladićima u klerikatu življi impuls. Tako dolazi, te vidimo Blaža Lorkovića među prvim suradnicima Krešićeva „Naše gore lista“, Lukšićeva „Glasnošé“, a kasnije Deželjéeva „Dragoljuba“ i „Vienca“. Već je prve godine (1861.) postao pravim urednikom „Naše gore lista“, kasnije podržaje on po-

najpače sa Deželjéem i Modrošićem, taj jedini neko vrijeme beletristički list.

Spomenut ćemo samo neke radnje Lorkovićeve. U „Naše gore listu“ god. 1861. imamo dvije njegove pripoviedke „Nevjera za vjeru“ i „Kazan nevjera“, za tim „Slepac“ i „Nevjera“.

Što je život i rad Lorkovićeve bio krepči i bujniji, to mu je manje prijala slabo napredna, a uz to nenarodnim smjerom prodahnuta uprava sjeminištna. Došla jedna sgoda, „pobuna“ u smislu sjeminišne uprave, u kojoj je ravnatelj Lorkovića označio kao buntovnika, šizmatika itd. Protiv volje očeve i ujakove izadje Lorković iz klerikata dne 17. veljače g. 1862. Sam se morao pobrinuti za obstanak. Najlje ga mučno i teško kod „Naše gore lista“ i „Pozora“, gdje se je savjestno i sdušno podao radu literarnom. Uz to se upisao kao javni redoviti slušatelj u pravoslavnoj akademiji u Zagrebu. U to se doba razvila njegova djelatnost.

Pored obsežnoga rada oko „Pozora“ i „Naše gore lista“ donosi on pojedinih životopisa u „Naše gore listu“ (Petar Josip Proudhon, Abraham Lincoln, Dante Alighieri 1865.), sastavaka o odgojavanju djevojaka u sjev. Americi (1865.), o novinstvu u starom Rimu (1866.), razpravlja razna domaća pitanja (Sadašnjost i prošlost 1866., Hrvati i Srbi 1866., i Tristogodišnjica sigetskoga junaka 1866.), donosi duhovitu pripoviest: „Putne sgode i negode“ (1865.) U „Glasnošé“ preveo je s poljskoga „Udovicu“, a za „Dragoljub“ je napisao 1863. životopis Lamartina, a 1864. pripoviest „Otac i kći“. Kad je Deželjé počeo izdavati časopis „Dragoljub“, pribieg je god. 1867. Lorkovićeveu pripoviest „Hrvatski griesi“, a 1868. pripoviest u listovima pod naslovom „Ispoviest“, kojoj su glavni junaci Antun Nemčić i Mirko Bogović, te razpravu „Obitelj“.

Ovo raznolike djakovanja i književnikovanja Lorkovićeve s jedne je strane za nj puno muka i napora, a s druge je strane zanimivo s književnog gledišta. Lorković se tu ne bavi studijem jednog predmeta, nego se upušta sa svim prema potrebnama ondašnjega vremena, koje kraj oskudice radnih sila nije dopuštalo ni priznavalo načela diobe rada — a ava

pitanja, o kojima je bilo potrebno, da se govori. To dokazuju njegove razne rasprave iz raznih predmeta. U prirosveti ima ipak jedan određeni smjer. Urađunavši i one, koje je god. 1869. („Veslači“, „Pod kruškom“, „Izminke“) god. 1870. („Posrednik“) god. 1872. („Mejdan na moru“, „Pisanice“, „Prekasno“, „Kaznjena taština“) napisao u „Viencu“, nigdje se on ne bavi predmetom historijskim, nego ili savremenim pitanjima iz života ili pak kojim pitanjem iz područja morala. On piše, da kaže svoje nazore o narodu i patriotizmu, o braku i obitelji, o odnosaju roditelja i djece, o ljubavi itd., ili da pokaže, kako su vladajući nazori izprazni i štetni. On se bavi savremenim odnosajima svoga društva sa mnogo romantičnih primjese, ali i s mnogo zdravoga i jasnoga pogleda na život, a vazda izričući svoj sud samostalno i odrješito.

Kad je s mnogo borbe i patnja svršio nauke i g. 1871. promoviran u Gradcu na čast doktora prava, završio je svoje djelovanje u dosadašnjem pravcu. Međutim u od 1869. do sredine 1871. bio u vježbi kod financijalne prokurature, a kad se je iz Gradca vratio u domovinu, ponnid mu predstojnik nastavnog odjela, dr. Pavao Mulić namjestun profesorsku stolicu za narodnu ekonomiju i financijalnu znanost na zagr. pravoslavnoj akademiji. God. 1873. postade izv. profesorom. U to je doba napisao samo u „Viencu“ ocjenu Pavinovića preвода „Radišu Bogopomaže“ i životopise Savignya i Mulića.

S osnutkom sveučilišta bude on 27. travnja g. 1874. imenovan među prvim profesorima, koji su imali pribirati ostale radnike za naše sveučilište. Od toga vremena stupa on opet na javno popršte, s kojega ne silazi do svoje smrti. G. 1876/7. bio je dekanom pravoslavnog fakulteta. G. 1883/4. rektorom, pa je imao prilike, da kao takav brani autonomiju sveučilištnu. Dne 22. srpnja 1884. bude suspendiran sa časti rektorske, sa službe i plaće profesorske, nu 24. rujna opet uzpostavljen. Kao sveučilištni profesor on je obavljao mačan posao oko sveučilišne zaklade kroz 15 godina gotovo bez nagrade. Do god. 1882. često je sudjelovao u raznim eksetnim povjerenstvima, osobito za pitanje gospodarske uprave i politike. Bio je član statističkoga vjeća, član-dopisnik trg. komore, koju je riečju i perom podpomogao. Hrv.-slav. gospodarsko društvo izabralo ga je članom upravljajućega odbora god. 1876., a to je bio i do smrti, u tom je društvu bio neko vrieme tajnikom i blagajnikom, od g. 1879. sjedio je u književnom odboru „Matice Hrvatske“, od g. 1875. kroz osam je godina bio tajnik pravnčkog društva. G. 1889. bude izabran dopisnjukom, a god. 1890. pravim članom jugoslavenske akademije.

Svagdje je radio svrjetno i požrtvovno, bez sebičnih ciljeva i bez svoje koristi. Nu od svih društva najviše je ljubavi, brige i truda dao „Pravničkom društvu“. Organu toga društva, kod čijeg je osnutka g. 1874. odlučno utjecao, bio je od početka

pa do svoje smrti urednikom. A što taj organ u postoi naše pravničke literature znači, to nije mjesto ovdje opisivati.

Kao građanin grada Zagreba bio je u razdoblju 1881—1885. grad. zastupnikom, gdje ga je zapala teška zadaća, da izradi predlog o popunjenu svih činovničkih mjesta u grad. poglavarstvu.

U političkom je pogledu bio jedan od najvažnijih članova nar. neodvisne stranke, a g. 1875—1878. narodni zastupnik u saboru, gdje je opet radio ponajviše u odborima, a osobito u stvarima gospodarskim.

Književni rad Lorkovićev nije obezban u toj dobi. A i kako bi bio kraj tolikoga rada u tolikim odborima, toga rada, bez kojega ne mogu društva obstojati, a o komu se može tako malo reći. Književnomu je radu dospjevao, kad je obavio poslove kao profesor, kao odbornik, kao urednik. Napisao je tri knjige gospodarsko-socijalnoga smjera. Prve dvie izdala je „Matica Hrvatska“. Prva, „Razgovor o narodnom gospodarstvu“ (g. 1880), izrađena je prema francuzkom originalu za naše prilike, prva je ova prvotno u hrv. književnosti. Ta je knjiga razprodana, najbolji znak, da je bila dobro doba. Druga, „Žena u knji i društvu“ (godine 1883.), bavi se ženom, i to hrvatskom ženom. Ako joj i jest temelj u dvima knjižicama dra. Lorenza Steina, ipak ima u njoj toliko samostalnih misli i pogleda, o našem životu, da se tuj najviše vidi nastavak mišljenja Lorkovićevo, koje smo upoznali prije g. 1872. U trećoj su od g. 1889. razložena načela natke gospodarske pod naslovom „Počela političke ekonomije“. Knjiga je namijenjena trgovcima, a napisana je tako, da ja u se krišću i zanimanjem čita svaki obrazovani čovjek.

Lorković je napisao ova djela onako, kako je mislio, da je najpotrebnije za naše prilike. Nije zastupao nikakvog pravca u političkoj ekonomiji, nego je li podao jedinstveno njezina načela ili primjeni tih načela na naše odnose. Tomu služu i dva njegova članaštva u „Viencu“ g. 1891. pod naslovom „Is gospodarstvo svijeta“. Lorković piše jedinstveno, razumljivo, liepim slogom, kao čovjek, koji znade, što misli i za što piše.

Strogo znanstvenih djela dospio je malo napisati: jednu raspravu „O gospodarskom stanju Hrvatske u 18. stoljeću“ i narodno-gospodarskim idejama, koje tada vladale“, kao nastupni rektorski govor g. 1883., i raspravu o sadašnjem stanju gospodarske nauke za akademiju god. 1890. Ovu je raspravu hito postaviti kao uvod u niz djela, u kojima bi obradio sustavno svu gospodarsku nauku i sve pravce njezine. Nu nagla smrt od upale pluća, kojoj je podlegao dne 17. veljače 1892. u Zagrebu, prekinula je njegov život i njegove osnove.

Lorković je ostavio među svim svojim djacima, prijateljima i znancima glas i ime najbistitijega, najdobarostivijega i najznanstvenijega savjetnika, prijatelja i rodoljuba.

K. 499
1957

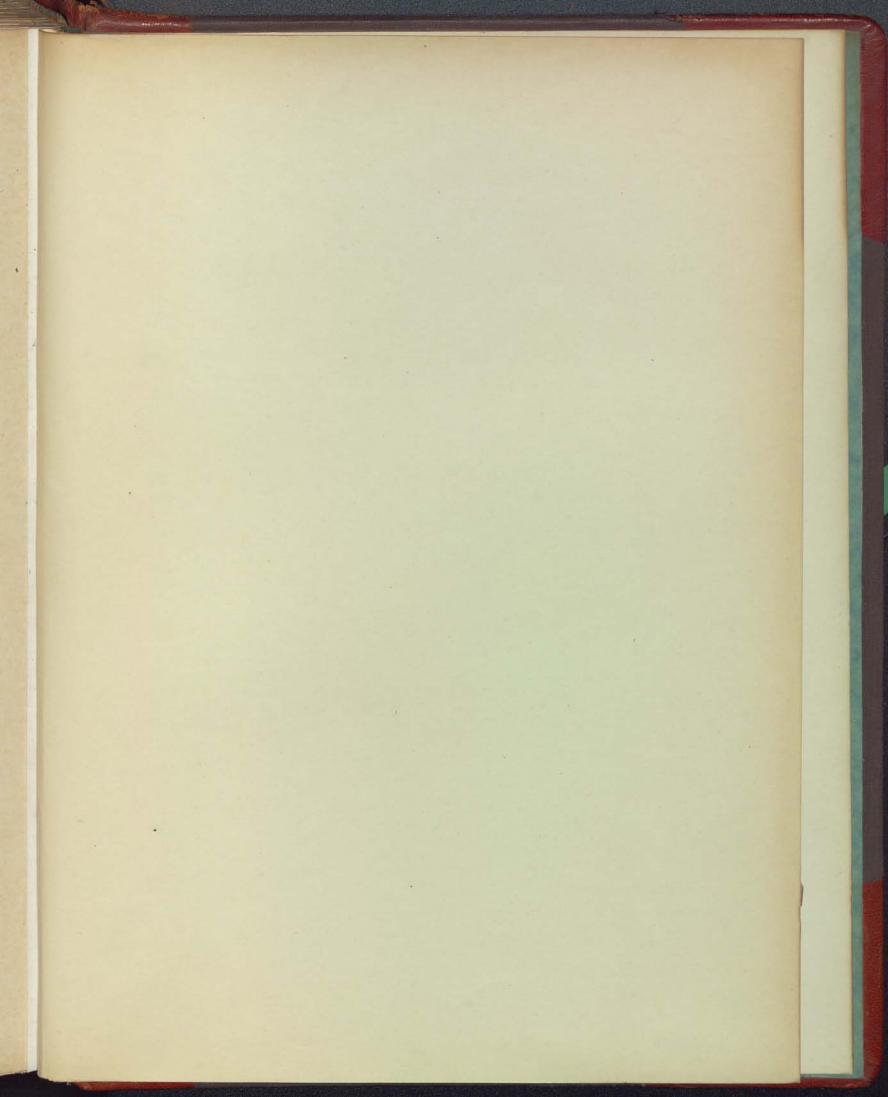

St. Louis

EVUO MULHACA
Z-2000

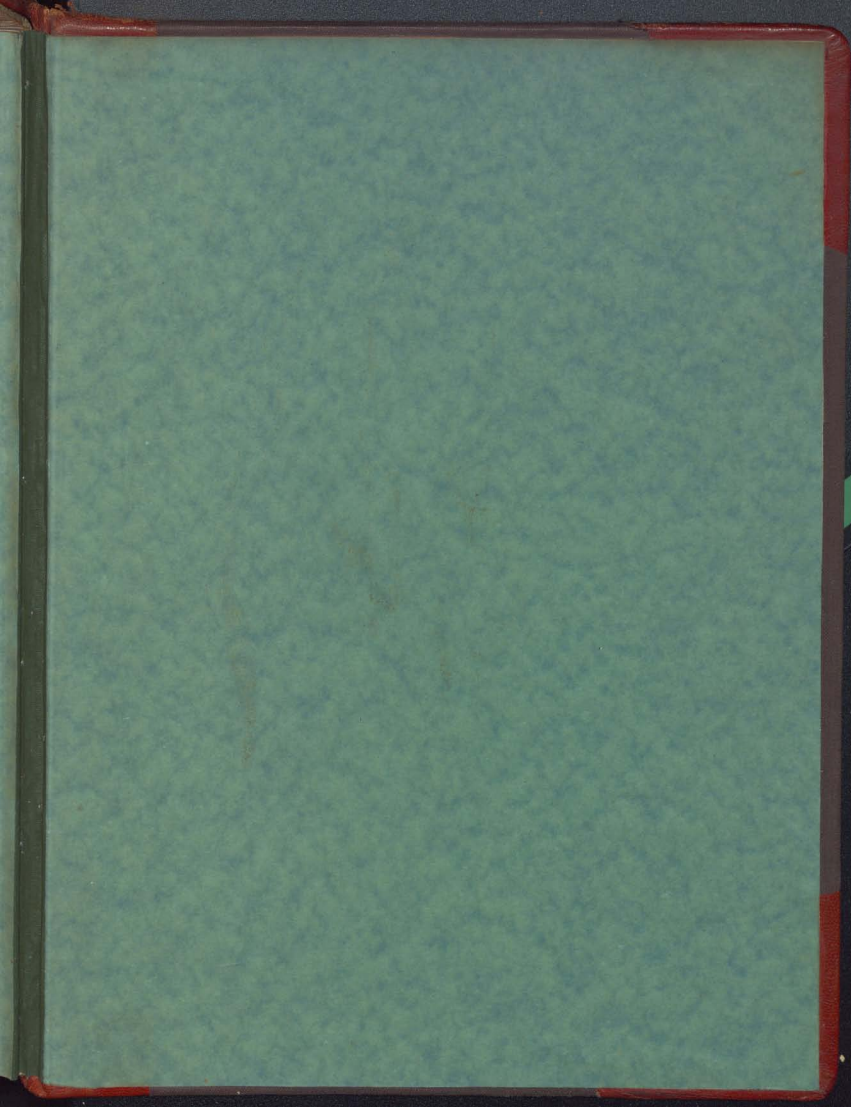

Q 3016/3256

135373

135374

Sveučilišna knjižnica u Zagrebu

a.

A-II10028

NACIONALNA I SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA ZAGREB

991103085